TEOLOGIA
LITURGICA
162
K
9.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
162
K
9
NAPOLI

XXX · K · 13

P.XIII
L.I
V.G

108
G
20

SPECVLVM ANTIQVAE

DEVOTIONIS CIRCA

MISSAM, ET OMNEM ALIVM CVLTVM DEI: EX ANTIQVIS, ET ANTEA NVNQVAM EVVLGAtis per Typographos Autoribus, à Ioanne Cochlæo laborioſe collectum.

Ex uetuſtis Bibliothecis Eccleſiarum ac Monaſteriorum Moguntiæ, Miſnæ, Vuormaciæ &c.

NOMINA AVTORVM IN PROXIME SEQVENTI PAGINA COMMEMORANTVR, INTER QVOS AMALARIVS, Treuerenſis olim ſub Carolo Magno Archiepiſcopus, primum tenet locum.

DEVTERONOMII XXXII.

Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas.
Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi:
Maiores tuos, & dicent tibi.

Cum gratia & Priuilegio Cæſaris & Regis Romanorum, Ad Septennium.

Apud S. Victorem extra muros Moguntiæ, ex officina Franciſci Behem.

M. D. XLIX.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III · NAPOLI

SPECVLI HVIVS AVTORES NOVEM.

I	Amalarius, Archiepiſcopus quondam Treuerenſis	Pag. 1
II	Vualafridus Strabo, Abbas S. Galli in Heluetijs	pag. 66
III	Baſilius Magnus, de Miſſa Græcorum.	pag. 117
IIII	Expoſitio Miſſæ breuis, ex ueruſtis codicibus.	pag. 134
V	Petri Damiani Liber, qui dicitur, Dominus uobiſcum.	pagina 145
VI	Gemma animæ Liber, de antiquo ritu Miſſarum.	pag. 163
VII	Micrologus de Miſſa rite celebranda.	pag. 197
VIII	Nucleus de Sacrificio Miſſæ.	pag. 213
IX	Liber de uita S. Bonifacij Martyris, cum Catalogo omnium Epiſcoporum, & Archiepiſcoporum, Sedis Moguntinæ.	pag. 234

IN FARRAGINEM CATHOLICARVM ANtiquitatum Eccleſiæ, Carmen M. Gerhardi Lorichij Hadamarij.

Rapſodus ueterum farragoq́; ſacra librorum,
Cochlæi profert quam pia ſedulitas,
Cuiq́; ſacerdoti præſens & iuſta parari
Farrago hæc poterit Bibliotheca pio.
Tempore tranſacto quæ ſi prolata fuiſſent.
In lucem terſo hæc munera ſacra ſtylo:
Antidotum contra lites rixaſq́; fuiſſent
Nunc hoc ſint contra pharmaca ſera malum.
Pharmaca certa ferunt aduerſus temporis huius
Hæreſes & contra ſchiſmaton omne genus.
Antidotum ſunt & contra mala quæq́; futura
Queis tentare lemur poſsit ouile Dei.
Hunc tibi fac redimas, præſens ergo atq́; futurum
Rapſodon contra lector amice malum.
Cochlæi celebra præclaram & ſedulitatem
Tanta Dei regno prouenit unde ſalus.

REVERENDISSIMO
IN CHRISTO PATRI, AMPLISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. GEORGIO,

Epiſcopo Leodienſi &c. Domino ſuo Clementiſs. Ioannes Cochlæus S. P. D.

REuerendiſsime Pater, Illuſtriſs. Princeps, Patrone ac Domine Clementiſsime: Cum nuper ex Gratioſiſsimis literis Celſitudinis tuæ non obſcure intellexerim, hoc meum contra nouas ſectas in ædendis Catholicorum libris propoſitum, ac indefeſſum ſtudium, Pietati tuæ non diſplicere, Quæ uiſis quibuſdam Doctiſsimi ac Clariſsimi uiri. D. Conradi Bruni libris, alijsq́; nonnullis, procuratione mea æſtate præterita hic æditis, clemẽtiſsime adhortari me nõ dedignatur, ut hoc inſtitutum meum iuuandi ac promouendi fidẽ Catholicam, ueramq́; pietatem, ſedulo proſequar. Ego igitur, & ſi is non ſum, qui laboribus meis utiliter prodeſſe Catholicis, et efficaciter hæreticis reſiſtere poſsit: aut qui uel à mendacibus (ut uere ac ingenioſe ait Amplitudo tua) magiſtris ſeductos reuocare, uel nõdum ſupplantatos in uera fide ac religione retinere queat: Tua tamen Pia & Clementi adhortatione animatus, ultra ætatis prouectæ iam ingenioliq́; mei uires, conatus meos ad conſuetos labores fortius extendo, ut ſi obſtinatis et proprio iudicio (ut ait Apoſtolus) damnatis hæreticis nullo ſtudio ſeruire ac prodeſſe ualeam: Catholicis tamen noſtris per fraternæ charitatis obſequia oſtendam, quàm leues inſtabilesq́; & degeneres ſint illi, qui fidem Eccleſiæ antiquam, tam leuiter quolibet nouæ doctrinæ uento agitati, deſerunt. An nõ unus Gregorius Papa, aut Bernardus Abbas (qui Latina duntaxat ſacrarũ literarũ interpretatione uſi ſunt ambo) plus fidei, morumq́; & rerum cognitionis complectitur in ſcriptis ſuis, quam habent uniuerſi hæretici huius temporis in cunctis conuitiorum iactantiarumq́; ſtridoribus ſuis? Qualis quæſo cernitur hodie uita apud ſectas nouas? qualis conuerſatio? qualis timor Dei? qualis cura ſalutis? Quando fuit maior, quam nunc, fraus in commercijs? maior ſumptus et obliguritio in commeſſationibus? maior luxus & pompa, atq́; ſuperbia in ueſtitu & ornatu corporis? neglectior cura in ijs, quæ ad Dei & ſanctorum cultum attinent? maior inobedientia & contemptus mandatorum utriuſq́; poteſtatis? Quamuis uero hæc omnia omnibus uulgo nota ſunt, in factis & in ipſa rerum experientia: Pro mea tamen erga patriam ſolicitudine, curaui hac hyeme excudi & in lucem

emitti, complura ueterum Catholicorum ſcripta, quæ antea nunquam in
lucē prodierunt: Vnde queant intelligere ac uidere, quicunq; non ſunt fa-
cti tanq; Idola & ſimulacra gentium, quæ oculos habent, & non uident:
aut uelut equus et mulus, quibus non eſt intellectus: Quod ſuperbis noua
toribus iſtis & Eccleſiæ contemptoribus (ijs præſertim, qui nunc tam ſe
ditioſe ſcribunt aduerſus publicatam Auguſtæ Cæſareæ Maieſtatis
Ordinationem, quæ uulgo INTERIM dicitur) in rebus fidei & rili-
gionis longe periculoſius credatur hoc tempore, quam ſanctis & antiquis
Eccleſiæ Doctoribus: quorum uita & doctrina uero Chriſti Euangelio
in omni pietate reſpondit. Inter quos ſane Patres, Amalarius, Treue
renſis olim Archiepiſcopus, primum hic tenet locum, qui permagna ua-
luit autoritate, ſub pio & uictorioſo Principe CAROLO MA-
GNO eiuſq; filio Ludouico Pio: cuius natos Lotharium ac fratres
eius, ex Proauis Orthodoxos nominat. Quod autem Io. Tritemius,
diligentiſſimus ueterum perſcrutator, nullam prorſus de hoc ſcriptore
mentionem facit, neſcio unde acciderit, niſi quod ſuſpicari licet, huius li-
bros ad manus eius non perueniſſe. Ego certe nuſquam reperire potui
Amalarij ſcripta (quorum tamen Rupertus Tuitienſis, in opere ſuo de
Diuinis officijs, mentionem fecit, ante annos CCCC.) niſi hic in unica
Bibliotheca Eccleſiæ S. Stephani: Vbi unicū ſupereſt exemplar, perue-
tuſtum quidem, ſed lectu difficile: quia ab indocto ſcriptum olim Libra-
rio, qui confudit uerborum iuncturas & ſyllabas, atq; per hoc ſenſum
Authoris plærunq; peruertit & corrupit. Itaq; dum iunior eſſem, excri-
pſi Quatuor eius libros, quos Dreſdæ in Miſnia furto amiſi, ante
annos XX. Reuerſus autem huc anno ſuperiore, cum eſſem alijs man-
cipatus occupationibus, unum duntaxat è Quatuor illis libris excribere
potui, quem de Officio Miſſæ elucubrauit: Quæ horrēdiſſime nunc ubiq;
á nouarum ſectarum ducibus blaſphematur, & aboletur. Ne uero con-
temptim reijciatur: uel ab Aduerſarijs, quibus contrarius eſt: uel á Ca
tholicis, quibus ignotus eſt: addidi ei alios quoq; autores fide dignos, ut
iuxta legis et Euangelij decretum, irrefragabilis ſit teſtis Eccleſiaſticæ
ueritatis: quia ſcriptum eſt. In ore duorum aut Trium teſtium, ſtabit
omne uerbum. Hunc igitur uetuſtū priſcæ fidei ac ueræ pietatis teſtem,
Eccleſiæq; Doctorem (qui non ſolum Treuiri, ſed & Romæ atq; Con-
ſtantinopoli perſonaliter conſtitutus, ſummis Principibus & Patriar-
chis uenerabilis fuit) R. et Illuſt. Celſitudini tuæ ſupplex et deuotus nun
cupo, ut ſub tuo Patrocinio è puluerulentis latebris prodeat in lucem: Iu-
xta illud uerbum Domini. Qui facit ueritatem, uenit ad lucem, ut mani-
feſtētur opera eius: quia in Deo ſunt facta. Bene uale Clariſ. Princeps,
Mogūt. apud S. Victorē extra muros X. Cal. Mar. M.D.XLIX.

PRÆFATIO

PRÆFATIO AMALARII, ARCHIEPISCO- PI QVONDAM TREVERENSIS, DE OFFICIO MIS- *ſæ, ad Ludouicum Pium, Imp. Romanorum.*

GLorioſiſsime Imperator & magnificentiſsime, ac centies Inuictiſsime, à Deo coronate, necnon & conſeruate atq; conſeruande: Seruus ego ueſter, quamuis minimus omnium, afficiebar olim deſiderio: ut ſcirem rationem aliquam de ordine noſtræ Miſſæ, quam conſueto more celebramus, & amplius ex diuerſitate, quæ ſolet fieri in ea, hoc eſt, quod aliquoties una epiſtola legitur, aliquoties duæ, & cætera talia, ſimulq; de cæteris officijs. Præterita proxima æſtate uidebatur mihi, quaſi in cripta poſito, feneſtra lucis ſcintillas radiare, uſq; ad noſtram paruitatem, de re, quam deſiderabam. Longa eſurie auidus, non frenum paſſus ſum timoris alicuius magiſtri, ſed illico mente gratias agens Deo, ſcripſi quod ſenſi.

Dedicatio ſcriptorū.

Dein tractare cœpi, cui ſapientum porrigerem ea quæ ſcripſi: Vt eius autoritate ſtatuerentur ea, quæ ordinate ſunt ſcripta: ſeu corrigerentur, quæ inordinate. Venit in mentem inter omnes ſpirituales mentes in hoc ſæculo degentes, ueſtrā potiſsimum pollere: Cui ineſt charitas ſine liuore: ſapientia ſine præiudicio ſcientiæ, quæ inflat: humilitas cum pietate, quæ nulli rectitudini reſiſtit: quæ uos quotidie exaltat ante dominum: & eos qui ueſtigia ueſtra intuentur, ſequendo, ab infimis & caducis ad ſublimia & ſempiterna erigit.

Excuſatio de oblatione huius muneris.

Quapropter arbitratus ſum, poſſe meam paruitatem aditum reperire, ad ueſtram excellētiſsimam pręſentiam. Inſuper etiam me cognoui debitorem ueſtri ſeruitij, quamuis abſens degerem, & non uacuum redire ad ueſtram glorioſiſsimam et pijſsimam pręſentiam debere: Dicente Domino in lege. Non apparebis in conſpectu meo uacuus. Et iterum in Euangelio: Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

Exod. 23. Matt. 22

Præſumpſi propter nimiam humilitatem ueſtram, de qua diximus, ueſtræ excellentiſsimæ poteſtati ea offerre: Pręſertim cum ſciamus, uos rectorem eſſe totius Chriſtianæ religionis, quantum ad homines pertinet.

Cauſa ſcribendi huius libri.

Ardor mihi inerat, ut ſcirem quid priores autores haberent in corde, qui noſtra officia ſtatuerūt. Sed quia hoc difficillimum mihi eſt, affirmare, ut identidem ſcripſiſſem, quod illi meditabantur: ut unum tamen ſuffugium mihi eſt, ſi ea quæ ſcripſi, uidebuntur ueſtræ pietati à uia charitatis non excedere. Ex libro Auguſtini de doctrina Chriſtiana defendar, ab illis qui uoluerint carpere quaſi periculoſe ſcripſiſſem: Eo quod mentem autorum officij noſtri non præſentem haberem. Dicit memoratus Doctor in libro memorato primo. Quiſquis uero talem inde ſententiam dixerit, ut huic ædificandæ charitati ſit utilis: Nec tamen hoc dixerit, quod ille,

Aug. de Doct. Chr. li. 1. c. 36

quem legit, eo loco ſenſiſſe probabitur: non pernicioſe fallitur, nec omnino mentitur. Ineſt quippe in mentiente uoluntas falſa dicendi. Et paulo poſt. Sed quiſquis in ſcripturis aliud ſentit, quã ille, qui ſcripſit, illis non mentientibus fallitur. Sed tamen ut dicere cœperam, ſi ea ſententia fallitur, quæ ædificet charitatem, quæ finis præcepti eſt: Ita fallitur ac ſi quiſquam errore deſerens uiam, eo tamen per agrum pergat, quo etiam uia illa perducit. Corrigendus eſt tamen, & quam ſit utilius uiam non deſerere, demonſtrandum eſt: ne conſuetudine deuiandi, etiam in transuerſum aut peruerſum ire cogatur. Notandũ eſt etiam, ne uideretur paruitas mea quaſi furtim interpolare meis uerbis ſanctorum dicta patrum: interpoſui in finem eorum & principium meorum, ſignum crucis. ✠

Acclamationes more ueterum

Diuo Ludouico uita. Nouo Dauid perhennitas. Da Principi domine uitam. Ipſi nouo Salomoni fœlicitas: Pax mundi uos eſtis. Pio Principi proſperitas: Domine uitam ipſi concede. Veſtra fides uos ſeruet. Chriſtus quẽ uos honoratis, ipſe uos ſeruet. Poteſtatem ueſtram Deus ſeruet. Deus pacificet regnũ ueſtrum. Iudith Orthodoxę, nobiliſsimæ atq; prudentiſsimę Auguſtę ſalus per multos annos. Lumina pacis Domine ſerua. Lumina mundi domine ſerua. Vita ueſtra tutela omnium eſt. Veſtra fides Eccleſiarum eſt gloria.

Pijſsimos dominos noſtros Imperiales natos, Lotharium glorioſiſsimum coronatum, et fratres eius, Chriſtus conſeruet. Ex proauis Orthodoxos domine ſerua: Cuſtodes fidei Domine ſerua.

Elenchus

ELENCHVS CAPITVLORVM LIBRI
Tertij Amalarij, Qui eſt de officio Miſſæ.

1 De ſignis, quibus congregamur inidipſum.
2 De ſitu Eccleſiæ.
3 De choro Cantorum.
4 De ueſtimento Cantorum.
5 De Introitu Epiſcopi ad Miſſam.
6 De kyrieleyſon.
7 De Cereis.
8 De Gloria in excelſis Deo.
9 De prima oratione Miſſæ.
10 De ſeſsione Epiſcopi.
11 De officio Lectoris & Cantoris.
12 Quid ſit inter Reſponſorium & Tractum.
13 De Alleluia.
14 Quid ſit inter Alleluia & Tractum.
15 De expoliatione Caſularum.
16 De Tabulis.
17 De Aſcenſu in pulpitum.
18 De Diaconi aſcenſione in Tribunal.
19 De officio, quod uocatur Offerenda.
20 De Secreta.
21 De hymno, ante paſsionem Domini ſiue præparatione.
22 De hymno, Sanctus, Sanctus, Sanctus.
23 De Te igitur.
24 De inſtitutione dominica, in conficiēdo corpus & ſanguinē.
25 De Aſcenſione Chriſti in Crucem.
26 De corpore domini, poſt emiſſum ſpiritum in cruce, et noſtra mortificatione inidipſum.
27 De præſentatione Patenæ. (chro.
28 De officio domini, quod memorat requiem domini in ſepul-
29 De oratione Dominica.
30 De præſentatione ſubdiaconorum, ut ſuſcipiant corpus Domini de altari.
31 De Immiſsione panis in uinum.
32 De pacis oſculo.
33 De Agnus Dei.
34 De Euchariſtia.
35 De parte oblatę, quæ remanet in altari.
36 De ultima benedictione.
37 De ulteriore ultima benedictione.
38 De Miſſa pro mortuis.

EX MISSA S. BASILII MAGNI ORATIO

DEVOTA, QVÆ SVB MISSÆ CELEBRATIONE A QVO-
*libet utiliter dici poteſt, etiamſi aſtantes non partici-
pent corporaliter de Sacramento
cum ſacrificante.*

OMnipotens æterne Deus, Te ſuppliciter exoramus, ut nos omnes, de uno pane & calice participantes, coadunati inuicem in unius ſpiritus ſancti communione, & nullum noſtrum ad iudicium aut condemnationem facias accipere ſanctum corpus & ſanguinem Chriſti tui: ſed ut inueniamus miſericordiam & gratiam, cum omnibus ſanctis, qui à ſæculo tibi placuerunt, etiam patrum Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Euangeliſtarum, Martyrum, Confeſſorum, Doctorum, & omnis ſpiritus iuſtorum finem in fide habentium. Præcipue ſanctę & intemeratæ, benedictæ Dominatricis, & ſemper uirginis Marię, Sancti Ioannis præcurſoris & Baptiſtæ, Sancti N. cuius memoriā facimus, & omnium Sanctorum tuorum. Quorum poſtulationibus uiſita nos Deus: Et memento omnium dormientium in ſpe reſurrectionis uitæ æternæ, & refrigera eos, ubi †uiſitat lux uultus tui. Adhuc te obſecramus. Memento S. Catholicę & Apoſtolicę Eccleſię, quę eſt à finibus uſq; ad fines orbis terrarum, & pacifica eam, quam feciſti honorifico ſanguine Chriſti tui. Et ſanctam domum iſtam confirma, uſq; ad conſummationem ſæculi. Memento Domine eorum, qui munera iſta tibi obtulerunt, & per quos, & pro quibus ea obtulerunt. Memento Domine frugiferorum, & bene operantium in ſanctis Eccleſijs, & memorantium pauperum: Retribue illis diuitibus † & cœleſtibus donis tuis. Da illis pro terrenis cœleſtia: pro tēporalibus æterna: pro corruptibilibus incorruptibilia. Memento Domine eorū, qui ſunt in deſertis, et montibus, & ſpeluncis, et cauernis terræ. Memento Domine eorum, qui ſunt in uirginitate, et uiduitate, & reuerentia, & Monachali habitu, & uenerabili ciuilitate degentes. Memento Domine pijſſimi & fideliſſimi noſtri Imperatoris, quem decreuiſti regnare ſuper terram: Da ei arma ueritatis, arma bonę uoluntatis. Corona eum, obumbra ſuper caput eius in die belli, conforta brachium eius, exalta dexteram eius, corrobora Imperium eius: Subditas illi fac omnes barbaras Nationes, quæ bella uolūt. Tribue illi profundā & inablatā pacē. Loquere in cor eius bona, pro Eccleſia tua & omni populo tuo, ut in tranquillitate eius tranquillam & pacificam uitam peragamus, in omni pietate et uenerabilitate. Memento Domine omnis principatus & poteſtatis, & qui ſunt in palatio fratrum noſtrorum, & omnis exercitus. Bonos in bonitate conſerua: malos bonos fac in benignitate tua. Memento Domine circumſtantis populi tui, & pro certa cauſa remanentium, & miſerere eis et nobis, ſecundum multitudinem miſericordię tuæ. Promptuaria eorum adimple omni bono, coniuges eorum in pace & concordia conſerua: paruulos enutri, iuuentutem baiula, ſenectutem contine, puſillanimes conſolare, diſperſos cōgrega, errātes reuoca, & coaduna ſanctæ tuæ Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ. Energumenos à ſpiritibus immundis libera, nauigantibus cōnauiga, iter agentibus † coitra: uiduis patrocinare, orphanos protege, captiuos libera, infirmos ſana: Qui in ergaſtulis & in metallis atq; exilijs, ſeu amara ſeruitute, uel in quacunq; tribulatione & anguſtia ſiue anxietate ſunt, releua. Memēto Domine et omnium petentium magnam miſericordiam tuam, & omniū amantium nos & odientiū, & poſtulantium

† viſitur.

† e.

Notabilis oratio pro Imp.

Pro circumſtātibus & pro alijs diuerſis hominibus.

forte † coitera.

nos

nos indignos, orare pro illis, & omnis populi tui. Memento Domine Deus
noſter omnium, & ſuper omnes effunde diuitem miſericordiam tuam: omni
bus tribuens, quæ ad ſalutem ſunt poſtulationes: & quorum nos memoriam
non fecimus, aut per ignorantiam, aut per obliuionem, ſeu propter multitudi
nem nominum: Ipſe memento Deus, qui ſcis uniuſcuiuſq; ætatem & appella
tionẽ: qui ſcis unumquenq; de uẽtre matris ſuæ. Tu es enim domine auxilium
inauxiliatorum, ſpes deſperatorum, laborantium ſalus, nauigantium portus,
languentium medicus. Ipſe omnibus omnia ſis, qui ſcis unumquenq; et poſtu
lationem eius, domum & neceſsitatem eius. Et erue domine ciuitatem hanc,
& omnem ciuitatem & regionem, à fame, peſtilentia, terrę motu, dimerſione,
igne, gladio, incurſu alienigenarum, & ciuili bello. In primis memento domi-
ne Archiepiſcopi N. quem da Sanctis tuis Eccleſijs ad pacem, integrum, ho-
norificum, ſanum, longęuum, recte tractantem uerbum ueritatis tuę. Memen
to domine omnium Epiſcoporum Orthodoxorum, recte tractantium uer-
bum ueritatis tuæ: Memento domine ſecũdum multitudinem miſerationum
tuarum & meę Indignitatis: Indulge mihi omne delictum uoluntarium, etiam
non uoluntarium. Et non pro peccatis meis prohibeas gratiam ſancti tui ſpi-
ritus à propoſitis muneribus. Memento domine honorifici presbyteratus,
qui eſt in Chriſti miniſterio, & omnis ſacerdotalis ordinis. Et neminem con-
fundas circumſtantium ſancto altari tuo. Viſita nos in bonitate tua Domine:
Appare nobis in diuitibus tuis miſerationibus. Bene temperatos & utiles no-
bis + aëres tribue: pluuiam pacificam ad fructificationem terrę largire. Bene- *forte + auras.*
dic coronam anni benignitatis tuæ. Comprime ſchiſmata Eccleſiarum: Ex-
tingue incurſiones Gentium: Hereſum inſurrectiones cito deſtrue uirtute ſan
cti tui ſpiritus. Omnes nos ſuſcipe in regno tuo, filios lucis & filios diei: oſten
dens tuam pacem & tuam charitatem. Da nobis domine Deus noſter. Om-
nia enim dediſti nobis. Da nobis uno ore & uno corde, glorificare & lauda-
re honorificentiſsimum & magnificentiſsimum nomen tuum, patris & filij
& ſpiritus ſancti: nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum, Amen.

CORRECTORIVM.

Pag. 4. linea 10. Nec. lege Nam. pag. 7. in marg. lino. pag. 9. lin 1. ſua. & lin. 8. generis. pag. 16. in marg. Iudicum 6 pag. 22. lin. 18 gregatim. pag. 29. lin. 22. & labium. pag. 45. lin. 3. dilectum. pag. 48. lin. 15. niſu. pag. 54. in marg. iunctæ. pag. 61. lin. 6. ſuper. pag. 74. lin. 7. ſpiritales pag. 89. li. 19. quedam. pag. 91. lin. 16. cõmunicabant. pag. 113. lin. 30. muniat. Et lin. 36. De Comparatione. pa. 114. lin. 24. poteſt. pag. 115. lin. 11. & Centuriones. pag. 119. in marg. oblatarum. pag. 126. lin. 28. & generationes. pag. 127. lin. ult. Sancte Sanctorum. & Spiritum ſanctum. pag. 128. lin. ult. Domine. pag. 129. lin. 5. Coaduna. Et lin. 8. ergaſtulis. pag. 130. lin. 23. ſancto. pag. 134. lin. 4. offerentibus. pag. 146. lin. 22. ratiocinantes. pag. 148. lin. 23. ſe poſtulat. Et in marg. Iudicum 6. pag. 149. lin. 1. ſuo. pag. 152. in marg. a multis. pag. 153. lin. 37. quorundam. pag. 157. lin 33. omnis. pag. 158. in marg. filij. pag. 163. in marg. Eſaiæ 55. . pag. 169. lin. 4. inclinatus. Et lin. 24. oſculatur. pag. 171. lin. 1. profuit. pag. 188. lin. 2. capiti Chriſto. pag 198. lin. 17. Ieiunij. pag. 212. lin 3. ſeruitutis noſtræ. pag. 215. lin. 23. triẽnem. pa. 226. in marg. Demus Deum. pag. 338. lin. 14. tuæ. pag. 339. lin. 28. Onus. pag. 240. lin. 28. fidei. & lin. 33. At ille. pag. 243. lin. 9. exhibeatis. pag. 246. lin. 1. tranſmiſit. pag. 250. lin. 24. luendo. & lin. 26. Carolorum.

IN NOVEM HVIVS SPECVLI OPVSCV-la antiqua, de Ritibus Miſſæ & pio Dei cultu Index, per Io. Cochlæum ſuperadditus, cum Ternis per ſingulas paginas literis, ut A primam, B mediam, C ultimam paginæ partem demonſtret Lectori per charitatis obſequium, unde citiſsime inuenire atq; conſpicere queat ſummatim, quicquid hic quærere intenderit.

A

Acceſſus altaris, quo ſe ad Miſſam præparat ſacerdos 197.A
Agnus Paſchalis in nouo Teſtamento non debet offerri ad altare 88.B
Alleluia lætitiam ſignificat, & Dei laudem 23.A
Alleluia & Tractus quomodo differunt Ibid.B
Altare menſa Domini dicitur 35.B
Altaria ſunt antiquiora, quàm Tabernaculum & templum 68.A
Altaria in quibuſdam Eccleſijs in diuerſas partes reſpicientia 71.C
Altaria & templa ſunt propter ſacrificia, & non econuerſo 816.C
Ambroſius ordinem Miſſæ aliter inſtituit, quàm Ro. Eccleſia 94.B
Amplitudo Archiepiſcopatus Moguntini 333.B
Angelorum nouem ordines in præfatione, & eorum uerba 36.A
Angelorum in Miſſa præſentia 53.C
Angelorum præſentia in templis, probatur ex ſcripturis 80.A
Angeli offerunt ſacrificiũ laudis in Miſſa 182.B
Antica & Poſtica templi 71.B
Antiquitas ſacri Canonis in Miſſa 99.A
Antiphonæ ab Ignatio inſtitutæ 104.B
Apoſtolorum triſtitia poſt paßionem Chriſti ſepulti 50.C
Aqua ſparſionis cum ſale benedicto, res antiquißima eſt 113.B
Aucta cum tempore orationũm & officiorũ compoſitio 96.A
Autor ſacri Canonis quiſnam fuerit 203.C

B

Baculi de manibus, quando Euangelium legitur, deponuntur 27.B.138.B
Baculi ad quid in manib. portãtur 176.A
Baptiſmus ab initio in ſimplici aqua 108.A
Baptizati in nomine Trinitatis, rebaptizari non debent Ibid.C
Baptizandi licentia in neceßitate etiam mulieribus conceſſa 109.A
Baptizandi legitima tempora ſunt Paſcha & Pentecoſte Ibid.B
Baptiſmus paruulorum, & reprobatio Pelagianorum 110.C
Baſilicæ cur dicuntur Eccleſiæ 3.A.74.A
Benedicti Patris Monachorum ordo et diſpoſitio officiorum in cultu diuino 107.A
Benedictionis in ultimo diſceſſu exempla 60.A
Benedictiones rerum corporalium ab antiquo approbatæ 88.B
Benedictionem, lecturus Euangelium, quomodo petit 148.B
Benedictio ſacerdotis Miſſa finita quid ſignificat 192.A
Benedicere populo debet presbyter in Miſſa, abſente Epiſcopo 210.C
Benedictio ante communionem à ſolis Epiſcopis datur 211.B
Beneficiorum Dei erga homines commemoratio 111.A
Beneficiorum Dei altera in Canone Græco commemoratio 126.B
Bethlehem Eccleſiam ſignificat 15.B
Bigami cur ſacerdotes fieri non poſſunt 157.A
Bonifacius Archiepiſcopus & Martyr, in die ſemel tantum celebrauit 93.B
Bonifacij huius celebre dictum de uaſis ligneis in altari 101.C
Bonifacij huius ſanctum in pueritia propoſitum 334.B
Bonif. ſtudia & profectus in ſcientijs 335.A
Bonif. miſſus in legatione à Rege ad Archiepiſcopum Cantuariæ 336.A
Bon. profectus cauſa peregrinationis ex Anglia in Friſiam Ibidem.
Bonifacius reuerſus in Angliã, obtinuit licentiam eundi Romam 337.B
Bonifacius miſſus à Gregorio II. in Germaniam 338.B
Bonif. prædicauit in Turingia & in Friſia triennio 239.B
Bonif. Romam reuerſus Domino Apoſtolico fidei ſuæ rationem fecit 240
Bonif. factus Epiſcopus Romæ, ſolenne Iuramentum præſtitit Pontifici 241.B
Byſſus & linum candorẽ caſtitatis indicãt 7.C

C

Campanæ dicuntur ſigna, & Prædicatorem ſignificant 2.A
Campanarum plectrum & funis quid myſterij habent Idid.B

Campanæ

Capanæ & Nolæ uaſa ærea unde dicuntur 72.B
Candelabra illuminationem Prædicatorum ſignificant 9.C
Canones Apoſtolorum, quid ad ſacrificium offerendum ſit 88.A
Canoni Miſſæ à diuerſis factæ ſunt additiones 99.B
Cantorum ordo à Dauid inſtitutus 5.B
Cantorum officium eſt, laudis Dei confeßio 6.B
Cantorum uox & dulcedo ad quid dirigitur 9.A
Cantoribus fugienda eſt iactantia in modulatione 14.A
Cantores uices prophetarum gerunt 20.A
Cantor ſcindit corda ad compunctionē, ſicut arator terram ibid.B
Cantor primus ut Bubulcus, alij ut Boues ſunt 21.B.
Cantores in gradibus quid deſignant 172.C
Cappellani unde dicti ſunt 115.A
Catalogus Epiſcoporum & Archiepiſcoporum Sedis Moguntinæ 333.A
Catechumenis non licet intereſſe Miſſæ ſacrificio 59.B
Cauſa inſtituendi templa & ſacrificia 69.B
Centurionis uerba de Chriſto in cruce quid ſignificant 46.A
Cerei in manibus Acolytorū quid ſignificāt 13.B
Cerei ſeptem ſignificant ſeptem dona ſpiritus ſancti 14.C
Cereoſtata, Epiſcopo ad ſedem aſcendente, mutantur de locis ſuis Ibid.& 170.A
Cerei Paſchalis benedictio in omnibus Parochijs 113.C
Chorus quid & unde dicitur 5.B
Chriſtus lachrymis lotus eſt antequàm obtulit ſe in cruce 32.A
Chriſto in ſacra cœna multos affuiſſe creditur 36.C
Chriſtus aduocatus noſter, quomodo pro nobis interpellat 58.B
Chriſtus in nouo Teſtamento meliora & utiliora inſtituit, quàm in lege 86.C
Chriſtus panis uiuus, et granum frumenti, per ſimilitudinem 178.C
Chriſtus ante legem repræſentatus in ſacrificijs Abel, Melchiſedech, & Abrahæ 185.C
Chriſtus in lege multorum ſacrificijs præfiguratus 186.A
Chriſtus unicum ſacrificium noſtrū, boue aut oue longe melius 222.B
Chriſmatis uſus in Baptiſmo 108.B
Chriſtiani maxime tenētur ſacrificare Deo 220.B
Chriſtianorū ſacrificiū unicū & ſimplex 222.A
Clades Germaniæ per nouas ſectas, in perdendis & deſtruendis multis & magnis libris de ſanctorum uitis & laudibus 232.A
Collecta, unde dicitur 193.B
Collecta olim una tantū in Miſſa dicebatur. Ibid.C
Columbæ & Turtures quid myſtice ſignificant 22.B
Communicandum eſt ſemper à ieiunis, nō à pranſis 89.C
Communicandi tempus in diuerſis terris uarie obſeruatum 90.B
Communio quotidiana fuit in primitiua Eccleſia 92.B
Communicare uno die ſæpius, an liceat 100.C
Compunctionis Duo ſunt genera, Timoris & Amoris 23.B
Corporale lineum in quibus aßimilatur Chriſto 184.A
Corpus & ſanguinem Chriſti proprium, uere in Miſſa offerri 225.B
Criminoſi cur excluduntur à Communione Sacramenti 87.B
Cruce ſignat ſe populus, quando legitur Euangelium 27.A
Crucis ſigna ſuper panem & uinum in Canone 42.C
Crucum ſex ordines in Canone Miſſe 140.C & 185.B
Cruce ſignātur frons, os & pectus, ad audiendum Euangelium 175.C
Crucis ſigna 23. in Canone, quæ tribus digitis facimus 187.C
Cultus Dei exterior ſine interiore Deo non placet 82.B
Cultus Dei à Iudæis ablatus, & ad omnes gentes translatus 221.C
Currus Dei Decē Miliū qd myſtice ſignificat 9.B
Cyprianus de ſurſum corda in oratione 33.B
Cypr. de modo orandi corde potius q̄ uoce 38.C

D

DÆmones quare ſibi ab hominibus ſacrificari cupiunt 217.B
Dauid Rex amator Muſicæ C
Decimarum perſoluendarum ius, ex lege & Patrum exemplis 111.C
Decimæ iuſtius dātur à Chriſtianis q̄ à Iud. 112.B
Dedicationis templorum & altarium antiquißima exempla 79.A
Deus, qui ubiq; eſt, cur in cœlo habitare dicitur 17.B
Deo ſoli debentur ſacrificia 215.A
Deo ſacrificia exhibita ſunt ab Abel, & deinceps ab omnibus Ibid.B
Deus non eſſet Deus, ſi non eſſet omnipotens 226.B
Deo fac, quod tibi ab aſino aut equo tuo uis fieri 227.C
Diaconorum numerus diuerſus, quid myſteriorum habet 10.A

Diaconi

Diaconi Duo cur oſculantur duo latera altaris 12. B
Diaconus benedictionem ab Epiſcopo, & Euangelium de altari accipit 26.C
Diaconi cur inclinati lauant manus, quando immolatio fit 45 A
Dies Exequiarum pro mortuis, Tertia, Septima & Triceſima 61.B
Dies Anniuerſaria pro mortuis, ex Aug. probatur 62.C
Dignitatum Eccleſiaſticarum & ſæcularium inter ſe comparatio 113. C
Dij borarij & Diarij gentilium hodie 219.C
Dona & templa ex iuſte acquiſitis rebus uult Deus 83.C
Duæ candelæ ardentes, quæ Euangelium præcedunt, quid ſignificant 138.A
Duo Acolyti, Moyſen & Heliam ſub Euãgelio repræſentant 175.A
Duo Cantores cum uino & aqua, Enoch & Heliam ſignificant 181.B
Duo magna uolumina de ſanctis, Miſnæ deperdita 232.B
Duplex cauſa ad conueniendum in Eccleſijs 3.B

E

ECcleſia pro domo Dei accipitur, ubi ſeorſum ſtant uiri & fœminæ 3.C
Eccleſiæ pars Auſtralis uiris, Aquilonaris fœminis datur 4.B
Eccleſia cœtus fidelium, & locus ac ædificium dicitur 73.A
Eccleſia eſt in omnibus una, & in ſingulis tota 150.B
Eccleſia uniuerſalis, multa in perſonis, una in fide & charitate Ibid.C
Eccleſiæ locutiones non ſubiacent Grammaticæ regulis 157.C
Eccleſia neq; caſibus neq; numeris & temporibus ſubiacet 158.C
Eccleſia non conſtringitur lege temporum, nec ſeruit elementis 159.C
Eccleſia corpus Chriſti, eſt uelut panis ex multis granis 179.B
Eleemoſynæ plus Deo placent, quàm ornamenta templorum 84.A
Epiſcopus in Miſſa Vicarius Chriſti eſt 8.A
Epiſcopus inclinatus oſculatur miniſtros oſculo Chriſti 11.B
Epiſcopo innuente Cantores dicunt Gloria patri Ibid.C
Epiſcopus cur oſculatur altare & librum Euangelij 12 B
Epiſcopo altior debetur in ſedendo locus 18.A 172.B
Epiſcopus in Miſſa typum Chriſti repræſentat 169.B
Epiſcopus cur ſedet tribus horis, quando legitur Epiſtola & canitur Graduale 173.C
Epiſcopus in Miſſa quali utitur forma benedicendi 189.C
Epiſtolam in Miſſa inferior ſubdiacono legere non debet 200.C
Epiſtola Gregorij II. ad Bonifacium Martyrem 338.A
Epiſtola eiuſdem Greg. ad Carolum Martellum, Ducem Francorum 242.B
Epiſtola eiuſdem ad Prælatos & Principes Germaniæ Ibid.C
Epiſtola eiuſdem ad Turingos, qui ad ſacros ordines admitti debeant 243.B
Eulogia panis benedictus, qui poſt Miſſam dabatur populo 193.A
Euangelium ſtando audiri debet 26.B.96.B
Euangeliũ cur nudato capite audiri debet 138.B & 176.B
Euangelium olim uerſus Meridiem, nunc uerſus Aquilonem legitur Ibid. & 175.B. & 201.B
Euangelium cur in altari legitur in ſiniſtra parte 201.C
Euchariſtia extra Eccleſiæ unitatem indigne ſumitur 56.C
Euchariſtia ſumi debet á ieiunis & ſanctificatis 57.B
Exempla ſcripturæ, de Exequijs mortuorũ 60.C
Exemplum ab Aſino aut Equo, contra curioſos de Deo 227.A
Exequiæ pro mortuis, quibus proſunt 62.B
Exorciſtæ antiqui cõtra nouos Dæmones 164.B
Expoſitio uerborum ſacri Canonis, hæc dona, hæc munera 40.A

F

FEſtiuitates ſanctorum quædam non ſuo tempore celebrantur 159.A
Feſtum decollationis Ioannis in menſe Auguſto Ibidem
Feſtum S. Petri ad uincula, non rei geſtæ tempore colitur Ibid.
Filij Iſrael propter genus, unum erant: licet multi eſſent in perſonis 158.B
Filij Eccleſiæ magis unum ſunt ſpiritu & fide, quã erant illi carne Ibid.
Fornicator per pœnitentiam poteſt reſtitui ad ſacerdotiũ, Bigamus autem, etiamſi non peccat, non poteſt fieri ſacerdos 156.B
Fractio panis ſeu oblatæ diuerſa habet myſteria 190.C
Fractæ oblatæ Tres partes quid ſignificãt 191.B

G

GEniculationes non omnibus diebus fieri debent 103 A
Gentiliũ qualia ſunt hodie ſacrificia 219

Gloria in excelſis Deo, cur ad Orientem uerſus dicitur 15.C
Gloria in excelſis, cur ab uno incipitur & à multis canitur 135.C
Gloria in excelſis, quibus diebus dici non debet 197.C
Gothardi Epiſcopi Hildesheimenſis uita 333.B
Gradus ligneus Eſdræ, figura Dominicæ paſſionis fuit 25.B
Gregorius pauperum ſtudioſior fuit, quàm templorum ornandorum 84.B
Gregorij diſpoſitio in cantu Reſponſoriorum & Antiphonarum 106.C

H

Hæreticorum audacia, prohibentium ſacrificare Deo 218.B
Hæretici nunc à mundo ſacrificia tollunt Ibidem C
Hæreticorum ſumma ingratitudo, ſacrificare nolentium 220.A
Hæretici aureum ſeculum à nobis tollere conantur Ibid.C
Hæreticorum ſtultiſsimus error contra Teſtamentum Chriſti æternum 224.B
Horæ Canonicæ à Chriſto & eius Apoſtolis obſeruatæ 103 B
Horæ Canonicæ dici debent uniformiter etiam à ſolitarijs 152 B
Horæ iſtæ, in hymnis, collectis, homilijs &c. non debent mutari, quando à ſolitarijs dicitur Dominus uobiſcum, Oremus &c. Ibid.
Humilitatis ſpiritus in Vualafrido autore egregie docto 67.B
Hymnus Angelicus additus præfationi in Miſſa 35.A
Hymnus Angelicus duplex, unus, Gloria in excelſis, alter, qui in præfatione ante actionem præmittitur 94.C
Hymni à diuerſis compoſiti, ut Ambroſio, Hilario, Gelaſio &c. 103.C
Hymni non omnes ſunt Metrici, nec omnes in ſcripturis poſiti 104.B
Hymnus Gloria patri, aliter & aliter pronunciatur 105.B

I

Idolatria per Dæmones introducta 69.A. & 217.C
Idolatria circa ſtatuas & imagines prohibenda eſt 77.C
Idolatria homines facit ſeruos rerum inſenſibilium 217.C
Imaginum uſus licitus & moderatus 76.B
Imagines ad quid ualent Ibid.C
Imaginum cauſa, inter Græcos Imp. & Latinos ſchiſma fecit 77.B
Immiſsio oblatæ in calicem quid ſignificat 54.C
Introitus Epiſcopi ad altare quid ſignificat 8.A & 197.B
Introitus Antiphona à Celeſtino Papa inſtituta Ibid.B.& 95.A
Introitus Miſſæ quid myſtice deſignat 134.C
Inuocatio ſanctorum in Letania 113.B
Ioſeph ab Arimathia laudatiſsimus, per Archidiaconum repræſentatur 46.B
Ioſeph iſte exhibuit Chriſto cœnaculum ſtratum pro ultima cæna 183.C
Ioſeph iſte Syndone corpus Chriſti inuoluens per Corporale ſignificatur 184.C
Ite Miſſa eſt, Quid repræſentatur his uerbis 210
Iudæi cur hodie non ſacrificant 219.B
Iudæis reiectis, Chriſtiani à Deo aſſumpti ſunt ubiq; 221.A
Iuramenti, quod Papæ præſtitit Bonifacius Romæ, forma 241.B
Iuſtitia Dei ſeruata in redemptione hominum per Chriſtum 223.C
Iuſtitia ceſſit miſericordiæ per mortem Chriſti (224.A

K

Kyrieeleyſon dicimus, ne de operibus noſtris præſumamus 13.C
Kyrieeleyſon cur in omni officio orationis præmittitur 14.B
Kyrica. Græce, Dominica Latine, Teuthonice Kyrck & Dom, dicuntur 75.C
Kyrieeleyſon & Chriſteeleyſon quid myſterij habent 135.B

L

Laudare Deum in Tympano & Choro quid eſt 6.C (7.A
Laudare Deũ in Cymbalis bene ſonantibus
Lectio differt à Pſalmo & hymno 18.B
Lectio & Reſponſorius Cantus quomodo differũt Ibid.C (96.C
Lectiones ex epiſtolis Pauli in Miſſa leguntur
Lex ueteris Teſtamenti uarie accipitur 10.C
Leo Papa I. In uno die VII. aut plures Miſſas celebrauit 93.B
Letania maior VII. Calend. Maij à Greg. Papa inſtituta 112.B
Letania Triduana à Mamerto inſtituta Ibid.C
Libellus Romanus de Cæremonijs & Cõmunione in Miſſa 55.B (174.C
Liber Euangelij cur in ſiniſtro brachio portatur
Lynus ex præcepto Petri ſtatuit, uelato capite in Eccleſiam introire mulieres 5.A
Loca orandi in Primitiua Eccleſia diuerſa fuerunt 70.B
Loca ſacrata deſerit Deus propter peccata populi 82.C

M

Magi Pharaonis phantaſtica, Moyſes uera ſigna fecit 228.C
Manuũ expãſio in ſacro Canone 206.C

Miſſa

Miſſa pro mortuis quomodo differt ab alijs miſsis 60.B
Miſſas celebrare uno in die an plures liceat 93.A
Miſſa propter multas cauſas celebratur 134.A
Miſſa quotidie iteratur propter 4. cauſas. Ibid.B
Miſſa Quatuor pietatis actus continet 136.A
Miſſa a Quatuor cauſis nomen habet 166.B
Miſſa cur abſq; lumine non celebratur 203.B
Miſſa non Natiuitatis, ſed paßionis Chriſti, myſterium eſt 204.C
Modeſtia Vualafridi circa finem libri ſui 116.A
Mors æterna hominum, per temporalem mortem Chriſti compenſata 28.B
Moyſes quomodo ad Deum clamauit 223.B
Moyſes typum Chriſti geßit 166.C
Moyſes extenſis manibus orans Chriſtum in cruce præfigurauit 183.B
Mulieres cur uelato capite debent orare in Eccleſia 4.B
Mulierum in paßione Chriſti conſtantia 37.A
Muſicæ uis naturalis ad affectiones animorum 20.C
Mutatio Reipub. Conſtantienſis in utroq; ſtatu 65.B
Myſterium in numero et ſtatione Diaconorum in Miſſa 135.B
Myſterium in loco Ambonis altiori pro Euangelio, quàm pro Epiſtola 137.A
Myſterium in deportatione & lectione Euangelij in Miſſa Ibid.C
Myſteria in ſacris ueſtibus ſacerdotum 161.A
Myſterium in ſex ordinibus et numeris Crucis ſignorum in Canone 185.B

N

NEuma eſt Iubilus & ſequentia poſt cantatum Alleluia 172.B
Nomina multa & diuerſa ædificiorum ſacrorum 73.A
Noui Teſtamenti ſacrificium á Chriſto ſapientiſſime inſtitutum 85.C
Numerus miniſtrorum non par, ſed impar, eſſe debet 171.B
Numerus ſignorum crucis in Miſſa ſemper impar eſſe debet 205.C

O

OBlatio legalis uaria fuit & multiplex 28.B
Oblatio noſtra duplex, mortificatio carnis & bona opera Ibidem.
Oblatio Chriſti omnibus ueterum oblationibus præfigurata 29.C
Oblationis noſtræ moralis expoſitio 30.C
Oblationes legales figuræ fuerunt & ceſſarunt 85.A
Oblatio una pro multis fieri poteſt in communi 58.A
Oblationes uirorum, mulierumq; & Cleri quid ſignificant 139.A
Oblationes huiuſmodi præfiguratæ ſunt á populo offerente Moyſi 177.A
Oblationum ſpecies ſeptem in uet. et nouo Teſtamento 178.A.B
Oblatio Chriſti uoluntaria, et pro hominibus neceſſaria 223.A
Offertorium & Antiphona Cõmunionis in Miſſa 97.C
Opera multa & diuerſa, quæ in templis fieri debent 80.B
Opera quæ in Eccleſijs fieri non debent Ibid.C
Opera ſingulorum membrorum attribuuntur toti per unum ſpiritum 153.C
Orauti opus eſt miſericordiã petere propter Tres cauſas 14.B
Orationi ſacerdotis, reſpõderi debet Amen 16.C
Oratio ſeu Collecta ſacerdotis in altari uerſus Orientem fit 17.A
Oratio ſterilis eſt ſine boni operis fructu 34.A
Orate pro me peccatore fratres, uerba ſunt ſacerdotis ibidem
Oratio Chriſti in horto ter facta qd petijt 39.C
Oratio Dominica deſignat unitatem, ubi unus pro omnibus orat 51.B
Orare pro mortuis quotidie bonum eſt 61.C
Orant Chriſtiani uerſus Orientem, Iudæi uerſus Occidentem 71.A
Oratio in Eccleſijs qualis eſſe debet 81.B
Oratio non in geſtibus aut clamoſis uocibus, ſed in corde conſiſtit 92.B
Orationes, quæ Collectæ dicuntur, quales ſunt 95.C
Oratio Põtificis in Miſſa, p Catechumenis 122.C
Oratio eiuſdem, ut ſuſcipiat Deus ſacrificium noſtrum 124.B
Oratio deuotißima in laudem Trium perſonarum in Deo 125.B
Oratio notabilis pro Imperatore 128.C
Oratio pro ciuitate 129.B
Oratio ante ſacram cõmunionem dicenda 130.B
Oratio poſt communionem in gratiarum actionem dicenda 131.C
Orationis Dominicæ ſeptem petitiones ſecundum ſeptem dona ſpiritus ſancti 141.C
Orationes in Miſſa non quælibet, ſed per Concilium approbatæ dicantur 199 B
Orationes concludi debent ad patrem, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Ibid.C
Orat:õẽs in Exorciſmis aliter cõcludũtur 200 B
Orationes quæ in minori Canone ante ſecretam dicuntur 203.A
Organa dicuntur ſpecialiter, quæ inflantur folliibus 6.C
Oſculũ in Eccleſia nõ dant uiri mulieribus 55.C
Oſculum pacis ante communionem datur 100.A

Pacis

P

PAcis oſculum accipere poſſunt, etiam ij qui non communicant 100.B
Pacis oſculum in Miſſa datur propter Tres cauſas 190.B
Pacis oſculum quare ante communionem datur 203 C
Paganorum templa nominatim in ſcripturis expreſſa 68.C
Panis forma in Euchariſtia in modum Denarij facta & 192.C.180.B
Panem intinctum communicantibus dare nõ licet 209.B
Panem & uinũ uere tranſſubſtantiari in Euchariſtia 226.A
Panis quotidie mutatur in carnem uictu naturali 320.B
Patenam Acolytus inuolutã, ſubdiaconus nudam tenet 49.B
Patena repræſentat Nicodemum, & Tres Marias cum unguentis 185.A
Patenæ uſus, ut in ea frangatur oblata 205.A
Patrini & matrinæ in Baptiſmo infantiũ 111.A
Peccatores in loco ſancto à Deo puniti 83.B
Planeta ueſtis ſacra presbyteri et Diaconi 202.A
Populus hodie non ſic communicat in Miſſa ut olim 192.C
Picturæ & ſculpturæ à Moyſe & à Salomone factæ 76.C
Poteſtatis utriuſq; membra in unum Eccleſiæ corpus coniuncta 115.C
Præfatio ante Actionẽ, quæ Canon dicitur 98.C
Preces à diuerſis compoſitæ, à Gregorio in librum Sacramentorum collectæ 96.A
Proceſſio ſolennis Epiſcopi cum Clero in Miſſa publica 167.A
Proceſſio ad Miſſam per Decem ordines Cleri & populi 168.B
Proceſſio publica cõformis exitui Iſrael de Ægypto 193.B
Proceſſio publica repræſentat ſpiritale bellum contra Diabolum 194.C
Prudentia carnis ſuperbiam ſapit 147.C
Pſalterium & Cithara quomodo differunt 6.B
Pſalterium Gallicanum ex LXX. interpretum Græco texta 107.B

Q

QValis fuit Miſſa Apoſtolorum tempore 1.A.93.C
Qualis fuit oratio Annæ matris Samuelis 81.C
Quanta bona ex Catholica religione accepit olim Ciuitas & Diœceſis Conſtantienſis 64.B
Quid in templis loquendum eſt 4.C
Quinq; orationes in Canone pro diuerſis ſtatibus Eccleſiæ 189.A
Quinq; Benedictiones Dei generales Ibid.C
Quinq; Cruces ſuper panem & calicem differenter fiunt 206.A
Quinq; cruces cum corpore Dominico ſuper calicem 207.C
Quinta feria olim feſtiua fuit ſicut Dominica 91.C
Quomodo calix & oblata locari debent in altari 202 B

R

REceſſus altaris, quas requirit poſt Miſſam orationes 212.A
Reliquiarum deportatio in proceſſionibus quid ſignificat 194.A
Reſponſorij uerſus quomodo cantari debet 21.A & 137.A
Rom. Eccleſia omnibus maior, nunquàm hæretica fuit 94.B
Rom. Eccleſiæ ordo in diuinis officijs cæteris Eccleſijs præfertur 160.A
Rom. Pontifex in Eccleſia Chriſti ſupremus Monarcha & Chriſti Vicarius 114.A

S

SAcerdos per unitatem fidei, charitatis & ſpiritus, tota eſt Eccleſia 154.B
Sacerdos recte dicit, Dominus uobiſcum, & Oremus 160.B
Sacrificia noſtra uiſibilia, ſignificant inuiſibilia 31.B
Sacrificium uniuerſale, eſt immolatio Chriſti 42.A
Sacrificium pœnitentum eſt ſpiritus contribulatus 43.C
Sacrificium Chriſti ſecundum ordinem Melchiſedech 86.B
Sacrificia legis grauiora & ſumptuoſiora fuerunt Ibid.
Sacrificium altaris ab uno & ab omnibus offertur 125.C
Sacrificium quotidianum propter Tres cauſas fit 180.C
Sacrificium laudis in præfatione & hymno Angelorum 182.B
Sacrificiorum multitudo & diuerſitas à Moyſe in lege inſtituta 215.C
Sacrificiorum uera ratio, qua Deo ſubditus ſit homo 217.A
Sacrificare non licet ulli creaturæ, niſi Deo ſoli 217.B
Sacrificia Iudæorum, quæ à Deo reiecta fuerunt 218.B
Sacrificium ſemel in cruce oblatum, ſemper offertur ab Eccleſia 224.A
Salutatio ad populum in Miſſa, quomodo fieri debet 16.A
Salutandi cõſuetudo antiqua & laudabilis 29.C

Salutationis

Salutatiõis exẽpla in ſingulari et plurali 148.C
Salutatio Epiſcopalis, Pax uobis 149.B
Salutatio hæc, Dominus uobiſcum, etiam ad unum dici poteſt ibid. C
Sanctos Dei quomodo rogamus & inuocamus 78.A
Sanctorum communio per uirtutem unitatis facit ſingulos Eccleſiam 155.A
Sapientiæ mundanæ contemptus 147.A
Saracenorum qualis hodie de Chriſto fides eſt 219.B
Satisfactio pro peccatis hominum per mortem Chriſti 223 B
Schola à uacando dicitur, ut uaceut auditores à terrenis curis 19.B
Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria 227.C
Secreta oblationis in Miſſa quid repræſentat 30
Secreta cur ſic dicitur 34.B.38.C
Secretæ orationis utilitas 140.A
Secreta ſignificat Chriſtum latuiſſe in ſacrificijs antiquis 181.C
Sedit olim Tribus horis Epiſcopus ad altare ſacrificans 136.B
Septenarius numerus in Miſſa multa complectitur 170.B
Septem partes Canonis, ſeptem ordines & ſtatus hominum ſignificant 188.A
Septẽ oratiões ſeu Collectæ dici poſſunt in Miſſa, non plures 198.C
Similitudo de Cantore & ſeruo arante 173.A
Solitariorum quæſtio ſuper precibus horarum Canonicarum 146. B
Solitudo pluralis, & multitudo ſingularis, per ſpiritum ſanctum 151. B
Solitarij poſſunt loqui et orare pluraliter 151. C
Solitarij in orationibus ſuis uti debent conſuetis Eccleſiæ uerbis 160. C
Solitarij non corporalem, ſed ſpiritualem, attendant præſentiam 162.B
Solitariorum ſolicitudo circa ea quæ Dei ſunt. 164. B
Spiritus elationis in eloquentia & populi fauore 161.C
Subdiaconi, in faciem ſacerdotis reſpicientes, quid ſignificant 36.C
Subdiacõi quare ſtãt inclinati ſub Te igitur 39.A
Subdiaconi in altari repræſentant mulieres in paſſione Chriſti 48.C
Subdiaconus quomodo typũ Chriſti gerit 180. C
Surſum corda, cur alte dicitur à ſacerdote 34.B
Syluester inſtituit ferias totius ſeptimanæ 92. B
Symbolum in Miſſa poſt Euangeliũ, unde aſſumptum eſt 97.B
Symphonia chori unitatẽ Eccleſiæ in fide ſignifi(cat 6.A

T

Tabulæ ex oſſe, in manu Cãtoris, quid ſignificant 24.B
Teleſphorus Papa, natione Græcus & Anachorita 15.B
Teſtimonia ſcripturæ de ſacrificando in omnibus gentibus 221.C
Thuribula poſt Euangelium lectũ, per altaria ad nares hominum portuntur, & fumus manu attrahitur 138.C
Thuribuli uaria de Chriſto myſteria 171.C
Thymiama ſignificat corpus Chriſti 9.C.32.B
Thymiama in Thuribulo igne ſpiritus ſancti accenſum 26.B
Thymiama perfectorum uitam ſignificat 35.C
Thymiamaterij myſteria ſub lectione Euangelij 138. A
Totum in ſingulis partibus, per Eccleſiæ unitatem 153.C
Trahere funem Campanæ ſurſum ac deorſum in pulſando quid ſignificat 2.C
Tranſubſtantiationis multæ & inuictæ probationes 228.A
Triforme corpus Chriſti 57.C
Tubæ argenteæ Moyſi ad congregandum populum 1.B
Tuba uocans nos ad pœnitentiam Ibid. C
Turba à Chriſto ſalutata in die palmarum 29. C

V

Vaſa ſacra altaris olim uitrea et lignea, poſtea aurea & argẽtea facta ſunt 101.C
Veſtes ſacræ Clericorũ quõ auctæ ſunt 102
Vini & aquæ in calice cõmixtio 32.C & 180.A
Vinum & panes populus, Cantores aquam offerunt 33.A
Vini ſimilitudo ad ſanguinem Chriſti 179.C
Virtutes Deo magis placent, quàm terrena ornamenta 84. C
Vnus pro multis, & multi pro uno, in ſcripturis 151.A
Vnum ſunt omnes, qui unũ corpus Chriſti in Sacramento ſumunt 153.B
Vnum corpus Chriſti ſumus, non carne, ſed ſpiritu ibid.
Vnitatis Eccleſiæ quãta eſt uirtus in ſingulis 154
Vnitatis gratia, recte dicitur ad unum, Dominus uobiſcum 157.B
Vnus pro alio reſpondet, ut patrinus pro infante in Baptiſmo 160.A
Vocabulorum permixtiones & tranſlationes in diuerſis gentibus & linguis, quas Teuthones à Græcis & Latinis habent 75.B
Vtilitas ex picturis & Imaginibus in Eccleſijs 78.B

DE OFFICIO MISSÆ, PRÆFATIO AMALARII, ARCHIEPISCOPI QVONDAM TREVRENSIS.

Domino opitulante, intercedente Beato Medardo Confeſſore, cuius feſtiuitas hodie apud nos celebratur in gaudio ſanctorum, prompti ſumus animo, ad ſuſcipiendum Dei munus: ſi tamen ipſe dignatur purgare & ſerenare oculum, in quo diſcamus de officio Miſſæ, quid rationis in ſe contineat diuerſitas illa, quæ ibi agitur. (Qualis fuit Miſſa apud Apoſtolos.) Cum ſatis eſſet, ſine Cantoribus & lectoribus, & cæteris quę ibi aguntur, ſola benedictio Epiſcoporum aut Presbyterorum, ad benedicendũ panem & uinum, quo reficeretur populus ad animarum ſalutem: Sicut primæuis temporibus fiebat apud Apoſtolos. Ac ideo primo dicendum eſt de ſignis.

De ſignis quibus congregamur inidipſum. Caput I.

Signorum uſus a ueteri Teſtamento ſumptus eſt: Scriptum eſt in libro Numerorum. Locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare poſsis multitudinẽ. (Nume. 10.) (Tubę duæ ductiles Argenteæ.) Et paulo poſt: Quando autem congregandus eſt populus, ſimplex tubarum clangor erit, & non conciſè ululabũt. Filij autem Aaron ſacerdotis, clangãt tubis. Et iterum: Si quando habebitis epulũ, & dies feſtos & Kalendas, canetis tubis ſuper holocauſtis & pacificis uictimis, ut ſint uobis in recordationẽ dei ueſtri. Audiuimus clangorẽ tubarũ in recordationẽ dei noſtri reſonare: detq́; nobis deus, ut quicquid boni facere poterimus, ſiue ſingulariter in noſtra cauſa, ſiue cõmuniter in cauſa fratrũ, ut eſt ſigna mouere, in memoriam eius faciamus. (Tuba uocans nos ad pœnitentiam.) (Iohel. 2.) Audiamus & tubam uocantẽ nos ad pœnitentiam, quando in aduerſis affligimur: Dicente Iohel. Canite tuba in Sion, ſanctificate ieiuniũ: uocate cœtũ, congregate populũ, ſanctificate Eccleſiam: coadunate ſenes, congregate paruulos & ſugentes ubera. Quod ita Hierony. in eodẽ: (Hieronymus.) Clangite tuba in Sion, & pœnitentiam populis prædicate: Sanctificate ieiuniũ, prædicate curationem ſiue cœtum. De quibus iam diximus. Congrega-

te populum, ut diſperſus peccauerat, congregatus peccare deſiſtat: Sanctificate Eccleſiam. Sanctificate Eccleſiam, ut nullus in Eccleſia non ſanctus ſit: Ne forſitan impediantur orationes ueſtræ, & modicum fermentum totam 1. Cor 5. maſſam corrumpat. Et adunate ſiue eligite ſenes, ut non ætas in eis ſed ſanctitas eligatur. Congregate quoq; paruulos ſugentes ubera, ne ulla ſit ętas quæ nō conuertatur ad dominū. Paruulos atq; lactentes, de quibus in Pſalmis et in Euangelio legimus. Pſal. 8. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem. Prædicationem, quam ſignificat Campana, ſignum & typus Prędicatorum. clangor tubarum (Hieronymo exponente) ſignat ſignum, quod in noſtra Eccleſia reboat. Signum noſtrum eſt ex metallo æris: Et eſt metallum durabile & ſonorum. Habet idem ſignum interius plectrum ferreum, quo tunditur ut audiatur: Ora q; Prædicatorum ſignificat noui Teſtamenti, quæ plus durant quàm tubæ ueteris Teſtamenti, atque altius reſonāt. Ora prædicatorum noſtrorū durabunt Pſalmo 75. uſque in finem, & auditur longe ſonus eorum uſque in fines terræ. Quid uas, plectrum & funis campanę ſignificant. Tempore Iudæorum notus tantum erat in Iudæa Deus: at nunc in omni terra. Vas metalli æris, ora ſignificat (ut diximus) Prædicatorum. Ferrum interius, linguam eorum. Per funem intelligimus 2. Cor. 10. menſuram noſtræ uitæ: Vnde dicebat Paulus, Sed ipſi in nobis noſmetipſos metientes & comparantes noſmetipſos nobis. Menſura Myſterium funis campanæ. meæ conuerſationis nuſquam mihi ſatius oſtenditur quam in ſcriptura: Ac ideo funem ſcripturam intelligo. Funis qui habet initium à ligno, ſcripturam ſacram ſignificat noui Teſtamenti, deſcendentem à ligno Dominicæ crucis. Quod tamen lignum a ſuperioribus continetur, quia Dominica crux a Prophetis & antiquis patribus continetur: Qui funis uſque ad manus ſacerdotis pertranſit. Etenim Gregorius. ſcriptura ad opera ſacerdotum debet tranſire. De qua dicit Gregorius, in libro de ædificio Templi: Quiſquis hanc legit, in ea ſemetipſum metitur, uel quantum in ſpirituali uirtute proficit, uel quantum a bonis quæ præcepta ſunt longe diſiunctus remanſit: quantum iam adſurgat ad bona facienda, quātum adhuc in prauis proſtratus iaceat.

Trahere funē ſurſum ac deorſum. ✠ Hæc uerba nouiſsima ualde congruunt operi Presbyteri, qui ſignum mouet: Quādo funem ſequitur ſurſum, id agit, ut in ſeipſo recogitet, quantum ad bona opera ſit erectus: Quando deorſum trahit, id cōſyderat, quantū iaceat adhuc in prauis. Qui ſecundū uerba ſancti Gregorij ſemetipſum metit̄, ipſe habilis eſt, fratres uocare ad unum cor et unam animā. Ne deſpiciat Presbyter hoc opus agere, ut Ne deſpiciat presbyter pulſare campanā. in iſto imitator ſit filiorū Aaron, ſicut & in multis cæteris. Qui recognoſcit debitorē eſſe prędicatiōis, nō debet ſe retrahere a mouēdis ſig Vinculū plectri quid ſignificat. nis: cū ex eiſdē poſsit prædicare populo: Vinculū: quo plectrum ligatur uaſi, quædā moderatio eſt: quæ ſcit ad tēpus mouere plectrū linguæ, ut labia feriant. Vinculū ad tactū funis mouet plectrū, quando modeſtia ad autoritatē ſacræ ſcripturæ linguā prædicatoris mouet.

De Situ

De ſitu Eccleſiæ, *Caput II.*

ECcleſia eſt conuerſatio populorum, per miniſtros Eccleſię, ab eo qui facit unanimes habitare in domo. Ipſa domus uocatur Eccleſia, quia Eccleſiam continet. Ipſa uocatur Kyrica, quia eſt Dominicalis. Kyrios Græce, Latine Dominus: Ac ideo Kyrica Dominicalis. Ipſa uocatur Baſilica, Id eſt, Regalis, a Baſileo. Baſileus Rex dicitur, quaſi baſis populi. Laos populus dicitur: Baſilaus baſis populi. Vnde Iſidorus: Baſilicæ prius uocabantur Regum habitacula, unde & nomen habent. Nam Baſileus Rex: & Baſilicæ, Regiæ habitationes. Nunc autem ideo diuina templa Baſilicæ nominantur, quia ibi Regi Deo cultus & ſacrificia offeruntur. Ioſephus ſimili modo nominat domum, quam ædificauit Salomon ad ſuum opus, dicens. Poſt templi fabricam, quam ſeptem annis prædiximus, fuiſſe perfectam, ædificiū domuū Regalium conſtruere cœpit, quod XIII. annis uix impleuit: Non enim huiuſmodi erat feruens ſtudium, ſicut in templo. Et poſt pauca. Hæc quidem ſecundum fœlicitatem Hebraicæ regionis, ac merito Regis ædificata ſunt. Quorum totam expoſitionem & ordinem dicere neceſſarium eſt, ut ex hoc omnes coniiciant magnitudinem, cum legentes uiderint huius rei deſcriptionem. Erat magna Baſilica nimis & pulchra: Hæc innumera columnarum multitudine portabatur, quam ad iudicia rerumq; cognitiones diſtribuit. ✠Audiſtis ex autoritate ueteri ideo conueniſſe populum ad Baſilicam, ut audiret iudicia. Audite Apoſtolū cur conueniatur in Eccleſia. Itaque fratres mei (inquit) cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis autem eſurit, domi manducet, ut non in iudicium conueniatis. Monſtrante Paulo, propterea conuenimus ad Eccleſiam, ut manducemus cœnam Domini. Duo audiſtis cur conueniat populus: Vnum ex antiqua traditione eſt, ut iudicia rerum & cognitionis accipiat: Alterum ex nouo Teſtamento, ut manducet: Vtraque quærimus ad Eccleſiam, ſcilicet ut in ea audiamus iudicia noſtra, mala ſiue bona: & cognitionem Dei, & ut manducemus corpus Domini. Idcirco quæ præter iſta ſunt poſtponamus eo tempore, ut iudicia Domini percipere & retinere queamus, & panem Domini manducare, ſtudentes noſmetipſos probare, ſi digne poſsit a nobis manducari.

Pſalm. 67.

Eccleſia, Kyrica id eſt Dominica dicitur.

Baſilica pro templo accipitur.

Ioſephus De antiquit. lib. 8. c. 3. Et de bello Iudaico lib. 6. cap. 8.

Baſilica Salomonis.

1. Cor. 11

Duplex cauſa conueniendi ad Eccleſiam

In conuentu Eccleſiaſtico ſeorſum maſculi, & ſeorſum fœminæ ſtant. Quod accepimus a uetere conſuetudine, dicente Beda, in Tractatu ſuper Lucam. Quęrit aliquis, quomodo Dei filius tanta parentum cura nutritus, his abeūtibus potuerit obliuiſcendo relinqui. Cui reſpondendum, Quia filiis Iſrahel moris fuerit, ut temporibus feſtis uel Hieroſolyma confluentes, uel ad propria redeuntes, ſeorſum uiri, ſeorſum autem fœminæ choros ducentes, incederent: Infanteſque

In Eccleſia ſeorſum uiros et ſeorſum fœminas ſtarę.

uel pueri cum quolibet parente indifferenter ire potuerint. Ideoque beatam Mariam uel Ioſeph uiciſsim putaſse, puerum Ieſum, quem ſe cum comitari non cernebant, cum altero parente reuerſum.

Luc. 2.

Cur ſeparatim ſtant uiri & mulieres.

Prouerbi. 5.

1. Cor. 11.

*Quamuis & aliud in re poſsimus tenere, quod caro uiri & mulieris, ſi propius acceſſerint, unumquodque ex altero accendatur ad libidinem. Qua de re dicit Salomon: Longe fac ab ea uiam tuā. Quoniam propterea uenimus, ut defleamus carnales delectationes, neceſſe eſt uitare fomenta earum. De habitu mulierum docet Paulus Corinthios. Vos ipſi iudicate, inquit, decet mulierem non uelatam orare Dominum? nec ipſa natura docet uos, quod uir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi: Mulier uero, ſi comam nutriat, gloria eſt illi, quoniam capilli pro uelamine ei dati ſunt. Ambroſius in Epiſtola ad Corinthios. Mulier, inquit, idcirco debet uelare caput, quia non eſt imago Dei, ſed ut oſtendatur ſubiecta. Et quia præuaricatio per illam inchoata eſt, hoc ſigni debet habere, ut in Eccleſia propter reuerentiam ſacerdotalem, non habeat caput liberum, ſed uelamine tectum: Nec habeat poteſtatem loquendi, quia ſacerdos perſonam habet Chriſti. Quaſi ergo ante iudicem, ſic ante ſacerdotem, quia uicarius Domini eſt, propter reatus originem ſubiecta debet uideri.

Cur mulier uelato debet eſſe capite.

*Et alio modo. Quia & uiri quidam comam nutriebant, & mulieres nudo capite procedebant in Eccleſiam, glorianteſ in crinibus: Quod non ſolum inhoneſtum erat, ſed etiam concupiſcentiæ fomē ta præſtabat. Maſculi ſtant in Auſtrali parte, & fœminæ in Boreali, ut oſtendatur per fortiorem ſexum, firmiores ſanctos ſemper conſtitui in maioribus temptationibus æſtus huius mundi: & per fragiliorem ſexū infirmiores in aptiore loco, ſicut dicit Paulus Apoſtolus: Fidelis eſt Deus, qui non patietur uos temptari, ſupra id quod poteſtis. Adhoc quidem pertinet, quod Ioannes in Apocalypſi ſua, uidit Angelum fortem, qui poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum ſuper terram. Fortiora etenim membra in maioribus periculis, & alia in competentibus ſiſtuntur. Locutionem quam homines debēt habere in Eccleſia, Paulus manifeſtat, dicens ad Epheſios. Loquentes uobiſmetipſis in Pſalmis & Hymnis, & canticis ſpiritualibus. Quod ita Hieronymus in tractatu memoratæ Epiſtolæ. Qui ſe abſtinuerit ab ebrietate uini, in quo eſt luxuria, & per hoc ſpiritu fuerit impletus, iſte omnia poteſt accipere ſpiritualiter: Pſalmos, Hymnos, & cantica. Quid autem interſit inter Pſalmum, Hymnum & canticum, in Pſalterio pleniſsime diſcimus. Hic autem breuiter Hymnos eſſe dicendum, qui fortitudinem & maieſtatem prædicant Dei, & eiuſdem ſemper uel beneficia uel facta mirantur. Quod omnes Pſalmi continent, quibus Alleluia uel præpoſitum uel ſubiectum eſt. Pſalmi autem proprie ad Ethicum locum pertinent, ut per organum corporis, quid faciendum & quid uitandum ſit, nouerimus. Qui

Cur uiri in Auſtrali, fœminę in Boreali parte ſtant.

1. Cor. 10

Apocal. 10.

Quid in templo loquendū ſit.

Epheſ. 5.

Quomodo differunt Hymni, Pſalmi & Cantica.

Qui uero de ſuperioribus diſputat, et conuentum mundi, omniumque creaturarum ordinem atque concordiam, ſubtilis diſputator ediſſerit, iſte ſpirituale canticum canit. Vel certe, ut propter ſimpliciores manifeſtius quod uolumus eloquamur: Pſalmus ad corpus, canticum refertur ad maieſtatem. Et canere igitur, & pſallere, & laudare dominum, magis animo quam uoce debemus. Quod prætermiſimus, quis Apoſtolorum primus ſtatuerit, ut fœminę uelato capite intrarent in Eccleſiam, lucremur intromittere. Linus, natione Italus (ut legitur in Geſtis Epiſcopalibus) ex præcepto beati Petri conſtituit, ut mulier in Eccleſiam uelato capite introiret.

De Choro Cantorum. *Caput III.*

AVguſtinus in Pſalmo Centeſimo xlviiij. ait. Chorus quid ſignificet multi norunt: Chorum, quia in ciuitate loquimur, prope omnes norunt. Chorus eſt conſenſio cantantium. Si in Choro cantamus cordi cantamus. In Choro cantantium quiſquis uoce diſcrepuerit, offendit auditum, & perturbat Chorū. Iſidorus: Chorus eſt multitudo in ſacris collectus. Et dictus Chorus quod initio in modum coronæ circum aras ſtarent, et ita pſallerent. Quid Chorus

✠ Cantorum ordinem ſuſcipimus ex Dauidica inſtitutione, quā do reportanda erat arca Domini de Domo Obethedom, in ciuitatem Dauid: Præcepit Dauid (ut uerba dierum narrant) conſtituere Leuitas de fratribus ſuis, cantores in organis Muſicorum. Conſtituerunt Leuitæ Eman, Aſaph, Ethan, ut concreparent in Cymbalis æneis. Et poſt reliqua. Aſaph autem in Cymbalis perſonaret: Banaias uero & Iaziel ſacerdotes canere tubis iugiter coram arca fœderis Domini. In illo die fecit Dauid principem ad confitendum Domino, Aſaph & fratres eius. Et iterum. Eman quoque & Idithun canentes tuba, & quatientes Cymbala, & omnia muſicorum organa, ad canendum Deo. Et iterum. Cantores filij Aſaph ſtabant in ordine ſuo iuxta præceptum Dauid, & Aſaph, & Eman, & Idithun, prophetarum Regis. Cantorum or do a Dauid conſtitutus. 1. Paral. 16.

✠ Cantorum primus (ut uerba dierum narrāt) Eman extitit. Hi uero ſunt qui aſſiſtebant cum filijs ſuis, de filijs Caath: Eman cantor filius Iohel, filij Samuel, filij Elchana, filij Geroan, filij Heliel, filij Itho, filij Sub, filij Elchana, filij Maach, filij Maſai, filij Elchana, filij Iohel, filij Atariæ, filij Sophoniæ, filij Caath, filij Aſir filij Abiſaoh, filij Chore, filij Saar, filij Caath, filij Leui, filij Iſrahel: & fratres eius qui ſtabant a dextris eius. Officij tamen illorum auctor extitit Dauid: De qua re dicit Auguſtinus, in libro xvij. de ciuitate Dei, cap. xiiij. Erat autem Dauid uir in canticis eruditus, qui harmoniam Muſicam non uulgari uoluptate, ſed fideli uoluntate dilexerit: Ita Deo ſuo, qui uerus eſt Deus, in iſta rei magnæ figura- 1. Paral. 6. *alias. Heman & Helcana.* Dauid amator Muſicæ.

tione ſeruierit. Diuerſorum enim ſonorum rationabilis & moderatus concentus: Concordi uarietate compactam bene ordinatę ciuitatis inſinuat unitatem. ✠ Hic tractent cantores quid ſignificet

Symphonia Chori, unitas Eccleſię in cultu unius Dei.

Symphonia eorum. Ea admonent plebem, ut in unitate unius dei cultus perſeuerēt: Etiā ſi aliquis ſurdus affuerit, idipſum ſtatu illorū in Choro ordinatiſsimo inſinuāt, ut qui auribus capere nō poſſunt unitatē, uiſu capiant. Porro cātores laudātores dei ſunt, Et ad lau-

Cantorum officiū, Laudis Dei confeſsio.

Hieronymus.

1. Par. 6. et 16.

dem cæteros excitantes. De quo Hierony. in tractatu Eſaiæ, lib. 1. Et ſuper choros (qui in libro dierū plenius deſcribuntur) Aſaph, & Idithun, & Eman, & filij Core conſtituti ſunt: ut paulatim a ſacrificijs uictimarū ad laudes domini tranſiret religio. Id frequētiſsime reperitur in ueteri Teſtamento, ubi eorum officium narratur, opus eorum eſſe confeſsionem Domini. Hic uerſus ſæpiſsime cantoribus

Noſtri Cantores, non inſtrumētis ſed corde canunt. Et ipſi ſunt inſtrumenta.

imputatur: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniā in æternū miſericordia eius. Noſtri cantores nō tenēt cymbala neq; lyrā, nec citharam manibus, neq; cætera genera muſicorum: ſed corde. Quāto cor maius eſt corpore, tanto Deo deuotius exhibetur, quod per cor fit, quam per corpus. Ipſi cantores ſunt tuba, ipſi Pſalteriū, ipſi Cithara, ipſi Tympanum, ipſi Chorus, ipſi chordę, ipſi Organū,

Auguſtinus.

ipſi Cymbala. Vnde Auguſt. in libro pſalmorū nouiſsimi Pſalmi. Idē ipſi ſancti ſunt in omnib. organis muſicis. Et paulo poſt. Laudate Dominū in ſanctis eius: hoc exequitur uariè, ſignificans eoſdē ipſos ſanctos eius. Laudate eum in ſono tubæ, propter laudis excellentiſsimā claritatem. Laudate eum in Pſalterio et cithara. Pſalteriū

Differunt pſalterium & Cithara.

eſt de ſuperiorib. laudans dominū. Cithara, de inferiorib. laudans dominū: Tanq̄ de cæleſtibus et terreſtribus, tanq̄ eum qui fecit cælum & teram. Iam quippe in alio Pſalmo expoſuimus, habere deſuper ſonorum illud ſignum, cui neruorum ſeries, ut meliorem ſonū

Laudare in Tympano et Choro.

reddat, incumbit, quod lignum in Cithara inferius habet. Laudate eum in Tympano & choro. Tympanum laudat dominū, cum iā in carne nulla eſt terrenæ corruptionis infirmitas: De corio quip-

In Chordis et Organo.

pe Tympanū eſt ſiccato atq; firmato. Chorus laudat dominū, quādo eū laudat pacata ſocietas. Laudate eum in chordis et organo.

Quid Organū

Chordas habet et pſalteriū et cithara, quæ ſuperius cōmemorata ſunt: Organū aūt generale nomē eſt uaſorū omnium muſicorum: Quāuis iam obtinuerit conſuetudo, ut Organa proprie dicanť ea, quæ inflātur follibus. Quod genus ſignificatū hic eſſe nō arbitror. Nam cū Organū uocabulum Græcū ſit (ut dixi) generale omnibus Muſicis inſtrumentis, hoc cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant: ut cū Organū dicatur, magis latina et ea uulgaris eſt cōſuetudo. Quod ergo ait, In chordis et Organo, uideť mihi aliq̄d Organū, quod chordas habebat, ſignificare uoluiſſe. Nō enim ſola pſalteria et cythara, chordas habēt: Sed q̄a in pſalterio et cithara,

propter

propter ſonũ ab inferioribus et ſuperioribus inuentũ eſt aliquid, quod ſecundũ hanc diſtinctionẽ poſsit intelligi, aliud nos in ipſis chordis quærere admonuit: quia ipſæ caro ſunt, ſed iam corruptione liberata. Quibus ideo fortaſſe addidit Organum, nõ ut ſingulæ ſonent, ſed ut diuerſitate concordiſsima conſonent, ſicut ordinatur in Organo. Habebunt enim etiã hanc ſancti differentiã, ad ſuas cõſonantes nõ diſſonantes, id eſt, conſentiẽtes nõ diſſentientes: chordas ſicut fit ſuauiſsimus cantus, ex diuerſis quidem, ſed nõ aduerſis inter ſe. Stella enim a ſtella differt in gloria, ſic & reſurrectio mortuorum. Laudate eum in Cymbalis bene ſonantibus: Laudate eum in Cymbalis iubilationis. Cymbala inuicem tanguntur ut ſonent. Ideo a quibuſdam, labijs noſtris comparata ſunt: ſed melius intelligi puto, in Cymbalis quodam modo laudari Dominũ, dum quiſq; honoratur a proximo, non a ſeipſo; et inuicem honorantes, dant laudem Deo.

Myſterium in Chordis.

1. Cor. 15.

Laudare in Cymbalis.

Roma. 12

De ueſtimento Cantorum. Capvt IIII.

PRimi Cantores ueſtiti erant byſsinis (ut uerba dierum narrant) dicendo: Tam Leuitæ quam cantores, id eſt, qui ſub Aſaph erant, & qui ſub Eman, & qui ſub Idithun: filij & fratres eorum, ueſtiti byſsinis, Cymbalis, et pſalterijs et citharis cõcrepabant. ✠ Ex natura byſsi poſſumus intelligere, quam proxima ſint inter ſe hæc duo, byſſus & linum, quo noſtri cantores utuntur: Dicente Beda, in libro de tabernaculo & uaſis eius. Byſſus nanq; (ut ſæpius commemoratum eſt) de terra uiridis naſcitur, ſed eruta de terra ſiccatur. Contunditur quoque & torquetur, ac magno & longo exercitio ad candidum de uiridi producitur colorem. Sic & caro noſtra, ut ad uirtutem decoremque caſtitatis perueniat, arctius neceſſe eſt ieiuniorum, orationis, uigiliarum, & totius continentiæ laboribus ſubigatur: quibus naturales & uelut ingenitas ei delectationes exſiccare, atque ad eam, quam deſideramus, dignitatem uirtutis accedere queamus. Et in alio loco eiuſdem. Quid per byſſum, niſi candens decore munditiæ corporalis caſtitas deſignatur? ✠ In ſignificatione non diſcrepat noſtrum linum, quo noſtri cantores ueſtiuntur, a byſſo. Ipſi enim labores (quos ſupra diximus) nõ ſunt candor, ſed per eos peruenitur ad candorẽ. Ac ideo (ut prætulimus) p caſulã poſſumus intelligere ipſos labores: In camiſia uerò ipſam munditiẽ carnis, quæ ſplendet ante Dominũ. Ex nobis ipſis poſſumus addiſcere: aliud eſſe ieiunium, orationes, & uigilias: & aliud munditiam carnis. Multi enim ieiuuant, & orant ac uigilant: & (quod grauius eſt) delinquunt per carnis appetitum. Vnde & Hieronymus, in tractatu Epiſtolæ ad Epheſios. Quanti

2. Paral. 5

Cur Byſsinis et lineis ueſtiuntur Cantores.

Byſſo & linio caſtitas deſignatur.

lib. 2. cap. 19.

Non omnes, qui laborant uigilijs, ieiunijs &c. caſti ſunt.

enim diligunt dominum,parati exilia,parati martyria,parati inopiam,& omnia pro eo contumeliarum genera ſuſtinere, & nihilominus carnis paſsione ſuperantur.

De Introitu Epiſcopi ad Miſſam. Caput V.

Introit9 quid ſignificat.

OFficium,quod uocatur Introitus Miſſæ,habet initium a prima Antiphona,quæ dicitur Introitus, & finitur in oratione,quæ a ſacerdote dicitur ante lectionem.Introitus Epiſcopi ad Miſſam, qui Vicarius eſt Chriſti,ipſius aduentum nobis ad memoriam reducit:et populi adunationē ad eum, ſiue per ſuā prædicationem,ſiue ſuorum prædicatorum. Introitus Epiſcopi celebratur uſque ad ſeſsionem ſuam. Tangit enim ex parte officium, quod Chriſtus corporaliter geſsit in terra, ſiue diſcipuli eius,uſque quo aſcendit ad ſedem paternam. Hoc officium addidit Miſſæ Cœleſtinus, Qui(ut in geſtis Pontificalibus cōtinetur) conſtituit,ut Pſalmi Dauid Centum L. ante ſacrificium pſallerentur antiphonatim ex omnibus,quod ante non fiebat:niſi tantum epiſtola Beati Pauli Apoſtoli recitabatur,& ſanctum Euangeliū:& ſic Miſſa celebrabatur. ✠Quod nos ita intelligimus,ut ex omnib. Pſalmis excerperet Antiphonas quæ pſallerētur in officio Miſſæ.Nam antea inchoabatur Miſſa a lectiōe:Qui mos adhuc retinetur in uigilijs Paſchæ,& in uigilijs Pentecoſtes. Chriſtus filius Dei, qui elegit ſuos ante conſtitutionem mundi, ut eſſent ſancti & immaculati, miſit præcones in ueteri teſtamento (ut de alijs taceam) qui ſuauitate & modulatione uocis populum ſuum congregarent ad unius Dei cultum. Quorum auctor fuit Dauid, de quo Auguſtinum prætulimus, dicentem in ſuperioribus. Erat autem Dauid uir in canticis eruditus, qui harmoniam Muſicam,non uulgari uoluptate, ſed fideli uoluntate dilexerit,& reliqua. Poſt eum Eman, Aſaph, Ethan & Idithun, de quibus iam prædictum eſt: & quid ſignignificet eorum pſalterium,Cithara,Tympanum, Chordæ, Organum, &c. Hæc ſunt omnia in opere & cantu: Vnde mos inoleuit,ut non ſedeatur in Eccleſia,quam diu præſens officium agitur: Quoniā operi & labori Chriſti ſiue † præconuētus deputatur, quo prędeſtinati ad cultum unius Dei uocantur: De quo ſtatu dicit Libellus,qui inſcribitur de Ordine Romano. Pontifex incipit: Gloria in excelſis Deo,ſi tempus fuerit:& non ſedet,antequam dicant poſt orationē primam, Amen. Quicunque enim Deo attrahitur, delectatione adtrahitur,nō neceſsitate. Vnde Auguſtinus, in tractatu ſuper Ioannem,ſermone xxiij. Porro ſi Poetæ dicere licuit,

Introitum inſtituit Celeſtinus.

Ephe.1.

Supra c.3. Auguſt. de ciui.Dei, lib.17. cap.14.

Cur non ſedetur, ſub introitus officio.

al.† præconcentui

Qūo trahimur ad Chriſtum.

Trahit

Trahit ſuam quenq; uoluptas: Verg. in Buc.
Non neceſsitas ſed uoluptas,non obligatio ſed delectatio:Quan-
to fortius nos dicere debemus,trahi hominem ad Chriſtũ, qui dele
ctatur ueritate, delectaẽ beatitudine, delectatur iuſtitia, delectatur
ſempiterna uita. Acideo cantorũ uox dulcis huic operi dedita eſt, Cantorũ uox dulcis.
ut ſua 4 dulcitudine idonea ſit hortari populũ ad confitendum Do- 4 dulcedine.
mino.Ita enim ſcriptum eſt,in libro Paralipomenon. Igitur cũctis 2. Paral.5.
pariter & tubis et uoce,Cymbalis & Organis,et diuerſi generi mu
ſicorum concinentibus,& uocẽ in ſublime tollentibus,longe ſoni-
tus auditur:Vt cum dominum laudare cœpiſſent & dicerent.Con
fitemini Domino quoniam bonus,quoniam in æternum miſericor
dia eius:Impleretur domus Dei nube,nec poſſent ſacerdotes ſtare,
et miniſtrare propter caliginem:Compleuerat enim gloria domini
domum domini. Præconibus pſallẽtibus,quando placuit Chri Quid currus Chriſti per quem uenit.
ſto Domino pſallentum uenire:aſcendit ſuper currum ſuum,& ue
nit in mundum,diſponere eundem currum per locá congrua. De
quo curru dicit Pſalmiſta. Currus Dei decem millium multiplex. Pſalmo 67.
Vnde Auguſtinus,iterum in Pſalmo lxvij.Multitudinem ſanctorũ
atque fidelium:qui portando Deum fiunt quodammodo currus
Dei,ſignificauit hoc nomine.Hanc in manendo et regendo perdu
cit in finem,tanquam 4 curſum ſuum,uelut in locum aliquem deſti- 4 currum.
natum. ✠ Multitudo decem milium ſanctorum eſt in ordinibus Currus dei decem Milium Myſtice.
Eccleſiaſticis,& auditoribus eorum. Septem gradus ſunt ordinato
rum:Octauus cantorum,Nonus & Decimus auditorum utriuſque
ſexus.Milium additur ad inſinuandam perfectionem eorum: ueni Myſteriũ proceſsionis.
ente domino ducit ſecum Prophetas, ſapientes & ſcribas. Hos in
Euangelio promiſit ſe mittere ad inuitandum populum. Ecce e- Matth.23.
go mitto ad uos (inquit)Prophetas,et ſapientes,& ſcribas, & reli- Qui ſunt Prophetæ, ſapientes & ſcribæ in nouo Teſt.
qua.Diaconi in loco Prophetarum ſunt, quia nunciant ex Euange
lio futuram uitam.Subdiaconi in loco ſapientum, qui ſciunt ordina
tè uaſa Domini diſponere:et quid primum ferendum ſit, quidquè
poſterius.Acolyti in loco ſcribarum, qui accendunt corda fidelium
ex ſcriptura ſacra.Præuenit in thuribulo thymiama,quod ſignificat Thymiama ſignificat Corpus Chriſti.
Corpus Chriſti,plenum odore bono.Hoc enim corpus primo ne-
ceſſe eſt prædicare in omnibus gentibus. Vnde Paulus dicebat ad
rudes Corinthios:Nihil me iudicaui ſcire inter uos,niſi Chriſtum Ie 1.Cor. 2
ſum, & hunc crucifixum. Dein ferantur candelabra, ut ſupra fun Candelabra illuminationẽ prædicatorũ.
damentum iam poſitum luceat lux prædicatorum coram homini-
bus.Iam eos inluminatos ſequantur Subdiaconi:ut poſsit prædica- 1.Cor.2
torum ordo dicere: Sapientiam loquimur inter perfectos.Euangeli
um illis iungatur,in quo eſt declarata perfectio. Si uis (inquit) per- Matth.19.
fectus eſſe,uade & uende omnia, & reliqua. Epiſcopus & ſibi con-
iuncti Euangelium ſequantur,iuxta illud Euangelicum. Si quis uult Matth.16

poſt

poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam et ſequatur me. Ante oculos habeat ſæpiſsime Epiſcopus, quod in mente ſemper oportet retinere. Septem Prophetæ ſiue Diaconi ſunt in miniſterio, quia ſeptempliciter diuiditur ſcriptura, inter nouum Teſtamentum & uetus, quæ Euangelio miniſtrat. Epiſcopus in medio Vicarius Chriſti quaſi Euangelium. Habet in nouo Teſtamento miniſtros hiſtoriæ, ut Lucam in Actibus Apoſtolorum: Habet miniſtros in ſeptem Epiſtolis Canonicis: Habet & miniſtros in xiiij. epiſtolis Pauli, habet et miniſtros in Apocalypſi. In ueteri Teſtamento, in lege, Prophetis, & Pſalmis. Vnde ſcriptum eſt in Euãgelio Lucæ. Quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. At ſi Quinque fuerint, Quinque miniſtros librorum demonſtrant Euangelium miniſtrare: Epiſcopus in medio, quaſi Euãgelium habet in nouo Teſtamento: Primum ordinem prædicatorum hiſtoriæ, ſecundum epiſtolarum, tertium Prophetarum, ut eſt Apocalypſis. In ueteri teſtamento: unum legis, & alterum prophetiæ. Hæc duo Philippus in Ioannis Euangelio ad medium deducit, dicens. Quem ſcripſit Moyſes in lege, & Prophetæ: inuenimus Ieſum filium Ioſeph a Nazareth. At ſi fuerint tres, tres miniſtrationes trium librorum, fons omnis ſapientiæ Euangelium in medio, duos libros in nouo Teſtamento, ſcilicet Epiſtolarum & Prophetarum. Liber Actus Apoſtolorum, qui mittitur Theophilo epiſtolis coniungitur, Ex una re eſt epiſtola, quia mittitur alicui homini: ex altera, quia hiſtoriam tantum continet, ſtat per ſe. In ueteri Teſtamento unum, omnis ſcriptura apud ueteres Lex nominatur, ſicut de Pſalmis dicitur: Et in lege ueſtra ſcriptum eſt, quia ego dixi dij eſtis. Vnde Auguſtinus memoratus, in tractatu ſuper Ioannem ſermone xliiij. Legem appellauit Dominus generaliter omnes illas ſcripturas. Quamuis alibi ſpecialiter dicat Legem, a Prophetis eam diſtinguens: ſicuti eſt, Lex & Prophetæ uſque ad Ioannem prophetauerunt. Et, In his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Aliquando autẽ in trina diuiſit eaſdem ſcripturas: ubi ait, Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege, & Prophetis, & in Pſalmis de me. + Si unus fuerit, unum præceptum dilectionis oſtendit, ut Apoſtolus ad Galatas. Omnis enim lex in uno ſermone impletur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Miniſterium Prophetæ eſt, ex memoratis libris Euangelicam ueritatem approbare, ut moderatè prophetia diſponatur: habeat ante ſe Subdiaconorum ſapientiam ſcilicet, ut congruo tempore prophetẽt: Et ita ordinate, ut poſsit capi ab auditoribus quod dicitur. Acolytorum lux doctorum opus expleat: ut in manifeſtam lucem perducant memoratos libros. Qui enim Chriſtum præcedit ad aliquem locum, ut Euangelium prædicet, ita uero ſapientes debet præcedere, ut † poſsit audi-

Myſterium ſeptem Diaconorum.

Lucæ 24.

Diaconi Quinque.

Ioann. 1.

Diaconi tres.

Generaliter totum uetus Teſtamentũ lex dicitur.

Ioann. 10

Pſal. 81.

Vetus Teſta mentũ aliquãdo in duo, aliquãdo in tria diuiditur.

Matth. 11.

Matth. 22

Vnum præceptum totius legis.

Galat. 5

Miniſterium Diaconorum.

† *proſit.*

auditoribus, et explanet obſcuros ſenſus ſcripturarum. Poſtquam tranſit Vicarius Chriſti in medio adoleſcentularum Tympaniſtriarum: De quibus Auguſti. qui ſupra. In miniſterio (inquit) honorabili, Nam ita ſunt in medio miniſtri, præpoſiti Eccleſiarum nouarũ, hoc enim ſunt adoleſcentularum, carne edomita Deum laudantiũ.

Pſalm. 67.

Tympaniſtriæ Cantores dicuntur.

✠ Sapientia, id eſt, ſubdiaconi, uadunt in medio adoleſcentularum Tympaniſtriarum, ut doceant quem laudare debeant Tympaniſtriæ. Tympaniſtriæ cantores ſunt. Miniſterium cantorum laudem reſonat, ut idem in Pſalmo Septuageſimo ſecundo. Qui enim cantat laudem, non ſolum laudat, ſed etiam hilariter laudat: Qui cantat laudem, non ſolum laudat, ſed et amat eum cui cantat.

Cantare laudem quid eſt.

Cantores ueteteſt ut iumenta erant.

Pſalmo. 72.

Cantores noteſt. innuati ſunt.

✠ Notum eſt, quid ueteres cantores in lege amabãt: De quorum perſona dicebat Dauid. Vt iumentum factus ſum apud te: Scilicet ut liberos haberent, opibus abundarent, honore fruerentur, & ſanitate gauderent: Chriſto homine nouo ueniente cor eorum mutari oportebat ad meliora. Sapientia Subdiaconorum innouat eos, ut qui unum antea tantum dominũ dicebant, non in tribus perſonis: dicant nunc, Gloria patri & filio, & ſpiritui ſancto. Sed expectandũ eſt uſque dum id fiat, quod precatur ſponſa in Canticis canticorũ. Oſculetur me oſculo oris ſui. Scitis dicente Apoſtolo, Chriſtum ſemetipſum exinaniuiſſe, & formam ſerui accepiſſe. Quapropter poſtquam præſentatus eſt Eccleſiæ, inclinatus ſtat uſq; ad impletionem ſuæ humilitatis: In qua factus eſt patri obediens uſque ad mortem. In ipſa inclinatione dat pacem miniſtris, qui a dextris leuaque ſunt. Ipſe eſt enim pax, per quẽ reconciliatur Eccleſia deo, ſiue de nouo Teſtamento, ſiue de ueteri. Ipſe deſtruxit medium parietem inimicitiarum, fecit utrunque unum. Pacem dedit his qui longe, & pacem his qui propè: Eandem pacem offert cantorib. qui retro ſtant, adimplens quæ dixit diſcipulis. Pacem meam do uobis, pacẽ meam relinquo uobis. Præſentibus dat: abſentibus, ſiue ueteri teſtamento ſiue nouo relinquit. Hoc eſt quod ſolemus dicere, Innuit Epiſcopus cantori. Quo facto, ſapientia Dei quaſi aduentu Subdiaconorum intelligunt cantores, mutati iam de ueteri, trinitatem domini laudare, & dicunt, Gloria patri, & filio, et ſpiritui ſancto. Diaconi quaſi Chorus Prophetarum ſtant cum eo humiliati, & dicunt, Domine doce nos orare. Ex ſpiritu prophetiæ, id eſt, ſpiritu reuelationis cognoſcunt, non ſe poſſe habere affectum in oratione ad patrem, niſi ab eodem unigenito filio eius, qui eſt in ſinu patris, edoceantur. Quod ſeparatim diximus de Diaconis & Subdiaconis, & Acolytis: De uno quoque diſcipulo Chriſti intelligimus, ſed propter quoſdam profectus affectuum, unius prædicatoris opus diſtinguitur per multiplices ordines. Cæterum Propheta Diaconus, ſapiens & ſcriba: Sapiens Subdiaconus, Propheta & ſcriba: Scriba Acolytus,

Cur Epiſcopus oſculatur miniſtros inclinatus.

Cant. 1.

Philip. 2.

Chriſtus pax noſtra.

Epheſ. 2.

Ioann. 14.

Innuẽte Epiſcopo Cantores dicũt. Gloria patri &c.

Domine, doce nos orare.

Diuerſorum ordinum unũ opus.

lytus, Propheta & ſapiens, docet Chriſtus orare diſcipulos. Quapropter cantores, id eſt, laudatores, aduentus domini annunciant
Lucæ.1. tempus eſſe, ut corda patrum conuertantur in filios. Sicut Abraham
Fides Trinitatis. tres Angelos uidit, et tamen unum Deum adorauit, & credidit Tri
Geneſ.18. nitatem in unitate: ſic & modo filios Abrahæ oportet credere, Et dicunt: Sicut erat in principio, & nunc & ſemper, & reliqua. Ecce
Matth.9. meſsis multa, de qua dicitur in Euangelio. Meſsis quidem multa,
Meſsis multa operarij pauci operarij autem pauci: Rogate ergo dominum meſsis, ut mittat operarios in meſſem ſuam: Chriſtus Dominus meſsis, mittit operarios
Lucæ.10. in meſſem ſuam, ut ſcriptum eſt in Luca. Poſt hæc autem deſignauit dominus & alios ſeptuaginta duos, & miſit illos binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipſe uenturus.

Cur duo Diaconi oſculātur latera altaris. Eodem modo uiciſsim duo Diaconi altrinſecus uadunt oſculari latera altaris. Per oſculum eorum demonſtratur pax, quam eis commendauit dominus, dicens. In quamcunque domum intraueri
Matth.10. tis, primum dicite: Pax huic domui. Altare uel alio modo mēſa, quæ oſculatur, corda electorum ſignificat, ſiue in Hieruſalem ſeu extra Hieruſalem: Vnde Gregorius in libro de ædificatione templi. Corda itaque ſanctorū menſæ Dei ſunt. ✠ Poſtea reuertuntur ad Epiſ-
Lucæ.10. copum. Sic et Euangelio dicente, legimus feciſſe miſſos illo tempore: Et reuerſi (inquit) Apoſtoli nunciauerunt illi quę fecerūt. Et in ſequē
Lucæ.11. tib. Factum eſt, cum ſolus eſſet orans, erāt tum et diſcipuli. Sunt diſci
Cantores introitus uerſum ex Pſalterio dicunt. puli cum Chriſto, Chriſtus ſolus erat. Dein poſtquam tempus aduenit præconij Dominicę paſsionis, cantores (ut ad memoriam reducant Chriſti nouiſsimam humiliationem) dicunt uerſum de Pſalterio. Pſalterium ex inferiore parte percutitur, et ex ſuperiore parte
Cur Epiſcopus oſculatur altare & Euāgelium. habet in quo reboat. Sic et opus paſsionis Chriſti, ab inferiore parte habet percuſſurā, a ſuperiore parte dulcedinē Reſurrectionis, quę reſultat longè lateq́ per ora prædicatorum. Adimpleto tempo
Canti.3. re per conatus pręconum, uadit Chriſtus ad Hieruſalem, in qua eſt altare quod oſculatur in medio: Quoniam ipſe eſt de quo dicitur in Canticis canticorum. Media charitate conſtrauit propter filias Hieruſalem. Vicarius Chriſti hæc omnia agit in memoriam primi aduētus Chriſti. Oſculatur altare, ut oſtendat aduentum Chriſti fuiſſe
Repræſentatio oſculorum Chriſti per Epiſcopum. Hieruſalem: Oſculatur Euangelium, in quo duo populi ad pacē redeunt, ut et nos eos diligamus, qui diſiuncti erant a nobis. Oſcula ui
Matth.15. carij Chriſti, oſculo Chriſti congruunt. Sicut Chriſtus primo oſculum his præbuit, qui primo crediderunt: ſic Epiſcopus miniſtris pri-
Ioann.13. mis. Et ſicut Chriſtus his ſe offert ultro, quibus dicit: Miſsus ſum ad oues quæ perierant domus Iſrael: ſic ſe Epiſcopus altari, per quod recolimus Hieruſalem, in qua dominus ſuos dilexit uſque in finem,
Liber Euangelij in altari. ſecundum Ioannē. Et ſicut Chriſtus aſſciuit ſibi poſtea gentilem populum, qui reconciliatus eſt Deo in nouo teſtamento: ſic Epiſcopus

Euangelium, quod eſt nouum Teſtamentum. Remanet Euangelium in altari ab initio officij, uſque dum a miniſtro aſſumatur ad legendum: Quia ab initio aduentus Chriſti Euangelica doctrina reſonuit in Hieruſalem, & inde exiuit ad publicum, ſicut ſcriptum eſt. De Sion exiuit lex, & uerbum Domini de Hieruſalē. Deinde tranſit Epiſcopus ad dexteram altaris: Liquet omnibus, quod ſemper Chriſtus egit dexteram uitam, poſtquam reſurrexit a mortuis. *Esa. 2.* Qui [illegible] d n. D[illegible] *Matth. 16.*

Diaconi poſtea ſtant in ordine, quibus ille prædixit. Si quis uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum et tollat crucem ſuam, et ſequatur me. Qui poſt eum ſtant, firmati ſunt, ut eum ſequantur uſque ad mortem, & cum eo tranſeant ad æternam uitam. Maior pars in dextera parte ſtat, & minor in ſiniſtra. Quid munus illorum ſignificet, prædictum eſt: Ad inſinuandum nobis libere uetus Teſtamētum legere & tenere, ut Apoſtolus: Omnia autem probate. Aliqua pars miniſtrorum in ſiniſtra parte ſtat, per quam temporalis benedictio deſignatur. Certe & noſtra Eccleſia utrunque petit + ad Dominum, & temporalem benedictionem & æternam. Temporalem petimus, quando precamur, ut Deus conſeruet dominos noſtros, filios eorum: fructus terræ, & pacem in terra. At æternā, quando iuſtitiam, ſapientiam, & charitatem, & cætera. Inter hæc omnia Acolyti ſtant & tenent cereos in manibus. Quid aliud ſignificet, niſi unumquenque doctorem debere habere in manibus doctrinam ſuam, ut magis ſtudeat opere docere quam uerbis? Maior eorum pars in dextera. *1. Theſſ. 5.* Minor [illegible] ſiniſtra. + *a Domino.* C[illegible] in manibus Acolytorum.

De Kyrieeleiſon, Caput VI.

HOc opere completo, id eſt, adunato per prædicationem Chriſti, populo Dei ex magna parte, in quo cantores, id eſt, Prædicatores magno certamine laborauerunt, ne aliqua præſumptio inutilis ſubripiat corda eorum, hortatur eos Dominus dicere: Dicite, ſerui inutiles ſumus. Vnde Beda in tractatu ſuper Lucam. Serui inutiles ſumus, quia nō ſunt condignę paſsiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et alibi: Qui coronat te in miſeratione & miſericordia. Non ait, In meritis & operibus tuis. Quia cuius miſericordia præuenimur, ut humiliter Deo ſeruiamus: eius munere coronamur, ut ſublimiter cum illo regnemus. Quod debuimus facere, fecimus. Re uera debuimus, quia qui non uenit miniſtrari, ſed miniſtrare: debitores ſibi nos fecit, non noſtris uidelicet operibus confidētes, ſed de eius ſemper examine pauentes. + Ac ideo dicant Cantores, Kyrieeleiſon, potentia diuina: Chriſteeleiſon, qui nos redemiſti ſanguine tuo: Iterū Kyrieeleiſon, tu qui rediſti ad patrem, et ea claritate honoraris, qua honoratus es antequam mundus fieret. Poteſt & ſimpliciter in- Ne quis præſumat de merito operis ſui. *Lucæ. 17.* *Roman. 8.* *Pſalm. 102.* *Matth. 20.* Cur Kyrieeleiſon dicitur.

telligi de Kyrieleiſon, neceſſario conſtitutum eſſe a præceptoribus Eccleſię, ut cantores poſt finitam Antiphonam deprecentur domini miſericordiam, quæ deprimat inanem iactantiam, quæ ſolet ſequi cantores. Habent enim quandam exaltationem propter egregiam compoſitionem melodiarum, & non humiliationem lectionis, qua illuminamur ad ſtudium humilitatis. Qua de re poſſunt fallaciter decipi per philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionē hominum. Vbi eſt uera Philoſophia, non ſequitur inanis fallacia: Vbi eſt pompoſa doctrina, ſequitur iactantia animi. Et alio modo: Ante omnem memorationem ſpecialem ſacerdotum, neceſſe eſt præcedere miſericordiam domini, propter tres cauſas, quæ mihi in promptu occurrunt. Vna eſt, ut ſerenetur mens ſacerdotis ad ea intendenda quæ ore dicit: Altera, ut dignus ſit loqui Deo, quantum ad naturam humanam pertinet: Tertia, quod ſi tædio aliquo corporali affectus, ſpiritus ſine mente orauerit: dominus non in furore ſuo reſpiciat ſuper illum, ſed in iudicio miſericordiæ. Oportet ut præcedat aliquid tale, quod repellat redundātes cogitationes a mente: quæ accidunt, uiſu, auditu, cæteriſque ſenſibus: ut oratione mens ſola inuiſibilia cogitet, quoniam inuiſibili loquitur. Ac ideo in omnibus peractis officijs ſequitur Kyrieleiſon, ante orationem Dominicam, ut eſt in matutinali et ueſpertinali Sinaxi. Nam quod nos Galli, finitis Pſalmis nocturnalibus, ſolemus cantare Orationem Dominicam, Romana Eccleſia permittit.

[Margin: Cantorum iactantia in melodijs. — Coloss. 2. — Opus eſt oranti miſericordia propter Tria. — Kyrieleiſon ante orationē Dominicam in officijs horarum præmittitur.]

De Cereis, Caput VII.

Dicentibus Cantoribus Kyrieleiſon, Acolyti e manibus ponunt cereos in terram altrinſecus, & unum in medio: quoniam poſt peractà bona opera, ad tātam humilitatem nos deducit ſpiritus ſanctus. Cuius lumen ſignatur lumine cereorum, qui ſuperbis reſiſtit & humilibus dat gratiam, ut uere cognoſcamus nos eſſe cinerem & puluerem: Quo lumine illuminatus eſt Patriarcha Abraham, quando poſt locutionem Domini ad ſe factam, dixit: Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis. Cereus in medio ſtans, eum deſignat qui dicit: Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorū ſum. Numerus cereoſtatorū non pertranſit ſeptenarium numerū: quoniam ſeptiformi ſpiritu illuminatur omnis Eccleſia, qui ſeptiformis ſpiritus ſingulariter in Chriſto habitat. Epiſcopo aſcendente ad ſedem, cereoſtata mutātur de locis ſuis, in ordine unius lineæ, excepto primo, uſque ad altare. Per cereoſtata uaria dona gratiarum ſpiritus ſancti figurantur, per quę illuminatur Eccleſia. In donis memoratis duo debemus memorari, id eſt, multifaria dona, & unitatem ſpiritus.

[Margin: Humilitas poſt peracta opera. — Iacob. 4. — Geneſis. 18. — Cereus in medio ſtās, Chriſtum deſignat. — Matth. 18. — Cereoſtata ſunt uaria dona ſpiritus S.]

Per

Per cereoſtata altrinſecus poſita uſque nunc, diſtributa dona per corda electorum ſignantur. Per compoſitionem unius lineæ, unitas ſpiritus ſancti in ſingulis donis. Quæ compoſitio ex amuſsim habet a primo cereo, quem diximus ſignificare Chriſtum: A quo procedit ſpiritus ſanctus, & in quo æternaliter manet. Ab ipſo enim miſſus eſt die Pentecoſtes: ceu uſque ad altare, id eſt, uſque ad corda electorum Apoſtolorum in igneis linguis. Acideo quod poſtea agitur in officio Miſſæ, illud tempus figuratè exprimit, quo Apoſtoli Apoſtolorumquè ſucceſſores negocia Domini exercent, quod finitur Euangelio perlecto. Poteſt & ſimpliciter intelligi diſpoſitio cereorum, expeditus curſus circa altare miniſtrandi.

Spiritus S. etiam a filio procedit.

De Gloria in excelſis Deo, Caput VIII.

Teleſphorus, Natione Græcus, ex Anachorita conſtituit, ut hymnus diceretur Angelicus, hoc eſt, Gloria in excelſis deo, ante ſacrificium. Symmachus, Quadrageſimus quintus poſt Teleſphorum, conſtituit, ut omni die Dominico & Natalitijs Martyrum idem hymnus cantaretur. Hymnus, Gloria in excelſis Deo, laudis eſt, ut in Euangelio legimus. Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo cœleſtis, laudatium Deum & dicentium: Gloria in excelſis Deo, Sacerdos quando dicit, Gloria in excelſis Deo, Orientis partes ſolet reſpicere: In quibus ita ſolemus dominum requirere, quaſi ibi propria eius ſedes ſit, cum potius ſciamus, cum ubique eſſe. Non eſt ordo, ut qui dominum laudare uoluerit, tergum ad eum uertat, & pectus ad ſeruos. Ipſum ſtatum ex qualitate loci, ubi Angeli cecinerunt memoratum hymnum, poſſumus conijcere. Dominus qui ubique eſt, ſecundum formam ſerui in Bethlehem erat: Quæ Bethlehem noſtram Eccleſiam ſignat, quæ eſt domus panis. Angeli ad Orientem cecinerunt. De quo ſtatu dicit Michæas: Et tu turris gregis nebuloſa filiæ Sion, uſque ad te uenient. ✠Turris quippe gregis hebraicè turris Ader, mille circiter paſsibus a ciuitate Bethlehem ad Orientem diſtat.

Hymnus laudis. *Lucæ. 2.* *Cur ad Orientē dicitur hic hymnus.* *Bethlehē Eccleſiam ſignificat.* *Mih. 4.*

Diximus ſuperius, tranſitum Epiſcopi de altari in dexteram partem ſignificare Chriſti tranſitum, de paſsione ad æternā uitam: Acideo hoc in loco diximus, Gloria in excelſis Deo cantandum, quoniam gloria ineffabilis in excelſis facta eſt, quando Chriſtus tranſitu ſuo animas ſanctorum copulauit conſortio Angelorum. Hoc gaudium adnunciauit Angelus in natiuitate eius, dicens: Ecce ego euangelizo uobis gaudium magnum, quia natus eſt uobis hodie ſaluator.

Gloria Chriſti in tranſitu de paſsione ad cælum.

Manieſtum eſt, quibus extitit ſaluator: Quando gloria Reſurrectionis eius celebrata eſt, tunc in terra pax hominibus fuit, quib. dicebat, Pax uobis. Pax magna eſt quando ſub uno Domino copulan-

Lucæ. 2. *Pax magna per Chriſtum.*

tur cœleſtia & terrena. Ita factum eſſe poſt reſurrectionem ſuam

Matth. ultim. denunciat Saluator, dicens. Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.

De Prima oratione Miſſæ, *Cap. IX.*

QVando dicimus, Pax uobiſcum: quod eſt ſalutatio, ad populum ſumus uerſi: Quos ſalutamus, eis faciem præſentamus: excepto in uno, quod eſt

+ præfatione. Cur in præfatione non uertitur ad populum ſacerdos.

in + præparatione hymni ante Te *igitur*. Ibi iam occupati circa altare, ita ut congruentius ſit, in uno modo uerſos nos eſſe, quam retro aſpicere: ad inſinuandam intentionem deuotiſsimam, quam habemus in offerendo ſacrificio: Nec debet arator dignum opus exercens, uultum in ſua terga referre. De iſtis ſat eſt. Reuertamur ad ſalutationem. Salutauit enim in ueteri Teſtamento Angelus Gedeon, dicens. Dominus tecum uirorum fortiſsime. Et iterum dixit dominus, Pax tecum. Et iterum in Ruth dixit Booz meſſoribus ſuis: Dominus uobiſcum, Et reſponderunt ei: Benedicat tibi dominus, Nullique dubium, quin in Booz ipſe Chriſtus ſalutauerit, qui in labis eius erat. Scriptũ eſt in libro Paralipomenõ ſecundo. Audite me Aſa, & omnis Iuda & Beniamin, Dominus uobiſcum, quia fuiſtis cum eo. Noſtra reſponſio, Et cum ſpiritu tuo, ex Pauli Epiſtola ſecunda ad Timotheum ſumpta eſt. Sic enim in illa ſcriptum eſt: Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Quando ſacerdos dicit, Pax uobis, ſecundum Euangelicam ſcripturam: ſiue, Dominus uobiſcum, hoc agit quod Paulus, quando dixit, Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Hac ſalutatione, Epiſcopi et reſponſione populi intelligimus, unum debere eſſe affectum Epiſcopi & populi, ſicut hoſpitiũ unius + domini. Poſtquam Chriſtus reſurrexit, manifeſtum eſt dixiſſe diſcipulis, Pax uobis.

Marginalia: *Luce. 9.* — Exempla ſalutationis in ue. Teſta. — *Iudith 6.* — *Ruth. 2.* — *2. Par. 15* — Et cum ſpiritu tuo. — *2. Ti 4. in fin.* — *+ domus.*

Deinde reuertitur Epiſcopus ad Orientem, & dicit: oremus. Ac dein ſequitur benedictio. Sic & Chriſtus antequam aſcenderet ad cælum, benedixit eos, ſicut ſcriptum eſt in Euangelio Lucæ. Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis benedixit eis. Vtroque nomine, id eſt, benedictionis & orationis uocatur oratio ſacerdotis. De benedictione dicit Apoſtolus: Si benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum Idiotæ, quo modo dicit, Amen, ſuper tuam benedictionem, quia neſcit quid dicas? Hanc benedictionem uocat Ambroſius orationem, dicens. Imperitus enim audiens quod nõ intelligit, neſcit finem orationis, & non reſpondet, Amen, id eſt, uerum, ut confirmetur benedictio: per hos enim impletur confirmatio pacis, qui reſpondent, Amen. ✠ Finis præſentis officij, experimẽto noſci-

Marginalia: Oremus. — *Luce. 24.* — Collecta dicitur & benedictio & oratio — *1. Cor. 14*

to noſcitur aliorum officiorum. In fine aliorum ſolemus dicere Kyri eeleiſon: ac deinceps orationem, & ſic tandem unumquenque remeare ad ſua. Eundem ad demonſtrandum finem, mutantur cerei de loco in locū. Libet hic proferre autoritatem ſancti Auguſtini, quare mos Eccleſiæ obtineat, ſuas orationes uerſus Orientem dirigere. Dicit in ſermone Domini de monte: Cum ad orationem ſtamus, ad Orientem conuertimur, unde cælum ſurgit: Non tanquam ibi ſit Deus, & quaſi cæteras partes mundi deſeruerit, qui ubique præſens eſt: non locorū ſpacijs, ſed maieſtatis potentia: ſed ut admoneatur animus, ad naturam excellentiorem ſe conuertere, id eſt, ad Dominum, cum ipſum corpus eius, quod terrenum eſt, ad corpus excellentius, id eſt, ad corpus cæleſte conuertitur. Ideo dicitur Deus in cælis habitare, quia maior cognitio eſt in cælis illius ſummæ maieſtatis & eſſentiæ, in angelis uel in animabus ſanctorum, quam in terra habitantibus ſanctis: propter grauitudinem carnalis habitationis, quæ uix permittit, animam ad purum ueritatis lumen aduolare.

Cur uerſus Orientem dicū tur Collectæ.

Cur Deus in cælis habitaré dicitur.

De Seſsione Epiſcopi, *Caput X.*

DEin Chriſtus aſcendit in cælum, ut ſedeat ad dexteram patris. Epiſcopus, quia Vicarius eſt Chriſti, in omnibus memoratis ſuperius, debet et hic ad memoriam inthronizare Chriſti Aſcenſionem & ſedem. Qua propter aſcendit in ſedem poſt opus & laborē miniſterij commiſsi. Chriſtus, diſpoſito curru ſuo, Subdiaconos in ſuo, per conuenientia loca, id eſt: Presbyteros in ſuo ordine, Diaconos in ſuo, cæteroſque gradus in ſuis: nec non & auditores unumquenque in ſuo, aſcendit in ſedem & ſedet. Sedent cum eo quibus promiſit: Cum uenerit filius hominis in ſedem maieſtatis ſuæ, ſedebitis & uos, ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. De quibus dicit Paulus Apoſtolus ad Epheſios. Et conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu. De his qui aſcenderunt ſecum, aliqui ſedent & aliqui ſtant. Per eos qui ſedent, demonſtrantur membra Chriſti in pace quieſcentia: Per eos qui ſtant, in certamine poſita, caput & membra unum corpus: Quoniā Chriſtus in aliquibus ſedet, in aliquibus ſtat, ut illum uidit Stephanus in certamine poſitus. Aliqui aſcendentium ſedent, aliqui ſtant. Dominus in alto cælorum ſedens, cuſtodit currum ſuum, id eſt, ciuitatem, de qua dicit Pſalmiſta. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatē, fruſtra uigilat qui cuſtodit eā. Paulus, qui uice Chriſti fungebat̄(dicente Auguſtino, in Pſalmo cxxvi.) dicebat: Timeo, ne forte, ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua, ſic & ueſtræ mentes corrumpantur a caſtitate, quæ eſt in Chriſto. Cuſtodiebat, cuſtos erat, uigilabat quantum poterat ſu

Cur Epiſcopꝰ aſcendit in ſedem, poſt orationem.

Matth. 19.

Epheſ. 2.

Quidam cum Epiſcopo ſedent, quidam ſtant.

Act. 7.

Pſalm. 126.

2 Cor. 11.

Cur altior locus debetur Epiſcopo.

per eos quibus præerat. Et Epiſcopi hoc faciunt. Nam ideo altior locus poſitus eſt Epiſcopis, ut ipſi ſuperintendant, & tanquam cuſtodiant populum. Nam & græce quod dicitur Epiſcopus, hoc latine Superintentor interpretatur, quia ſuperintendat, quia deſuper uidet. Quomodo enim uinitori altior fit locus ad cuſtodiẽdam uineam: ſic & Epiſcopis altior locus factus eſt. Et de iſto loco alto periculoſa ratio redditur, niſi eo corde ſtemus hic, ut humilitate ſub pedibus ueſtris ſimus, & pro uobis oremus.

De officio Lectoris & Cantoris, *Caput XI.*

Lectio differt a Pſalmo & hymno.

Cantus Reſponſorius.

LEctor dicitur, quia lectione fungitur, ut Iſidorus ait: Lectio dicitur, quia non cantatur ut Pſalmus uel Hymnus: ſed legitur tantum. Illic enim modulatio: hic ſola pronunciatio quæritur. ✠ Cantor multa officia habet. Vnumquodque officium, ex illo quod efficit, nomen habet. Lectionem, quæ legitur poſt ſeſſionem, ſequitur cantus, qui uocatur Reſponſorius. Reſpoſorium (ut idẽ qui ſupra) Itali tradiderunt, quos inde Reſponſorios cantus uocant, quod alio deſinente id alter reſpondeat. ✠ Vſus lectionis et cãtus, ſumptus eſt a ueteri Teſtamẽto, ut legitur in libro Eſdræ, quod ponendum eſt in nocturnali officio, ſi dominus dederit. Poſſumus etiam officio cantoris, officium Prophetæ intelligere. Lectio legis & Prophetarũ, frequentabantur a populo antiquo: Vnde ſcriptũ eſt in Actibus Apoſtolorum. Et ingreſsi Synagogã die Sabbatorũ ſederunt. Poſt lectionem autem legis & Prophetarum, miſeruut Principes Synagogæ ad eos, id eſt, ad Paulum & Barnaban, dicentes. Viri fratres, ſi quis eſt in uobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus & manu ſilentium indicens, ait, et reliqua.

2. Eſdræ 8

Lectio legis et Prophetarum in uet. Teſta.

Act. 13.

Dum legitur ſedendum eſt

✠ Quam diu hæc duo celebrantur, id eſt lectio & prophetia, ſolemus ſedere more antiquorum: Vnde Ambroſius in tractatu ad Corinthios. Hæc traditio Synagogæ eſt, quam nos uult ſectari Apoſtolus. Quia Chriſtianis quidem ſcribit, ſed ex Gentibus factis non ex Iudæis, ut ſedentes diſputent, ſeniores dignitate in cathedris, ſequentes in ſubſellijs, nouiſsimi in pauimento ſuper mattas. ✠ Et iterum. Per lectoris officium et cantoris poſſumus intelligere patremfamilias, qui profert de theſauro ſuo noua et uetera. Vnde Gregor. in ſuis Homelijs. In eo quod ueritas dicit: Omnis ſcriba doctus in regno cælorum, ſimilis eſt patrifamilias, intelligi ualet: quia nõ de his qui fuerant, ſed de his, qui eſſe in Eccleſia poterant, loquebatur: Qui tunc noua & uetera proferunt, cum utriuſq; teſtamenti prædicamenta, uocibus & moribus loquuntur. Per lectionem, prædicationem ueteris teſtamenti, quæ humilior eſt, poſſumus intelligere: Per Reſpon-

Matth. 13.

Lector ſcriba doctus in regno cælorum.

Lectio & reſponſorius Cãtus quomodo differunt.

ponſoriũ noui teſtamenti,quæ excelſior eſt. Hæc duo prædicamenta
per Ioannis uitam & Chriſti deſignantur. Nam quod ait Lucas E- *Luc. 7.*
uangeliſta. Lamentauimus & non plorastis,ad Ioannem pertinet,
cuius abſtinentia a cibis & potu luctum pœnitentiæ ſignificabat.
Quod autem ait:Cantauimus tibijs,& non ſaltaſtis, ad ipſum Do-
minum,qui utendo cum cæteris cibo & potu lætitiam regni figura-
bat,At Iudæi nec humiliari cum Ioanne, nec cum Chriſto gaudere
uoluerunt. ✝Sicut ſuauius eſt nouum teſtamentum ueteri:ita uul-
go ſuauior cantus lectione. Præſentes Lectores & Cantores, quib. Lectorum et
eſt ſurgere ad opus,ſicut de Paulo legimus ſuperius, negocia domi- Cantorũ eſt
ni habent,quibus dicitur:Negociamini dum uenio. Lector,legẽ ſurgere ad o-
domini debet tradere auditoribus,quaſi incipientibus in ſchola do- pus ſuum.
mini exerceri. Nuper uocati ſunt per officia Cantorum ad nuptias: *Act. 13.*
Neoterici ſunt,audiant doctorem neceſſe eſt. Doctor & Lector u- *Luc. 19.*
num ſunt. De Eſdra enim ſcriptum eſt,quod ipſe legem Dei & face Auditores Ne
ret & doceret in Iſrael. Eundem Eſdram idem liber inducit poſtea oterici.
legentem in gradu ligneo. De doctoribus dicit Ambroſius in Epi- Lector et Do
ſtola ad Corinthios:Illos dicit doctores,inquit,Paulus:qui in Eccle ctor unũ ſunt
ſia literis & lectionibus retinendis pueros imbuebant, more Syna-
gogæ:quia traditio illorum ad nos tranſitum fecit. Iterum mihi uide Differunt le-
tur eſſe inter Lectionem & Reſponſorium,quod eſt inter Elemen- ctio et reſpon
ta & artes ipſas:Ars quoque Muſica habet Elementa ſua. Et Geo- ſorium quod
metria ab Elementis incipit linearũ. Et Dialectica atq; medicina ha Gradale dici-
bent YCATOTA SVA. Sic Elementa ueteris teſtamenti ſunt, ut tur.
ad Euangelicam plenitudinem ueniat, ſi in uero eruditur infantia.
Elementa lex Moyſi,& omne uetus inſtrumentum intelligendum
eſt,quibus quaſi Elementis et religionis exordijs Deũ diſcimus. Dẽt Auditores ua
lectores ſiue doctores preciũ domini,id eſt,uerba legis,et reſpiciant cent a terre-
ſcholaſticas mẽtes,ſcilicet uacantes ab emptione uillæ, ab emptione nis curis.
boũ quinq; iugorũ, a ductu uxoris. Schola uacatio dicit. At ſi adhuc
aliquis ſurdus obturatis auribus cordis torpeſcit,ueniet Cantor cũ
excelſa tuba,more Prophetarũ:ſonetq; in aures eius dulcedinẽ melo
diç,forſan excitabit. Fiat in eo,q̃d de populo narrat factũ eſſe in lib.
Eſdræ. Sic enim ſcriptũ eſt in eo. Steterunt ſacerdotes in ornatu ſuo *1. Eſdræ 3.*
cũ tubis,& Leuitæ filij Aſaph in Cymbalis,ut laudarent Deum per Cantores uet.
manus Dauid Regis Iſrael:Et cõcinebant hymnis et cõfeſsione do Teſt. in tubis
mini,qm̃ bonus,quoniã in æternũ miſericordia eius ſup Iſrael. Om- & cymbalis.
nis q̃q; populus uociferabat clamore magno,in laudãdo Dominũ,
in eo quod fundatum eſt templum domini. Et paulo poſt. Multi uo
ciferantes in lætitia leuabant uocẽ, nec poterat quiſquam agnoſ-
cere uocem clamoris lætantium & uocem fletus populi. Vnde
Beda in tractatu Eſdrç. Sacerdotes quidem ſanctis ornati ueſtibus,
pro ut ſtante ad huc templo conſueuerant, tubis perſonantes, & cor

populi ad ſuauitatem ſupernæ laudis accendentes. Leuitę autem in Cymbalis bene ſonantibus, hymnos Domino concinentes: populus uero clamore communi, affectum ſui cordis in laudando Dominum oſtendens. ✠Cantores, qui reſpondent primo canenti, uocem auditorum proferunt, quos teſtificant laudare Deum. Non immerito ipſi Cantores agunt cauſas Prophetarum, quia de filijs principis eorum, id eſt, Aſaph, ſcriptum eſt in Paralipomenon. Filij eius ſub manu ipſius erant, prophetantes iuxta Regem: Ipſi exaltant ſuã uocem ut tuba: Ipſis dicitur in Pſalmo Octuageſimo, Tuba canite, hoc eſt (ut Auguſt. ait) clarius & confidentius prædicate, ne terreamini, ſicut ait Propheta quodam loco: Exclama, & exalta uocem tuam ſicut tuba. ✠Lex enim ſcripta data eſt in tabulis. Scriptura enim pertinet ad lectoris officium: Prophetia menti inſcripta erat, quam uoce fidenti Prophetæ proferebant, quod pertinet ad Cantoris officium. Fidi prædicatoris officium gerit Cantor: Quẽ oportet poſt obedientiam auditorum, uerſum cantare. Quid ſignificet uerſus in officio prædicatoris, ex Euangelica parabola addiſcere poſſum, quæ narrat de ſeruo arante: ita dicens. Quis autem ueſtrũ habẽs ſeruum arantem aut paſcentem, qui regreſſo de agro, dicit illi, ſtatim tranſi, recumbe, & non dicit ei, para quod cœnemus?

Cantores uicem prophetarum gerunt.

1. Paral. 15.

Eſaie. 58.

Officium prædicatoris gerit Cantor.

Luce. 17.

✠Arat, qui aratro compunctionis ſcindit corda. Nulli dubiũ quin per dulcedinem modulationis ſcindantur corda etiam carnalia: & ſe ſe aperiant more ſulci, in confeſsione uocis & lachrymarum. Muſica habet quandam naturalem uim ad flectendum animũ, ſicut Boetius in ſuo libro, quem de Muſica fecit. Vulgatum quippe eſt, quã ſæpe iracundias cantilena repreſſerit: quam multa uel in corporum uel in animorum affectionibus miranda perfecerit. ✠Abſit, ut uigorẽ Chriſtiani animi in mollitiem caducã poſsit conuertere: quod genus ipſi etiam gentiles uitabant. Vnde ſcriptum eſt in libro memorato, ſuperiore loco. Idcirco Timotheo Mileſio Spartiatas ſuccenſuiſſe, quod multiplicem Muſicam reddens, puerorum animis, quos acceperat erudiendos, officeret, & a uirtutis modeſtia præpediret: et quod harmoniam, quam modeſtam ſuſceperat, in genus Chromaticum, quod eſt mollius, inueſtiſſet. Tanta igitur apud eos fuit Muſicæ diligentia, ut eam animos quoque obtinere arbitrarentur.

Cantor modulatione flectit ac ſcindit corda.

Spartiatæ ſuccenſuerunt Timotheo Muſico.

✠ Sufficiant hæc pauca de naturali ui Muſicæ inſeruiſſe: reuertendum eſt ad Euangelicam parabolam. Seruus qui arat, nõ debet illico ſe uertens de agro recumbere, ſed parare cœnam domini: De quo ſeruo dicit Beda, in tractatu ſuper Lucam. Seruus de agro regreditur, cum intermiſſo ad tempus opere prædicandi, ad conſcientiam doctor recurrit: Atque a publico locutionis ad curiam cordis rediens, ſua ſecum ſecretius acta uel dicta retractat. ✠ Iuxta diſciplinam ſerui arantis, admonetur Cantor, ut non illico poſt actum opus,

Parabola de ſeruo arante.

Tali ſeruo aſſimilatur Cantor.

opus, ſui officij requiem ſpectet, & torpore ſecuritatis torpeſcat. Perfecit enim opus ſuum, quando quodammodo ſua iubilatione boues in exercitium aratri induxit. Idem Cantores prouocauit, ut ſcinderent corda aratro compunctionis. Ac poſtea uerſus ſequitur.

Myſterium in cantando uerſum Reſpnſorij.

In uerſu neceſſe eſt, ut ſuas cogitationes ad ſe trahat, & ſecum cogitet, quomodo aut quid a magiſtro didiciſſet. Verſus timore non eſt auſus alte leuare Reſponſorium: neſcit quomodo finiat Verſum. Et hic imitatur aliud exemplum doctrinæ domini, Quia iubetur ut qui uoluerit turrem ædificare, prius ſumptus cogitet, ſi habeat quæ neceſſaria ſunt ad perficiendum.

Lucæ 14.

Sequitur Beda memoratus. Poſt paſtum atque agriculturā, domi ſibi iubet parari quod cœnet, Hoc eſt, poſt laborem apertæ locutionis, humilitatem quoq; propriæ conſyderationis exhibere. Hoc facit ille qui Verſum cantat in repetitione Reſponſorij, exaltat uocem fiducialiter iam non timens uerſum.

Curſus conſummatio fiduciā preber.

Illum prædicatorem ſonat, qui curſum ſuum conſummatum habet, qualis erat Paulus, cum diceret. Bonum certamen certaui, curſum cōſummaui, fidem ſeruaui: In reliquo mihi repoſita eſt corona iuſtitiæ.

2. Tim. 4.

Diximus quod excitentur per Reſponſorium, qui quodam modo ſurdi ad Epiſtolam: dicamus qualiter obœdientes illico proficiāt per Reſponſorium. In lectione paſcitur auditor quaſi quodammodo bos. Adhoc enim paſcitur bos, ut in eo exerceatur opus agriculturæ. Bos enim prædicator eſt. Vnde ſcriptum eſt in libro legis: Non alligabis os bouis triturantis. Paſtus eſt enim bos ut exerceat opus. Cantor enim eſt quaſi bubulcus, qui iubilat bobus, ut hilarius trahāt aratrum. Cantor eſt de his, de quib. dicit Paulus. Dei adiutores ſumus: Boues ſunt, qui reſpondent primo Cantori, De quibus iterum dicit: Dei agricultura eſtis. Trahentib. bobus aratrum, ſcinditur terra: quando cantores intimos anhelitus commouentes, trahunt dulcem uocem, & proferunt ad publicum: qua corda ſuorum ſiue cæterorū compungunt ad lachrymas, ſiue ad confitenda peccata, quaſi ſecreta pace faciendo terræ. Et alio modo.

In lectione paſcitur auditor ut bos.
Deut. 25.
Primus Cantor tanquam Bubulcus eſt.
1. Cor. 3.
Ibidem.
Alij Cantores ut boues ſunt arantes.

Ideo ſcribuntur literæ, ut per eas memoriæ reddatur, quod obliuione deletum eſt. Simili modo ex pictura recordamur, quod interius memoriæ commēdari poteſt: Ita & Reſponſorio admonetur prædicator, quomodo doctrinam, quæ præceſsit in lectione, exerceat. Primo, ut dulcedine ſuæ imitationis plurimos ſibi aſciſcat: Coniuncti, corda multorum excitent ad compunctionem et lachrymas. Et ne ſe extollere debeat de opere prædicationis, pulſatur, quatenus ad memoriam ſibi reducat, de proprijs cauſis iudicandum ante Dominum.

Alia ſimilitudo de literis et picturis.

Quid

Quid ſit inter Reſponſorium & Tractum, Caput XII.

HOc differtur inter Reſponſorium, cui chorus reſpondet: & Tractum, cui nemo, quod eſt inter duo ſacrificia: ſcilicet columbarum & turturum. Tractus uerba congruentia ſui officia habent. Illa quæ ſunt in Septuageſima, tribulationem ſonant, ut eſt illud: Depro
Pſalm.129 fundis clamaui ad te domine. Quæ in ſexageſima, oportunitatem fu
Pſalm.59 gæ quærunt, ut illud: Vt fugiant a facie arcus, & ſic cætera deinceps conijcere poſſumus: Laudate Dominum omnes gentes, lætitiam
Pſam.116 neophitorum & nuper ordinatorum ſignificat. De iſtis ſat eſt.

Quid myſtice ſignificant columbæ & turtures. Reuertendum eſt ad uolucres, ſcilicet columbas & turtures, quæ ſignificant Reſponſorium & Tractum. De quibus dicit Beda, in tractatu ſuper Lucam. Volucres hæ pro cantu gemitus habent. Nō
Beda. immerito lachrymas humilium deſignant, quibus plurimum in ipſis etiam bonis operibus indigemus: Quia & ſi bona eſſe quæ agimus nouerimus, qua tamen diſtinctione ad nō examinanda, qua a no-
Columba actiuā, turtur contemplatiuam uitam ſignificat. bis perſeuerantia ſint conſumanda, neſcimus. Et iterum. Hoc ſane inter turturis & columbæ ſignificantiam diſtat: quod columba, quæ geratim conuerſari, uolare & gemere conſueuit Actiuæ uitæ frequentiam demonſtrat, de qua dicitur. Multitudinis autem credē
Act.4. tium erat cor unum & anima una: nec quiſquam eorum quæ poſſidebant, aliquid ſuum eſſe dicebant, ſed erant illis omnia communia. Turtur uero, quæ ſingularitate gaudet, adeo ut ſi coniugem caſu perdiderit, ſolus exinde permaneat, ſpeculatiuæ uitæ culmina denun-
Quid eſt offerre turturem, quid columbā. ciat, quia & paucorum eſt iſta uirtus. Et poſt pauca. Item cum intrans cubiculum, clauſo oſtio oro patrem in abſcondito, turturem
Matth.6. offero: At cum eiuſdem operis compares quæro, canendo cum pro-
Pſalm.94. pheta, Venite adoremus & procidamus ante Deum, ploremus coram domino qui fecit nos: columbas ad altare deporto. Moyſes
Exempla contemplationis Exod.19.et 32. quaſi tractum decātat tribulationis, qui ſolus aſcendit ad dominū: & ne idem populus feriatur, lachrymoſis precibus impetrat.
Dan.10. Daniel Tractum letitiæ cantat, quando ſolus fugientibus ſocijs inter angelos remanet.
Ezech.40. Solus Ezechiel quadrigas Cherubin, & ſupernæ ciuitatis ædificia celſa miratur.

De

De Alleluia, Caput XIII.

ALleluia quod cantatur per feſtos dies, in recordatione æternæ lætitiæ, tam lætitiam electorum, quam laudem domini, ad memoriã reducit: In quo non oportet aliquid ſiniſtrum ſonare, ſed totum dextrũ, quale eſt in futura uita. Illi ſunt recti uerſus, per q̃s reuertimur ad Alleluia, qui lætitiã Eccleſiæ, & domini laudem ſine triſtitia retinent. Sicuti ſunt: Dominus regnauit decorem induit. Et: Dominus regnauit exultet terra. Et: Lauda anima mea dominum, Et: Iubilate Deo omnis terra, & cæteri tales.

Quid Alleluia ſignificat? Lætitiam Eccleſiæ et domini laudem.

Pſalm. 29. 96. *Pſalm. 145.* *Pſalm. 99.*

In Reſponſorio ſeminauimus, in Alleluia metimus. De qua re dicit Pſalmiſta: Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent.

Pſalm. 125.

Quid ſit inter Alleluia & Tractum, Capvt XIIII.

HOC eſt inter Alleluia & Tractum, quod Alleluia laudem ſiue lætitiã domino, Tractus uero aliquando tribulationem, aliquando lætitiam ſonat. Tribulationem, ut: De profundis, ut: Commouiſti, ut: Qui habitat, ut: Ad te leuaui oculos meos, ut: Sæpe expugnauerunt me, ut: Deus Deus meus. Lætitiam, ut: Iubilate domino, ut: Qui confidunt in domino, ut: Laudate dominum. Poſt duos tribulationis, tertius occurrit letitiæ: Quoniam poſt duos dies ſepulturæ, tertius occurrit Reſurrectionis. Sunt etenim duo genera compunctionis: unum timoris, & alterum amoris. Timor in duobus diuiditur, De quibus dicit Eſaias. Ecce ego uenio cogitationes et opera ut congregem. Verba in cogitationibus compræhenduntur: cogitationes, uerba ſunt animi & radices uerborum ſonantium. Amor ſingularis eſt, unum ſcit amare, & petere unum illud, de quo Propheta dicit: Vnam petij a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini.

Tractuũ alij tribulationis, alij lætitiæ ſũt.

Duo genera compunctionis.

Eſaiæ 66.

Cogitationes ſunt uerba animi.

Amor.

Pſalm. 24.

De Expoliatione Caſularum, Cap. XV.

MIniſtri Caſula ſe exuunt, quando Lectoris ſiue Cantoris officium aſſumunt. In Lectoris officio & Cãtoris aliquod genus militiæ exprimitur. Soli enim militant in lectione, ſiue in uocis modulatione. Hæc officia agendo, extra chorũ exeunt. Quid hoc aliud ſignificat, niſi ut itinere, q̃d arripimus, pro cõmuni neceſsitate fruamur. Et iam talia ſunt illa opera, quę ſignantur

Militia lectoris & cantoris.

Opera, quæ in itinere obſeruari nō poſſunt.

Quid Alba ſine Caſula deſignat.

per Caſulam,ut non poſſint obſeruari in itinere: Vnde Beda,*in tractatu* ſuper Lucam. At uero famem,ſitim,uigilias, nuditatem,lectionem,pſalmodiam,orationem,laborem operandi:doctrinam, ſilētium,& cætera huiuſmodi:ſi quis ſemper exequenda putauerit,non modo ſe eorum fructu priuabit, ſed & notam indiſcretæ obſtinationis,immo ſtultitiæ peruicacis incurret. Albam ſine caſula portat lector ſeu cantor in ſingulari officio, quando prudenter & ſtrenue agit contra oblectamenta mundi,et talem ſe præbet fratribus in neceſsitatibus temporalibus,ut a plurimis poſsit imitari.

De Tabulis, Capute XVI.

Tabulæ uice organorum ſunt.

Pſalm.149.

Tabulæ ex oſſe fiunt.

Matth. 10. & 24.

Dilectio in uerbo & opere.

SCribit Beda in tractatu Eſdræ. Laudabant autem Dominū Leuitæ per manus Dauid:ſiue in organis, quæ ipſe fecit,ſiue Pſalmis quos ipſe conſtituit, concinentes. ✠Eorum uice Cantor, ſine aliqua neceſsitate legendi, tenet tabulas in manibus,ut figurent illud Pſalmiſtæ.Laudent nomen eius in Choro & Tympano et Pſalterio Pſallant ei. Vnde Auguſ.in eodem Pſalmo: Quare aſſumit Tympanum & Pſalteriū:ut non ſola uox laudet, ſed & opera. ✠ Tabulæ quas Cantor in manu tenet ſolent fieri de oſſe, quia fortem perſeuerantiā ſignant bonarum cogitationum et bonorum operum,iuxta Euangelium:Qui autem perſeuerauerit uſque in finem, hic ſaluus erit. Vel ſignant dilectionem Dei & proximi: Quæ dilectio niſi opera habeat,uana eſt. Quapropter tenentur in manu,ut dilectio uocis exerceatur per opus. Vnde idē qui ſupra, in Pſalmo Centeſimo Quadrageſimo nono:Quando ſumit Tympanum & Pſalterium,manus concinunt uoci:Sic & tu quando cantas Alleluia,porrigas & panem eſurienti,ueſtias nudum, ſuſcipias peregrinum:non ſola uox ſonat, ſed & manus conſonant, quia uerbis facta concordant.✠ Verſus Alleluia tangit Cantorem,interius ut cogitet,in quo debeat laudare Dominum, aut in quo lætari. Hæc iubilatio,quam Cantores Sequentiam uocant, illum ſtatum ad mentem noſtram ducit,quando nō erit neceſſaria locutio uerborum,ſed ſola cogitatione mens menti monſtrabit quod retinet in ſe. Finitur hic ſecunda periocha prædicationis, Vſque ad memoratum ſtatum currit ſermo prædicationis: quæ ultra ſunt, uelata ſunt alis Seraphin.

Verſus in Alleluia.

Sequentia, Iubilus ſine uerbis.

De

De aſcenſu in Pulpitum, Caput XVII:

LEctor & Cantor in gradum aſcendunt more anti-
quorum, iuxta quod ſcriptum eſt in Eſdra. Stetit au- 2. Eſdræ 8.
tem Eſdras ſcriba ſuper gradum ligneum, quem fece
rat ad loquendum, & cætera. Et paulo poſt. Super
uniuerſum quippe populum eminebat. Huius loci.
(ut Beda ait in eodem) uidetur meminiſſe ſcriptura
Paralepomenon, ubi dictum eſt: Quia ſtetit Salomon coram altari 2. Paral. 6.
domini ex aduerſo uniuerſæ multitudinis Iſrael, & extendit manus
ſuas. Si quidem fecerat Salomon baſim æneam, & poſuerat eam Salomon ſte-
in medio Baſilicæ: habentem quinque cubitos longitudinis, & tit ſuper ba-
quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos in altum, ſtetitque ſuper ſim æneam.
eam. In medio nanque Baſilicę, in medio dicit atrij ſacerdotum, In medio Ba-
quæ Baſilica maior atriorum exteriorum omni ex parte templi erat ſilicæ.
circundata. De quibus ſuperius in eodem libro ſcriptum eſt. Fecit eti
am atrium ſacerdotum, & Baſilicam grandem: Verum quia Salo-
mon quaſi Rex baſim fecit æneam. Porro Eſdras quaſi minoris
potentiæ, gradum ad loquendum ligneum conſtituit. Sicut etiam Eſdras ſtetit
Salomon ſiue Moyſes, altare holocauſti fecerunt æneum, pro quo ſuper gradum
filij tranſmigrationis repoſuerunt lapideum: Sed nõ eſt putandum ligneum.
minoris ſacramentorum perfectionis ligneum gradum, quam ba-
ſim habere æneam. Quod enim ſæpe dictum eſt, Sicut pro diu-
turnitate durandi, uel ſuauitate ſonandi, diuinis competit ſacramen Aenea diu du
tis, quæ nulla ſæculorum longitudine deficiunt: Et, In omnem terrã rãt et bene ſo
exiuit ſonus eorum. Ita etiam lignum eiſdem aptiſsime congruit, nant.
propter uidelicet trophęum Dominicæ paſsionis. Super uniuerſum Ligneus gra-
ergo populum Pontifex eminet, quando is, qui gradum doctoris dus, Domini
accipit, meritò uitę perfectioris, actionem uulgi tranſcendit. Stat au cæ paſsionis
tem in gradu ligneo, quem fecerat ad loquendum, quando ſingula typus eſt.
ri imitatione Dominicæ paſsionis, altiorem ſe cæteris facit: Vnde Prædicatorũ
merito fiduciam libere uerbum Dei prædicandi obtinet. Nam qui alius fidit, aliꝰ
paſsionem Domini pro modulo ſuo contemnit imitari: nec dum timet.
gradum ligneum, unde infimis ſupereemineat, aſcendit. Ideoq́ʒ neceſ
ſe eſt, talis ſcriba trepidus præcepta Dei prædicet, timens ſiue erubeſ
ſens ea, quæ ipſe non fecit, alijs facienda proponere.

De Diaconi aſcenſione in Tribunal, Cap. XVIII.

SIcut uocat Cyprianus gradum, ſuper quem aſcen-
dit Diaconus ad legendum, ſcribens ad Clerum et
plebem, de †Quirino confeſsore ordinato: Æſtima alias † Celeri-
tum eſt a mea paruitate, ut ſatius cognoſcatur digni no.
tas Diaconi, & magnitudo miniſterij eius, uerba

Verba Cypriani li. 4. epiſt. 5

Sublimitas officij Diaconorum.

al's 4 Euangelij

pſius Cypriani ponenda, ac poſtea noſtrum ordinem. Hunc ad nos, fratres chariſsimi, cum tanta domini dignatione uenientem, teſtimonio & miraculo eius ipſius, qui ſe perſecutus fuerat illuſtrem, quid aliud quam ſuper pulpitum, id eſt, ſuper tribunal Eccleſiæ oportebat imponi? Vt loci altioris celſitate ſubnixus, et plebi uniuerſę pro honoris ſui claritate conſpicuus, legat præcepta 4 & Euangelium domini, quæ fortiter ac fideliter ſequitur: Vox dominum confeſſa, in his cotidie, quæ dominus locutus eſt, audiatur. Viderit, an ſit ulterior gradus, ad quē proficiſci in Eccleſia poſsit. Nihil eſt in quo magis Confeſſor fratribus proſit, quàm ut Euangelica ratio de ore eius audiatur: Lectoris fidem quiſquis audierit imitetur. Iungendus in 4 lectione Aurelio fuerat, cum quo & diuini honoris ſocietate coniũctus eſt. Et paulo poſt. Hos tamē lectores interim conſtitutos ſciatis, quia oportebat lucernam ſuper candelabrum poni, unde omnibus luceat: et glorioſos uultus in loco altiore conſtitui, ubi ab omni circumſtante conſpecti, incitamentum gloriæ uidentibus præbeant.

al's 4 oratione.

Lectores.

✠ Nunc reuertamur ad ordinem. Vſque nunc ſedimus more ueteris conſuetudinis, ut prętulimus, ſiue ob admonitionem qua monemur quomodo Deo cantare debeamus, ſecundum Apoſtolum dicentem: Cantantes & pſallentes in cordibus ueſtris. Modo ſurgēdum eſt ad uerba Euangelij. Anaſtaſius, Natione Romanus, ex patre Maximo, ut legitur in geſtis Epiſcopalibus: Hic cōſtituit, ut quotieſcunquè Euangelia ſancta recitantur, ſacerdotes non ſederent, ſed curui ſtarent. Dein ponit Epiſcopus Thymiama in thuribulum ſuper prunas, ut ſuauem odorem excitet. Thuribulum Chriſti corpus ſignificat, in quo eſt ignis ſpiritus ſanctus: et ex quo procedit bonus odor, quem unuſquiſque electorum ad ſe uult rapere. Idem odor bonam opinionem de Chriſto exire demonſtrat, quam qui uiuere uult in ſuum cor traijcit. Poſt hoc Diaconus petit a ſacerdote benedictionem. Sacerdos ei dicit: Dominus ſit in corde tuo & in labijs tuis. Intendat diligenter Diaconus, ut cor eius cum dominicis uerbis uadat, & non ſit infructuoſa oratio ſacerdotis: Dominum in mente teneat, quem ſuſcipit per benedictionem ſacerdotis. Et ut non exhalent uerba impoſita, ne introeant nociua, ſigno crucis, facto manu ſacerdotis ſuper caput ipſius, munitur. Dein uadit ad altare, ut inde ſumat Euangelium ad legendum. Altare Hieruſalem poteſt deſignare (ut prætulimus) de qua exiuit Euangelica prædicatio, ſicut ſcriptum eſt, De Sion exiuit lex, et uerbum Domini de Hieruſalem: Vel ipſius domini corpus, in quo ſunt uerba Euangelij, uidelicet bonæ nunciationis. Ipſe præcepit Apoſtolis prædicare Euangelium omni creaturæ. Ipſe dixit: Verba quæ loquor uobis, ſpiritus & uita ſunt. Chriſtus uita: uerba quæ locutus eſt, in Euangelio continentur.

Epheſ. 5.

Standum eſſe dũ legitur Euangelium.

Thymiama in Thuribulo

Benedicit Epiſcopus Diacono.

Euangelij librum de altari ſumere.

Eſaiæ. 2.

Marc. 16.

Ioann. 6.

Euangelium in ſiniſtro brachio portare.

Diaconus qui portat Euangelium, Chriſti pes eſt. Portat Euangelium

gelium in ſiniſtro brachio, per quod ſignificatur temporalis uita,
ubi neceſſe eſt prædicare Euangelium. Salutante Diacono, con-
gruit ut omnis populus ad eum uerſus ſit. Poſt hoc ſacerdos, & om-
nis populus uertit ſe ad Orientem, uſque dum Diaconus incipiat
dominum loqui. Et faciunt crucem in frontibus eorum. Neque *Cruce ſignat ſe populus.*
hoc fruſtra accipiendum eſt: Quod infixit ſacerdos per ſuam depre-
cationem in corde Diaconi, hoc unuſquiſque fidelis ſtudeat infigere
animo ſuo. Diaconus, quia non eſt licitum, propter uerba compoſi-
ta† ſequi Sancti Euangelij ſecundum quemcunque Euangeliſtam *forte † ſequentia.*
orare, præuenit eum maior benedicere: ſiue quia maiore benedicti-
one indiget, qui tradit ſemina Euangelij quam qui accipit. Sed po-
pulus interim deprecetur Deum, ne Diabolus auferat uerbum Euã- *Lucæ. 8.*
gelij de corde eius: neque petroſa ſint corda, neue limoſa: ſed terra
bona, ut fructum poſsint accipere & fructificare. Dicat ſaltim, qui
promptior non eſt, ut capiat uerba Euangelij, Gloria tibi domine:
Hoc orato, muniant ſe ſigno ſanctę crucis, ad confirmanda ea, quę
bene cogitando & loquendo plantauerunt in mente. Quia men- *Cur fronti ſignum crucis infigitur.*
tio facta eſt de ſigno crucis in fronte, bonum eſt intimare, cur eã po-
tiſsimum in ea parte corporis faciamus. Sedes uerecundiæ ſolet eſſe
in fronte, ſiquidem Iudæi erubeſcunt credere in illum, quem norũt
crucifixum, ut Apoſtolus Paulus dixit: Nos autẽ prædicamus Chri- *1. Cor. 1.*
ſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, & reliqua: Sed credi-
mus per crucifixum ſaluari, De cuius nomine Iudæi erubeſcunt, eiuſ
que nos nomine credimus muniri. Atque ideo in fronte ſignum fa
cimus, ubi ſedes uerecundiæ eſt, ſicut iam diximus. Vſque ad iſtud *Cur deponũtur baculi e manibus.*
officium baculis ſuſtentabamur, modo ut oportet ſeruos ante do-
minum ſtare, humiliter ſtamus, deponentes baculos e manibus:
Quod poteſt nos ſeparare ab opere Iudæorum, qui dabant harun-
dinem in manũ Chriſti. Sed noſtra humilitas, per baculorum poſiti
onem demonſtretur in conſpectu domini. Duo cerei, qui portã- *Duo cerei, lex & prophetæ.*
tur ante Euangelium, legem & Prophetas deſignant percepiſſe Euã-
gelicam doctrinam. Thuribulum uero, opinionem bonarum uirtu- *Thuribulum.*
tum procedentem de Chriſto. Ipſum thuribulum in tribunal aſcen-
dit ante Euangelium, ut ibi ſuauem odorem miniſtret. Chriſti enim
bona opera præceſſerunt Euangelicam doctrinam, ut Lucas teſta-
tur in Actibus Apoſtolorum. Quæ cœpit Ieſus facere & docere. Pri- *Act. 1.*
us fecit, et poſtea docuit. Excellentior locus, in quo Euangelium *Altior locus Euangelij quã cereorum.*
legitur, eminentiſsimam doctrinam Euangelicæ prædicationis, atq;
manifeſtiſsimam autoritatem iudicandi ſignat. Status cereorum,
monſtrat inferiorem eſſe legem et Prophetas Euangelio. Euangelio
repoſito poſt lectionem in loco ſuo, cerei extinguuntur: Quia finita
prædicatione Euangelij, lex et prophetia ceſſabunt. Euangelium *Euangeliũ uſq; ad finem mundi.*
quod a primo tempore aduentus Epiſcopi quieuit in altari, uſque ad

nouiſsimam tubam Diaconi, Illud tempus ſignificat, quo neceſſe eſt illud prædicari. Præcedens officium, prædicationem Chriſti uſque ad horam paſsionis demonſtrat: & ſuorum prædicatorum, uſque in finem mundi, & ultra. Sequens, opus paſsionis Chriſti & Reſurrectionis, atque aſcenſionis in cælos: ſimiliter ſuorum uel ſacrificium uel mortificationem, & reſurrectionem per confeſsionem, atque

Matth. 25.

ſuſpirium in cælum, ubi audituri ſunt, Venite benedicti patris mei, poſsidete paratum uobis regnum.

De officio quod uocatur Offerenda, Cap. XIX.

FInitis prioribus officijs ſuperius memoratis: Officium introducitur, in quo celebratur oblatio eorum, qui domino uota ſua perſoluunt. Primo ad memoriam reducenda eſt oblatio legalis, ac deinde Chriſti, poſtremo noſtra. Oblatio legalis, habebat duo altaria: Unum in introitu tabernaculi, Alterum in tabernaculo. Altare in introitu præfigurabat præſens officium: De quo ſcriptum eſt in libro Exodi. Poſuit & tentorium in introitu tabernaculi, & altare holocauſti in ueſtibulo teſtimonij: offerens in eo holocauſtum & ſacrificia, ut dominus imperarat ✠ Pro quibus cauſis offerebatur, Numerorũ liber manifeſtat, dicens in ca. xxxvij. Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos. Cum ingreſſi fueritis terrã habitationis ueſtræ, quam ego dabo uobis: & feceritis oblationem domino in holocauſtum & uictimam pacificam, uota ſoluentes uel ſponte offerentes munera. ✠ Eſt & alterum genus ſacrificij, quia duæ ſunt noſtræ oblationes: Vna eſt per mortificationem carnis, Altera in oblatione bonorum operum. Quæ utræque offeruntur in introitu tabernaculi. In præſenti uita mortificare carnem oportet, & bona opera reddere. De ſecundo ſacrificio memoratus liber ita memorat. Erit ſacrificium ſimilæ duarum decimarum, quæ conſperſa ſit oleo tertiæ partis Hin, & uinum ad libamentum tertiæ partis eiuſdem menſuræ offeret in odorem ſuauitatis domino. ✠ Et quod per ſacerdotis manum debeat offerri, manifeſtatur in Leuitico, cap. xxix. Ideo offerre debent ſacerdoti filij Iſrael hoſtias ſuas, quas occidunt in agro, ut ſanctificentur Domino ad oſtium tabernaculi teſtimonij: & immolent eas hoſtias pacificas Domino. ✠ Et iterum in Paralipomenon monſtratur, pro quibus rebus ſit offerendum. Ingreſsi quoque ſunt Sacerdotes ad Ezechiam Regem, & dixerunt ei: Sanctificauimus omnem domum domini & altare holocauſti. Et poſt pauca. Conſurgenſque diluculo Ezechias Rex, adunauit omnes Principes ciuitatis, & aſcendit in domũ domini. Obtuleruntque ſimul

Oblatio legalis duo habuit altaria.

Exod. ultimo.

Antiquitus alia fuit Capitulorum diſtinctio quã nunc eſt.

Num. 15.

Duæ ſunt oblationes noſtræ.

Num. 15.

Offerre per manum ſacerdotis.

Leuit. 17.

2. Paral. 29

Pro quibus rebus offerebãt ſacerdotes Domino.

mul Tauros vij, Arietes vij, Agnos vij, & Hircos vij, pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, pro Iuda. Dixit quoq; ſacerdotibus, filijs Aaron, ut offerrent ſuper altare domino ✠ Docti ſumus ueteri teſtamento, pro quibus offerre debeamus ſacrificia: ſcilicet pro uotis, pro ſpontaneis, pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, pro Iuda. Quando adimplemus ea quæ in tribulatione promiſimus, pro uotis facimus: Quando gratias agimus de perceptis, pro ſpontaneis: Quando compungimur de commiſsis, pro peccato: Quando recta corda petimus Regibus, pro regno: Quando ſtabilitatem ſacrorum graduum, pro ſanctuario: Quando pacem & unitatem populi, pro Iuda. ✠ Interim cantus celebrabatur in templo domini, dicente eodem Paralipomenon. Conſtituit quoque Leuitas in domo domini, cum cymbalis & pſalterijs & citharis, ſecundum diſpoſitionem Dauid. Et paulo poſt. Cumq; offerrentur holocauſta, cœperunt laudes cantare domino, & clangere tubis, atq; in diuerſis organis, quæ Dauid Rex repererat, concrepare. Omni autem turba adorante, cantores qui tenebant tubas, erant in officio, donec compleretur holocauſtum: Cumque finita eſſet oblatio, incuruatus eſt Rex, & omnes qui erant cum eo, et adorauerunt. ✠ Sed antequam ingrederentur ſacerdotes ad holocauſta, lauabant manus ſuas, ut ſcriptum eſt in libro Exodi, cap. xxx. Locutuſque eſt dominus ad Moyſen, dicens. Facies ad labium æneum cum baſi ſua ad lauandum, poneſque illud in tabernaculo teſtimonij ad altare, & miſſa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius manus ſuas ac pedes, quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonij, & quando acceſſuri ſunt ad altare. ✠ Sufficiant iſta interim de oblatione ueteri: nunc uideamus Chriſti oblationem. Officium, quod nos dicimus Offerendam, ab illo loco inchoatur, ubi ſacerdos dicit, Dominus uobiſcum: Et finitur in eo loco, ubi excelſa uoce dicit, Per omnia ſæcula ſæculorum: Ideo excelſa nouiſsimũ profertur, ut audiatur a populo, & populi reſponſione confirmetur oratio. Chriſtus enim uenire dignatus eſt Hieruſalem, in die Palmarum, & ibi expectare diem immolationis ſuæ. Omnis retro immolatio illum præfigurabat. In illo conſummata eſt omnis immolatio. In eo die deſcendit dominus de monte oliueti, ueniente obuiam turba multa. Non eſt dubium, quin ſalutaret eã, ſecundum morem bonum antiquæ traditionis: quem etiam noſtra non ſolum perita Eccleſia, ſed etiam uulgaris tenet. Solet ſibi obuianti aliquis bonum optare, cauſa ſalutationis: Et præcipue propterea dicimus, dominum ſalutaſſe turbam uenientem ſibi obuiam, quoniam talis erat conſuetudo Iudæorum, ut Auguſtinus in Pſalmo, Sæpe expugnauerunt me. Noſtis enim fratres, inquit, quando tranſitur per operantes, eſt conſuetudo, ut dicatur illis, Benedictio ſuper uos. Et magis iſta conſuetudo erat in gente Iudæorum, Nemo tranſiebat & ui-

Myſtica ſacrificia pro diuerſis.

Cantus inter offerendum.

2. Paral. 29.

Labium æneum in templo ad lauandum

Exod. 30.

Principium et finis offerendæ.

Matth. 21.

Immolatio Chriſti.

Turba a Chriſto ſalutata.

Pſalm. 128.

Conſuetudo ſalutandi operantes.

debat aliquod opus in agro, uel in uinea, uel in meſſe, uel aliquid eiuſmodi, non licebat tranſire ſine benedictione. ✠ Hæc conſuetudo manet uſque hodie in noſtra Eccleſia, quando tranſitum facimus de uno officio ad alterum, quaſi nuper introeamus ad operarios, ſalutamus eos uerbis benedictione plenis. Poſtea dicit ſacerdos, Oremus. Niſi Chriſti uirtus corda repleſſet turbarum ad orationem, non ei canerent tam magnificas laudes: Oratione enim ſerenatur cor ad cognoſcendum dominum. Puritas lintei, quod ponitur in altari, puritatem mentium eorum ſignat, qui Domino cantabant. Eandem puritatem, qua repleuerat corda cantantium, requirebat in templo, quando eiecit inde uendentes et ementes, dicens: Scriptum eſt, Domus mea domus orationis uocabitur. Dum enim ſacerdos ſuſcipit oblationes, Cantores cantãt: Quam diu enim turba cantabat Oſanna in excelſis, Chriſtus uota corũ ſuſcipiebat. Oblatione ſuſcepta, ſacerdos redit ad altare, ut in eo diſponat ſiue ipſe ſeu Diaconus oblationes coram domino, quas illi immolaturus eſt in ſequentibus Miſſæ. Chriſtus enim poſt accepta uota cãtantium, Hieruſalem, & templum domini intrauit: in quo erat altare, ibique ſe præſentauit ſibi Deoque patri, ad immolationem futuram. Poſtea dicit ſacerdos Secretam, ut ſecreta Chriſti, quæ illo tempore agebantur, nobis ad memoriam ducantur. Auguſtinum legamus ſuper Ioannem, ubi exponit Chriſtum ueniſſe ad diem feſtum Scenopegiæ: non manifeſte, ſed quaſi in occulto, Ita inquit, Manifeſtetur ergo, tollatur uelum, appareat quod erat ſecretum. Omnia, quæ dicta ſunt antiquo populo Iſrael, in multiplici ſcriptura ſanctæ legis quæ agerent: ſiue in ſacrificijs, ſiue in ſacerdotijs, ſiue in diebus feſtis et omnino in quibuslibet rebus, quibus Deũ colebãt, quæcunq; illis dicta et præcepta ſunt, umbrę fuerunt futurorum. Quorũ futurorũ: quæ implẽtur in Chriſto. Vnde dicit Apoſtolus. Quotq̃t enim promiſsiones dei in illo eſt, id eſt, in illo impletæ ſunt. Ex his dictis poſſumus intelligere, cuius uice ſecretam dicat ſacerdos. Agnus paſchalis latebat in Chriſto, qui immolandus erat. Hoc erat ſecretum Apoſtolis, erat ſecretum cæteris fidelibus, qui cum eo erant: Erat ſecretum populo Judæorum, uſque ad diem cœnæ, quo ipſe apertius manifeſtare dignatus eſt paſsionem ſuam: Vſque ad illum diem protenditur ſecreta ſacerdotis. Moraliter. In præſenti officio altare noſtrum præfiguratur ab altari holocauſti, quo immolabantur uictimæ pro peccato, pro regno, pro ſanctuario, pro Iuda, pro uotis, pro ſpontaneis. Has oblationes cotidie habemus in noſtra Eccleſia, eaſdem per manus ſacerdotis offerimus. Altare noſtrum, deſignat in præſenti generalem uitam iuſtorum, qui carnem ſuam crucifigere cotidie cum uitijs & concupiſcentijs, atq; in hoſtiam uiuentẽ Deo offerre ſolent. Si altare, quod præfiguratur ab altari holocauſti, ſignificat

[Margin notes: Oremus. — Puritas lintei puritatem mẽtium deſignat — Matth. 21. Ioann. 2. Eſaiæ. 56. — Sacerdos redit ab oblatis ad altare. — Secreta quid repræſentet — Vmbræ futurorum in lege — 2. Cor. 1. — Chriſtus Agnus, qui latebat. — Altare holocauſti figura fuit altaris noſtri. — Gal. 5. Rom. 12.]

nificat generalem uitam iuſtorum, oblationes quæ in eo offeruntur, eorum cogitationes & bona opera deſignant. Redeamus ad initium præſentis officij. Salutat Epiſcopus populum, deprecando ut dominus ſit cum illo: populus e contra orat pro ſacerdote, ut ſimul cũ ſuo ſpiritu ſit dominus cũ eis. Hæc ſalutatio introitũ demonſtrat ad aliud officium. Poſtea dicit, Oremus: Admonetque ut unuſquiſque offerentium ſeſe ad ſuam conſcientiam introducat. Si quis habet ad immolandum, immolet: Id eſt, ſi quis conſcius eſt proprij uitij, roget ut mucrone inuiſibili feriatur. Si quis habet uoluntarium ſacrificium, ſiue ſpontaneum, ſiue pro quacunque re ſit, precetur antequam de manu eius exeat, ut acceptabile ſit domino: Nec deſpiciatur, ſicut deſpectum eſt Cain, quia non recte offerebat. Interim ponitur ſindon in altare. Sindone, quã ſolemus Corporale nominare, admonetur omnis ſcilicet populus, & miniſtri altaris, nec non & ſacerdos, ut ſicut linteum caſtigatum eſt ab omni naturali uiriditate & humore: ita ſit mens offerentium, ab omni carnali cupiditate. Et ſicut illud nitet ſuo ſplendore: ita intentio offerentium ſimplicitate niteat coram Deo. Dein tranſit ſacerdos ad ſuſcipiendas oblationes. Interim cãtores cantant more antiquorum, ut iam præculimus, ſiue turbarum quæ cantabant Chriſto uenienti Hieruſalem. Populus dat oblationes ſuas, id eſt, panem & uinum, ſecundum ordinem Melchiſedech. Panis quẽ offert, et uinũ, exprimunt omnia deſideria pia, interinſecus latẽtia, ſiue ſint pro immolatione ſeu pro hoſtia uiua q̃d foris agitur, ſignũ eſt illius quod intrinſecus latet. Vnde Auguſt. in lib. x. de ciuita. Dei, cap. ix. Qui autẽ putãt hæc uiſibilia ſacrificia dijs alijs congruere, illi uero tanq̃ inuiſibili inuiſibilia, maiora maiori, melioriq́; meliora: qualia ſunt puræ mẽtis et bonæ uoluntatis officia, profecto neſciunt, hæc ita eſſe ſigna illorum, ſicut uerba ſonãtia ſigna ſunt rerum. Quo circa ſicut orantes atque laudantes ad eum dirigimus ſacrificãtes uoces, cui res ipſas in corde, quas ſignificamus, offerimus: ita ſacrificantes non alteri uiſibile ſacrificium offerendum eſſe nouerimus, quam illi, cuius in cordibus noſtris inuiſibile ſacrificium nos ipſi eſſe debemus. ✠ Suſceptis oblationibus reuertitur ſacerdos ad altare, diſponente Diacono oblatas ſuper altare, more primorum ſeptem Diaconorum. Lauat ſacerdos manus more priorum ſacerdotum, ut exterſæ ſint a tactu communium manuum, atque terreno pane. Quæ lauatio manus, mundationem cordis ſignat per lachrymas & compunctiones, ſicut Beda in libro de tabernaculo & uaſis eius refert. Recte (inquit) 4 per altari holocauſti, labrum ponitur, in quo abluti ſacerdotes ingrediantur tabernaculum, & Thymiama domino incendant. Duobus quoque modis lachrymarum & compũctionum ſtatus diſtinguitur, Et poſt pauca, Neque enim quiſquam

Expoſitio offi cij Secretæ.

Offerentes examinent conſcientias ſuas

Geneſ. 4.

Myſterium in Sindone id eſt Corporali.

Oblationes populi, panis & uinum.

Viſibile ſacrificium ſignũ eſt inuiſibilis ſacrificij, quod nos ipſi ſumus.

Lauat ſacerdos manus.

forte 4 pre.

Labrũ æneũ.

de plebe ibi lauari,ſed ipſe Pontifex iuſſus eſt,& filij eius, uidelicet ſacerdotes gradus inferioris:quia magnorum uirorum, ſicut perfectior uita, ſic & compunctio ſolet eſſe ſublimior. Et iterum. Quod ſi in perſona Aaron, ipſum magnum Pontificem dominum ſaluatorem accipere uolumus, Conſtat, etiam eum huius aqua labri, priuſquam ad altare oblaturus intraret, eſſe lotum: Quia priuſquam Thymiama ſui ſacroſancti corporis, propter ſalutem noſtram, in altari crucis incenderet, pro noſtro amore etiam lachrymas fudit, Quod in reſurrectione Lazari celeberrime innotuit. ✠ Cantantibus adhuc cantoribus, uadit ſacerdos ad altare, & orat: quod cæteros præmonuit facere, agit. Orat pro ſuis proprijs delictis remiſsionem, ut dignus ſit accedere ad altare, & ad tactum oblatarum: ne fiat illi quod factũ eſt Bethſamitibus, qui temere uiderunt arcam domini. De quo ſcribitur in libro Samuelis: Percuſsit autem de uiris Bethſamitibus, eó quod uidiſſent arcam Domini, & percuſsit de populo lxx. uiros, & Quinquaginta milia plebis. ✠ Dein ſuſcipit oblationes ſacerdotũ & diaconorum, quibus licitum eſt accedere ad altare. Accipit etiam ab Archidiacono duas: unam pro ſe, & alteram pro diacono. Ex thuribulo quod ſuperimponit poſt orationem, demonſtrat, per quẽ ei propitiari poſſit dominus: uidelicet per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cuius corpus deſignat thuribulum. De quo ſcriptum eſt in Exodo, ut offerãt in eo Thimiama domino, ne forte moriantur. Vnde Beda memoratus. Mors etenim timenda eſt animæ ſpiritualis & æterna: ſi qui ad miniſterium altaris electus, Thymiama orationum Deo reddere negligit. Diaconus aquam miſcet uino: Cur hoc fiat, Cyprianus monſtrat, ad ✝ Quirinum de ſacramento dominici calicis, dicens. Quando autem in calice uino aqua miſcetur, Chriſto populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credidit, copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & uini ſic immiſcetur in calice domini, ut commixtio illa non poſsit ab inuicem ſeparari. Vnde Eccleſiam, id eſt, plebem in Eccleſia conſtitutam, fideliter & firmiter in eo quod credidit perſeuerantem, nulla res ſeparare poterit a Chriſto, quo minus hæreat ſemper & maneat ✝ indiuidua dilectio. Sic etiam in ſanctificando domini calice, offerri aqua ſola non poteſt, ✝ quandoquidem & uinum ſolum non poteſt: Nã ſi uinum tantum quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis: Si uero aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto. Quando autem utrunque miſcetur, & adunatione confuſa ſibi inuicem copulãtur, tunc ſacramentum ſpirituale & cæleſte perficitur. Sic uero calix Domini non eſt aqua ſola, aut uinum ſolum, niſi utrunque ſibi miſceatur: quomodo nec corpus domini poteſt eſſe farina ſola, aut aqua ſola, niſi utrunque adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage ſolidatum. Quo & ipſo ſacramento, populus noſter oſtenditur

Margin notes: Chriſtus lachrymis lotus eſt antequam in cruce offerret. — Ioann. 11. — Oratio ſacerdotis pro ſe ipſo. — 1. Reg. 6. — Thuribulum deſignat corpus Chriſti. — Exod. 30. — Vini & aquæ commixtio in calice. — al's ✝ Cæcilium. Cypria. lib. 2. Epiſtola 3. — al's ✝ diuina. — al's ✝ quomodo nec uinum ſolũ poteſt. — Ex farina & aqua commixtis fit panis.

tur adunatus, ut quēadmodum grana multa in unum collecta, et commolita & commixta, panem unum faciunt: ſic in Chriſto, qui eſt panis cęleſtis, unum ſciamus eſſe corpus, cui coniunctus ſit noſter numerus et adunatus. ✠ Omnis populus intrans Eccleſiam, debet ſacrificium Deo offerre: At cātores, qui ſunt de genere Leuitarū, propter inſtantem neceſsitatem cātandi, non habeant licentiā huc illucque diſcurrendi, ut ſinguli offerant cum cæteris. Populus offert uinum, cantores aquā: Sicut uinum & aqua unum fiunt in calice, ſic populus & cātores in corpore Chriſti. Cantores more Leuitarū antiquorum, qui omnia neceſſaria tabernaculi prouidebāt, quærant aquā ad fontem & ſeruent eam coopertam uſque ad tempus ſacrificij, & tunc mundā eam offerant. ✠ Poſtea ponit calicem in altari Diaconus, & ſudarium ſuum in dextro cornu altaris. Eſt habile ad hoc, ut quicquid acceſſerit ſordidi, illo tergatur, et ſacerdotis mundiſsimū maneat. Si per incuriā ſacerdotis, ante horā ſacrificij aliquæ maculæ inhęſerint uariarum temptationum, has ſuo ſudario tergat. Hora ſacrificij ita uigilet, ut nullæ poſsint inhærere, quantum humana fragilitas ſinit, quin illico repellantur in hoſtio ſuggeſtionis, ut quieta mente pro peccatis aliorum intercedat. Vnde Cyprianus, in ſermone de oratione dominica. Quādo autem ſtamus ad orationem, fratres dilectiſsimi, uigilare & incumbere ad preces toto corde debemus. Cogitatio omnis carnalis & ſæcularis abſcedat, Nec quicq̄ tunc animus quam id ſolum cogitet, quod precatur. Ideo & ſacerdos ante orationem, præfatio ne præmiſſa, parat fratrum mentes, dicendo, Surſum corda, ut dum reſpondet plebs: Habemus ad dominum, admoneatur nihil aliud ſe quam dominum cogitare debere. Claudatur contra aduerſarium pectus, & ſoli Deo pateat. Nec ad ſe hoſtē Dei, tempore orationis adire patiatur: Obrepit enim frequenter & penetrat, & ſubtiliter fallens, preces noſtras a Deo auocat: ut aliud habeamus in corde, & aliud in uoce, Quando intentione ſyncera Deum debeat, non uocis ſonus, ſed animus & ſenſus orare. Quæ autem ſegnitia eſt, alienari & capi ineptis cogitationib. & prophanis, cum Deum deprecaris: quaſi ſit aliud, quod magis debeas cogitare, quam id quod cum Deo loquaris? Quomodo audiri te a Deo poſtulas, cum te ipſe non audias? Vis eſſe dominū tui memorē cum rogas, quando tu ipſe tui memor non ſis? Hoc eſt, de eo hoſte in totum non cauere: Hoc eſt, quando oras Deum, & maieſtatem Dei negligentia orationis offendere: Hoc eſt, uigilare oculis, & corde dormire: Cum debeat Chriſtianus, & cum dormit oculis, corde uigilare: Sicut ſcriptum eſt ex perſona Eccleſiæ, loquātis in Cantico canticorum. Ego dormio & cor meum uigilat. Quapropter ſolicite & caute Apoſtolus admonet, dicens. Inſtantes orationi, uigilantes in ea. Docens ſcilicet & oſtendens, eos impetrare quod poſtulant de Deo

Populus uinū cantores aquā offerunt.

Sudaria Diaconi & ſacerdotis.

Ne inhæreāt ſacerdoti tentationes.

Cypri. ſer. 6.

Surſum corda

Ne ſit locus ineptis cogitationibus in oratione.

Vigilare in oratione.

Can. 5.

Coloſſ. 4

Ne ſit oratio ſterilis ſine fructibus.
Matth. 3. & 7.

Deo poſſe, quos Deus uideat in oratione uigilare. Orantes autem, non infructuoſis nec nudis precibus ad Deum ueniant. Inefficax petitio eſt, cum precatur Deum ſterilis oratio: nam cum omnis arbor, non faciens fructum, excidatur & in ignem mittatur, utique & ſermo non habens fructū, promereri Deum non poteſt, quia nulla operatione fœcundus eſt, Et idcirco ſcriptura diuina inſtruit dicens. Bona eſt oratio cum ieiunio & Eleemoſyna. +Quo facto reuertitur ad populum ſacerdos, & precatur ut orent pro illo, quatenus dignus ſit uniuerſę plebis oblationem offerre Domino. Præſentes + adorantes prælibatæ ſunt, in Paralipomenon, ubi orat turba cantantibus Leuitis. Poſt holocauſtum nempe incuruatus eſt Rex & omnis populus. + Audiui dicere quod plebs eadem hora tres uerſiculos cantet pro ſacerdote, Mittat tibi dominus auxilium de ſancto: & duos ſequentes.

Tobiæ 12.
Orate pro me peccatore fratres.
forte + orationes.
2. Par. 7.
Pſalm. 19.

De Secreta, Caput XX.

Oratio quæ Secreta dicitur.

Sequitur ſecreta: Secreta ideo nominatur, quia ſecreto dicitur. In hac primo nominatur hoſtia ſiue ſacrificium oblatio: In hac precatur ſacerdos, per eandē hoſtiam purgari uſquequaꝗ. Sacerdotis ſolius eſt, ſoli Deo offerre ſacrificium: ac ideo, quia Deo cogitationibus loquimur, non eſt neceſſaria uox reboans, ſed uerba ad hoc tantum, ut eiſdem admoneatur ſacerdos, quid cogitare debeat. In ſequenti nanque oratione clamat populum, ut quod ipſe iam habet, habeat & ille, ſurſum cor: Ac deinde, ut gratias agat Deo pro ſerenitate mentis. Igitur hoc neceſſario extollitur uoce, quod omnibus licet ſimul agere, id eſt, gratias referre deo, hoc adclamatur. Quod ad ſolum ſacerdotem pertinet, id eſt, immolatio panis & uini, ſecreto agitur. Quantum enim uictima præſtabat in ueteri Teſtamento ad domini ſacrificium, poſtquam ducta erat ad oſtium tabernaculi: tantum præſtat ſacrificium in prima poſitione altaris, Non poteſt iam mutari, neque in melius, neque in deterius.

Cur alte dicit, Surſum corda etc.
Leuit. 4.

De Hymno ante Paßionem Domini, ſiue præparatione, Cap. XXI.

Hymnus Angelorum, qui & pręparatio dicitur.

Hymnus ideo dicitur, quia refertus eſt gratiarum actione et laudibus angelorum: Præparatio, quia parat fratrum mentes ad honeſtatem, decentem conuentū ſanctorum angelorum, qui ſolent adeſſe conſecrationi corporis Chriſti. Et ipſa in reuerentiam tantæ conſecrationis: ac ideo excelſa uoce cantatur; Officium hoc inchoatur a

ſaluta

ſalutatione,quæ dicitur ante Surſum corda: finitur in hymno,Sanctus,Sanctus.

Præfationis principium & finis

Præſens officium illud tempus nobis ad memoriam reducit,quando Chriſtus in cœna aſcendit in cœnaculum magnum ſtratum, & ibi multa locutus eſt cum diſcipulis, & hymnum retulit Deo patri,quem Ioannes commemorat,uſque dum exiret in montem olíueti.

Matth. 26.

Ibi gratias egit Deo , ibi hymnum cantauit, in quo precatus patrem,ut ſeruaret diſcipulos ſuos a malo,dicendo.Non rogo ut tollas eos de mundo,ſed ut ſerues eos a malo: Et ut ſancti permaneant,Sanctifica eos in ueritate.Et iterum · Et pro eis ſanctifico meipſum,ut ſint & ipſi ſanctificati in ueritate:Et ut in cælum tranſeant, dicit in ſequentib.Pater quos dediſti mihi,uolo, ut ubi ego ſum , et illi ſint mecum,ut uideant claritatem meam quam dediſti mihi.

Ioann. 17.

Hymnus Chriſti poſt cœnã in horto dictus.

Iuxta hunc ſenſum altare eſt menſa domini, in qua conuiuabatur cum diſcipulis: Corporale,linteum quo erat ipſe præcinctus: Sudariũ,labor de Iuda proditore. Hunc ordinem ſequitur ſacerdos cum ſuis auditoribus. Aſcendit in cœnaculum,quando dicit, Surſum corda. Auditores reſpõdent,Habemus ad dominum . Quod precatus eſt pro ſe in præfatione,ut cor ſuum eſſet alienum a uinculis mundanis:hoc nunc monet auditores ſuos , ut pro tanto dono gratias agant Deo. Auditores confirmant, dignum & iuſtum ita eſſe,& cætera, uſque Per Chriſtum dominum noſtrum. Per quem reconciliati ſumus Deo, per illum noſtras gratiarũ actiones offerimus : Quia non ſolum ea renouata ſunt per Chriſtum,quæ ſunt in terra , ſed etiam quæ in cælis.

Altare menſa domini dicitur.

Præfationis uerba.

Per Chriſtum dominum noſtrum.

Recolit cæleſtium laudes, Quia enim de ſacrificio agitur,reſtat ut & gratiarum actiones,quas ſacerdos offert, pro ſacrificio eius accipiamus: & miniſteria angelorum quæ recolũtur in præſenti Hymno, pro eorum ſacrificio. Illud intendendũ eſt in omnibus officijs immolationis,tali nomine cenſendum eſſe uiſibile altare,quale eſt cor offerentium.

Sacrificium.

Tempore quo hymnus ante paſsionem celebratur,altare noſtrum aptatur altari Thymiamatum, quod ſignificat ſpecialem quorundam perfectorum uitam, eorum ſcilicet, qui maiore mentis perfectione, extinctis prorſus ac ſopitis illecebris omnis carnis,ſola Dño orationum uota offerunt: Nihil quidem de carne,quod ſe impugnet:nihil de conſcientia peccati,unde conturbentur ac paueant habentes, ſed dulcium profuſione Lachrymarum optantes uenire ante faciem Dei.

Thymiama perfectiorum uitam ſignificat.

Oblatio quę ſuperpoſita eſt, in priore officio Deo deputata eſt.Ac per hoc ſanctificata,id eſt,a terrenis ſeparata, & cæleſtibus deputata.In iſto obſeruatur uſque dum ex ea fiat corpus domini,ac poſtea aſſumatur in cęlum.

Oblatio, ex qua fit Corpus Chriſti.

Intimatum eſt,hanc præparationem, quæ celebratur in altari Thymiamatis, ſacrificium angelorum ad memoriam nobis reducere. Ac ideo quod dicit ſacerdos , Quam laudant angeli,angelorum ſacrificiũ eſt. In angelis Archangelos intelligimus:Dominationũ ſacrifi-

Sacrificiũ angelorum.

Nouem Chori angelorum.

crificium adoratio, in quibus Principatus intelligimus. Sicut dominationes ſubiecta ſibi habent angelorum agmina, quibus mira potentia pręeminent: ſic et Principatus ſpiritus bonorum angelorum, quibus ad explenda diuina myſteria principātur. Qui dominātur, principantur. Poteſtatum tremor, cælorumque uirtutum ac beatorum Seraphin agminum ſocietas ſancta. Cælos pro thronis poſitos intelligimus, quia cælum ſedes Dei dicitur. Hiſquè coniungimus Cherubin, ſuper quæ dicitur Deus ſedere, ſicut Pſalmus, Qui ſedes (inquit) ſuper Cherubin, appare. His nouem ordinibus prælibatis, ordo Decimus conditionis humanæ adnexus eſt. Ex cuius uoce dicit ſacerdos, Cum quibus et noſtras uoces ut admitti iubeas deprecamur: hymnus ſequens, qui additus eſt primæuo hymno, a Sixto Papa additus eſt, ut in geſtis Pontificalibus legitur. Ita enim ibi ſcriptum eſt. Hic conſtituit, ut intra actionē ſacerdos incipiens populo decantaret hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. ✠ Idem hymnus horum ordinum uoces continet. Ordo angelorū dicit, Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus deus ſabaoth. Pleni ſunt cœli & terra gloria tua: Ordo hominum dicit, Oſanna in excelſis. Benedictus qui uenit in nomine domini: Quam partē hymni cantauit turba, die palmarum, pręcedens Dominum in Hieruſalem. Iam diximus de altari quid ſignificet, dicendum eſt de ſudario. Sudarium iacens in altari ſignificat laborem, quem habent angeli in miniſterio humano, ſiue perfecti uiri, qui nō ceſſant orare pro fragilitate. Corporale uero, intentionem non fictam. Stant interim Epiſcopi ſiue ſacerdotes ſeu Diaconi, poſt Pontificem: Subdiaconi uero in facie eius. Ibi illud adimpletur, quod in memorato cœnaculo dixit dominus diſcipulis ſecundum Lucam. Reges gentium dominantur eorum: & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici uocantur. Vos autem non ſic, ſed qui maior eſt in uobis, fiat ſicut iunior: Et qui præceſſor eſt, ſicut miniſter. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? nonne qui recumbit? Ego autē in medio ueſtri ſum tanquam qui miniſtrat. Multos diſcipulos Chriſti doctrina habebat, de quibus erant illi Centum uiginti, qui die Pentecoſtes ſimul inuēti ſunt in una domo. De ipſis erat Ioſeph ab Arimathia, diſcipulus Ieſu occultus, propter metum Iudæorum: & ipſe baiulator aquæ, qui ſuſcepit eum in cœnaculo ſuo, cui mandauit dominus, Dicit tibi magiſter. Hi denique ſiue eſſent corporali poſitione in cœnaculo, quando dominus cœnauit, ſeu non forent, tamen eius obſequio non deerant, ſicut is non defuit, qui ſtrauit cœnaculum magnum. Hos credimus deſignari per Subdiaconos, qui in facie ſtant ſicut ille ſtetit, Siue per præſentiam ſiue per miniſteriū, cuius erat cœnaculum. Siue mulieres quæ perſeuerauerunt in paſſione domini. De quibus Gregorius in Moralibus ſcribit, Sed cum ad

Marginal notes: Eſaiæ. 66. — Pſalm. 79. — Decimus Chorus ex hominibus eſt. — Hymnus partim angelorū, partim hominum eſt. — Matth. 21. — Quid ſudariū ſignificat. — Diuerſus ſtatus circa altare. — Lucæ. 22. — Multi diſcipuli Chriſti extra xij. Apoſt. — Ioann 19. — Lucæ. 22. — Illi diſcipuli per Subdiaconos repræſentantur. — Mulieres in paſsione domini.

ad crucis horam uentum eſt, eius diſcipulos grauis ex perſecutione Iudæorum timor inuaſit: fugerunt ſinguli, mulieres aſtiterunt. Qua ſi ergo conſumpta carne, os domini pelli ſuæ adhæſit, quia fortitu- *Iob. 19.* do eius, paſsionis tempore, fugientibus diſcipulis, iuxta ſe mulieres inuenit. Stetit equidem aliquandiu Petrus, ſed tamen poſt territus *Petrus & Ioannes in paſsione Chriſti.* negauit: Stetit etiam Ioannes, cui ipſo crucis tempore dictum eſt. Ecce mater tua. Sed perſeuerare minime potuit, quia de ipſo quoque *Ioann. 19.* ſcriptum eſt, quod Adoleſcens quidam ſequebatur illum, amictus *Marc. 14.* ſindone ſuper nudo, & tenuerunt eum, At ille reiecta Sindone nudus profugit ab eis. Qui & ipſe poſt, ut uerba ſui redemptoris audi- *Mulieres non fugerunt, ſicut Apoſtoli.* ret, ad horam crucis rediјt, prius tamen territus fugit. Mulieres autem non ſolum non timuiſſe neque fugiſſe, ſed etiam uſque ad ſepulchrum ſtetiſſe, memorantur. Dicat ergo. Pelli meæ, conſumptis *Iob. 19.* carnibus, adhæſit os meum: Hoc eſt, hi qui meæ fortitudini propinquius inhærere debuerunt, paſsionis meæ tempore, timore conſumpti ſunt: & eas quas ad exteriora miniſteria poſui, in paſsione mea ſine formidine inhærere mihi fideliter inueni.

De Hymno: Sanctus: Sanctus: Sanctus: Cap. XXIII.

POſt hymnum inchoatum, Sanctus, Sanctus Sanctus: inclinant ſe & qui retro ſtant & qui in facie, uenerando ſcilicet maieſtatem diuinam & incarnationem domini. Quæ introducta ſunt per cantum angelorum & turbarum. Angelorum concentus, *Duæ partes Hymni, angelorũ una, turbarum altera.* Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus deus ſabaoth, maieſtatem diuinam introducit. Turbarum uero, domini incarnationem, dicendo. Benedictus qui uenit in nomine domini, Oſanna in excelſis.

De Te igitur, Caput XXIII.

PErſeuerant retro ſtantes inclinati, uſque dum finiatur omnis præſens oratio, id eſt, uſque dum dicatur poſt orationem Dominicam, Sed libera nos a malo. Quod enim inde ſequitur, uſque Per omnia ſæcula ſæculorum, Expoſitio eſt nouiſsimæ petitionis, dominicæ orationis. Illi enim ſunt de quibus dominus dixit. Vos autem eſtis qui permanſiſtis mecum in tem *Lucæ, 22.* ptationibus meis, & ego diſpono uobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum. Vnde Beda in tractatu ſuper Lucam, Non inchoatione patiẽtiæ, ſed perſeuerantia regni cæleſtis gloria donatur. Quia *Virtus Perſeuerantiæ.* nimirum perſeuerantia, quæ alio nomine conſtantia uocatur, robur quoddam & fortitudo mentis, cunctarumque (ut ita dixerim) eſt co

lumna uirtutum. Quæ cum bene recta & firmata conſiſtit, nihil eſt certius, nihil tutius bonis moribus. ✝ Ipſi ſtant inclinati donec liberentur a malo. Hi enim ſunt apoſtoli, qui magna tribulatione erant oppreſsi: antequam audirent Domini reſurrectionem, non ſe audebant erigere, ut confiterentur ſe eſſe Chriſti diſcipulos. Hi quamuis in paſsione non forent præſentes, tamen perſeuerabāt poſt Chriſti reſurrectionem in temptationibus. Non enim ſurgunt ante lucem, de qua Pſalmiſta dicit. Vanum eſt uobis ante lucem ſurgere. Id eſt, uanum eſt gloriari antequam ſurgatis a mortuis. At qui ſtant in facie, ſignant diſcipulos oçultos propter metum Iudęorum, ſiue mulieres, quæ poterant in facie perſiſtere. Sua declinatione Subdiaconi mœſtitiam eorum ſignant: De quib. dicit idem, qui ſupra in eodem. Non autem ideo ſolus mulierum planctus eum ſequebatur, quia non minimus etiam præſentium uirorum cœtus de eius erat paſsione mœſtiſsimus: ſed quia fœmineus, quaſi contemptibilior ſexus, liberius poterat præſentibus ſacerdotum Principibus & magiſtratib. quid contra eos ſenſerit, oſtentare. ✝Qui ✝poterant non dolere, quando eum, quem nimio amore dilexerunt & nouerunt innocentem, ab impijs compræhendi, ligari, duci, ante eos flagellari, ſpui in faciem, crucifigi, uiderunt: Quid ſignificet eorum erectio ante finitā orationem, ſi dominus dederit, in congruis locis monſtrabitur.

Qui ſunt qui ſtant inclinati. — *Pſalm. 126.* — *Subdiaconi, qui ſtant in faciem Epiſcop.* — *✝ non poterāt.*

Nunc de Te igitur dicendum eſt. Ab initio orationis uſque ad locum ubi dicitur, Et in electorum tuorum iubeas grege numerari, per Chriſtum dominum noſtrum, celebratur ſacrificium electorum, qui non habent in carne quod eis repugnet: neque in conſcientia, quod conturbet. Sicut enim duo erant altaria in tabernaculo Moyſi, ſiue in templo Salomonis: unum Thymiamatis, alterum holocauſti: ita ſunt duo ſacrificia ſanctæ Eccleſiæ, Vnum eſt in quo omnes carnales motus ſopiti ſunt, de quo commemorauimus, & nunc iterum commemorandum eſt, Alterum eſt, in quo neceſſe eſt cotidie carnales motus mactare: De quo in poſterioribus dicendum eſt. In promptu altare thymiamatis eſt, et utroque officio, ſcilicet capitis & corporis, uſque ad locum de quo ſuperius titulatum eſt. Nunc uero reddendum eſt, cur oratio præſens & præfatio ſecreta, dicantur ex ſermone Cypriani, de Dominica oratione. Sit (inquit) orantibus ſermo & precatio cum diſciplina, quietem continens & pudorem. Cogitemus nos ſub conſpectu Dei ſtare, placendum diuinis oculis, & habitu corporis & modo uocis. Nam ut impudentis eſt, clamoribus ſtrepere: ita contra congruit uerecundo, modeſtis precibus orare. Denique magiſterio ſuo Dominus, ſecreto orare nos præcepit in abditis & ſemotis locis, in cubilibus ipſis. Quod magis conuenit fidei, ut ſciamus Deum ubique eſſe præſentem, audire omnes & uidere, & maieſtatis ſuæ plenitudine in abdita quoq; & occulta penetrare, ſicut

Te igitur. — *Duo altaria, Duo ſacrificia* — *Oratio Canonis ſecreto dicenda.* — *Cypri. ſerm 6* — *Matth. 6.* — *Secreta oratio magis conuenit fidei.*

re,ſicut ſcriptum eſt.Ego Deus appropinquãs,& non Deus de lon- Hiere.23.
ge. Si abſconditus fuerit homo in abſconditis, ego ergo non uide-
bo eum?nonne cœlum & terram ego impleo?Et iterum.In omni lo Prouerb.15.
co oculi domini ſpeculantur bonos & malos.Et quando in unum cũ Qualis debet
fratribus conuenimus, & ſacrificia diuina cum Dei ſacerdote celebra eſſe oratio in
mus,uerecundiæ & diſciplinæ memores eſſe debemus: non paſsim pub'ico fratrũ
uentilare preces noſtras inconditis uocibus, nec petitionem commẽ conuentu.
dandam modeſte Deo,tumultuoſa loquacitate iactare,Quia Deus
non uocis ſed cordis auditor eſt: Nec admonendus eſt clamoribus,
qui cogitationes hominum uidet, probante Domino & dicente. Luce.5.
Quid cogitatis nequam in cordibus ueſtris,Et alio loco.Et ſcient om Hiere.17.
nes Eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutator cordis & renis. Quod An- Anna mater
na in primo Regnorum libro,Eccleſiæ typum portans, cuſtodit & Samuelis.
ſeruat,quæ Deum non clamoſa petitione, ſed tacite & modeſte in-
tra ipſas pectoris latebras precabatur:& loquebatur prece occulta,
ſed manifeſta fide: Loquebatur non uoce ſed corde,quia ſic Deum
ſciebat audire:& impetrauit efficaciter quod petijt,quia fideliter po-
ſtulauit. Declarat ſcriptura diuina quæ dicit.Loquebatur in corde 1. Reg.1.
ſuo,& labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, exaudi-
uit eam Dominus.Item legimus in Pſalmis, Dicite in cordibus ue- Pſalm.4.
ſtris,& in cubilibus ueſtris compungimini. Per Hieremiam quoque Hiere. 29.
hæc eadem ſpiritus ſanctus ſuggerit & docet,dicens: In ſenſu autem
tibi debet adorari Dominus. Adorans autem, fratres dilectiſsi- Oratio publi-
mi nec illud ignoret,quemadmodum in templo cum Phariſæo pub- cani in tẽplo.
licanus orauerit. Non alleuatis in cęlum oculis impudẽter,nec mani Luce. 18.
bus inſolenter erectis,ſed pectus ſuum pulſans, & peccata intus inclu
ſa conteſtans diuinæ miſericordiæ implorabat auxilium:& cum ſibi
phariſæus placeret,ſanctificari hic magis meruit qui ſic rogauit: Qui
ſpem ſalutis,non in fiducia innocentiæ ſuæ poſuit,cum innocens ne-
mo ſit:ſed peccata confeſſus humiliter rogauit,et exaudiuit orantem
qui humilibus ignoſcit ✠ Quia audiuimus ex Cypriano modum Triplex oratio
orationis, audiamus ex Te igitur orationes. Primo uice Chriſti ſacer in Te igitur..
dos tres orationes exercet:ſicut dominus fecit, poſtquam exiuit in
montem olıueti ante traditionem ſuam,id eſt, pro uniuerſali Eccle-
ſia, & pro ſpecialibus fratribus, & pro Choro ſacerdotum. Pri- Triplex ora-
ma oratio Chriſti eſt.Mi pater,ſi poſsibile eſt, trãſeat a me calix iſte: tio Chriſti in
Veruntamen non ſicut ego uolo, ſed ſicut tu. Transferri calicem a horto.
ſe poſtulat,non quidem timore patiendi,ſed miſericordia prioris po Luce.22.
puli,ne ab illo bibat calicem propinatum. Vnde & ſignanter nõ dix
it, Transfer a me calicem, ſed calicẽ iſtum,hoc eſt, populi Iudæorũ.
Secundo eſt oratio Chriſti.Pater mi,ſi non poteſt hic calix tranſire
niſi bibam illum, fiat uoluntas tua. Quod ita Hieronymus ſecundo
Oſee, Vt ſicut Niniue aliter ſaluari nõ poteſt niſi aruerit cucurbita, Ione.4.

fiat uoluntas patris. Tertio orauit Chriſtus eundē ſermonē. ✠Vt ex memorato Hierony. diſcimus, qui dicit, Apoſtolorum timorē ſequēti pœnitentia magiſtrū impetraſſe corrigēdum: intelligimus eū pro ſuo corpore, id eſt, Apoſtolis, nunc oraſſe. Eodē numero, id eſt, ternario, ſacerdos uoce electorū complet orationē ſuā. Sacrificiū eſt electorū ad Deū patrem, per Chriſtū dominū noſtrū. Hæc dona, hæc munera, hæc ſancta ſacrificia illibata: Dona et munera unū ſciant, Iuxta quod Daniel reſpondit Balthaſſar, quādo ei promiſit purpuram et torquē auream. Munera, inquit, tua ſint tibi, et dona domus tuæ alteri da. Hoc unum bis repetitur, quia duæ res offeruntur Deo, id eſt, panis & uinum, quæ utręque non incongruenter poſſunt plurali numero appellari. Etenim in pane eſt aqua & farina: In uino, aqua & uinum. Id ipſum tertio repetitur. Hæc ſancta ſacrificia illibata. Singulari repetione duo ſuperiora recapitulantur, quoniam in uno corpore Chriſti hæc ſacramenta continentur: ſed quoniam potius requirit Deus Sacrificium cordis, quam hoc quod extrinſecus miniſtratur: in corde ſacerdotis uolumus interpretari dona & munera, & ſacrificia illibata. Vnde dicit Auguſtinus, in libro decimo de ciuitate Dei, cap. iij. Dona eius in nobis, nos quoq; ipſos uouemus et reddimus ei: beneficiorum eius, ſolennitatibus feſtis & diebus ſtatutis, dicimus ſacramuſque memoriam. Ne uolumine temporum ingrata ſubrepat obliuio, ei ſacrificamus hoſtiam humilitatis & laudis, in ara cordis, feruidam charitate. ✠ Iuxta eundem Auguſtinum. Si quis uult dona Deo offerre, ſeipſum offerat: Si quis munera, ſæpius memoretur beneficiorum eius: Si quis ſacrificia illibata, humilitatem laudemque et Charitatem offerat. Dicit idem in libro memorato, cap. v. Sacrificium ergo uiſibile, inuiſibilis ſacrificij ſacramētum, id eſt, ſacrum ſignum eſt. Et in ſequētibus in eodem, capitulo xix. Quocirca ſicut orantes atque laudantes ad eum dirigimus ſacrificātes uoces, cui res ipſas in corde quas ſignificamus offerimus: ita ſacrificantes, non alteri uiſibile ſacrificium offerendum eſſe nouerimus, quam illi, cuius in cordibus noſtris inuiſibile ſacrificium nos ipſi eſſe debemus. ✠Quia domino miſerante ſacrificium uerum inuenimus: ſequentia, Te igitur, perſequamur, Secreta: In primis quę tibi offerimus pro Eccleſia tua ſancta Catholica, & reliqua. Memoratum ſacrificium pro tribus offertur, id eſt, pro Eccleſia ſancta uniuerſali, pro ſpecialibus fratribus, quorum Eleemoſynas ſuſcepimus aut munus, aut quorū ſponſores ſumus facti, uel quorum præſentiā tuemur in officio Miſſæ noſtræ: quorum tamen ſacrificium eſt laus. Pro nobis ipſis ſacerdotibus, qui communicamus ſanctæ Mariæ et Apoſtolis in uno domino, ut in omnibus protectione domini muniamur. Et iterum tria ſunt ſacrificia iuxta prophetam, quæ requirit dominus a nobis: Scilicet facere iudicium, & diligere miſericordiam

Hæc dona, hæc munera &c.

Daniel. 5.

Sacrificia illibata.

Sacrificium in ara cordis.

Sacrificiū uiſibile & inuiſibile.

Sacrificium iſtud pro trib9 offertur.

Mich. 6.

Tria requirit a nobis Deus ſacrificia.

diam

diam,& paratum eſſe cum domino Deo ire. Facit iudicium, qui ſe
Facere iudiciū
ei uouet & reddit,cuius totus eſt, & omne quod in eo poteſt eſſe ex
his quæ ſunt. Idem facit iudicium,quando iudicat primo orandum
eſſe pro pace uniuerſalis Eccleſiæ:Dein diligit miſericordiam,qui ex
Diligere miſericordiam.
præteritis beneficijs gratias agẽdo,futura ſibi adquirit. Ipſe ſibi multam
miſericordiam adquirit,quod me ad potiora reuocat:Idem facit
miſericordiam circa fratres,quãdo pro eis ſpecialiter deprecatur
Deum. Vult paratus eſſe,ut eat cum domino Deo,qui ſe dicit cõſor
Paratum eſſe cum Deo ire. Apocal.14.
tio unius Domini,communicare cum Maria & Choro Apoſtolorum.
Iſti uadunt quocunq; ierit Dominus. Vt non exorbitet mortalis
a recto tramite,propter periculũ præſentis uitæ,rogat ut in omnibus
protectione domini muniatur. In hac oratione deſignat ſindõ
Quid deſignat ſindon. Quid ſudariũ.
quantum ad caput pertinet humilitatem Chriſti,quam aſſumpſit ex
terreno habitu, in qua orauit Deum patrem. Sudarium uero quod
iacet in cornu altaris,laborem ſuum, quem ſuſtinuit in oratione, ſicut
Lucas dicit. Et factus eſt in agonia & prolixius orabat:Et factus
Lucæ.22.
eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram His ita
Hanc igitur oblationem.
prælibatis dicit pium cor. Hanc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ
quæſumus domine ut placatus accipias. In hac oratione deprecatur
Deus,ut dignetur uota electorum ſuorum ſuſcipere, atque ideo ei
præſentantur per pronomen demonſtratiuum,dicendo. Hanc igitur
Additio S. Gregorij.
oblationem. Quod poſtea additum eſt a Sancto Gregorio,Dieſque
noſtros in tua pace diſponas,& cætera:oſtendit nullum ſecurum
eſſe poſſe in præſenti ſæculo de ſua ſtabilitate, quamuis perfectus
eſſe uideatur, Ac ideo neceſſe fore, ut ſemper deprecetur, in pace
diſponi dies ſuos in præſenti ſęculo,et in futuro eripi ab æterna damnatione,
et in electorum grege numerari. De Corporali & de ſudario
dictum eſt,quantum ad corpus pertinet. Chriſtus poſtquam orauit
pro membris ſuis,dixit diſcipulis ſuis. Surgite eamus, ecce appropinquabit
Matth.26.
qui me traditurus eſt. Explanatio Hieronymi. Nõ nos inueniat
quaſi timentes & retractantes:ultro pergamus ad mortem,
ut confidentiam & gaudium paſſuri uideant. * Præſentat piũ cor
electorum ſuorum oblationem ſuam Deo:Præſentat & pius Dominus
Chriſti pietas, dum ſe ultro obtulit immolandum.
ſeipſum his,per quos immolandus erat Deo patri. In hac oratione
ſignificat Sindon ſubſiſtens humilitatem maximam, in qua
non ſolum dignatus eſt orare pro ſuis,ſed etiam tradi in
manus impiorum: Sudarium uero, laborem
quem ſuſtinuit ex traditore.

De inſtitutione Dominica, in conficiendo corpus & Sanguinem, Cap. XXIIII.

Sacrificium Vniuerſale.

IMmolato priore ſacrificio perfectorum, quod conſtat orationibus, & eſt coniunctum ſacrificio angelorum: deſcenditur ad uniueſale ſacrificium, immolationem ſcilicet Chriſti, quod celebratur ante, Nobis quoque peccatoribus. Etenim Chriſtus pro peccatoribus deſcendit ad immolandum, dicente Paulo ad Timotheū. Humanus ſermo & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus uenit in hunc mundū peccatores ſaluos facere. Ipſe eſt, per quem omne ſacrificium Deo offertur, quia in eo condita ſunt omnia, quæ in cælis ſunt, & quæ in terris. Ipſe cum ſit Dominus omnium, uoluit hoſtia fieri pro peccatoribus, qui non poterant Deo ſacrificium efferre, ut ſua immolatione reconciliarentur Deo, quatenus & ipſi non forent infructuoſi, ſed poſſent offerre ſacrificium. Quoniam una hoſtia Chriſtus oblata eſt, pro iuſtis & iniuſtis. Idem ſacrificium permanet in altari, quod ante poſitum eſt, unde modo dicit ſacerdos. Quam oblationem tu Deus in omnibus quæſumus, benedictam, adſcriptam, ratam, rationabilem acceptabilemq; facere digneris. Quod ſic exponendum arbitror, ſaluo magiſtrorum intellectu. Quam oblationem, quæ ſic oblata eſt, ut iſta, id eſt, ea deuotione in omnib. hoc eſt, tota cogitatione, tota uita, toto intellectu benedictam, ſicut hæc benedicta eſt, ſacerdote dicente, uti accepta habeas & benedicas, Aſcriptam tibi, ut hæc, de qua dictum eſt, Quæſumus Domine ut placatus accipias. Ratam id eſt, fidelem, ſicut hæc quæ tibi porrecta eſt per Chriſtum dominum noſtrum. Tu Deus quæſumus, rationabilem acceptabilemque facere digneris, quatenus hæc nobis fiat corpus & ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti. Quo ordine id perficiendum ſit, ex Domini inſtitutione addiſcitur. Accipit ſacerdos panē manib. ſuis exemplo Chriſti, de quo dictū eſt. Accepit panē in ſanctas uenerabiles manus ſuas, et reliqua. Similiter et calicē: Dicente Cypriano ad Cæcilium, de ſacramento dominici calicis: Inuenimus non obſeruari a nobis quod mandatū eſt, niſi eadē quę dominus fecit nos quoq; faciamus, et calicē pari ratione miſcentes, a diuino magiſterio non recedamus. ✠ Quamuis hoc ille de mixtione uini & aquæ concluſiſſet, tamen de tota inſtitutione dominica intelligere poſſumus ad implendum, in quo ſuum mandatum eſt & Apoſtolorum obſeruatio. Cæterum de crucibus quas ſolemus diuerſo modo facere ſuper panem et uinū, non eſt quod dicā: cur tali et in tali loco figurant: uel quare plures in alio, uel pauciores in aliquo. dominus quādo benedixit panem, feciſſet crucis ſignaculum, ipſi norunt qui præſentes fuerunt. Præſertim cum nondum erat erectum uexil-

1. Tim. 1.

Per Chriſtum omne ſacrificium offertur Deo.

Coloſ. 1.

Rom. 5.

Heb. 10.

Qam oblationem tu Deus benedictam. &c.

Domini inſtitutio obſeruāda eſt.

Cypria. lib. 2. epiſt. 3.

De crucibus cur & quot fiant in ſacrificio, non eſt curioſe diſceptādum.

uexillum ſanctæ crucis. At modo ſcimus quia neceſſe eſt, dicente Augustino, in expoſitione Euãgelij Ioannis, Homelia ſexageſima quarta. Quid (inquit) quod omnes nouerunt ſignum Chriſti niſi crucifixi Chriſti, quod ſignum niſi adhibeatur ſiue frontibus credẽtium, ſiue ipſi aquæ ex qua regenerantur, ſiue oleo Chriſmate unguntur: ſiue ſacrificium quo aluntur, nihil horum rite perficitur. +Videtur mihi ſi ſemel fuiſſet facta crux ſuper panem & uinum, poſſe ſufficere: quia ſemel crucifixus eſt dominus. Hic concrepant uerba dominicę menſæ cum toto officio Miſſæ. Canitur hic, Accipiens panem, & reliqua. Quod actitatur a ſacerdote quando ſuſcipit oblatam in ſecreta Miſsæ, aut quando hic eam eleuat. Gratias agit in hymno, Verè dignum & iuſtum eſt, benedicit in pręſenti loco, frangit circa communionem: poſtea dat ad communicandum. Hic credimus naturam ſimplicem panis & uini mixti, uerti in naturã rationabilem, ſcilicet corporis & ſanguinis Chriſti. Sindõ iacens in altari, ſignat linteum quo erat Dominus præcinctus: Et ſudariũ, laborem, quem aſsumpſit in lauatione pedum: ſiue quem ſuſtinuit pro labore Iudę. Altare, menſam domini.

Sine ſigno crucis nihil rite perficitur.

Officium Miſſæ conſonat cœnæ domini cæ.

Tranſſubſtantiatio

Sindon.

Ioann. 13.

Sudarium.

De aſcenſione Chriſti in Crucem, Cap. XXV.

IN ſacramento panis & uini, nec non etiam in memoria mea, paſsio Chriſti in promptu eſt. Dixit ipſe. Hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriam facietis. Idem, Quoties hunc panem & calicem benedixeritis, recordamini meæ natiuitatis ſecundum humanitatem: paſsionis ac reſurrectionis. Quare ſubdit ſacerdos ex uoce ſua & +plebe. Vnde & memores ſumus domine nos tui ſerui, ſed & plebs tua ſancta, Chriſti filij tui, domini noſtri tam beatæ paſſionis, nec non et ab inferis reſurrectionis ſed & in cælos glorioſę aſcenſiõis, offerimus præclarę maieſtati tuæ de tuis donis ac datis, hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiã immaculatam. Sicut in ſuperioribus Chriſti corpus eſt uiuum in ſacramento panis et uini, atq; in memoria mea: ita in præſenti aſcendit in crucem. Cordis ſacrificio intendit deus, Vnde Cypri. in ſermone de oratiõe Dominica. Neq; enim in ſacrificijs, quę Abel et Cain primi obtulerũt, munera eorũ Deus reſpexit, ſed corda intuebatur, ut illi placeret in munere, qui placebat in corde. +De donis Dei ac datis, hoſtiam purã, hoſtiã ſanctam, hoſtiam immaculatã offerimus: quando charitate accenſi hoſtiam offerimus, de corde puro & cõſcientia bona, et fide non ficta. De qua hoſtia in promptu dicat, Inſtitutio ſacramenti ſubdendo manifeſtat. Panem ſanctũ uitæ æternę, & calicem ſalutis perpetuæ: Panis uitæ æternę, & calix ſalutis perpetuæ, Chriſtus eſt. Vel ſicut ſuperius dixi, hoſtia pura eſt panis: hoſtia ſancta, calix: hoſtia immaculata, utraque ſimul, quia unum corpus

In memoria Chriſti fit Miſſa.

1. Cor. 11.

+plebis.

Cordis ſacrificio intendit Deus.

Cypri. ſermo. 6

Geneſ. 4.

1. Tim. 1.

Nota

De tuis donis ac datis. efficiunt. De donis ac datis ita poſſumus dicere. Dona ſunt in re æterna, data in opere temporali, Et quoniam a nobis peccatoribus uult Deus offerri ſibi ſua ipſa dona, obnixe precandum eſt, ut dignetur ſuper ea reſpicere. Vnde & ſubditur. Supra quæ propitio ac ſereno uultu reſpicere digneris, & accepta habere, ſicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui iuſti Abel, & ſacrificium Patriarchæ noſtri Abrahæ: et quod tibi obtulit ſummus ſacerdos tuus Melchiſedech, ſanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam. Rogat ſacerdos Deum patrem, ut ſicut illo tempore reſpicere dignatus eſt ſuper munera Abel, & ſacrificium Patriarchæ, necnon & Melchiſedech: ita ſuper præſentia uota, quæ initium acceperunt ab immolatione.

verba Canonis.

Iube hæc perferri.

Dein precatur ut ſuſcipiantur, dicendo, Supplices te rogamus omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus angeli tui in ſublime altare tuum, in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ, ut quotquot ex hac altaris participatione Sacroſanctum filij tui corpus & ſanguinem ſumpſerimus, omni benedictione cœleſti & gratia repleamur, per Chriſtum dominum noſtrum. Precatur ſacerdos, ut præſens oblatio ita ſit accepta in conſpectu diuinæ maieſtatis, quatenus ſumptu ri eam, ſimul fiant cœleſtes & gratia Dei repleti. Mira & magna fides ſanctæ Eccleſię, quæ ſuis oculis uidet, quod mortalibus deeſt: Videt quid credere debeat, quamuis nōdum uideat quod in ſpecie eſt. Credit ſacrificium præſens per Angelorum manus deferri ante conſpectum domini, & ſentit mandendum eſſe ab humano ore. Credit nanque corpus & ſanguinem domini eſſe, ab hoc morſu cœleſti benedictione repleri animas ſumentiū. Nempe Chriſtus orauit in cruce, incipiens in Pſalmo, Deus Deus meus, uſque ad uerſum. In manus tuas commēdo ſpiritum meum. Poſtea inclinato capite emiſit ſpiritum. Sacerdos inclinat ſe, & hoc quod uice Chriſti immolatum eſt, Deo patri commendat. Sancita eſt paſſio Chriſti pro nobis uſque ad iſtum locum, ab eo loco ubi dicitur: Vnde & memores, altare præſens, altare eſt crucis. In iſto nos peccatores, qui ex gentibus uenimus, reconciliati ſumus Deo, ad offerenda ei ſacrificia. Sindon in iſto, humilitatem illam ſignat, qua humiliatus eſt Chriſtus patri uſq; ad mortem. Non abhorret a uero ſi humilitas deſignetur per ſindonem. Auguſtinus ſcribit in Pſalmo lxxxxij. Qui enim tunc humilis fuit, quando linteo præcinctus eſt, & lauit pedes diſcipulorum ✠ Sudarium uero laborem paſſionis. Inclinatio Subdiaconorum uſque modo, mœſtitiam demonſtrat eorum diſcipulorum, quibus licitum erat perſeuerare in præſentia Chriſti: Quādo flagellabatur, & omnia illa agebantur, quę de eius paſſione tunc potiſſimum dolebant, qui eius erant ſectatores. At poſtquam emiſit ſpiritum, ſcientes non iam habere perſecutores unde rabiem ſuam amplius in Chriſti corpus expleant, ut ipſe dicit in Euangelio Lucę. Ne

Mira & Magna fides Eccleſiæ circa hoc ſacramētum.

Pſalmi a Chriſto dicti in cruce. *Pſalm. 21. Pſalm. 30.*

Paſſio Chriſti In Canone repræſentata.

Humilitas Chriſti per Sindonem ſignificata.

Inclinatio ſubdiaconorum quid ſignificat.

Lucæ 12.

Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent amplius quid faciant. Conſolantur aliquo modo & erigunt, ſe aſpicientes in delectum ſibi corpus, quo uſque pendet in cruce. Maxime cum uident multa miracula fieri, unde conturbari poterant perſecutores, & obſequentes ſolari. In eodem officio lauāt Diaconi manus, quia omnia opera ſordida prioris conuerſationis, Chriſti paſsione mundantur. Quod ſi nihil aliud uoluiſſet ordo miniſterij noſtri ſignificare in lauatione manus, quam ut cautiore cura prius actus ſuos cogitatuſque Diaconi diſcuterent: euentilarent, purgarent, ac ſi ad participanda fidei ſacramenta procederent: Quod unuſquiſque fidelium debet obſeruare, ne manducet & bibat indigne corpus Domini: nullo modo tali in loco lauarent manus, Qui aptius poſſent eas lauare erecti quam inclinati.

Cur ibi lauāt manus Diaconi.

De corpore Domini poſt emiſſum Spiritum in Cruce, & noſtra mortificatione indipſum, Cap. XXVI.

CHriſtus enim prægustauit mortē, ut nos commoreremur peccatis: Chriſtus mortuus eſt peccato ſemel, ut nos moreremur uitijs & concupiſcentijs. Hęc crucifixio pręcipue agitur per pœnitentiam. Plures ſunt qui per anguſtum foramen tranſeunt ad ſtabilitatem continentiæ: Ac ideo quantum ad moralem ſenſum pertinet, recte præſens ſacrificium, ſacrificium pœnitentiæ dicitur. Et bene ante ſacrificium pœnitentum celebratur paſsio Chriſti, ut magis infirmos prouocet ad ſalubrem potionem. Vnde dicit Ioannes Chryſoſtomus in ſermone quarto ad Hebręos. Sicut enim medicus, non habens neceſsitatem ex cibis, qui ægroto præparantur, guſtare: ſed ille conſolans, primus ex illius cibo deguſtat, ut perſuadeat ægroto, promptius illos cibos accipere. Sic etiam Dominus, quoniam homines mortem timebant, perſuadens eis, ut fiducialiter ad mortem accederent, & ipſe guſtauit mortem, nullam habens neceſsitatem. Ex uerbis Beati Ioannis oſtenſum eſt, ideo coniunctam prolatam paſsionem Chriſti, & noſtram confeſsionem peccatorum, ut non timeremus dura pati pro peccatis noſtris. Chriſtus iam emiſit ſpiritum: Exiuit ab eius latere ſanguis & aqua. Sine his ſacramentis nemo intrat ad uitam æternam. De his ſacramentis dicit Auguſtinus in ſermone LXII. ſuper Iohannem. Ille ſanguis in remiſsionem fuſus eſt peccatorum, aqua illa ſalutare temperat poculum: hæc & lauacrum præſtat. & potum. Et poſt pauca. Hic ſecundus Adam, inclinato capite, in cruce dormiuit, ut inde formaretur coniunx, + quod de latere dormientis defluxit. Coniunx iſta,

Chriſtus prægustauit mortem.

Sacrificiū pœnitentiæ.

Similitudo prægustandæ mortis.

De latere Chriſti exiuit ſanguis & aqua.

+ quæ

illum

illum Centurionem ſignat, de quo narratur in Euangelio. Videns autem Centurio quod factum eſt, glorificauit Deum, dicens. Vere hic homo iuſtus erat, niſi futurum eſſet ut ſacramento ſanguinis & aquæ inficeretur gentilitas, non illico ſe Centurio mutaret ad tantam compunctionem, ut aperte clamaret ex intimo cordis affectu. Vere hic homo iuſtus erat. Hanc mutationem deſignat ſacerdos per mutationẽ uocis, quando exaltat uocem ſuam, dicendo. Nobis quoque peccatoribus. Dicit de eo Beda in tractatu ſuper Lucam. Notanda diſtantia gentis & gentis. Et gentiles quippe moriente Chriſto, Deum timentes, aperta confeſsionis uoce, glorificant: Iudæi percutientes ſolum pectora, ſilentes domum redeunt. Percuſſura pectoris, pœnitentia eſt, & luctus indicium. Interim ſtabant autẽ omnes noti eius a longe: & mulieres quę ſecutæ erant eum a Galilæa hæc uidentes, hoc eſt, quod ipſe dominus in Pſalmo explicita ſuæ paſsionis ſerie patri queritur, dicens. Elongaſti a me amicum & proximum, et notos meos a miſeria. ✠ Hos amicos et proximos ad memoriam nobis ducunt Subdiaconi erecti, et intuentes in presbyteri opus.

Eccleſia de gentibus ex latere Chriſti, credente Centurione. *Matth. 27.* *Cur uoce altiore dicitur, Nobis quoq; peccatorib. &c.* *Amici Ieſu ſtabant a longe.* *Pſalm. 87.*

His ita intuentibus, uenit uir nomine Ioſeph, qui erat Decurio, uir bonus & iuſtus, hic non conſenſerat conſilio et actibus eorum, ab Arimathia ciuitate Iudeæ, qui expectabat & ipſe regnum Dei, Hic acceſsit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu, & depoſitum inuoluit ſindone, et poſuit ✠ eum in monumento exciſo, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat. ✠ Qui quamuis ex numero foret occultorũ diſcipulorum, tamen in promptu omnes tranſcendit, ſcilicet & diſcipulos & Apoſtolos. Diſcipulis tantummodo a longe ſtantibus & intuentibus: Apoſtolis uero latentibus in abditis: Ioſeph mercatus eſt ſindonem, ut depoſitum corpus Ieſu inuolueret. Quantæ dignitatis foret iſte Ioſeph, in tractatu Bedæ legitur ſuper Lucam, ita dicendo. Magnę quidẽ Ioſeph iſte dignitatis apud ſæculum, ſed maioris apud Deum meriti fuiſſe laudatur: Vt & per iuſtitiam meritorũ ſepeliendo corpori Dominico dignus foret, & per nobilitatem potentiæ ſæcularis, idem corpus accipere poſsit. Non enim quilibet ignotus ad præſidem accedere, & crucifixi corpus poterat impetrare.

Lucæ. 23. *Matth. 27.* *✠ illud.* *Ioſeph hic omnibus Apoſtolis & diſcipulis promptior.*

✠ Hunc Ioſeph ad memoriam ducit Archidiaconus, qui eleuat calicem de altari, et inuoluit ſudario, ſcilicet ab aure calicis uſq; ad aurem. Sicut ille Diaconus primatum tenet inter cæteros Diaconos, qui leuat calicem cum ſacerdote: ita iſte Ioſeph tenuit inter cæteros diſcipulos, qui meruit corpus Domini de cruce deponere, et ſepelire in monumento ſuo. Idem deputatur retro ſtare cum Apoſtolis, quoniam timore Iudæorum occultus erat. Sacerdos qui eleuat oblatam, præſentat Nicodemum, de quo Ioannes narrat, dicens. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad Ieſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quaſi libras centum. Acceperunt ergo corpus

Repræſentatio iſtius Ioſeph. *Duæ aures calicis.* *Ioann. 19.*

corpus Ieſu,& ligauerunt eum linteis cum aromatibus,ſicut mos Iu
dæis eſt ſepelire. ✠ Sacerdos facit ✠ oblata duas cruces iuxta cali ✠ſuper oblatā.
cem,ut doceat eum depoſitum eſſe de cruce, qui pro duobus popu-
lis crucifixus eſt. Chriſti depoſitionem de cruce monſtrat eleuatio ſa
cerdotis & Diaconi. Sudarium ſuper caput Ieſu notū eſt fuiſſe, nar- Sudarium ſuper caput chriſti.
rante eodem Ioanne, quod uiderit Petrus linteamina poſita & ſu
darium quod fuerat ſuper caput Ieſu. Oblata & calix dominicum Ioann. 20.
corpus ſignāt: Quando Chriſtus dixit, Hic eſt calix ſanguinis mei,
ſuum ſanguinem ſignauit: Qui ſanguis, ſicut uinum eſt intra calicē,
ita erat intra corpus. Hoc peracto, quid agerent quos præſentant
Subdiaconi, Beda in memorato libro narrat. Supra legimus,inqui Mulieres ſecutæ funus Chriſti.
ens,quia ſtabant omnes noti eius a longe, & mulieres quæ ſecutæ
erant eum. His ergo notis Ieſu,poſt depoſitum eius cadauer, ad ſua
remeantibus,ſolæ mulieres,quæ arctius amabant,funus ſubſecutę,
quomodo poneretur,inſpicere cupiebant. Hæc oratio,Nobis quo-
que peccatoribus,tendit uſque,Per omnia ſæcula ſęculorum. Vſque
ad iſtum locum,quantum pertinet ad exequias ſepulturæ Chriſti,
altare crucem præſentat. Quantum ad noſtram mortificatio- Moralis ſenſus de ſacrificio pœnitentium.
nem,altare holocauſti,ſindon et ſudarium ſunt,quę ſupra memora
ui. Moraliter uoce pœnitentum,qui confitentur peccata ſua,eleuat
ſacerdos uocem,quaſi quodam ſtimulo punctus nimij timoris. Ta-
lis compunctio uocatur,et uere dicitur ſacrificium ſpiritus contribu-
lati. Vox eleuata ſacerdotis in ſacrificio pœnitentum, ſignat magnū
eſſe debere clamorem in corde pœnitentis. Vnde Auguſtinus in
tractatu ſuper Ioannem,ſermone quadrageſimo ſexto. Quare fre- Ioann. 11.
muit,inquit,Ieſus & turbauit ſeipſum, niſi quod fides hominis ſibi Fremitus pœnitentum.
merito diſplicentis fremere quodammodo debet accuſatione malo
rum operum,ut uiolentiæ pœnitendi cedat conſuetudo peccandi. Et
iterum in eodem. Et cum hæc dixiſſet, exclamauit uoce magna, fre-
muit, lachrymauit, uoce magna clamauit. Quam difficile ſurgit,
quem moles malæ conſuetudinis premit. Sed tamen ſurgit,occulta
gratia intus uiuificatur. Surgit poſt uoce magna. Sic & de eleuatio-
ne uocis dicendum eſt de ſacrificio. Sacrificium pœnitentum eſt,ſpi-
ritus contribulatus & cor cōtritum. Pœnitentia ſepeliuntur peccata
noſtra, Altare pœnitentum eſt, altare holocauſti,ſignat cor eorum,
quibus neceſſe eſt,carnales motus conſumere feruore ſpiritus ſancti.
Sindon eſt ipſa caſtigatio carnis per ieiunia & uigilias, ac cæteras Sindon, Caſtigatio carnis.
uirtutes, quibus de carnali delectatione, quaſi de humore nati-
uo, perducitur affectus hominis, ceu quoddam linum ad cando-
rem: ut fiat de eo corporale, in quo poſsit dominum recipere. Ille in Sudarium myſtice.
ſindone munda inuoluit Ieſum, qui pura eum mēte ſuſceperit. Suda
rium eſt ipſa intentio,qua feſtinat omnes uenientes motus tempta-
tionum priſtinarū tergere, antequam oculos ſauciant. Poſtquam
uox

uox pœnitentum plorata ineſt,impetratio ſuccedit,ut partem ſibi ſocietatis concedat dominus cum ſanctis ſuis. Quibus denominatis ſequitur. Intra quorum conſortium quæſumus nos admitte tu, qui es largitor ueniæ,non æſtimator meriti. In completione prioris ſacrificij, quod fungebatur tantummodo orationibus. Ibi memoratur communio ſanctorum penè quorum conuerſatio eſt æqualis. In iſto,quia longe diſtamus ab eorum conuerſatione, ueniam precamur,introducit,Per Chriſtum Dominum noſtrum. Per quem hęc omnia ſemper domine bona,ſcilicet quæ retro memorata ſunt, creas,ut ſint:ſanctificas,tibi ea deputando:uiuificas,ut uiua ſint:benedicis, ut utilia ſint nobis,& preſtas ad fruendum. Per ipſum eundemque, uidelicet, per quem ſuperius memorata concedis: Et cum ipſo,qui tecum ſemper uiuit:& in ipſo,in quo ſunt reſtaurata omnia. Eſt tibi Deo patri in unitate ſpiritus ſancti, omnis honor & gloria, Per omnia ſæcula ſęculorum. Hoc ipſum uolendo tibi omni uiſu mōſtrare,tota fide me ita tenere: Eleuo præſentia munera ad te ego indignus ſacerdos et 4 Diaconos, uice præceptorum & auditorum, quia tibi ab omni Eccleſia tua omnia bona deputantur. Subdiaconi qui ſtant uſque modo in facie ſacrificij,& nunc recedunt,miniſteria fœminarum ad memoriam nobis ducunt, quæ receſſerunt de monumento ſepulto domino. Non enim ita receſſerunt a ſepulchro, ut abeſſent miniſterio domini,ſed ſabbato ſiluerūt: Quo tranſacto parauerunt aromata,ut ungerent corpus eius. Eo modo prꝗſentes ſubdiaconi recedunt a præſentia ſacrificij, ut ſabbato quidem, hoc eſt, quamdiu ſeptem petitiones Dominicæ orationis dicuntur,ſiue in ſilentio,& inclinati,ſicut erant Apoſtoli illo in tempore, & ſanctę mulieres. Qui poſtea ſatagunt cum patenis ad requirendum corpus domini circa altare,ut mulieres quæſierunt corpus domini circa ſepulchrum. Moraliter poſſumus Subdiaconos nos peccatores intelligere,qui faciem, id eſt, conſcientiam peccatorum noſtrorum ſacerdoti oſtendimus,ut noſtram confeſsionem offerat Deo. Quo peracto nō illico ſaltum facimus in locum magiſtrorum,ſed poſt diutinam humiliationem,feruore creſcente ſpiritus ſancti, dilatantur corda noſtra quaſi patena,ad ſuſcipienda ſacramenta Eccleſiæ.

Duplex commemoratio ſanctorum.

Per Chriſtum nobis omnia bona.

4 Diaconus.

Subdiaconi mulieres repræſentant circa ſepulchrū domini.

De præſentatione patenæ, Cap. XXVII.

Cæremoniæ circa patenā.

DIcit libellus Romanus, quem iam memorauimus: Quando inchoatur Canon,uenit Acolytus ſub humero habens Sindonem in collo ligatam, tenens patenam ante pectus ſuum in parte dextera uſqꝫ ad medium canonem. Tunc Subdiaconus ſequens ſuſcipit eam ſuper Planetam, & uenit ante altare, expectans

pectans quando eam ſuſcipiat Subdiconus Regionarius. Finito uero Canone, Subdiaconus Regionarius ſtat cum patena poſt Archidiaconũ. Quãdo dixerit. Et ab omni perturbatione ſecuri, Vertit ſe Archidiaconus, & oſculatam patenam dat eam tenendam Diacono Secundo. Ordo talis eſt. Subdiaconus ſequens, non eſt auſus hoſtia altaris relinquere, ſecundum Canones Laodicenſis Concilij, qui dicunt, cap. xliij. quod non oporteat Subdiaconum ſaltim paululum ianuas deſerere & orationibus uacare. Ac ideo Acolytus educit patenam de exedris, quando dicitur, Surſum corda. Mea humilitas dicit, quod ſibi uidetur rationi congruere, relinquens arbitrio magiſtrorum, quid potiſsimum tenendum ſit. Videtur mihi, ut ea hora præſentanda ſit patena, qua circa myſteria paſsionis domini ſatagebãt diſcipuli uel mulieres. Poſtquam enim iuit ad menſam, ſtuduerunt circa miniſteria paſsionis. Sequens uero Subdiaconus in medio Canone, id eſt, cum dicitur, Te igitur, ſuſcipit illã ab Acolyto, & ſtat ante altare cum patena, uſque dum ſuſcipiatur a Subdiacono Regionario. Suſcipitur enim, cum dicitur, Per omnia ſęcula ſæculorum. Regionarius ſuſcipit illam finito canone, id eſt, ubi dicitur: Per omnia ſæcula ſæculorum, & tenet illam uſque ad ſuſceptionem Diaconi. Poteſt etiam intelligi ſimpliciter receſsio Subdiaconi de facie Pontificis, acceſsio ad patenam. Vbi notandum, quod Acolytus inuolutam tenet linteo patenam, Subdiaconus nudam: Vnde liquido apparet, quod cõſecrata uaſa a conſecratis clericis merito debeant tantummodo attingi, hoc denique Eſdras ſacerdos expreſsit, quando reuerſus eſt de Babylone: & uaſa ſancta ſanctis commẽdauit, dicens. Separaui de principibus ſacerdotum xij. Et paulo poſt: Appendiquè eis argentum & aurum, & uaſa conſecrata domus dei noſtri. Et iterum: Et dixit eis. Vos ſancti domini, & uaſa ſancta, & argentum & aurum, quod ſponte oblatum eſt domino Deo patrũ noſtrorum: Vigilate & cuſtodite. Vnde in Concilio Carthaginenſi, cap. xxv. ſcribitur. Aurelius Epiſcopus dixit. Audimus, fratres chariſsimi, præterea cum de quorundam Clericorum, quamuis lectorũ, erga uxores proprias incontinẽtia referretur, placuit quod in diuerſis concilijs firmatum eſt: Subdiaconi, qui ſacra miniſteria contrectant, & Diaconi & Presbyteri, ſed & Epiſcopi, ſecundum propria ſtatuta etiam ab uxoribus ſe contineant. Nec non & Sixtus Papa, Natione Romanus ex patre paſtore, conſtituit: ut miniſteria ſacrata non tangerentur niſi a miniſtris. Verum & in hoc culpauit Daniel Balthaſſar Regem, quia in conſecratis uaſis bibebat, ſicut ſcriptum eſt. Tu quoque Balthaſſar, filius eius, non humiliaſti cor tuum, cum ſcires hæc omnia, ſed aduerſus dominatorem cæli eleuatus es, & uaſa domus eius allata ſunt coram te: Tu & optimates tui, & uxores tuæ, & concubinę tuæ, uinum bibiſtis in eis. ✠Patena dicitur eo

Modeſtia authoris.

Quibus Clericis licet attingere ſacra uaſa.

1.Eſd.8.

Continentia ſacris Ordinibus indicta.

Exemplum Balthaſſar Regis.

Daniel.5.

Patena latitudinem charitatis in mulieribus ſignificat

Marc. 14.

Matth. 27.

quod patet: corda ampla charitatem ſignificant. Sicut Alabaſtrum, in quo portauit unguentum Maria ad unguendum dominum, ſignificauit cor eius, in quo erat fides ſine impoſtura: Ita & patena poteſt corda ſanctarum fœminarnm deſignare, quæ patebant latitudine charitatis in obſequio Chriſti. Nam & ipſę fuerant (ut prętuli) non minima in executione in miniſterio diſcipulatus Chriſti. De quibus dicit Matthæus Euangeliſta. Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ ſecutæ erant Ieſum a Galilęa, miniſtrantes ei: Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioſeph mater filiorum Zebedæi. Tamen ipſę non ſuſceperunt corpus domini de cruce, ſed Ioſeph: Sicut nec Subdiaconi, ſed Diaconi ſuſcipiunt calicem de altari.

De officio quod memorat requiem domini in Sepulchro, Caput XXVIII.

Septima petitio orationis dominicæ.

SVbdiaconus Regionarius accipit patenam finito Canone, quia lætitiam Dominicæ Reſurrectionis mulieres primo audierunt. Illæ huc illucquè diſcurrebant feruente ſtudio circa ſepulturam domini. Stant Diaconi, ſtantque Subdiaconi inclinati, uſque dum audiunt: Sed libera nos a malo. Ipſa eſt enim ſeptima petitio de oratiōe dominica. Septenario enim numero uniuerſitas deſignatur. Septima petititione Dominicæ orationis, finis ſignatur totius triſtitiæ ac perturbationis Apoſtolorum, quam habebant de morte domini. Sequens oratio, quæ inchoatur. Libera nos quæſumus Domine ab omnibus malis, ⁊ Embolim eſt Dominicæ orationis, ut per illud ueniatur ad finem conſuetę concluſionis per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Quod apertius in ſequentibus demonſtrabitur, ſi dominus dederit. Quid illo in tempore, hoc eſt, quando Chriſtus quieuit in ſepulchro, Apoſtoli egerint, non legitur aperte: ſed ex Ioannis Euangelio metum eorum cognoſcimus, qui dicit. Cum eſſet ergo ſero die illo una ſabbatorum, & fores erant clauſæ, ubi erant diſcipuli congregati propter metū Iudęorū, Ex quo diſcimus, triſtes fuiſſe Apoſtolos timore. Ipſa triſtitia demonſtratur per Diaconorum inclinationem. Diſcipulorum uero triſtitiam cognoſcimus ex domini ſermone, qui dicit ſecundum Lucam, ad duos qui ibant in die Reſurrectionis in Caſtellum Emaus. Qui ſunt hi ſermones quos confertis ad inuicem ambulantes, & eſtis triſtes. Ideo & Subdiaconi inclinati manent. Secundum modulum lucubrationis meæ demonſtratum eſt, quid uelit inclinatio Diaconorum, excepto quod oratio interna ſolet demonſtrari per habitum corporis. Vnde Auguſtinus in libro ad Paulinum de cura

Oratio ſuper adiecta.

⁊ Embolis.

Quid egerint Apoſtoli in triduo ſepulchri.

Ioann. 20.

Diſcipulorum triſtitia ex morte domini

Lucæ. 24.

cura gerenda pro mortuis. Nam & orantes, de membris ſui corporis faciunt quod ſuplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, uel etiam proſternuntur ſolo, & ſi quid aliud faciunt uiſibiliter, quãuis eorum inuiſibilis uoluntas & cordis intentio Deo nota ſit: Nec ille indigeat his indicijs, ut animus ei pandatur humanus: ſed his magis ſeipſum excitat homo, ad orandũ gemendũque humilius atque feruẽtius. Et neſcio quomodo cum ij motus corporis fieri, niſi motu animi præcedente, non poſsint: eiſdem rurſus exterius uiſibiliter factis, ille interior inuiſibilis, qui eos facit, augetur. Ac per hoc cordis affectus, qui ut fierent iſta præceſsit, quæ facta ſunt, creſcit. Veruntamen ſi eo modo quiſque teneatur uel etiam ligetur, ut + autem de ſuis membris facere nequeat, non ideo non orat interior homo: & ante oculos Dei in ſecretiſsimo cubili, ubi compungitur, ſternitur. + Celebratio huius officij ita currit, ut oſtendatur, quid in illo tempore actum ſit, circa paſsionem Domini & ſepulturam eius. Et quomodo nos ad memoriam reducere debeamus, per obſequium noſtrum, quod pro nobis factum eſt.

Animi habitus ex motu corporis cognoſcitur.

Augetur deuotio exteriori motu corporis.

+ talia.

Repræſentatio paſsionis domini in Miſſa

De Oratione Dominica, Cap. XXIX.

Dicendum eſt quare Dominica oratio dicatur excelſa uoce, cum cæteræ ſecreta dicantur. Dicit Cyprianus in ſermone de oratione Dominica. Ante omnia pacis doctor atque unitatis magiſter, ſingillatim noluit et priuatim precem fieri. Non ut quis, cum precatur, pro ſe tantum precetur. Non dicimus, Pater meus qui es in cęlis: nec panem meum da mihi hodie: nec dimitti ſibi tantũ unuſquiſque debitum poſtulat, aut in temptationem non inducatur, atq; a malo liberetur, pro ſeſolo rogat. Publica eſt nobis & communis oratio, & quando oramus, non pro uno ſed pro toto populo oramus, quia totus populus unũ ſumus. Deus pacis & concordiæ magiſter, qui docuit unitatem, ſic orare unum pro omnibus uoluit, quomodo in uno omnes ipſe portauit. Hanc orationis legem ſeruauerunt tres pueri in camino ignis incluſi, conſonantes in prece & ſpiritu conſenſionis concordes, declarat ſcripturæ diuinæ fides: Et dum docet, quomodo orauerint, tale dat exemplum, quod imitari in precibus debeamus, ut tales eſſe poſsimus. Tunc (inquit) illi tres quaſi ex uno ore hymnum canebant, & benedicebant Deum. Loquebantur quaſi ex uno ore, & nondum Chriſtus eos docuerat orare. Et idcirco orantibus fuit impetrabilis & efficax ſermo, quia promerebatur Deum pacifica, ſimplex, & ſpiritalis oratio. + Quæ oratio ſic inchoatur. Oremus præceptis ſalutaribus moniti, & diuina inſtitutione formati audemus dicere. Præcepta ſalutaria dicimus Euangelicam doctrinam: dicimus inſtitutio-

Cyp. ſerm. 6.

Oramus non ſingulariter, ſed communiter.

Daniel. 3.

Oratio trium puerorum in camino ignis

Diuina inſtitutio.

nem diuinam, traditionem quam ipſe dignatus eſt tradere in confi ciendo ſacramento corporis & ſanguinis. Vnde idem qui ſuprá, in ſermone de ſacramento dominici calicis, Cæcilio. Quanquàm ſciam, frater chariſsime, Epiſcopos plurimos, Dominicis Eccleſijs in toto mundo diuina dignatione præpoſitos, Euangelicę ueritatis, ac Dominicæ traditionis tenere rationē, nec ab eo quod Chriſtus magiſter & præcepit & geſsit, humanam & nouellam inſtitutionem docere, & reliqua. Et iterum in eodem. Ab Euangelicis autem præceptis omnino non recedendum eſse, & eadē quæ magiſter docuit & fecit, diſcipulos quoq; obſeruare & facere debere. + Vbi Cyprianus ait: Euangelicæ ueritatis, & in poſterioribus: ab Euangelicis autem præceptis omnino non recedendum eſse: Euangelicam doctrinā monſtrat, ubi dicit, Ac dominicæ traditionis tenere rationē: Et in ſequentibus, Eadē quæ magiſter docuit & fecit, Dominicā inſtitutionē. Qua audacia intrandum ſit ad orationem dominicā, demonſtratū eſt, id eſt, poſtq̄ præcepta ſalutaria, id eſt, Euangelica, mundauerint cor noſtrū, et formauerint diuina inſtituta, quæ dicimus in loco, ubi ſcriptum eſt, Accipiens panem in ſanctas ac uenerabiles manus ſuas, et reliqua. Audemus intrare ad orationē dominicā, ubi nō tantū quod nō eſt, præſumptuoſe intrandū ad eū, ſed cum reuerētia et ſereno corde. In recordatiōe ſeptimæ diei, quādo Chriſtus quieuit in ſepulchro, agit dominica oratio, quæ ſeptē petitiones cōtinet. In q̄ ſeptimo die laborabāt Apoſtoli triſtitia ac metu Iudęorū, et (ni fallor) orabant ut libarent a malo: et conſecuti ſunt quod orabāt reſurrectione Domini. Oret et nūc ſancta Eccleſia, quaſi in ſeptima die, quando iā quieſcentib. animabus ſanctorū: inſtat ieiunando, uigilando, orando, certādo in Charitate, ne abrumpat periculis huius mundi a ſpe cęleſtiū gaudiorū. Quis eſt qui nō deprecetur, quādiu hic eſt in præſenti ſæculo, ut liberet a malo? Nec hoc negligenter curandū eſſe, ut ante participationē corporis & ſanguinis domini intercueniat oratio: Quæ nos purget a peccatis, ne indigne manducemus et bibamus corpus Domini. Quomodo cōpleatur oratio dominica in ſeptima petitione, Idē qui ſupra, oſtendit in libro de oratione dominica, dicēs. Poſt iſta omnia in cōſummatione oratiōis, uenit clauſula uniuerſas petitiones et preces noſtras collecta breuitate concludens: In nouiſsimo enim ponimus, Sed libera nos a malo. Cōpręhendēs aduerſa cuncta, quæ cōtra nos in hoc mūdo molitur inimicus, a quibus poteſt eſſe firma tutela, ſi nos liberet Deus: ſi deprecantibus atq; implorantibus opem ſuam præſtet. Quando autem dicimus, Libera nos a malo, nihil remanet quod ultra adhuc debeat poſtulari, quando ſemel protectionem dei aduerſus malum petamus. Qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus in + mundū operatur, ſecuri ſtamus et tuti. Quis enim ei de ſęculo metus eſt, cuius deus tutor eſt. Quid nimi-

Cyp. lib. 2. epiſt. ſol. 3.
Non eſt recedendum ab inſtitutiōe Chriſti.
Audemus dicere, Pater noſter &c.
Pater noſter dicitur in memoriam ſepulti Domini.
Sed libera nos a malo.
Cypri. ſerm. 6.
+ mundo.

nimirū,fratres dilectiſsimi,ſi oratio talis eſt,quā deus docuit,qui ma giſterio ſuo omnem precem noſtram ſalutari ſermone breuiauit. Hoc iam per Eſaiam Prophetā fuerat ante prædictum,cum plenus ſpiritu ſancto,de dei maieſtate ac pietate loqueretur. Verbum conſummans (inquit) & breuians in iuſtitia, quoniam ſermonem breuiatum faciet Deus in toto orbe terræ. Quando dicit Cyprianus, quod illa una petitione concluſa ſit omnis oratio noſtra,id eſt,Sed libera nos a malo.In eo poſſumus intelligere,poſſe ſignificari per finē orationis finē noſtræ perſecutionis.Sequens oratio,expoſitio eſt nouiſsimæ petitionis.Illa dicit, Sed libera nos a malo,Iſta dicit,a quibus malis,Scilicet præſentibus, præteritis & futuris. Et ut non ſit domus uacans,precatur pax a Deo intercedentibus ſanctis.

Eſaie.10. Oratio Canonis. Libera nos queſumꝰ etc.

Igitur ſubditur, Et da pacem in diebus noſtris.Nulla pax tutior quam obædire domini præceptis:Declinare a malo & facere bonū. Inde dicit Propheta. Declina a malo & fac bonum. Et Apoſtolus. Odientes malum,adhærentes bono.Replicat in ſequentibus eandē orationem. Nō ſe confidit ſuis meritis hoc poſſe impetrare apud deum:quapropter dicit, Vt ope miſericordiæ tuæ adiuti: Ac deinde ſubdit apertius,a quibus malis precetur erui,uidelicet ut a peccato ſimus liberi:& quam pacem precetur, ſubdit iterum, Et ab omni perturbatione ſecuri. Quod nō poteſt fieri niſi ſtudeatur uirtutibus. Vt diximus,nihil aliud continet ſequens,niſi ut exponat commemoratam petitionem. Poſſunt tres articuli præſentis orationis coaptari tempori triduanæ ſepulturæ domini. Ac ideo hoc ſolum de Miſſa poſſe intelligi. Celebrari in paraſceue pro tribus continentibus tribus diebus ſepulturæ.

Pſalm.36. *Roma.12*

De Præſentatione Subdiaconorum, ut ſuſcipiant corpus domini de altari, Cap. XXX.

HOc officiū ad memoriam ducit deuotiſsimas mētes, quæ ſeipſas præſentauerūt in exequijs ſepulturæ domini,Præſentantibus ſe ſanctis mulieribus ad ſepulchrum domini,inueniūt ſpiritum rediſſe ad corpus, & angelorum uiſionem circa ſepulchrum, ac annunciant Apoſtolis quæ uiderāt.De quo utilem admonitionem dat Beda in tractatu ſuper Lucā.Quomodo(inqt)poſito in ſepulchro corpore ſaluatoris,angeli adſtitiſſe leguntur:Ita etiā celebrandis eiuſdē ſacratiſsimi corporis myſterijs,tempore conſecrationis aſsiſtere ſunt credendi, monente Apoſtolo. Mulieres in Eccleſia uelamē habere propter angelos. Cū timerent autē et declinarent uultū in terrā,dixerunt ad illas.Quid quæritis uiuentē cū mortuis, non eſt hic,ſurrexit a mortuis:Nolite(inqiūt)cū mortuis,hoc eſt,in monumento, qui locus eſt proprie mortuorum,quærere eū,qui ad uitam iam ſurrexit a mortuis. ✠ Et nos exemplo deuotarum Deo fœminarū, quoties Ec

Mulieres circa ſepulcrum Angelos uiderūt. *Lucæ.24.* *Ioan.20.* Angelorū præſētia in Miſsa *1.Corinth.11.* *Marc.16.*

cleſiā intramus, myſterijs cæleſtibus appropinquamus, ſiue propter angelicæ præſentiā uirtutis, ſeu propter reuerentiā ſacrę oblationis, cū omni humilitate & timore debemus ingredi. Ad conſpectū quippe angelorū, uultum declinamus in terrā, cum ſupernorū ciuiū quæ ſint gaudia æterna contemplantes humiliter, nos cinerem eſſe terramq́ꝫ recolimus. Poſt hęc præſentat ſe Subdiaconus cū patena ſua ad ſepulchrū domini, quā accepit a Subdiacono ſequente, qui ad memoriā (ut ſupra diximus) reducit ſanctarū fœminarū ſtudioſiſsimū affectum circa ſepulturam domini. Non eſt mirandum, ſi ſanctæ fœminę iungant in officio Diaconis: cū Paulus eas coniungat in ordinatione eis. Scribit ad Timotheū. Poſt ordinationē Diaconi mulieres ſimiliter pudicas, et reliqua. In omni admonitione ordinationis uult eas ſimiles eſſe diaconis. Qua de cauſa ſint ſeiunctę a conſortio Diaconorum, cum Paulus eas coniungat ordinationi illorū: & Subdiaconis ſuccedant, de quibus nihil dixit Paulus noſter, quæ caſte uolunt uiuere. Nā & in choro Apoſtolorū legimus fœminas fuiſſe. Vnde Paulus ad Corinthios. Nunquid non habemus poteſtatē mulieres circunducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, et fratres dn̄i et Cephas? ✠ Poſtq̄ ſacerdos dicit, Pax uobis, ponuntur oblatę in patena. Poſtquam enim Chriſtus ſua ſalutatione lætificauit corda diſcipulorū, uota fœminarū completa ſunt, percepto gaudio reſurrectionis.

Fœminę iunctæ in ordinatione Diaconis.

1. Tim. 3.

1. Cor. 9.

Pax uobis.

De immiſsione panis in uinum, Cap. XXXI.

IMmiſsionē panis in uinum cerno inter quoſdā uarie actitari. Ita ut aliqui primo mittant de ſancto in calicē, et poſtea dicāt, Pax domini: E contra aliqui reſeruent immiſsionem, uſq́ꝫ dū pax celebrata ſit & fractio panis. Ac ideo ſtudet paruitas mea, ut uerba libelli Romani de eadem re ponam, et quod a domino impetrare potero, ut opinor, in indagine memoratę rei promam. Dicit libellus memoratus, Cū dixerit: Pax domini ſit ſemper uobiſcum, mittat in calicem de ſancto. ✠ Vt reor non fruſtra corporalis uita ex ſanguine conſtat & carne, Quamdiu autem duo uigent in homine ſpiritus adeſt. In iſto officio monſtratur, ſanguinem fuſum pro noſtra anima, & carnem mortuam pro noſtro corpore, redire ad propriam ſubſtantiam: atque ſpiritu uiuificante uegetari hominem nouum, ut ultra non moriatur, qui pro nobis mortuus fuit et reſurrexit. Crux quæ formatur ſuper calicem particula oblatæ, ipſum corpus nobis ante oculos proſcribit, quod pro nobis crucifixum eſt. Ideo tāgit quatuor latera calicis, quia per illud, hominum genus quatuor climatum, ad unitatem unius corporis acceſsit & ad pacem Catholicæ Eccleſiæ. Talia uerba ſacerdos hoc agendo profert, Fiat commixtio corporis & ſanguinis domini, accipientibus nobis

Varietas circa immiſsionem hoſtiæ in calicem.

Traditio libelli Romani.

Crux per particulam oblatæ ſuper calicē.

Fiat hæc commixtio corp. & ſanguinis.

nobis ad uitam æternam. Quæ uerba precantur, ut fiat corpus domini præſens oblatio per reſurrectionem, per quam ueneranda & æterna pax data eſt, non ſolum in terra ſed etiam in cælo.

Tunc ceſſauerunt murmurare operarij uineæ, horæ primæ, Tertiæ, & Sextæ.

De pacis oſculo, Cap. XXXII.

TVnc data eſt pax, quam promiſerunt angeli, in ſacratiſsima nocte, dicētes: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Eandem ſacerdos nunc ad memoriam reuocat, dicens. Pax domini ſit ſemper uobiſcum. Eandem populus inſequitur per baſia blanda. Æſtimo ſecundum hunc ſenſum, quod non erret, ſi quis ſancta primo ponat in calicem, & dein dixerit, Pax domini ſit ſemper uobiſcum: Saluo magiſterio Didaſculorum. Sequitur in libello memorato. Sed Archidiaconus pacem dat Epiſcopo prior, deinde cæteri per ordinem & populus. Tunc Pontifex rumpit oblatam ex latere dextero, & particulam quam rumpit ſuper altare relinquit: Reliquas uero oblationes ponit in patenam quam tenet Diaconus. Et poſt pauca tunc Acolyti uadunt dextra leuaquè per Epiſcopos circa altare, reliqui deſcendunt ad Presbyteros ut frangant hoſtias. Patena præcedit iuxta ſedem, ferentibus eam duobus Subdiaconibus Regionarijs ad Diaconos ut frangant. Et iterum poſt aliqua. Expleta confractione, Diaconus minor, leuata de Subdiacono patena, fert ad ſedem ut communicet Pontifex. Qui dum communicauerit de ipſa quam momorderat, ponit inter manus Archidiaconi in calicem. Si hoc ita agitur in Romana Eccleſia, ab illis poteſt addiſci, quid ſignificet bis poſitus panis in calicem. Non enim uacat a myſterio, quicquid in eo officio agitur, iuxta conſtitutionem patrum. Quod nobis uidetur poſſe ſignificare immiſsio panis in uinū, & pax populo porrecta per uocem ſacerdotis, magiſtris obtulimus ad dilucidandum. Contentum me oportet eſſe de pace, in eo quód Innocentius de ea ſcribit, ad Decentium Epiſcopum in Decretalibus, primo capitulo, propter auctoritatem tanti uiri. Pacem igitur aſſeris ante confecta myſteria quoſdam populis impartiri, uel ſibi inter ſe ſacerdotes tradere: Cum poſt omnia, quæ aperire nō debeo, pax ſit neceſſario indicenda, per quam conſtet, populum ad omnia, quæ in myſterijs aguntur atque in Eccleſia celebrantur, præbuiſſe conſenſum: ac finita eſſe, pacis concludentis ſignaculo demonſtrentur. ✠ Interrogatus ſum ab aliquibus, quare non ſibi inuicem porrigant oſcula uiri & fœminæ, in officio Miſſæ. Quibus quamuis tunc non reſponderem, reſpondendum nunc fore arbitror. Carnales amplexus, quibus iungūtur ſæpiſsime uiri et fœminę,

Dare pacem per oſculum.

Particula oblatæ in altari.

Communicatio poſt fractionem.

Partem huius Decretalis recitat Gratianus in diſt. 11. c. fi. Et de conſ. diſt. 2. c. Pacem.

Quare non oſculantur in Miſſa uiri & fœminæ inuicem, ſed ſequeſtrantur.

uitandi ſunt in Eccleſiæ conuentu. Ac ideo ſequeſtrantur uiri & fœminæ in Eccleſia, Non ſolum ab oſculo carnali ſed etiam ſitu locali. Ab his perſonis dantes oſcula mutuo in Eccleſia, quæ nullam titillationem libidinoſæ ſuggeſtionis cogunt excitare.

De Agnus Dei, Caput. XXXIII.

Deprecatio per Agnus Dei.

SErgius Papa conſtituit, ut Agnus Dei cantarent: ſicut ſcriptum eſt in geſtis Pontificalibus. Hic ſtatuit, ut tempore confractionis Dominici corporis, Agnus Dei a clero & populo decantetur. Deprecatio eſt pro populo, qui ſumpturus eſt corpus domini, ut miſericordia innocentis agni peccata ſubitanea & irruentia auferantur, ſcilicet cogitationum uerborũq́;: Et ſicut paſsione ſua totius mũdi tulit offenſa, Ita & nunc Eccleſia, quæ cũ ſuſceptura eſt per Euchariſtiã. Antiphona ſequẽs, id eſt, uox reciproca, iura fraternitatis cuſtodit: ut unuſquiſq; alterius utilitati ſtudeat, & curet prouocare ad gaudia reſurrectionis. Quẽ typum geſſerunt illi duo, qui dominũ cognouerũt in fractione panis, et illico perrexerũt Hierusalem, et inuenerunt congregatos undecim, et eos qui cum ipſis erant dicentes: Surrexit uere dominus & apparuit Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in uia, & quomodo coguouerunt eum in fractione panis. Illi nempe cantauerunt Antiphonam, uiciſsim narrando de reſurrectione domini.

Quid repręſentat Antiphona poſt Communionem? Lucæ. 24.

De Euchariſtia, Caput XXXIIII.

Vnitas Eccleſiæ in ſumptione Euchariſtię

EVchariſtia ſumenda eſt poſt oſculum pacis. Sicut unus panis ſumus in Chriſto, ſic & unum cor debemus habere. Ipſa unitas ut teneatur, admonetur per oſcula pacis. Vnde Beda in tractatu ſuper Lucã, Ne quiſq̃ ſe Chriſtũ agnouiſſe arbitret, ſi eius corporis particeps nõ eſt, id eſt, Eccleſiæ, cuius unitatẽ in ſacramento panis commẽdat Apoſtolus dicens. Vnus panis unũ corpus multi ſumus*. Per Euchariſtiã Chriſtus in nobis manet, et nos in illo per aſſumptũ hominẽ. Ipſe eſt deus pacis per quẽ ſunt pacata cæleſtia et terreſtria. Sunt em̃ intra ſanctã Eccleſiã, qui raro cõmunicãt, et qui cotidie. Quibus utriſq; dat aptum conſiliũ S. Auguſt. ad inquiſitionem Ianuarij de eadem re. Rectius, inquit, inter eos fortaſſe quiſpiam dirimit litem, qui monet, ut pręcipue in Chriſti pace permaneant. Faciat autem unuſquiſq;, quod ſecundum fidem ſuam pie credit eſſe faciendum. Neuter enim eorum abhorreat corpus et ſanguinem domini, ſed ſaluberrimum ſacramentũ certatim honorare contendat. Neq; enim litigauerunt inter ſe, aut quiſquam eorũ ſe alteri prępoſuit, Zachęus et ille Centurio: cum alter eorum gaudẽs in domum ſuam ſuſceperit dominum: alter dixerit, non ſum dignus ut

1. Cor. 10. Ioann. 6. Ephes. 2. Aug. epiſt. 118. de conſ. diſt. 2. c. Quotidie. Lucæ. 19. Matth. 8.

ſub

ſub tectum meum intres. Ambo ſaluatorem honorificantes, diuer-
ſo & quaſi contrario modo: ambo peccatis miſeri, ambo miſericor-
diam conſecuti. ✠ Idem exponit Apoſtoli dictum, Qui enim man- 1. Cor. 11.
ducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit. In ſequenti-
bus ita. Inde etenim Apoſtolus indigne dicit acceptũ ab eis, qui hoc
non diſcernebant a cæteris cibis, ueneratione ſingulariter debita.
Continuo quippe cũ dixiſſet, iudicium ſibi manducat & bibit, addi-
di, non dijudicans corpus domini. ✠ Vt a ieiunis ſuſcipiatur, idem
dicit, in eodem libro. Nanq; Saluator, quo uehementius commẽda- Vt ſuſcipiatur a ieiunis.
ret myſterij illius altitudinem, ultimum hoc uoluit infigere cordibus
& memoriæ diſcipulorum, a quibus ad paſsionem digreſſurus erat.
Et ideo non præcepit, quo deinceps ordine ſumeretur, ut Apoſto-
lis, per quos Eccleſias diſpoſiturus erat, ſeruaret hunc locum. Nam ſi
hoc ille monuiſſet, ut poſt cibos alios ſemper acciperet, credo quod
eum morem nemo uariaſſet. Ex quo tempore debeat ſe ſanctifi- Vt ſumatur a ſanctificatis per triduum.
care homo, ad perceptionem tanti muneris, uetus hiſtoria docet.
Dicit in Exodo Dominus Moyſi. Vade ad populum, & ſanctifica Exod. 19.
illos hodie & cras, Lauentque ueſtimenta ſua, & ſint parati, In die
tertio deſcendet dominus coram omni plebe ſuper montem Sinai.
✠ Eodem numero Dauid ſe & pueros ſuos ſanctificatum dixit, ut co
medat panes propoſitionis. Ita ſcriptũ eſt in libro Samuelis. Dixit 1. Reg. 21.
Achimelech ſacerdos, Nõ habeo panes Laicos ad manum, ſed tan Exemplũ Dauid circa panẽ ſanctum.
tum panem ſanctum, ſi mundi ſunt pueri, maxime a mulieribus, mã
ducent. Et reſpondens Dauid Sacerdoti, dixit ei, Et quidem ſi de mu
lieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiuſtertius, quando
egrediebamur, & fuerunt uaſa puerorum ſancta: Porro uia hæc pol
luta eſt, ſed & ipſa hodie ſanctificabitur in uaſis. Dedit ergo eis ſa-
cerdos ſanctificatum panem.

De parte oblatæ, quæ remanet in altari, *Cap. XXXV.*

TRiforme eſt corpus Chriſti, eorum ſcilicet qui guſtaue- Tres partes oblatæ ſecundum triplex corpꝰ Chriſti.
runt mortem, & morituri ſunt. Primum uidelicet ſanctũ
& immaculatum, quod aſſumptum eſt ex Maria uirgine:
Alterum, quod ambulat in terra: Tertium, quod iacet in
ſepulchris. Per particulam oblatæ immiſſã in calicem, oſtenditur
Chriſti corpus, quod iam reſurrexit a mortuis. Per comeſtam a ſacer
dote uel a populo, ambulans adhuc ſuper terram. Per relictam in
altari uſque ad finem Miſſæ, iacens in ſepulchris uſque ad finem ſæ-
culi. Idem corpus oblatam ducit ſecum ad ſepulchrum, et uocat illam
ſancta Eccleſia uicarium morientis, ut oſtendatur non eos debere,
qui in Chriſto moriuntur, deputari mortuos, ſed dormientes. Chriſto, dicuntur dormientes.
Vnde & locus ſepulchrorum Græcè uocatur Cœmiterium, Id eſt,
dormi-

dormitorium. Vnde & Paulus ad Corinthios. Mulier alligata eſt legi, quanto tempore uir eius uiuit: Quod ſi dormierit uir eius, libera ta eſt. Remanetque in altari ipſa particula uſque ad finem Miſſæ: Quia uſque in finem ſæculi corpora ſanctorum quieſcent in ſepulchris. Munditiam mentis docet corporale, quod remanet in altari poſt domini reſurrectionem, cui debet unuſquiſque ſemper ſtudere accipiens corpus domini, ſed præcipue in fine.

De ultima benedictione, Cap. XXXVI.

Lucæ. ultimo.

ETenim dominus ante Aſcenſionem in cælos duxit diſcipulos in Bethaniam, ibique benedixit eos, & aſcendit in cælum. Hunc morem tenet ſacerdos, Vt poſt omnia ſacramenta conſummata, benedicat populo atque ſalutet, dein reuertitur ad Oriẽtem, ut ſe commendet domini aſcenſioni: Dicitq; Diaconus. Ite miſſa eſt. Singularis enim legatio, Chriſtus, miſſa eſt pro nobis ad patrem, habẽs indicia ſecum ſuæ paſsionis. Primo, ut per hęc diſcipulis fidem ſuæ reſurrectionis aſtruat. Dein ut patri pro nobis ſupplicans, quale genus mortis pro mortalium uita pertulerit, ſemper oſtendat. Tertio, ut ſua morte redemptis, quam miſericorditer ſint adiuti, propoſitis ſemper eiuſdem mortis innouet indicijs. Ideoque miſericordias domini inæternum cantare non ceſſent: ſed dicãt

Pſalm. 117. qui redempti ſunt a domino, Quoniam bonus, quoniã inæternum miſericordia eius. Poſtremo ut etiam perfidis in iudicio quam iuſte damnentur, oſtenſa inter alia flagitia etiam uulnerum, quæ ab

Chriſtus aduocatus noſter. eis ſuſcepit, cicatrices denunciet. De qua Legatione dicit Ioannes Apoſtolus. Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum. Ipſe Ioannes certe uir iuſtus erat & magnus, qui de pectore domini myſteriorum ſecreta biberat: Non tamen dixit: uos habetis. Maluit ſe ponere in numero peccatorum, ut haberet aduocatum Chriſtum, quam ponere ſe pro Chriſto aduocatum, & inueniri inter damnandos ſuperbos. Nec tamen dicendũ, quia Epiſcopi uel Prępoſiti non petant pro populo. Orat enim

Coloſſ. 1. & 4. Apoſtolus pro plebe: orat plebs pro Apoſtolo, Qui dicit, orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium uerbi. Et pro Petro orabat Eccleſia, cũ eſſet in uinculis Petrus, et exaudita eſt. Quomodo

Actor. 12. & Petrus pro Eccleſia, quia omnia pro inuicem membra orant. Ca

Roma. 8. put pro omnibus interpellat, de quo ſcriptum eſt. Qui eſt ad dexte

Quomodo Chriſtus pro nobis interpellat. ram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Vnigenito enim filio pro homine interpellare, eſt apud coæternum patrem, ſeipſum hominẽ demonſtrare: Eique pro humana natura rogaſſe, eſt eandem naturam in diuinitatis ſuæ celſitudinem ſuſcepiſſe. Interpellat igitur pro

nobis dominus,non uoce, ſed miſeratione. ✠ O utinam quando audimus a Diacono. Ite miſſa eſt,mens noſtra ad illam patriam tendat,quo caput noſtrum præceſsit. Vt ibi ſimus deſiderio, ubi deſideratus cunctis gentibus,nos expectat cum ſuo trophæo. Quatenus ſic deſiderando aliquando ad eum peruenire poſsimus, qui ita patrem ſupplicat pro nobis. Volo pater, ut ubi ego ſum, ibi ſit & miniſter meus. Ioan. 17. Solet uulgus indoctum requirere, a quo loco totius officij Miſſa inchoetur, ut ſi forte ad totum officium non occurrerit, poſsit ſcire quibus officijs ſe præſentare debeat ſine retractione. No bis uidetur uocari ab eo loco,ubi incipit Sacerdos ſacrificium offerre Deo,uſque ad ultimam benedictionem, id eſt, ab offerenda uſque ad Ite Miſſa eſt. A tempore ſacrificij Iſidorus officium Miſſæ deputat,inquiens in libro Etymologiarum, Miſſa tempore ſacrificij eſt, quando Catechumeni foras mittuntur clamante Leuita:Si quis Catechumenus remanſit,exeat foras. Et inde miſſa,quia Sacramentis altaris intereſſe non poſſunt, qui nondum regenerati noſcuntur.

A quo loco incipit officium Miſſæ.

✠Conſuetudo noſtra tenet, ut Catechumenos repellamus ante Euangelium. Non nihil hoc uidetur ex ratione incumbere,cum procul dubio prædicatoribus gentium præceptum ſit, ut Euangelium eis prædicent. Sed ſacrificio omnino intereſſe non poſſunt niſi renati:Quia neque pro eis oratur a ſacerdote in conſecratione corporis & ſanguinis domini, neque confectum illis porrigitur. Sic orat ſacerdos pro circunſtantibus. Memento domine famulorum famularumque tuarum,& omnium circumſtantium,quorum tibi fides cognita eſt,& nota deuotio. Nondum renati infideles uocantur, non fideles igitur non poſſumus animaduertere pro illis conſtitutam eſſe orationem,in officio cōfectionis corporis Chriſti. Quapropter merito eo tempore recedunt,quo ſacrificium celebratur.

Emiſſio Catechumenorum

De Vlteriore ultima benedictione, Cap. XXXVII.

EST ultima benedictio,de qua nunc agimus, quam potiſsimum frequentamus tempore Quadrageſimali. Hoc eſt, poſt illam ultimam continuatam: in qua ſpiritalis refectio commendatur,reſtat hæc ulterior,de qua nunc(ut diximus)agitur, In qua milites Chriſti commendantur pugnæ, contra antiquum hoſtem. Si omni tempore neceſſe eſt paratum eſſe bellicoſum, aduerſus inſidias ſiue impetus inimicorum: quanto magis in procinctu Quadrageſimali tempore ſcit aduerſarius noſter a ſancta Eccleſia ſingulare certamen commiſſum eſſe contra ſe. Ac ideo✠conſtat fortius ad rapiendum & proſternendum,ſi forte aliquem negligentem inuenerit, Sacerdos noſter, ut prudens Agonotheta, quantum in maiore

Specialis benedictio pro pugnantibus in Quadrageſima.

✠*inſtat.*

maiore periculo uidet milites fore, tantum munit eos amplius ſua benedictione. Arma noſtra contra diabolum, ſunt humilitas & cæteræ uirtutes. Vult ſacerdos noſter ut noſtris armis ueſtiti ſimus: propterea iubet per miniſtrum, ut humiliemus capita noſtra Deo, & ita tandem infundit ſuper milites protectionem benedictionis ſuæ.

Inclinate capita ueſtra deo

Exempla ultimę benedictionis.

Benedictio ſacerdotis, morem antiquum tenet, ut in nouiſsimo porrigatur. Iacob patriarcha in nouiſsimo uitæ ſuæ benedixit filijs ſuis. Scriptum eſt in Geneſi. Benedixit ſingulis benedictionibus pro prijs, et præcepit eis, dicens. Ego congregor ad populum meum, ſepelite me cum patribus meis. Et iterum: Finitiſq; mandatis quibus filios inſtituebat, collegit pedes ſuos ſuper lectum, & obijt. Similiter ſcriptum eſt de Moyſe, in libro Deuteronomij. Hęc benedictio qua benedixit Moyſes homo Dei filijs Iſrael, ante mortem ſuam. Deniq; & ipſe dominus Saluator (ut ſuperius prætulimus) ante aſcenſionem ſuam in cęlum, benedixit diſcipulis ſuis. Et ut cætera prętermittam ſanctorum patrum exempla, cauſa compēdij breuiter dico. Quando familiarē affatū habemus cum ſeruis Dei, more religionis noſtrę, anteq; ſeparemur ab illis, in ultimo benedictionem petimus.

Geneſ. 49. Deut. 33. Lucæ 24.

De Miſſa pro mortuis, Cap. XXXVIII.

Cur Miſſa pro defunctis ſine Gloria, Alleluia, & pacis oſculo celebratur.

MIſſa pro mortuis, in hoc differt a conſueta Miſſa, quod ſine Gloria & Alleluia, & pacis oſculo celebratur. Gloria & Alleluia ſuauitatem & lætitiā noſtris mentibus inculcant, Quod cogito + ex hoc dicere, uerbis Origenis explicabo. Scribit idem in Homelia quinta Leuitici lib: Sacrificium uero pro peccato, non fit in oleo. Dicit enim. Non ſuper ponit oleum cum iam pro peccato eſt. Quod ergo pro peccato eſt, nec oleum letitiæ ei, nec thus ſuauitatis imponitur + Nulli dubium quin mors ſit uindicta primi peccati, ac ideo ſine Gloria & Alleluia celebratur, quaſi ſine oleo & thure. Notandum eſt etiam quod officium pro mortuis ad imitationem agitur officiorum, quæ aguntur in morte domini. Iam prætulimus, quod nouimus, quare in officijs paſsionis domini, pacis oſculum non demus: hic neſcimus aliud proferre, niſi quod ibi prælibauimus. Quoniam ibi non agitur oſculum pacis, nec hic agitur. Recordatio mortuorum nuncupatiue agitur ante Nobis quoque peccatoribus. Ibi finitur memoria mortis domini, & inchoatur mors noſtra per confeſsionem peccatorum, ac ideo merito ibi agitur memoria tranſeuntium, qui in domino moriuntur, Chriſtus enim præceſsit eos, nos ſequimur: Solemus eorum memorias generaliter celebrare, Tertia ac ſeptima & Triceſima die: Vnde talem habemus auctoritatem in ueteri teſtamento. Scriptum eſt in libro Numerorum

+ de.

Dies exequiarum pro mortuis.

Num. 19.

rorum, cap. 47. Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc fuerit immundus ſeptem dies: aſpergatur ex hac aqua die tertia & ſeptima, & ſic mundabitur. In celebratione Triginta dierum, ſuffulti ſumus Moyſi & Aaron celebratione. Ita ſcriptum eſt in eodem libro, cap. 50. Omnis autem multitudo uidens occubuiſſe Aaron, fleuit ſupra eo xxx. diebus per cunctas familias ſuas. Et iterum in Deuteronomio de Moyſe, cap. Cliiij. Fleueruntque ſuper eum filij Iſrael in campeſtribus Moab xxx. diebus. Immundus propter cadauer hominis, pollutam animam ſignificat mortuis operibus. Purgatio mortui hominis, per ſacrificium ſacerdotis tertia die & ſeptima, congruit naturæ humanæ. Conſtat homo ex anima & corpore.

Nume. 19 — *Deut. 34* — *Senſus myſticus de diebus exequiarum.* — *De die Tertia*

Anima tribus quaſi quodammodo columnis erigitur, ut diligat Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: Corpus uero quatuor notiſsimis Elementis ſubſiſtit. Peccatum animæ, quæ neglexit Dei cultum in cogitatione, in uita, & in intellectu: humiliter confitendo, offerimus ſacrificium Deo Tertia die, ut ab his peccatis purgetur. Similiter peccatum, quod corpus geſsit, cupimus purgare quarto die. Poſt tertium diem, id eſt, ſeptimo poſt mortem ſuam. Duobus modis committitur peccatum: aut faciendo ea, quæ non debuimus facere: aut omittēdo ea, quæ debuimus facere. Vſq; ad ſeptimū diem (in quo numero deſignatur uniuerſitas) omnia peccata quæ egit, & non debuit agere deflemus, & pro his rogamus, ſeorſum pro anima, & ſeorſum pro corpore. Deinceps uſq; ad triceſimum, & pro his, quæ modo in ſuperioribus memorauimus: et pro illis, quæ debuit facere, & non fecit. Triginta enim diebus completur menſis. Per menſem deſignatur curriculus præſentis uitæ, ut ex ſtatu Lunæ facile dignoſcitur. Vnde Gregorius in Moralibus Iob, libro octauo. Menſium quippe nomine, dierum collectio & ſumma ſignatur. Per diem ergo unaquaq; actio exprimi poteſt. Per menſem autem, actionum finis innuitur. ✠ Quando ſtudemus, ut opera amicorum noſtrorum ſint plena coram Deo, triginta diebus pro eis ſacrificamus: Non opinor, ut aliquis uelit dicere, quod non liceat nobis orare quotidie, & ſacrificare Deo pro mortuis: Sed q̄d agitur in tertia, & ſeptima, et triceſima die, publice agitur, & generaliter ab omnibus amicis, ac conuenitur ſimul ad hoc in precibus Miſſarum atq; Eleemoſynis & cæteris bonis ſtudijs. Legimus in hiſtoria Anglorum, quendam presbyterum opinatum eſſe de fratre ſuo, quod mortuus eſt in prælio, qui tamen non erat mortuus, ſed uulneratus ac uinculatus. Mox memoratus presbyter non expectauit tertium diem, neq; ſeptimum, neq; triceſimū, ſed frequentiſsime celebrauit pro eo Miſſas. Tempore Miſſæ, quotidie ſoluta ſunt uincula uulnerati. Scriptū eſt in uolumine memorato, lib. iiij. cap. xxiiij. Cumq; uidiſſet qui emerat eum, uinculis non potuiſſe cohibere, do-

De die ſeptima. — *De die triceſima.* — *Orare quotidie pro mortuis.* — *Ex hiſtoria Anglorum.*

nauit ei facultatem redimendi, ſi poſſet: A tertia autē hora quando Miſſæ fieri ſolebant, ſæpiſsime uincula ſoluebantur. At ille iureiurā do ut rediret, uel pecuniam pro ſe mitteret. Et poſt pauca. Qui poſt hæc in patriam reuerſus, atq; ad ſuum fratrem perueniēs: replicauit ex ordine cuncta quæ ſibi aduerſa, quæ uel in aduerſis ſolatia per- 4ex ueniſſent. Cognouitq; ✝ eo reuertente eo, illis maxime temporibus ſua fuiſſe uincula ſoluta, quibus pro ſe Miſſarum fuerant celebrata ſolennia. ✝ Solet uulgus requirere, ſi pro omnibus Chriſtianis lici- tum ſit, Miſſam celebrare. Quibus Auguſt. reſpondet in libro En- *Aug. in Ench. cap. 110* chiridion. Neq; negandum eſt, defunctorum animas pietate ſuorū uiuentium releuari, cum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, uel *Q[...]bus pro- [...] poſt mor [...]u Exequiæ.* eleemoſynæ in Eccleſia fiunt: Sed eis hęc proſunt, qui cum uiuerent, hęc ſibi ut poſtea poſsint prodeſſe meruerunt. Eſt enim quidā uiuendi modus, nec tam bonus, ut non requirat iſta poſt mortē: nec tam malus, ut ei non proſint iſta poſt mortem. Eſt uero talis in bono, ut is hæc non requirat: & eſt rurſus talis in malo, ut nec his ualeāt, cum hæc uita tranſierit, adiuuari. Quo circa hic omne meritum comparatur, quo poſsit poſt hanc uitā releuari quiſpiā uel grauari. Et paulo poſt. Cum de ſacrificio, ſiue altaris ſiue quarumcunq; eleemoſynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones ſunt: Pro non ualde malis, propitiationes ſunt: Pro ualde malis, etiamſi nulla ſint adiumenta mortuorum, qualeſcunq; uiuorum conſolationes ſunt. Quibus autē proſunt, aut ad hoc proſunt, ut ſit plena remiſsio: aut certe ut eis tolerabilior fiat ipſa *Pro omnibus licet ſacrificia.* damnatio. Vnde iterum ad Paulinum, de cura pro mortuis gerēda cap. 2. Quamuis nō pro quibus fiunt omnibus proſint, ſed eis tantum, pro quibus dum uiuunt comparatur ut proſint. Sed quia non diſcernimus qui ſint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere, ut nullus eorū prætermittatur, ad quos hæc beneficia poſsint et debeāt peruenire: Melius enim ſupererūt iſta eis, quibus nec obſunt nec proſunt, q̄ eis deerunt quibus proſunt ✝ *Cur Anniuerſaria dies peragitur.* Anniuerſaria dies ideo repetitur pro defunctis, quoniā neſcimus, qualiter eorū cauſa habeatur in alia uita. Sicut ſanctorū Anniuerſaria dies, in eorum honore ad memoriam nobis reducitur, ſuper utilitate noſtra: ita defunctorū ad utilitatem illorum & noſtram deuotionem implendā: credendo eos aliquando uenturos ad conſortium ſanctorum. Alioqui omni tempore bonū eſt orare pro defunctis, etiam ſi neſciatur dies defuncti, per obliuionē ſeu per ignorantiā, uel pretermittatur propter occupationē aliquā terrænam: Agatur tamen eorum ſolennitas, iuxta decretū deuotiſsimarū mentium: Credo apud eū, apud quem non eſt uiciſsitudinis obumbratio, acceptum eſſe quaſi Anniuerſaria ſit.

Hæc Amalarius, Archiepiſcopus Treuerēſis de Officio Miſſæ.

Ad Ludouicum Pium Imp. ante annos DCC.

VVALA.

VVALAFRIDI STRABONIS, DE EXORDIIS ET INCREMENTIS RERVM ECCLESIASTICArum, *Liber Vnus.*

VVALAFRIDI VITA EX TRITEMIO.

VValafridus Abbas ſancti Galli in † Sueuia, natione Germanus, uir in diuinis ſcripturis ſtudioſus, & in ſæcularibus literis, omnium ſuo tempore doctiſsimus, ingenio & eloquio clarus, carmine ualens & proſa, monarcha diſciplinæ regularis, & multorũ pater cœnobitarum. Scripſit ad ædificationem omnium fidelium deuote legentium. †Heluetia.

Vitam ſancti Galli proſaice.	lib. 1.
Eandem poſtea metrice.	lib. 1.
De officijs diuinis.	lib. 1.
Epiſtolas plures ad diuerſos.	

Alia quoq; nonnulla ſcripſiſſe dicitur, quæ ad manus noſtras non uenerunt. Claruit temporibus Auguſti Tiberij Imperatoris Romanorum tertij circa annos domini DCC. COCHLÆVS. At patet ex cap. huius libri octauo, ubi de Ludouico Pio Imp. Et ex cap. XXII. Vbi de Carolo Magno fit mentio: Non eſſe hunc Authorem uſq; adeo antiquum, ſicut Tritemius (qui forte non totum perlegit hunc librum) cenſuit. Contemporaneus tamen Amalario fuit. Ideo in ędi tione ei merito coniungitur.

CARMEN AVTHORIS.

Hoc opus exiguum Vualafridus pauper hebeſq;
Collegit, Patrum dogmata lata ſequens.
Sed non ſponte ſua tam magnos uenit in auſus,
Dura Reginberti iuſsio adegit eum.
Siquid in hoc Lector placet, aſsignare memento
Id Domino: Quicquid diſplicet, hocce mihi.

REVERENDISS. IN CHRISTO PATRI PRINCIPIQVE AC DOMINO D. CHRISTOPHORO, EPISCOPO CONSTANTIENSI

&c. Domino ſuo Gratioſo, Ioannes Cochlæus.

S. P. D.

QVoniam multis iam annis moleſti & rebelles facti fuerunt antiquæ Religioni & Iurisdictioni Amplißimæ Diœceſis tuæ Conſtantienſis complures populi: qui antea mox a principio agnitæ Chriſti fidei Epiſcopum Conſtantienſem, ita Ordinarium Paſtorem ſuum reuerenter ſuſceperunt, & in eius doctrina fideq́; ſanctis in antiquo Chriſtianæ pietatis cultu profectibus et incremẽtis, laudabiliter proceſſerũt, ut uere dicere potuerint de illa fide & religione ſua, (quæ utiq́; uera erat ſapientia) quod ipſis uenerint omnia bona pariter cum illa, et innumerabilis honeſtas per manus illius. Quantæ enim Vrbes, præclaræ et magnæ, opibus & Magiſtratibus legibuſq́; poſt ſuſceptam Chriſti fidem in tua Diœceſi exortæ ſunt, & in omnibus bonis profecerunt: quæ antea barbaricis moribus inculti fuere pagi, aut ſquallentes & ſyluis obducti campi? Vltra communia uero hæc religionis & ciuilis conuerſationis, agrorumque culturæ & commerciorum bona, eam quoque gloriam conſecuta eſt Conſtantia, Ciuitas Epiſcopatus tui præcipua, ut ante annos Cxxx. meruerit in Generali Concilio uidere, omnium Nationum quæ ſub cœlo ſunt in toto ubiq́; orbe Chriſtiano homines, in unitate Catholicæ fidei inſimul congregatos, unà cum ſplendidiſsimo Papæ Ioannis XXIII. & Sigiſmundi Ro. Imperatoris, ac tot Principum, Cardinaliumq́; & Epiſcoporum atq́; Abbatum et Nobilium comitatu, ut nulla in tota Germania ſuperiore ciuitas uiderit unquam Concilium aut ullam congregationem celebriorẽ. Intra paucos uero annos per nouas hæreſes, immo per male renouatas eas ipſas hæreſes: quæ in eodem illo Concilio, legitimo iuris ordine ſeruato, condemnatæ fuerunt (ſumpto ibi publice de duobus pertinacibus hæreſiarchis per brachium ſæculare ignis ſupplicio) ita degenerauit populus Conſtantienſis a priſca maiorum ſuorum fide & religione, per nouos concionatores, ut reiecto proprio et ordinario paſtore ſuo, atq́; etiam poſthabito ſummorum Eccleſiæ capitum, Papæ & Imperatoris reſpectu & mandato, elegerit ſibi rapaces lupos & fraudulentas uulpes, quibus & Reipub. & animarum ſuarum ſalutem potius credidit atq́; commendauit, quam legitime inſtituto Paſtori, & utriq́; ſummæ in Eccleſia authoritatis poteſtati. Et hinc iuſto Dei iudicio in gra-

uiſsima incidit mala, in reprobum ſenſum traditus, ut ſub falſo Euangelij prætextu, quem prætendebant inani loquacitate nouarum ſectarum Prædicatores, ueri prorſus obliti fuerint Euãgelij: In quo Chriſtus ipſe dicit. Qui intrat per oſtium, Paſtor eſt ouium, et oues illum ſequuntur, alienum autem non ſequuntur, ſed effugiunt ab eo, quia nòn nouerunt uocem alienorum. Et Apoſtolus eius Paulus pie præmonuit, ut omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubdita ſit, & non reſiſtat Dei ordinationi. Cum igitur præclara iſta ciuitas, Dei relicta ordinatione antiqua (in qua erat fons aquæ uiuæ) foderit ſibi ciſternas diſsipatas, quę aquam uiuam extra Eccleſiam in ſchiſmate & hæreſi continere non ualent: incurrit ipſo facto excommunicationem, malũ certe grauiſsimum. Cui iuſtiſsima Cæſareæ Maieſtatis ira & indignatio, aliam ſuperaddidit pœnã Banni Imperialis, propter diuerſos contumaciæ ac rebellionis exceſſus. At miſericors & miſerator Dominus oportune conuertit nuper corda hominum, ut cogitarent, in ſe reuerſi (ſicut de filio prodigo legitur) unde excidiſſent agerentq́ pœnitentiam, qua ſalubriter e tantis malis emergerẽt, ſubijcientes ſe ultro quamſupplicißime Pijſsimo Regi Romanorũ Vngariæq́ & Bohemiæ &c. FERDINANDO, ut Archiduci Auſtriæ, & omni Poſteritati eius in perpetuum: Quod eis fauſtum fœlixq́ ſit in ſempiternum precor. Nulla enim alia ratione fœlicius aut facilius emergere, & Reipub. ſuæ animarumq́ ſuarum ſaluti cõſulere potuiſſent. Faxit Deus Opt. Max. ut hoc ſuo exemplo proſint multis alijs Germaniæ ciuitatibus, ad ſalutarem reuerſionem pacemq́ et obedientiam, & ex animo dicant omnes: Deus a quo ſancta deſideria, recta conſilia, & iuſta ſunt opera, da ſeruis tuis illam, quam mundus dare non poteſt, pacem &c. Vt igitur & ego, pauperculus licet & priuatus homuncio, publicæ huic fœlicitati deuote congratuler, Reuerendiſs. Dignitati & Amplitudini tuæ, uelut legitimo paſtori tot ouium perditarum, in antiquum Chriſti ouile, poſt tot errores & euagationes, redeuntium: dedico deuote ac ſuppliciter, priſtinæ religionis Chriſtianæ ſcriptorem antiquum, eumq́ ſolida pietate ac eruditione præclarum, Vualafridum Strabonem, Abbatem quondam Celeberrimi Monaſterij S. Galli: uelut domeſticum Doctorem, e proximo, non e longinquo accerſitum, tanq́ teſtẽ ueræ doctrinæ in toto Diœceſi tua antiquitus approbatæ ocularem. Quẽ exhibuit hic mihi oportune pius & eruditus uir, Ioannes Chryſoſtomus, Ordinis S. Benedicti in monte S. Iacobi Moguntiæ: ut Amalario ac reliquis ueteris obſeruationis Catholicæ aſſertoribus in unum uolumen adiungatur. Bene uale Ampliſsime ac Doctiſsime Præſul, & qualecunq́ hoc meum ſtudium congratulandiq́ officiũ, uelut boni ominis auſpicijq́ precationem, gratioſe in bonam partem accipe.

Ioann. 10
Rom. 13
Hiere. 2.
Lucæ 15

ELENCHVS CAPITVLORVM VVALAFRIDI.

Præfatio Authoris.
1 De Exordijs templorum & altarium.
2 Qualiter religiones diuerſæ ſe inuicem imitatæ ſint, & quid commune habuerint, quid diuerſum.
3 De profectu Religionis Chriſtianæ.
4 In quas plagas cœli orationes uertantur.
5 De uaſis quæ ſimpliciter ſigna dicuntur.
6 Expoſitio Nominum quorundam, ſacris rebus adiacentium.
7 Quomodo Theotiſce Domus Dei dicatur.
8 De Imaginibus & picturis.
9 De Templis & altaribus dedicandis.
10 Quid fieri debeat in locis Deo conſecratis.
11 Quid item fieri non debeat.
12 De orandi modis ac diſtantia uocum.
13 Quibus proſit cultus diuinus & quibus non.
14 Iuſtas oblationes, & magis uirtutes, quam corporalia munera Deum deſiderare.
15 De oblationibus ueterum.
16 De ſacrificijs Noui Teſtamenti, & cur mutata ſint per Chriſtum ſacrificia.
17 De uirtute Sacramentorum, & cur ab eis criminoſi ſuſpendantur.
18 Quid offerendum ſit in altari.
19 Non ab alijs quam Ieiunis communicandum.
20 Quod alij rarius, alij crebrius, alij quotidie communicandum dicant.
21 Vtrũ ſemel uel ſæpius in die offerre cõueniat et cõmunicare.
22 De ordine Miſſæ & offerendi ratione.
23 De Tempore Miſſæ.
24 De uaſis & ueſtibus ſacris.
25 De Horis Canonicis & genuum flexione, De hymnis item et Cantilenis & incrementis eorum.
26 De Baptiſmi incremento & merſione & cauſis Baptizandorum.
27 De decimis dandis.
28 De Letanijs agendis.
29 De Aqua ſparſionis.
30 De benedictione Cerei.
31 Comparatio Eccleſiaſticorum ordinum & ſæcularium.

Eiuſdem

EIVSDEM AVTHORIS PRÆFATIO.

IN nomine Dei patris & filij & Spiritus Sancti. De miniſtris Eccleſiæ & miniſterijs ipſorum, necnon & de multiplicibus Sacramentorum, officiorum, et obſeruationum rationibus: multi multa dixerunt: ita ut pauca uel pene nulla remanſerint, quæ nō iam per illuminationem Spiritus Sancti, ſint demonſtrata: non ſolum qualiter debeant fieri, uerumetiam quomodo ſingula myſtice debeant uel poſsint intelligi, diligēti examinatione excuſſa. Quorum omnium copiam, cum ſecundum ſolertiſsimum in rebus Eccleſiaſticis ſtudium tuum, & libris habeas, & memoria comprehēſam, o uenerande in Chriſto pater, Reginberte, ſalubri curioſitate ardens, quędam non a prioribus penitus omiſſa, ſed breuius quam uolucras tacta, a me addi deſideras: quaſi aliquid illos aufugerit, quod nos poſsimus inſpicere: cum potius uere fateri debeamus, omnia quę illi inuenta, nobis ſcriptis ſuis reliquerunt, nec ipſa diſcendi inſtantia nos aſſequi poſſe. Sed eſt quod huiuſcemodi in cœptis, me timidum conſoletur, dum conſydero illos difficilioribus intentos, leuiora tranſiſſe, & putaſſe nobis operta, quę ſibi pro ſenſus ſui uiuacitatē uidebantur perſpicua. Scribam igitur, inquantum Dominus dederit facultatem, ſicut ex authenticorum dictis, quæ adhuc attigimus, addiſcere potui, de quarundam Eccleſiaſticarum exordijs & cauſis rerum, et unde hoc uel illud in conſuetudinem uenerit, et quomodo proceſſu temporis auctum ſit, indicabo: habiturus & ſi non pro ſcientia laudem, tamen pro obediētia certam mercedem.

Spiritus humilitatis in autore.

Argumentū Libr.

Et primum de ſacris ædibus, in quibus ipſa celebrantur ſacra, dicendum uidetur.

DE EXORDIIS TEMPLORVM ET ALTARIVM.

CAPVT PRIMVM.

Altaria antiquiora tabernaculo & templo.

ALtaria quidem, Noe, Abraham, Iſaac,& Iacob, Domino (ut legitur) extruxerunt. Moyſes uero primus tabernaculum,iuxta exemplar diuinitus ſibi demonſtratum,in deſerto Synai, filijs Iſrahel de ſeruitute Ægyptia liberatis erexit. Salomon quoq; longo iam tempore eodem populo in terra repromiſsionis degente, et regię dignitatis apice,gentibus circũpoſitis præminente,templum illud mirificum,in Hieruſalem(quam Dauid Pater eius caput regni inſtituit) magnis ædificauit ſumptibus, & diuerſis dotauit ornatibus. In

Quid in tabernaculo et templo fuerit.

quorum utroq;,tabernaculo uidelicet ac templo, & arca teſtamenti,& altaria cum utenſilibus ſuis, aliæq; ſpecies, religioni illius tempori congruæ,fuiſſe leguntur:tam multiplices & tam conſulta ratione prouiſę,ut quicquid modo ſpiritalibus Eccleſię celebratur in ſtudijs,totum in illis conſtructionum figuris pleniter,& (ut ita dicam) conſignanter deliniatum atq; conſtructum uideatur. Paganos etiam templa feciſſe dijs ſuis, uel potius dæmonibus, ſeductoribus ſuis,non ſolum ex ipſorum libris,ſed etiam ex diuinæ ſcripturæ teſti
1.Reg. 5. monijs agnoſcimus. Quia et templum Dagon,in Samuele legimus:
4.Reg. 19. & Regem Sennacherib in templo Neſerach trucidatum: Danielem
Dan. 14.
2. Mach. 1 quoq; in templo Belis,ſacerdotum eius ſtrophas depræhendiſſe: Et
Antiochum reliquiarum populi Dei perſecutorem grauiſsimum,& templi,quod poſt reuerſionem de captiuitate reædificatum eſt,uiolatorem:in templo Naneæ corruiſſe cognoſcimus. Et multa alia, quibus approbatur quod dicimus. Nolumus autem de libris Paganorum eiuſdem rei teſtes aſciſcere, ne inter Eccleſiaſticæ ædificationis eloquia,lectoris animum inutilibus fabulis occucupemus.

Qualiter religiones diuerſæ, ſe inuicem imitatæ ſint, & quid commune habuerint, quid diuerſum. Caput II.

ET primis quidem temporibus, tam ueros Dei cultores, quam etiam dæmonum ueneratores, in locis congruis, ſuæ religionis cultum, ſub diuo celebraſſe credendum eſt. Sed quia dæmones hominibus perſuaſerunt, in contumeliam creatoris, imaginem incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & ſerpentum commutare, & ſeruire creaturæ, potius quam creatori: conſequenter etiam ædificationem templorum, & ſanguinis non ſolum animalis, ſed etiam humani immolationem, ad maiorem perſuaſi erroris uindictam, ſibi fieri expoſcebant. Ideoque omnipotens & patiens creator, facturæ ſuæ uolens undecunque conſulere (quia uero propter fragilitatem carnalium, omnes conſuetudines pariter tolli non poſſe ſciebat) permiſit & iuſsit quędam ſibi obedienter a pijs exhiberi, quæ dæmonibus damnabiliter ab impijs ſoluebantur: ſicuti ſunt ædium conſtructiones, & diuerſorum genera ſacrificiorum. Et factum eſt, ut quæ prioribus propter infirmitatem conceſſa ſunt, ad excluſionem erroris: nobis ſequentibus per Chriſti paſsionem patefacta, proficerent ad cauſam perfectionis, dum & in illis materialibus ſtructuris, ædificium Eccleſiæ ſpiritale, & in carnalibus uictimis ac ſolennitatibus, paſsionem Chriſti, & uirtutum documenta ſentimus. Sicut autem quædam præcepta moralia, nobis & ueteribus, uoluit Deus eſſe communia: ut ſunt ea, quæ ad morum honeſtatem, & ad ius inter homines pertinent conſeruandum: ita quædam flagitioſa, quæ dæmonum uoluptate inſtituta, & illis & nobis ſtatuit omnimodis fugienda: maleficia uidelicet ac mendacia, ſtupra, & ſuperſtitioſos errores: & ſimilia. Hæc cum ita ſint dicta, ſciendum eſt, quædam eſſe omni religioni communia, ut eſt: Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris: et quicquid ex naturali lege, diuinis congruum inuenitur mandatis. Hoc tamē in illis diſtat, quod quidam illa propter honeſtatē, ut philoſophi: quidā propter timorē, ut Iudęi: Alij propter dilectionem, ut Chriſtiani, obſeruant. Vt autem ad propoſita reuertamnr, ſicut Deus, ut deſtrueret opera diaboli, quædam ſibi exhiberi uoluit a cultoribus ſuis, quæ dæmones prius perſuaſerunt errantibus: ita cultum a Deo inſtitutum, maxime in ſacrificiorum & cęremoniarum multiplicitate, ſibi deinceps dæmones expoſcebant, ſicut ſcriptum eſt de libris legis Dei: de quibus ſcrutabantur gentes, ſimilitudinem ſimulachrorum ſuorum, ut ſcilicet, quomodo

[Margin: Idolatria per dæmones introducta. Rom. 1]

[Margin: Cauſa inſtituendi templa & ſacrificia.]

[Margin: Legis Naturalis præcepta.]

[Margin: Imitatio Gentilium in cultu deorum ſuorum.]

Ioſephus de bello Iud. li. 2. c. 3 lex Domino ſeruire præcepit:eiſdem ritibus,deceptores ſuos dæmones,deceptę gentes uenerarentur. Nam & temporibus Tiberij & Cai Cæſarum,Idola in templo Domini legimus collocata.Et Iu- *Iulianus Imp.* *Matth. 4* lianus Apoſtata totum Eccleſiaſtici ordinem ritus, ad diabolorum honorem detorquere conatus eſt.Et ipſe diabolus, a Chriſto ſe pro Deo uoluit adorari.

De Profectu Religionis Chriſtianæ. *Cap. III.*

Ioannis 4 POſtquam itaq; uenit tempus, quando ueri adoratores in ſpiritu et ueritate,non in Hieruſalem tantū uel monte Samariæ,id eſt, non localiter, ſed ſpiritualiter cœperunt adorare patrē, & in omnes gentes ſecundum domini iuſsionem doctrina ſalutaris emiſſa eſt:cœperunt fideles loca munda quærere, & a tu- *Loca orandi, in primitiua Eccleſia.* multibus ac negocijs carnaliter conuerſantium ſemota: in quibus orationes mundas,& ſacroſancta myſteria,& mutuæ ædificationis *Lucæ ultimo* ſolatia celebrarent.. Quamuis enim ſecundum Euangeliſtam, e- *Act.1.& 2* rant diſcipuli cum credentibus ſemper in templo uel cœnaculo laudantes Deum,& orationi ac ieiunio inſiſtentes:tamen poſt aduentum Spiritus Sancti,legimus eos circa domos, orationes & fractiones panis celebraſſe. Et non ſolum inter urbium ædificia, uerum & extra in locis ſecretis conueniſſe. Nam & Paulus proceſsiſſe legitur *Act.16 & 20* in Philippis extra portam,iuxta flumen,ubi uidebatur oratio eſſe,et ipſe cum Epheſijs orauit in littore.Cum autē multiplicaretur numerus credentium, cœperunt domos ſuas facere Eccleſias, ut in geſtis ſanctorum creberrime legitur: & priuatas habitationes,ad publicas *Diuerſa olim loca orandi.* fidelium contulerunt utilitates Sæpe etiam perſecutorum rabiem declinantes,in cryptis & in cimiterijs,& ſpeluncis,atq; deſertis montibus & uallibus conuenticula faciebant. Deinde magis magiſque proficiente Chriſtianæ religionis miraculo,et per lucra Chriſti,damno ſuccedente diaboli: non ſolum nouæ ad orandum domus conſtructę ſunt, ſed etiā templa deorum, abiectis & exterminatis Idolis cum ſpurciſsimis cultibus ſuis, in Dei mutabantur Eccleſias.

In quas plagas cœli Orantes uertantur. *Cap. IIII.*

Orare uerſus Orientem. ET quia diuerſitas Idolatriæ, diuerſis modis templa conſtruxerat,non magnopere curabant illius temporis iuſti,quam in partem orationis loca conuerterent, dum tantum uideretur,ubi eliminatæ ſunt dæmonum ſordes,ibi Deum creatorem omnium, qui ubique eſt, coli & adorari. Quamquam itaq; ſa-

piens

piens dicat,nos ad orientem lucis adorare Deum, & reuera con-
gruum eſt,& ſalubri more inſtitutum, ut orientem uerſus,facies o-
rando uertamus:quia ſicut ab oriente lucis aduētum ſuſcipimus cor
poreę,ſic in orationibus illuminari ſuper nos uultum illius depoſci
mus, de quo ſcriptum eſt. Ecce uir,oriens nomen eius:Et, Viſitauit *Zach.6*
nos oriens ex alto. Tamen quia & templi & tabernaculi introi- *Lucæ 1*
tus ab oriente fuit,ubi altare & labrum erat, & omnes uictimarum *Iudæi orarunt uerſus occidentem.*
& ſacrificiorum ritus fiebant: certum eſt in utroq;, ab oriēte multos
oraſſe contra occidentem. Siquidem & Salomon dedicans tem- *3.Reg.8*
plum,ſtetit ante altare & extendit manus in cælum.& effudit orati-
onem tam deuotione,quam prolixitate mirabilem.Priora autem et
anteriora templi uel altaris,orientem reſpiciebant.Vnde et apud ue
teres orientales templorum antica: occidentales poſtica:aquilona- *Antica & poſtica templi*
res ſiniſtra: meridianæ dextra dicebantur. Quod & de templi Do-
mini latere meridiano ſic ſcribitur. Oſtium lateris medij, erat in par
te domus dextræ. Quia ergo portæ trium atriorum una contra
alteram poſitæ,recta linea ad orientem patebant, ita & ſol æqui-
noctialis exoriens, radios ſuos per illas æqualiter contra medieta-
tem templi dirigeret, eodemq; modo per oſtia porticus & ipſius
templi,in oſtia ſancti ſanctorum aſtrinſecus poſita,pertenderet:ſicut
tradit a maioribus, illi qui in exteriorib. atrijs poſiti,ab introitu in-
terioris,quibuſdam quaſi rationabilibus cauſis prohibebantur:per
portarum contra ſe poſitarū,patulū proſpectum,oculos uſq; ad in-
troitum templi dirigentes:quo pedibus non audebant, precibus & *Orare uerſus templum.*
uotis,& ſalutationibus accedebant. Sed & ipſe Salomon,in il-
la celebri oratione de populo, in peregrinationem propter peccata *2.Par.6*
ſua uenturo,dixit ad Deum. Si orauerit contra ciuitatē quam elegi- *Dan.6*
ſti, & templi quod ædificaui nomini tuo,& reliqua.Quod Daniel
quoq; Propheta,& talis in quo ſuſpicio nulla potuit repperiri,legi-
tur feciſſe. Apertis enim feneſtris cœnaculi ſui,contra Hieruſalem tri *Altaria in diuerſas plagas reſpicientia.*
bus uicibus orauit per ſingulos dies. Hijs & alijs exemplis edo-
cti cognoſcimus,non erraſſe illos uel errare, qui templis uel nouiter
Deo conſtructis, uel ab Idolorum ſqualore mundatis, propter ali- *Aelia ab Aelio Hadriano Imp. dicta fuit Hieruſalem reædificata.*
quam locorum oportunitatem, in diuerſas plagas altaria ſtatuerūt:
Quia non eſt locus,ubi non ſit Deus. Veriſsima enim relatione didi
cimus,in Eccleſia quam apud Æliam Conſtantinus Imperator cum *Pantheon Romæ.*
matre Helena,ſuper ſepulchrum Domini miræ magnitudinis in ro
tunditate conſtituit: Itemq; Romæ, in templo, quod ab antiquis
Pantheon dictum,a beato Bonifacio Papa,permittente Foca Imper *Eccleſia S. Petri templum.*
atore,in honorem omnium ſanctorum conſecratum eſt. In Eccleſia
quoq; Beati Petri principis Apoſtolorum, altaria non tantum ad
orientem,ſed etiam in alias partes eſſe diſtributa. Hæc cum ſecundū
uoluntatem uel neceſsitatem fuerint ita diſpoſita, improbare non
audemus,Sed tamen uſus frequentior(ſecundum quod & ſupra me

morauimus)& rationi uicinior, habet: in orientem orantes conuer-
ti, & pluralitatem maximam Eccleſiarum eo tenore conſtitui.

Deus ubiq; e. Vnuſquiſq; in ſenſu ſuo abundet. Prope eſt Dominus omnib.
Pſal. 144 inuocantibus eum in ueritate, & longe à peccatoribus ſalus: Appro
Pſal. 118 pinquemus domino, & appropinquabit nobis. Alioquin peccator,
Pſal. 74 etiam ſi fugerit, eum qui ubiq; eſt, euitare non poterit. Quia neq; ab
oriente, nec ab occidente, neq; a deſertis montibus, ſubaudi patet lo
Pſal. 138. cus fugiendi, quoniam Deus Iudex eſt, hunc humiliat & hunc exal-
tat. Cui etiam Propheta dicit. Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie
tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu ibi es: ſi deſcendero in infer-
num, ades.

De uaſis quæ ſimpliciter ſigna dicuntur. Cap. V.

Varia olim ſigna conuocandi ad Eccleſiam.

De uaſis uero fuſilibus uel etiam productilibus, quæ ſimpliciter ſigna uocantur, quia eorum ſonoritate, quibuſdam pulſibus excitata, ſignificantur horæ, quibus in domo Dei, ſtatuta celebrantur officia: de his, inquam, hic dicendum uidetur, quod eorum uſus nõ adeo apud antiquos habitus proditur: quia nec tam multiplex apud eos conuentuum aſsiduitas, ut modo eſt, habebatur. Apud alios enim deuotio ſola, cogebat ad ſtatutas horas concurrere. Alij prænunciationib. publicis immutabantur, & in una ſolẽnitate proxime futuras diſcebant. Apud quoſdam tabulis, apud nonnullos cornibus, horę prodebantur.

Campanæ et Nolæ.

Vaſorum autem, de quibus ſermo ortus eſt, uſum primo apud Italos affirmant inuentum. Vnde & a campania, quæ eſt Italiæ prouincia, eadem uaſa maiora quidẽ campanæ dicuntur: Minora uero, quę et a ſono tintinnabula uocantur, nolas appellant, a Nola eiuſdem ciuitate Campaniæ, ubi eadem uaſa primo ſunt commentata.

Quid ſignificant tubæ æreæ & argenteæ.

Num. 10

Eſaiæ. 58

Quia uero tubas æreas & argenteas in lege habemus: & Propheta quaſi tuba, uocem prędicationis exaltare iubet: congrue his uaſis utimur in conuocatione fidelium, ut prædicatio noſtra in Eccleſia pura in argento: in ęre ſignificetur durabilis & ſonora, id eſt, ut nec hæretica fœdetur rubigine, nec negligentiæ laſſetur pigritudine, nec humana ſupprimatur formidine.

Expo-

Expoſitio nominum quorundam, ſacris rebus adiacentium. *Caput VI.*

HÆc a nobis, ut potuimus, dicta ſunt: Nunc de nominibus, quæ ipſis ſacris locis uel ædificijs, non fortuito, ſed rationabiliter impoſita ſunt, pauca dicamus: ut lector, dum cauſas ædificiorum, & exordia didicerit, cur etiam ita uel ita dicta ſint, poſsit aduertere. Eccleſia quidem Græcum nomen eſt, & interpreta- Eccleſia uarie accipitur. tur conuocatio uel conuentus: cum ſit uel generalis ſanctorum unitas, in una fide & dilectione coniuncta. Vnde una et Catholica dicitur Eccleſia, uel ſingulorum ſocietas ſancta locorum. Vnde & multę dicuntur Eccleſiæ. Tamen etiam ipſa domus, in qua ad diuina uel diſcenda uel celebranda, conuenit multitudo fidelium, Eccleſia uocatur: a re quæ ibi geritur, illud uocabulum mutuamus. Horum exempla Apoſtolus inſinuat dicens. Vt exhiberet ſibi glorioſam Eccle- Ephe.5. ſiam, non habentem maculam neq; rugam: Et, Sicut in omnibus Ec- 1.Cor.14 cleſijs ſanctorum doceo. Et, Mulieres in Eccleſia taceant, & multa 1.Tim.2 hijs ſimilia. Vnuſquiſq; etiam electorum, domus & templum Dei dicitur. Sicut Apoſtolus & in ſuo, & Prophetico confirmat exemplo: Templum, inquiens, Dei ſanctum eſt, quod eſtis uos: ſicut dicit 1.Cor.3 2.Cor.6 Dominus, quia inhabitabo, & inambulabo in uobis, & reliqua. Et 1.Petri 2 Petrus, Vos tanquam lapides uiui, ſuperædificamini domus ſpirituales, & reliqua. Sicut ergo Eccleſia in Eccleſia, ſic multæ domus & templa: in domo Dei & templo conueniunt. Domus autem di- Domus. cta eſt a domate, quod Græce tectum uocatur. Dicitur etiam domus, familiæ totius ſub uno tecto commorantis conſortium, ſicut urbs totius populi, & orbis totius generis humani eſt domicilium.

Templum eſt dictum quaſi tectum amplum. Vnde & excellen- Templum. Tabernaculum. tioribus ædificijs, hoc congruit nomen: Sicut Rex Salomon ſapientiſsimus in regia urbe, templum: Moyſes uero in itinere dicitur tabernaculum condidiſſe. Dictum eſt autem tabernaculum, a tabulis & cortinis, eò quod interſtantibus tabulis, cortinæ deſuper tenderentur. Vnde & militum tentoria, quibus in itinere ſolis ardores, tempeſtates imbrium, frigoriſq; iniurias uitant, tabernacula dicuntur. Ædes & ædificia, ab edendo putant dicta, quaſi primitus Aedes. ad edendum facta. Vnde Plautus dicit. Si uocaſſem uos in ædem ad prandium. Poteſt enim fieri, ut ædes ad edendum in eis, ſicut cœnacula ad cœnandum, primo ſint facta, & poſtea longo uſu in aliud uerterentur. Sicut tabernæ primitus plebeiorum domunculæ, quod ſex tabulis ligneis fierent, dicebantur: unde et tabernaculum deriuari quidam uolunt. Nunc autem cauponum Eccleſiæ ſic uocantur.

Baſilica. Baſilica Græce, Latine regalis uel regia dicitur, a Baſileo, id eſt, rege. Nam & carnalium regum palatia ita dicuntur: ſicut ſcriptum Heſter. 5 eſt de Heſter. Stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius contra baſilicam regis: Noſtra autem domus orationis, ideo regia dicitur, quia regi regum in ea ſeruitur, uel quia reges & ſacerdotes, id eſt, ſummi regis et ſacerdotis membra, qui motibus corporis imperant, & ſpirales hoſtias immolant Deo: ibi regenerantur ex aqua & ſpiri Abſida. tu: & ſalutari nutriuntur doctrina. Abſida Græce, Latine luci Exedra. da dicitur, quia lumen acceptum per arcum intromittit. Exedra, eſt abſida quędam ſeparata, modicum quidem a templo uel palatio. Et dicta inde, quod extra hæreat: Græce autem ciclon uocatur.

Ara Aram quidam uocatam dixerunt, quod ibi incenſæ uictimæ arderent: Alij a precationibus, quas Græci aras uocant. Vnde & impre Altare cationes Antara dicuntur. Altare autem quaſi altæ aræ nomina Porticus tur. Porticus a porta, uel quod ſit aperta dicitur. Ad hoc maxi Cymiterium me fit, ut per eam intretur & tranſeatur. Cymiterium recubitorium uel dormitorium eſt mortuorum, qui & ideo ab Eccleſia dor Cryptæ mientes dicuntur, quia reſurrecturi nõ dubitantur. Cryptæ, ſunt ſpecus ſubterranei, dictę a profunditate abrupta, ſicut & crepidines Martyria dicimus abruptas ſummitates quorumlibet corporum. Martyria uocabantur Eccleſiæ, quæ in honore aliquorum martyrum fiebant. Quorum ſepulchris & Eccleſijs, honor congruus exhibendus in Canonibus decernitur. Qui & loca, quæ ſub incertis nominibus & reliquijs, uel tantum mortuorum appellatione conſtruuntur, nullo honore colenda conſtituunt. Quod beatus Martinus & Germa Sacrarium. nus Pariſienſis ſuis leguntur confirmaſſe exemplis. Sacrarium di Analogium citur, quia ibi ſacra reponuntur & ſeruantur. Analogium, quod in eo uerbum Dei legatur & annuncietur. Logos enim Græce, uer Pulpitum bum uel ratio dicitur. Pulpitum, quod ſit in publico ſtatutum, ut Ambo qui ibi ſtant, ab omnibus uideantur. Ambo ab ambiendo dici Cancelli tur, quia intrantem ambit & cingit. Cancelli uidentur dici, quia minoribus columnis fiunt. Cancri enim uocantur maiores columnę & maximæ quadrę: uel Cancelli dicũtur a cubito, qui Græce Ancos dicitur. Solent enim plurimi non altius conſtrui, quam ut ſtantes de Ianuæ ſuper inniti cubitis poſsint. Ianuæ a Iano quodam dictæ, cui genti Oſtia les omnem introitum et exitum conſecrarunt. Oſtia ab obſtando Vualuæ extra poſitis, uel oſtendendo aditum uocantur. Valuæ a uoluendo. Froes Fores quod forinſecus ſint poſitæ. Portæ, quia per eas portantur Portæ quæq; & feruntur. Sunt autem Ianuæ proprie, primi ingreſſus in domum, oſtia intra ianuã aditus ad loca quælibet: Vualuæ quæ intro uoluuntur, id eſt uertuntur, & complicantur, ſicut fores quæ foras uertuntur. Portę autem proprie ſunt murorum & atriorum.

Camera Camera dicitur a curuitate, quæ ſolet in his ædificijs fieri, cementicio opere

opere deſuper concluduntur. Hæc etiam a concauitate ſuperiori, ad ſimilitudinem cuiuſdam animalis, teſtudo nominatur. Græce enim camyron curuum dicitur. Lacunaria uel laquearia pendentia ſunt templorum ornamenta, inde dicta quod luceant in aere. Quia uero longum eſt, ſingulas ſacrarum ædium partes exponendo percurrere, multiplex eſt in eis, æque ut in cæteris ſtructuris, nominum & ſpecierum diuerſitas: ſufficiant hæc de eminentioribus earum partibus dicta. Ad cætera quę reſtant, per hęc ſigna ingreſsuum, facilior ſtudioſis patebit introitus.

Loquearia.

Quomodo Theotiſce Domus Dei dicatur. Cap. VII.

DIcam tamen etiam ſecundum noſtram barbariem, quæ eſt Theotiſca, quo nomine eadem domus Dei appellatur: ridiculo futurus latinis, ſi qui forte hæc legerint, qui uelint ſimiarum informes natos, inter Auguſtorum liberos computare. Scimus tamen & Salomoni (qui in multis typum geſsit Domini ſaluatoris) inter pauones, ſimias fuiſſe dilatas. Et Dominus qui paſcit columbas, dat eſcam pullis coruorum inuocantibus eum. Legant ergo noſtri, & ſicut religione, ſic quoq; rationabili locutione: nos in multis ueram imitari Græcorum & Romanorum intelligant philoſophiam. Multæ res ſunt apud ſingulas gentes, quarum nomina, ante cognitionem ipſarum rerum, apud alias incognita ſunt. Sicq; fit ſæpiſsime, ut rerum intellectus, alij ab alijs addiſcentes: nomina quoq; & appellationes earum uel integre, uel corrupte, cum noua intelligentia in ſuam proprietatem trahant. Vt ab Hebræis, Græci, Latini, & Barbari, Amen, Alleluia, & Oſanna mutuati ſunt. A Gręcis, Latini & omnes qui libris latinorum & lingua utuntur, Eccleſiam, Baptiſmum, Chriſma, & omnium pene radices dictorum acceperūt. A Latinis autem Theotiſci multa, & in communi locutione, ut ſcamel, feneſtra, lectar: in rebus autem diuino ſeruitio adiacentibus pene omnia: Item a Græcis, ſequentes Latinos ut Chelich, calicem, Phater, Pater, mater muter, genez a genecio, quæ Græce dicuntur cylix, pater, meter, & genecion. Cum in quibuſdam horum nō ſolum Latini, ut genitor et genitrix, ſed etiam Theotiſci proprias habeant uoces, ut atto, et amatodo, & toda. Ab ipſis autem Gręcis Kyrica a Kyrios, & Papo a Papa, quod cuiuſdam paternitatis nomen eſt, & Clericorum congruit dignitati: & hero ab eo quod eſt heros, & mano, & manoth, a mene, et alia multa accepimus. Sicut itaq; domus Dei, Baſilica, id eſt, Regia, a Rege: Sic etiam Kyrica, id eſt, Dominica a Domino nuncupatur: Quia Domino dominantiū, et Regi regum in illa ſeruitur. Si autem quæritur, qua occaſione ad

Theotiſca id eſt, Theotonica

3 Reg. 10

Pſalm. 146

Nomina ab aliis linguis mutuata.

nos ,ueſtigia hæc græcitatis aduenerint , dicendum & Barbaros in Romana Republica militaſſe, & multos prædicatorum Græce & Latine locutionis peritos,inter has beſtias cum erroribus pugnaturos ueniſſe:et eis pro cauſis,multa noſtros, quæ prius nō nouerant, utilia didiciſſe,præcipueq; a Gothis,qui & Getę, cum eo tempore, quo ad fidem Chriſti,licet non recto itinere, perducti ſunt,in Græcorum prouincijs commorantes, noſtrum , id eſt, Theotiſcum ſermonem habuerint.

Translationes ſacrarum literarum.

Et(ut hiſtorię teſtantur) poſtmodum ſtudioſi illius gentis,diuinos libros in ſuæ locutionis proprietatem tranſtulerint,quorum adhuc monumenta apud nonnullos habentur.Et fidelium fratrum relatione didicimus,apud quaſdam Scytharum gentes , maxime Thomitanos,eadem locutione, diuina hactenus celebrari officia.Hę autem permixtiones & translationes uerborum,in omnibus linguis,tam multiplices ſunt,ut propria ſingularū iam non ſint pene plura,quam cum alijs communia,uel ab alijs translata.

De Imaginibus & picturis. Cap. VIII.

Cultus imaginum.

NVnc iam de imaginibus & picturis, quibus decus Eccleſiarum augetur, dicenda ſunt aliqua. Quia & earum uarietas nec quodam cultu immoderato colenda eſt,ut quibuſdam ſtultis uidetur : nec iterum ſpecioſitas ita eſt quodam deſpectu calcanda, ut quidam uanitatis aſſertores exiſtimant. Quis enim

Deut. 6

ſanū ſapiens, contra id quod ſcriptū eſt:Dominum Deum tuū adorabis,& illi ſoli ſeruies.

Exodi 20

Et iterum,Non facies tibi omnem ſimilitudinem eorum,quæ in cœlo,uel in terra,uel in aquis ſub terra ſunt: putabit in tabernaculi uel templi conſtructione,feciſſe Moyſen & Salomonem?Cum & ille ſecundum diuinam iuſsionem , cortinarum uarietatem,& indumentum ſacerdotale, diuerſis ornauerit figuris?

Exod.26 3.Reg.6

Et iſte ſecundum ſapiētiam diuinitus ſibi attributam.picturis & ſculpturis,non tantum animalium,ſed etiam arborum & herbarum,pene omne opus tēpli diſtinxerit? Vterq; inſuper Cherubin ſimilitudinem ſuper Arcam & Propiciatoriū ſtatuerit?

Ad quid ualet uſus imaginū

Cum certum ſit & illos ita ſenſiſſe,& nos ita ſentire debere:quod uidelicet non ſint Deo debitis cultibus & honoribus colenda,quæ ab illis uel nobis facta ſint uel fuerint,aut ſignificandi alicuius myſterij cauſa:ut tabernaculi & templi ſtructura omnia,aut ob commemorationem rerum geſtarum,ut picturę hiſtoriarum:aut ob amorem eorum,quorum ſimilitudines ſunt,animis uidentium arctius imprimendæ:ut imagines domini & ſanctorum eius.Neq; enim fruſtra ſuperiori ſentētiæ ſubiunctum eſt.Non adorabis,neq; coles ea. Vnde uidelicet intelligamus,in his faciendis deuotionem & utilitatem,qua commoueri uel

inſtrui appetimus,non eſſe culpandum:ſed in his colendis,ſuperſti‑tionem & hebetudinem, qua ſpiritalem cultum ad corporalia tra‑ducere erronei nituntur, eſſe damnandam. Sane, ſi cui uidetur ars pictorum uel fabrorum ob hoc culpanda,quaſi ea quæ ab ipſis fiunt, propter artis decorem & conuenientiam, ad cultum ſui illi‑ciant inſipientes: poterit conſequenter & Dei obtrectare facturis, quare ipſe uel luminaria cœli tanti ſplēdoris, uel herbas & olera tan‑tæ creauerit uenuſtatis & odoris:cum ipſa, ſicut & aliæ creaturæ, a quibuſdam errantibus,diuinis honoribus adorata ſint et culta.Qui error non autori bonorum aſcribendus eſt, ſed dæmonum perſua‑ſioni,& hominum conſenſui iniquo,qui bonis in malum abuti didi‑cerunt. Notandum uero,quod ſicut quidam eaſdem imagines, ultra quam ſatis eſt uenerantur,Ita alij,dum uolunt cautiores cæte‑ris in religione uideri,illas ut quaſdam Idolatriæ ſpecies reſpuunt, et præſumptionis faſtu,ſimplicium corda ſcandalizant.Huius rei quæ‑ſtio,apud Græcos ſæpe tantas contentiones excitauit,ut ſub Grego‑rio Papa Iuniore,Conſtantinus Imperator, apud Conſtantinopo‑lim omnes imagines depoſuerit. Et ſub Gregorio Tertio, Romæ Synodus,ſit facta,contra ſupradictam(ut dixerunt)hæreſim:in qua firmatum eſt, ut ſanctorum imagines,ſecundum priſcum Catholicæ Eccleſiæ ritum,reſtituerentur.Ipſa deniqꝫ querela Græcorum, tem‑poribus bonæ memoriæ Ludouici Imperatoris, in Franciam perla‑ta:eiuſdem Principis prouidentia ſcriptis Synodalibus eſt confuta‑ta. Quam etiam Claudius quidam,Taurinenſis Epiſcopus, ſed in ueritatis itinere,nominis ſui ſimilitudine nutabundus, inter cæte‑ras uanitatum ſuarum ineptias,cupiens renouare:antequam diuerſo‑rum contra eum ſcribentium iaculis perfoderetur, ſuo iudicio dam‑natus interijt:et fortaſſe qui Imperatoris fidelium ueluti in nummo, contempſit imaginem,ante tribunal ipſius, proteruitatis ſuæ pariter & inquietudinis pœnas exoluit. Non enim leuem iniuriam, ſæculi potentes ſibi putabant illatam,ſi imaginem ſuam uel nomē, in quo‑libet numiſmate, á ſubiectis deſpici cognouerint & calcari. Non autem(quia populus Iſrahel in deſerto, uel Ieroboam Rex uitulo‑rum fabricatione Deum offenderant)ſerpens æneus,quem ex iuſſu Domini Moyſes fecit, contemnendus erat: quippe cum percuſsi a ueris ſerpentibus,imaginarij ſerpentis contemplatione, ſanarentur: Quem quia populus, ſemper ad Idolatriam procliuis,poſtmodum quadam ſuperſtitioſa ueneratus eſt religione, Ezechias Rex Iuda re‑ligioſiſsimus legitur fregiſſe. Ergo cum Chriſtianus populus, tanta ſit in diuinis rebus docilitate, in interiora ſapientiæ ſpiritalis inductus cellaria: ut non dicam picturam & imagines, ſed ne ipſos quidem ſanctos homines uiuos uel mortuos, diuinis credat colen‑dos honoribus,uel adorandos. Rogamus enim ſanctos, non

Abuſus culpādus eſt, non res ipſa.

Diſſenſio de imaginibus.

Grego. II

Grego. III.

Claudius Epiſcopus Taurinenſis hæreticus.

Exod. 32

3. Reg. 12

Num. 21

4. Reg. 18

ut ipſi præſtent per ſe, quæ ſaluti noſtræ neceſſaria ſunt: ſed ut ab autore bonorum, a quo eſt omne datum optimum, & omne donū perfectum, utpote illi proximiores meritis, & ideo certius audiendi: impetrent quæ ſaluti petentium oportuna non neſciunt. Deum autē oramus, ut ſua bonitate gratuita, meritis & intercesſionibus ſanctorum, quæ nobis iudicat commoda, largiatur. Et huic quidem ut Deo, domino, iudici, creatori, omnipotenti, & ſaluatori, ſupplicamus: Illos uero, ut Dei amicos, domini famulos, patronos, uere honoratos, & pleniter ſaluatos, in adiutorium uocamus. Tales eſſe preces fidelium, qui publicas Eccleſię orationes conſyderare norunt, dubitare non poterunt.

Non ſunt Imagines delēdæ. Cum itaq; talis ſit Chriſtiani perfectio ſenſus, non ſunt omnimodis honeſti & moderati imaginum honores abijciendi. Si enim ideo, quia nouimus non adorandas nec colendas Iconas, conculcandæ ſunt & delendæ picturæ, quaſi non neceſſariæ uel nociuæ: Ergo & quia credimus, quod creator omnium, qui ubique eſt, & cœlum & terram implet, non habitat in manufactis, deſtruenda ſunt templa, ne uideamur, parietibus & tectis incluſum credere creatorem. Sicq; poterit euenire, ut dum cauemus, ne uſpiā ſit aliquid, ubi inſipientium mens poſsit errare, nihil pene habeamus quo uel deuotionem noſtram exerceamus, uel ſimplices & ignaros ad amorem inuiſibilium trahere ualeamus.

Vtilitas ex picturis. Quantum autem utilitatis ex picturæ ratione proueniat, multipliciter patet. Primum quidem, quia pictura eſt quædam literatura illiterato, adeo ut quidam priorum, legatur ex picturis didiciſſe antiquorum hiſtorias. Deinde (ut breuitatis cauſa prætermittam plurima) in geſtis Sylueſtri Papæ legitur, Conſtantinum Imperatorem, per thoracidas Apoſtolorum, quod ipſos in uiſione uiderit, cognouiſſe. Et uidemus aliquando ſimplices & Idiotas, qui uerbis uix ad fidem geſtorum poſſunt perduci, ex pictura paſsionis Dominicæ, uel aliorum mirabilium ita compungi, ut lachrymis teſtētur, exteriores figuras cordi ſuo quaſi lituris impreſſas. Ergo ſicut omnia munda mūdis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum: quia inquinata ſunt eorū, & mens & conſcientia: ita malis, omnes uiæ offenſionis plænæ ſunt. Et ſicut boni etiam malis bene: ſic mali etiam bonis male utuntur. (Ad Tit. 1)

Concluſio de imaginibus. Sic itaque imagines & picturæ habendæ ſunt & amandæ: ut nec deſpectu utilitas adnulletur, & hæc irreuerentia in ipſorum, quorum ſimilitudines ſunt, redundet iniuriam: Nec cultu immoderato fidei ſanitas uulneretur, & corporalibus rebus honor nimie impenſus, arguat nos minus ſpiritualia contemplari.

De

De templis & altaribus dedicandis. *Cap. IX.*

QVod templa Dei, dedicatione ſolenni conſecranda Antiquiſsima
ſint, exemplis antiquorum & congrua ratione do- exempla dedi
cemur. Quia & Iacob Patriarcha erexiſſe lapidem cādi Eccleſias
legitur, & oleo deſuper fuſo unxiſſe eum, & uocaſ-
ſe domum Dei: Idemque ſuper altare erectum in- Gene 28
uócaſſe fortiſsimum Deum Iſrahel. Tabernaculum Exodi 40
autem Moyſes, & Salomon templum, celeberrimis dedicationibus 3. Reg 8
conſecraſſe leguntur. Vnde in teſtimonium diuinæ oſtenſionis &
uiſitationis, ignis de cœlo deſcendens oblata conſumpſit. Et ſupra
utramq; domum, fumus ac nebula diuinæ protectionis apparuit.
Notandum uero, quod non tantum in prima conſtructione templi Reiterata tē-
dedicatio eſt celebrata, ſed etiam ſecūdo uel tertio, poſt euerſionem pli dedicatio.
& prophanationem eiuſdem templi, propter peccata populi perpe
tratam a Gentibus, cum reædificatum ſub Zorobabel, ſiue ſub Ma Aggei. 2
chabæis fuiſſet purificatum, iterata dedicatione ſubſecuta. Vnde ea, 1. Machab. 4
quæ nouiſsime facta eſt hyemis tempore, uſq; ad tempora paſsionis
Chriſti obſeruata cognoſcitur, ſicut ſcriptum eſt in Euangelio Ioan- Ioann. 10
nis. Facta ſunt Encænia in Hieroſolymis: & hyems erat, & reliqua:
Nam cæteræ duæ alijs anni temporibus factæ, ſeptimo uidelicet &
primo menſe, narrantur. Inuenitur etiam Concilio Agathenſi De conſ. diſt. 1.
ſtatutum, ut altare ungatur & benedicatur. Hæc quidem & alia c. Si motum
exempla dedicandorum habemus templorum & altarium, non Dedicationes
minus ad hanc obſeruantiam probabili ratione perducti. Si e- a Paganis fa-
nim Pagani templa & ſtatuas, erroris ſui teſtimonia, dæmonijs dece ctæ.
ptoribus ſuis, per quædam execramenta, magis quam Sacramen-
ta, deuouere & dedicare noſcuntur, ut & ſuam deuotionē dijs, qui-
bus placere deſiderant, artius inſinuent, & ad ſe inuiſendos dæmo-
num gratiam hac familiaritate ſibi concilient: ſicut legitur Nabu-
chodonoſor Rex Babylónis feciſſe dedicationem ſtatuę, quam erex Dani. 3
erat in campo Duran. Quare non potius nos, templa & alta- Ratio dedicā
ria, noſtræ religioſitatis indicia, Deo ſalúatori noſtro, per illibata di templa.
& uera Sacramenta dedicare curemus, ut et cum noſtræ deuo-
tionis officijs diuinę maieſtati placeamus: & ipſe nos ſem- Deut. 12
per inuiſere, & manſionem ſibi in nobis facere Leuit. 26
dignetur, qui per Prophetam dicit. Pa-
uete ad ſanctuarium meum:
et reliqua.

Quid fieri debeat in locis Deo conſecratis.
Caput X.

QVid autem fieri debeat in locis Deo conſecratis, do-
Orare minus per Prophetam & per ſeipſum manifeſtat di-
Eſaiæ.56 cens. Domus mea domus orationis uocabitur, cun-
Pſalm.5 ctis gentibus. Et Pſalmiſta. Introibo in domum tuã,
adorabo ad templum ſanctum tuum, & multa his
Gene.28 ſimilia. Angelorum etiam pręſentiã in locis talib.
Angelorum præſentia haberi, & Iacob agnouit, quando ſcala in Bethel erecta uidit Ange-
Pſalm.137 los aſcendentes & deſcendentes. Et Dauid teſtatur dicens. In conſpe-
ctu angelorum pſallam tibi, & adorabo ad templum ſanctũ tuum.
Offerre Deut.12 Vota etiam & ſacrificia in his Deo offerri debere, & lex Moyſi
Pſalm.115 pleniter docet, & pſalmiſta commemorat. Vota mea (inquiens) do-
Prædicare mino reddam in conſpectu omnis populi eius, &c. Doctrinæ
Deut.5 quoq; uerbum populo in Eccleſia diſpenſari, & Moyſes oſtendit,
Lucæ2 cum ad oſtium tabernaculi mandata domini populo expoſuit: &
ipſe dominus in templo duodennis inuentus eſt, in medio docto-
Ioann.18 rum ſedens: Et creberrime in Euangelio reperitur, in templo ſermo-
nem feciſſe, ſicut & in paſsione ſua fatetur, ſe palam in Synagogis do-
Act.3 cuiſſe & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt. Sed & Petrus cũ
Ioanne in templo orauit, & Paulus uota perſoluit, & omnes Apo-
Domus orationis. ſtoli docuerunt. Vnde cum eadem domus Dei Oratorium dica-
tur, poteſt & a deprecationibus in ea faciendis, et a locutione doctri-
næ ita dicta putari, quia oratio, id eſt, oris ratio, & non tantum hu-
milis poſtulatio, uerum & rationabilis intelligitur hoc nomine locu-
tio. Inde eſt quod primi ordines in Eccleſia, utuntur orarijs, quia ad
ipſos pertinet docendi officium. Et publici declamatores, ac ſapien-
Exodi.30 tes dictionum compoſitores, oratores uocantur. Baptiſmum
3.Reg.7 quoq; ibi conuenientiſsime celebratur, quia ante tabernaculum la-
brum, & ante templum mare ac decem luteres poſitos legimus: in
quibus & oblaturi ſacerdotes, & uictimarum carnes lauarentur. Et
dignum profecto eſt, ut in Chriſti templo Chriſtiani regenerentur.

Quid item fieri non debeat. Cap. XI.

Abuſus in tẽplis. ALia uero negociorum carnalium, in Deo conſecra-
tis ædificijs opera, fieri non debere, ut non dicã, quæ
nuſquam licent: ſed et quædã alia, quæ alibi interdũ
uenialiter exercentur, inde eſſe mouẽda, Dominus
Ioann.2 ipſe oſtendit, cũ zelo domus Dei ductus, uendẽtes
Hiere.11. es ementes eiecit de templo. Et per prophetam quo-
dam loco queritur dicens. Dilectus meus, in domo mea fecit ſcelera
multa.

multa. Apoſtolus quoq; Corinthios in Eccleſia diſſenſiones ha-bentes, itemq; conuiuantes increpat dicens. Primum quidem conue-nientibus uobis audio ſciſſuras eſſe, et reliqua, et in conſequentibus. Conuenientibus uobis in unum, iam non eſt Dominicam cœnam manducare: Vnuſquiſq; enim ſuam cœnam præſumit ad mãducan-dum. Et alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt. Nunquid do-mos non habetis, ad manducandum & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent? Et poſt mul-ta ſubiungit. Itaq; fratres mei, cum conuenitis ad manducãdum, inui-cem expectate. Si quis eſurit, domi manducet, ut non in iudicium cõ-ueniatis. Et ſuperius, de inordinatis orantium geſtibus præmittit. Hoc autem præcipio, non laudans, quod non in melius, ſed in dete-rius conuenitis. Vnde Beatus pater Benedictus in regula Mo-nachorum præcipit, ut Oratorium hoc ſit quod dicitur, nec ibi quic-quam aliud geratur aut condatur. Vbi oſtenditur, eos culpabiles eſſe, qui nulla neceſsitate coacti, indigna ibi committunt, uel loca ſan-cta in horrea & apothecas conuertunt: Cum in Canonibus quoq; ſæpius ſit interdictum, ne in Eccleſijs conuiuia uel prandia fiant, niſi quis itineris neceſsitate cogatur.

Diſſenſiones & conuiuia.
1.Cor.11.
Regula S. Benedicti de Oratorio.

De Orandi modis ac diſtantia uocum. Cap. XII,

Qualiter autem orandum ſit, idem pater breuibus uerbis, & maxime iſtis concludit, dicens. Breuis & pura debet eſſe oratio, & non in multiloquio, ſed in puritate cordis, & compunctione lachrymarum, nos exaudiri ſciamus, & non in clamoſa uoce, ſed in lachrymis, & intentione cordis. Et item. Conſyde-remus, qualiter in conſpectu diuinitatis & ſanctorum Angelorum eſſe oporteat, & ſic ſtemus ad pſallendum, ut mens noſtra concor-det uoci noſtræ. Intelligamus ergo his exemplis, quid dominus in templis ſuis fieri uelit, uel quid prohibeat. Qui & filios Heli, pro-pter ſcelera circa tabernaculũ cõmiſſa, puniuit: & Annam matrem Beati Samuelis, in ſecreto cordis, motu tantum labiorum ſine ſtrepi-tu uocis orantem, in filij petitione exaudiuit, Ipſumq; Samuelem, quia fideliter in domo domini miniſtrauit, reprobato ſene, in Pro-phetam, ſacerdotem, & ducem elegit. De cuius matre modeſtiſ-ſima, & in oratione diſcenda eſt inſtantia humilis, et poſt orationem perſeuerantia ſalutaris. Legitur ſiquidem de illa, quia uultus illius non ſunt amplius in diuerſa mutati. Qui enim aut in oratione aliud, quam debet petit, aut alio modo, quam magiſter humilitatis inſi-nuat, deprecatur, uel orare neſcit, uel minus quam potuit proficit. Qui uero peracta oratione, uel ad malam conſuetudinem, uel ad noua

Qualis debet eſſe oratio.
1.Reg.1.et 2
Qualis fuit oratio Annæ

noua facinora, ſine reſpectu mox proſilit, fructum orationis perdit.
Nam quidam in oratione pectus pugnis pauimentant, caput con-
tundunt, uoces muliebri gracilitate ſubmittunt: & in proximo uel
uerbis uel factis alios conturbare, & ſemetipſos non metuunt culpa
biles exhibere. Hi nimirum contra iudicem, quem orando hono-
Vox apud Deum ualida. rant, moribus pugnant. De uocum autemdifferentia dicendum,
illam eſſe diuinis laudibus aptam, quæ qualitercunq; ſonuerit, ex bo
no theſauro cordis profecta, internæ intentioni concordat. Nam et
in bono legitur uox alta, dum dicitur in dedicatione templi Salomo
3.Reg 8 nis, uox Sacerdotum & Leuitarum in tubis, & hymnis exclaman-
Apoca. 6 tium, longius ſonuiſſe, & ſancti martyres ſub ara Dei, uoce magna
Quomodo clamatur ad deũ clamaſſe leguntur. Vbi quamuis intelligi poſsit, ſicut & in alijs mul-
tis locis, illam eſſe magnam uocem, quę quamuis ſit ſono humilis: ex
Exodi 14 bona deuotione procedit, ſicut ad Moyſen dicit Deus. Quid clamas
ad me? Cum non legatur ibi aliquid clamaſſe, Tamen bonum eſt, &
omni quieti præferendum, in laudem Dei decenter & ſimpliciter la-
borare. Cunq; omne genus laudationis diuinæ, ſecundum rationem
exhibitæ, ſit laudandum: illud probabilius eſt dicendum, quod ha-
buerit uanitatis & iactantiæ minimum. Lege libros confeſsionum
ſancti Auguſtini, & inuenies, quantum ille iudicauerit eſſe periculi
in cantilenarum cum melodia dulcedine.

Quibus proſit cultus diuinus, & quibus non. Cap. XIII.

SCiendum ſane, ita demum templorum & officiorũ
Quorum cultus Deo gratus eſt. ſacrorum Deo uniuerſorum creatori, cultus eſſe ac-
ceptos, ſi hominum pectora, quorum ob cauſam,
hæc ſibi exhiberi permittit uel iubet: ipſius inhabita
tione fuerint digna. Inuanum enim ligna & lapides
poliunt, qui mores non componunt. Fruſtra dona
& pecunias comportant, qui interius diuinæ ſubtilitatis oculum nõ
placant. Nam quia Iudæi dominum interius non audierunt, exterio
ra eorum contempſit & abiecit, per prophetam dicens. Reliqui do-
Hiere.12 mum meam, dimiſi hæreditatem meam. Et per ſe ipſum, Relinque-
Matth.23 tur uobis domus ueſtra deſerta. Ergo propter peccata hominũ,
1.Reg.4 loca ſacrata a deo negligi, teſtis eſt area ab Allophylis capta, tẽplum
Loca ſacra propter peccata deſeruntur a Deo. totiens euerſum uel profanatum, & multæ Chriſtianorum Eccleſiæ
nunc a barbaris uaſtatæ uel ſubuerſæ, nunc ignibus uel fulminibus
deſolatę, nunc terræmotibus uel turbinibus dirutæ. Vnde & Domi
nus per Hieremiam peccatori populo, confidentiam uel maximam
Hiere.7 aufert dicens. Nolite confidere in uerbis mendacij, dicẽtes: templum
Domini, templum Domini, &c. Non ſolum autem Dei pro-
tectionem, ſed etiam angelorum cuſtodiam, & ſanctorum curam à
locis

locis quondã ſanctis diſcedere, cum prius habitatores uel cultores lo
corum a Deo diſceſſerint: Ex eo certum eſt, quod omnis militia ſan
ctorum ſolio Dei aſsiſtit: & ubi Deus non fuerit, ibi eſſe nõ poſſunt.
Secundum gratiæ oſtenſionem dico, non ſecundum diuinæ poten-
tiæ immenſitatem: quia neq; infernalibus deeſt, qui cœlum implet ac
terram. Scribit etiam Ioſephus, imminẽte propter peccata, urbis ex- *Ioſephus de bel*
cidio, auditam fuiſſe cuſtodum inuiſibilium uocem, de interioribus *lo Iuda lib. 7.*
templi. Tranſeamus ex his ſedibus. Neq; uero ſacra loca illis *cap. 17.*
proſunt, qui ſanctitatem proijciunt: Sicut nec loca horrida obſunt
his, qui Domini gratia proteguntur. Nam & in prædicta Hieruſa-
lem ſubuerſione, omnibus malis attriti, ſuffuſos lachrymis oculos, re
torquentes ad templum liberari non meruerunt, ſicut ſcriptum eſt.
Clamauerunt, nec erat qui ſaluos faceret, ad Dominum: nec exaudi- *Pſalm. 17*
uit eos. Subiungitur enim in eodem Pſalmo, quo merito. Filij alieni *Percuſsi in lo*
mentiti ſunt mihi, & reliqua. Præſumptores enim & negligen- *co ſancto.*
tes in locis ſanctis mulctantur. ut Nadab & Abiud, offerentes ignẽ *Leuit. 10*
alienum. Item Core cum ſeditioſis, ante tabernaculum igne Dei de- *Num 16*
uoratur, Heli ſacerdos in loco ſancto, fractis ceruicibus expirauit, *1. Reg. 4*
Bethſamitæ in conſpectu Arcæ damnantur. Iuxta Arcam perimi- *1. Reg. 6*
tur Ioab iuxta altare trucidatur. Ozias ſacerdotium indigne uſur- *3. Reg. 2* *2. Para. 26.*
pans, lepra perfunditur. E contra humiles & Deũ timentes in locis *Gene. 37. et 41*
infimis & exitialibus, iuſtitia tuente, ſaluantur, Ioſeph in ciſterna non *Exodi 2*
perit, in carcere non dimittitur, Moyſes in fluuio non necatur, Iob de *Iob 42* *Hiere. 38*
ſterquilinio erigitur, Hieremias de lacu cenoſo ſuſtollitur. Daniel in- *Daniel. 6*
ter leones, Tres pueri inter ignem illæſi ſeruãtur, Petrus liberatur de *Act. 12*
carcere, Paulus euadit de mari. Et quid amplius dicam? Iniquitas de *Act. 27* *Apo. 12*
cœlo Angelos deiecit, Iuſtitia de inferno homines liberauit.

Iuſtas oblationes & magis uirtutes quam corporalia mune ra Deum deſiderare. Cap. XIIII.

POſtremo admonendi ſacrarum ſtructores ædium *De iuſte acqui*
uel ornatores, ut ſuæ deuotionis affectum, rebus iu *ſitis offeren-* *dum eſt Deo.*
ſte acquiſitis oſtendant: Quia Dominus per Pro- *Eſaiæ 61*
phetã teſtatur, ſe odio habere rapinam in holocau-
ſto. Et alibi ſcriptum eſt. Qui offert uictimam de ra *Eccle. 34*
pina pauperis, quaſi qui mactet filium ante patrem.
Et in prouerbijs, Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur à *Prouer. 21*
ſcelere. Itemq; honora Dominum de tuis iuſtis laboribus, & reliq. *Prouer. 3*
Meminerit etiam Dauid Regem noluiſſe accipere aream Areunæ *2. Reg. ultimo.*
Iebuſæi, ad ædificandum altare Domino, ipſo gratis dare uolente, ni
ſi primum iuſti precij rependeret quantitatem. Et reuera non eſt
remedium peccati, ſi contempto ſalutis præcepto, ipſius ſigna con-
temptus

temptus obijcias præceptori. Deinde qui iuſte quidem offert, ſed maiora & utiliora legis mandata poſtponit, audit cum Cain. Nonne ſi recte offeras, recte autem non diuidas, peccaſti? quieſce. Qualibus ſaluator dicit, Væ uobis qui decimatis mentam & rutam, & omne olus: & quæ grauiora ſunt legis præteritis, miſericordiam, iudicium, & ueritatem. Hęc autem dicimus, non quo ædificantium & ornantium loca ſancta, deuotionē culpemus, ſed quo doceamus eleemoſynā in pauperes huic præferendam. Quia ut Beatus Hieronymus ait: ſuperſtitioſum eſt, parietes auro fulgere, Chriſtumq; ante ianuas fame & nuditate torqueri. Ipſe enim ibi nos iubet theſaurizare, ubi neq; erugo nec tinea demolitur: ubi fures non effodiunt, nec furantur. Et in iudicio ueniens, non utrum Eccleſias ædificaſſemus, ſed utrū membris eius minimis profuiſſemus inquiſiturus eſt.

Geneſ. 4 · *Matth. 23* · Eleemoſyna præferenda tē plorum ornatui. · *Matth. 6* · *Matth. 25*

Hęc quidem ornamenta, ſanctum ſæculare Apoſtolus nominat: quia ſunt alia quaſi ſancta cœleſtia, ſicuti ſunt ornamēta animarum: Quę quo minus apud homines habent ſplendoris: tanto plus apud Dominum habent meriti et mercedis. Legitur enim de B. Gregorio Papa, quod nō ſicut alij in extructione Eccleſiarum laborauerit, ſed in doctrina & eleemoſynarum largitate: quam non ſolum apud ſuos, uerum etiam apud longe & in exteris prouincijs poſitos, exercere curauit. Si ergo in condendis uel ornandis ſacris ædificijs, ſumma ſanctitas eſſet, debuerunt earūdem ſtudioſiſsimi rerum, alijs qui minus his faciendis inſtiterunt, meritorum præminere diſtantia.

Heb. 9 · Gregor. pauperum ſtudioſior quam templorum.

Sed quia legimus Moyſē tabernaculi ſtructorem, ad aquam contradictionis Dominum offendiſſe, & idcirco ad terram repromiſsionis non perueniſſe: Salomonē quoq; poſt ſingularem templi mirabilis extructionem, mulierum ſeductum amore, domini incurriſſe offenſam. Vnde & regni eatenus uniti potentia, a ſemine eius diſciſſa, in aliam tribum pernicioſa diuiſione partim conceſsit. Intelligimus & omni poſtpoſita dubietate fatemur, ita conſtructionem ſacrarum ædium ex religioſa deuotione laudandam, ut tamen uirtutes, quæ ſunt ſpiritales ſtructuræ, & animarum in quibus Deus habitat ornamenta perennia, his multum prælatas. Quia terrena ornamenta, quantalibet formoſitate fingantur, ſine uirtutibus Deo uileſcunt. Virtutes uero, quas & in Angelis ſuis diligit, etiā ſine materiali compoſitione ſemper ſibi placere demonſtrat, dicens per Michęam Prophetam. Indicabo tibi o homo quid ſit bonum, & quid Dominus quærat a te. Vtiq; facere iudicium, et diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum Deo tuo. Vnde multos ſanctorum et ante uſum templorum ſacrorum placuiſſe Deo. Alios uero, poſtquam Deo per loca diuerſa ſanctuaria ſunt conſtituta, in deſertis & ſqualentibus locis commorantes, ſcimus Omnipotenti domino ſolis uirtutibus militaſſe.

Moyſes · *Num. 20* · *Salomon.* · *3. Reg. 11* · Virtutes Deo acceptiores quam templorum ſtructurę · *Mich. 6*

De

De oblationibus ueterum. Cap. XV.

HÆc de ſacrorum fabricis & uſibus locorum, nos pro modulo tarditatis & ignauiæ noſtræ cõmemoraſſe ſufficiat. Nunc de ſacrificijs & oblationibus, quæ in eis Deo exhibentur, quod ipſe dederit, adiungamus. Abel & Cain, primi domino munera obtuliſſe leguntur: Ille quidem de naturalibus ouium, quas paſcebat, fœtibus: de terrenis iſte, quas arte et labore acquiſiuit, frugibus. Sed dona amborum non una dignatione ſuſcepta, quia diſpari fuerant ratione oblata, teſtis eſt diuini cenſura reſpectus, & inuidentis fraternæ fœlicitati Cain uſq; ad homicidij reatum prolapſa dementia. Noe quoq; poſt diluuium, de mundis animantibus obtulit domino in odorem ſuauitatis. Abraham etiam & Iacob, & patientiæ Iob exemplar, ſacrificia & holocauſta domino immolaſſe leguntur. Iam uero in lege quam multiplicia ſint oblationum præcepta, ex ipſis libris diſcendum eſt. Vbi quadrupedum & uolucrum carnes & ſanguis, terræ fruges, & fructus arborum, diuerſis modis offerri iubentur. Quę omnia, cum legalium obſeruationum umbris, licet Euangelij ueritatem ſua præfigerauerint exhibitione: tamen infirmo, et quaſi carnem & ſanguinem ſapienti populo, impoſita ſunt eatenus obſeruanda: donec ueniret dominus legis & Prophetarum, & omnia quæ de ſe fuerant apertis uel myſticis dictis prænunciata, uel imaginarijs uictimarum, ſacrificiorum, & ſolennitatum ritibus præſignata, compleret: ita ſane, ut illuceſcente Euãgelij ueritate: nec credentes ex Iudæis ab illis obſeruandis, quaſi rebus ſacrilegis & prophanis prohiberentur: nec de gentibus ad fidem uenientes, ad ea ſuſcipienda, quaſi ſaluti Chriſtianorum neceſſaria, cogerentur.

Abel & Cain Gene. 4

Noe Gene. 8

Abraham Iacob Iob

Legalia ante aduentū Chriſti figuræ fuerunt.

De ſacrificijs Noui teſtamenti, & cur mutata ſunt per Chriſtum ſacrificia. Cap. XVI.

ITaq; Chriſtus, qui credentibus finis eſt legis, carnis diſpenſationē ſubiens, legis ſtatuta utpote a deo non reſpuit, quin potius in ſe ut terminaret expleuit. Noui uero teſtamenti, noua myſteria ad inſtruendum nouum hominem tradidit: Et morte ſua uetera perficiens: reſurrectione ſua, noua firmauit. In cœna ſiquidem, quam ante traditionem ſuam ultimam cum diſcipulis habuit, poſt Paſchæ ueteris ſolennia, corporis & ſanguinis ſui Sacramenta, in panis & uini ſubſtantia, eiſdem diſcipulis tradidit, & ea in commemorationem ſanctiſsimæ ſuæ paſsionis celebrare perdocuit. Nihil ergo congruentius his ſpeciebus, ad ſignificandam

Noui Teſt. ſacrificium, in cœna a Chriſto inſtitutum

capitis, atq; membrorum unitatem, potuit inueniri. Quia uidelicet, ſicut panis de multis granis aquæ coagulo, in unum corpus redigitur, & uinum ex multis acinis exprimitur: ſic & corpus Chriſti, ex multitudine ſanctorum coadunata, completur.

Aquę admixtio.
Apoc. 17

Vnde conſultè à prioribus ſtatutum eſt, ne uinum in ſacrificio, ſine aquæ admixtione offeratur, ut uidelicet per hoc indicetur, populos, qui ſecundum Ioannem aquę ſunt, a Chriſto, cuius ſanguis in calice eſt, diuidi non debere. Ergo nec uinum ſine aqua, nec aqua ſine uino offertur: quia nec Chriſtus aliter, quam pro populo ſuo paſſus eſt, nec aliter populus, quã per paſsionem Chriſti poteſt ſaluari.

Secundum ordinem Melchiſedech.
Heb. 7

Quia uero Chriſtus ſacerdos eſſe dicitur ſecundum ordinem Melchiſedech, quod Apoſtolus Paulus copioſiſsime aſtruit, ſalua multiplicium ratione figurarum, quibus idem ſacerdos Dei ſummi, Ieſus Chriſtus filius Dei, qui ſemetipſum patri pro nobis obtulit, pronunciaſſe cognoſcitur: congruum genus ſacrificij Dominus noſter, ſacerdos uerus, in corporis & ſanguinis ſui myſterium prouidere dignatus eſt, ut uidelicet ſicut Melchiſedech ante circumciſionem & legis cæremonias, uiuens ex fide, panem & uinum legitur obtuliſſe: ita ipſe Dominus, Pontifex factus ſecundum ordinem, non Aaron, ſed Melchiſedech, iuſtus, & iuſtificans eum, qui ex fide eſt, poſt expletionem legis, eaſdem ſpecies ſacrificij fidelibus ſuis tradidit. Nec dubitemus, nos ſine operibus legis, iuſtificari per fidem: dum illos imitamur libertate fidei & deuotionis, quos ſine ſeruitute legis coactiua, Deo cognoſcimus placuiſſe per fidẽ.

Grauiora & ſumptuoſiora fuerunt legis ſacrificia, quam noſtra.

Ergo dum notus eſſet in Iudæa Deus, dumq; in uno tabernaculi uel templi loco, ſacrificia deberẽt offerri, præceptum eſt, uel potius permiſſum, carnalibus, uarias & ſumptuoſas oblationes exhibere, ut ſeruilis religio grauibus deſudaret obſequijs. At uero poſtquam ſuper omnem terram laudabile nomen Domini illuxit, dumque in omnibus locis & gentibus, non ſpeciale ſed generale ſacerdotium geritur, tota fidelium unitate, non in unum corporaliter locum, ſed in unam ſpiritaliter fidem concurrente: ſtatutum eſt fidelibus, oblationes ſimplices Domino conſecrare: quæ & ueritatem myſterij continerent, & filios adoptionis, nulla ſumptuum difficultate comprimerent.

Non ſcrutandum curioſe de factis Dei.
Pſalm. 101

Non eſt autem diſcutiẽdum ratione mortalium, cur hęc uel illa, iſto uel illo tempore, quaſi diuerſa & diſcrepantia, ille, qui ſemper idem eſt & mutari non poteſt, ſtatuerit uel iuſſerit: cum ipſorum conditor & ordinator temporum, quicquid in tempore fit: non temporali ſapientiæ ſuæ ratione, ſed æterna, iuſte, conuenienter & utiliter, quamuis ſæpius occulte, diſponat.

Ad meliora uocati ſumus ſacrificia.

Notandum tamen, quod non de maioribus, fortioribus, ſanctioribus, utilioribus, ad minora, infirmiora, uiliora, inutiliora, genus humanum uocauerit, ſed ſicut perſona filij

ſeruis

ſeruis præmiſsis,uel angelis uidelicet uel hominibus,naturæ ſuæ prę minet maieſtate:Sic ipſe in carne adueniens,illis maiora inſtituit,& a carnalibus ad ſpiritalia,a terrenis ad cœleſtia,a temporalibus ad ęter na;ab imperfectis ad perfecta,ab umbra ad corpus, ab imaginibus ad ueritatem docuit tranſeundum.

De uirtute ſacramentorum,& cur ab eis criminoſi ſuſpen dantur. Cap. XVII.

IGitur cum ipſe filius Dei dicat. Caro mea uere eſt ci bus, & ſanguis meus uere eſt potus: ita intelligen dum eſt, eadem redemptionis noſtræ myſteria, & uere eſſe corpus,& ſanguinem domini, ut illius uni tatis perfectæ,quam cum capite noſtro,iam ſpe,po ſtea re,tenebimus,pignora credere debemus. Inde & Sacramenta a ſanctificatione uel ſecreta uirtute dicuntur. Vnde etiam criminum fœditate capitalium,a membris Chriſti deuiantes, ab ipſis ſacramentis Eccleſiaſtico ſuſpenduntur iudicio. Qui enim corpus & ſanguinem Domini digne manducat & bibit, deſignat ſe eſſe in Deo & Deum in eo:Qui uero medicinam,uel non habet uel ea indigne utitur, longe ſe a medico eſſe, languendo teſtatur. Non enim mentitur qui dicit,Niſi manducaueritis carnem filij hominis,et biberitis eius ſanguinem,non habebitis uitam in uobis,& reliqua. Sciendum enim a ſanctis patribus ob hoc uel maxime conſtitutum, ut mortaliter peccantes,a Sacramentis Dominicis arceantur,ne indi gne ea percipientes, uel maiori reatu inuoluantur, ut Iudas, quem poſt panem temere a Magiſtro ſuſceptum,diabolus,dicitur plenius inuaſiſſe:ut crimen quod prius ſcelerata pręmeditatione conceperat, iam ſceleratiſsimo conſummaret effectu. Vel ne (quod Apoſto lus de Corinthijs dicit)infirmitatem corporis et imbecillitatē,ipſam que mortem præſumptores incurrant. Et ut a communione ſuſ penſi,terrore eius excluſionis,& quodam cōdemnationis anathema te compellantur, ſtudioſius pœnitentiæ medicamentum appetere, & auidius recuperandæ ſalutis deſiderijs inhiare.

Ioann.6 Vnio noſtra ad Chriſtum per ſacramentum.

Criminoſi nõ debere communicare.

Ne quis communicet indigne.

Excommunicatio medicinalis.

Quid offerendum ſit in altari. Cap. XVIII.

QVamuis autem eorundem Sacramentorum uſus,ab ipſo Domino traditus, & ab Apoſtolis, Apoſtoli ciſque uiris in totam Eccleſiæ Catholicæ latitudinem ſit tranſmiſſus:tamen primis temporibus, quoſdam alia quædam genera oblationum offerre ſolitos, in telligimus ex Canonibus,et maxime Apoſtolorum, in quo

Canones Apoſtolorum.

in quorum tertio capitulo ita ſcribitur. Si quis Epiſcopus aut preſbyter, præter ordinationẽ domini, alia quædam in ſacrificio offerat ſuper altare, id eſt, aut mel, aut lac, aut pro uino ſiceram, confectaque quædam, aut uolatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra conſtitutionẽ domini faciens: congruo tempore deponatur. Et in quarto, offerri non liceat aliquid ad altare, præter nouas ſpicas & uuas, & oleum ad luminaria, & Thymiama id eſt incẽſum, tempore, quo ſancta celebratur oblatio. Dum ergo quædam prohibentur offerri, oſtenditur ea, a quibuſdam (licet extra ordinarie) oblationibus adhibita. Vnde Euticianus 25. ſedis Romanæ præſul conſtituit, fruges ſuper altare tantum fabæ & uuæ benedici. Et hæc idcirco fortaſſe, quia uino, ſanguinis dominici myſterium celebratur: faba uero, abſtinentium cibus eſt: Alias autem diuerſarum ſpecies rerum ſtatutum eſt, ubilibet benedici a ſacerdotibus: uel ſi ad altare benedicenda quælibet deferantur, ſpeciali benedictione a conſecratione dominicorum Sacramentorum omnimodis diſcernenda. Vt ſicut pro innumeris legis mandatis, breuiatum Euangelij uerbum Dominus fecit ſuper terram: ita pro diuerſis ſacrificiorum ritibus, ſimplex oblatio panis & uini fidelibus ſufficiat, qui non in multitudine umbrarũ apparituram quærũt ueritatem, ſed eam in manifeſtatione factorum tenent perſpicuam. Vnde quorundam ſimplicium error de Iudaicarũ ſuperſtitionum ſeminario natus, et ad noſtra uſq; tempora quędam ueruſtatis extendens ueſtigia, iam ex magna parte ſapientium ſtudio compreſſus eſt. Et ſicubi adhuc pernicioſum huius peſtis germen, reuireſcere fuerit comprobatum, mucrone ſpiritali radicitus eſt amputandum: Illum dico errorem, quo quidem agni carnes in Paſcha, iuxta uel ſub altari eas ponẽtes, benedictione propria conſecrabant, & in ipſa reſurrectionis die, ante cæteros corporales cibos de ipſis carnibus percipiebant. Cuius benedictionis ſeries: adhuc a multis habetur. Quod quam ſit ſuperuacuum, et a Sacramentis Chriſtianæ perfectionis abhorrens, facile perſpicit, qui ueraciter intelligit, quod paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, & uult epulari non in fermento ueteri, ſed in azymis ſynceritatis & ueritatis.

Benedictiones rerum corporalium. — *Eſaiæ 10* — *Error de agno paſchali ſuperſtitioſus.* — *1. Cor. 5*

Non ab alijs, quam a Ieiunis communicandum. Cap. XIX.

Olim a non ieiunis communicatio celebrata fuit.

HOc quoq; commemorandum uidetur, quod ipſa ſacramenta, quidam interdum ieiuni, interdum pranſi percepiſſe leguntur: ut legitur in Canonibus Concilij Affricani capitulo Octauo, his uerbis. Vt Sacramenta altaris, non niſi a ieiunis hominibus celebrentur, excepto uno die Anniuerſario, quo cœna Domini celebratur, & reliqua. Iſti quidẽ eo die poſt prandium communi-

municandum eſſe cenſebant, quia dominus poſt legalis paſchæ cœnam, noui teſtamenti Sacramenta legitur diſcipulis tradidiſſe. Alij uero, ſecta quadam ſingulari, non ſemel in anno ſicut ſuperiores, ſed crebrius ante Sacramentorum perceptionem cibis corporalibus refici debere iudicantes: poſt prandia & plenitudinē ſtomachi, quaſi confirmati, ſacris rebus neceſsitate corporea communicabant, ut teſtatur Socrates in hiſtoria ſua Eccleſiaſtica, ubi de diuerſis Eccleſiarum conſuetudinibus faciens mentionem, poſt multas ieiuniorum et ſolennitatum uarietates, hæc inter cætera ponit. Sed etiam circa celebritatem collectarum, quædam diuerſitas inuenitur. Nam dum per Eccleſias in uniuerſo terrarum orbe conſtitutas, die ſabbatorum per ſingulas hebdomadas, ſacrificia celebrentur. Hoc in Alexandria & Roma quidem priſca traditione non faciunt. Ægiptij uero Alexandriæ uicini, & Thebaidis habitatores, ſabbato quidē collectas agūt, ſed non ſicut moris eſt Sacramenta percipiunt. Nam poſtquam fuerint epulati, & cibis omnibus adimpleti: circa ueſperam oblatione facta communicant. Et paulo inferius. In Antiochia uero Syriæ, altare non ad orientem Eccleſiæ, ſed magis ad occidentem habent. De qua re etiam nos quidā ſuperius diſſeruimus. Et hi quidem, inquit, ſingulis ſabbatis, iſti poſt prandium uel cœnam communicabant: Qua autoritate facere uoluerint, non adeo liquet. Illud uero, quod ſuperiores in Anniuerſario cœnæ dominicæ pranſi, communicare permiſsi ſunt, ex occaſione ſupra expoſita, emerſiſſe uidetur.

Hiſto. Trip. lib. 9. c. 38

Supra c. 4.

Sed a ſequentibus honeſta et rationabili deliberatione ſtatutum eſſe cognoſcitur: ut omni tempore a ieiunis, ſacroſancta celebrentur myſteria. Non enim ideo prius prandere, & poſtea communicare debemus, quia Dominus completor legis, author gratiæ, prius legale paſcha perfecit, deinde Sacramēta Euangelica inſtituit: Sicut nec prius corporaliter cogimur circumcidi, & poſtmodum baptizari, cum ſciamus dominum noſtrum factū ex muliere, factū ſub lege, primo ſecundum legis ſtatuta circumciſum, ac deinceps ad expletionem omnis iuſtitiæ, lauacri ſalutaris ſubiſſe: nobiſq; conſecraſſe primordia.

Non licet amplius celebrari myſteria a nō ieiunis.

Ergo a ieiunis ſemper celebrari debere eadem Sacramenta: & generalis totius iam comprobat uſus Eccleſiæ, & dicta Synodi Bracarenſis oſtendunt. Vbi etiam ſupra memorata in die cœnæ dominicæ communicatio, poſt ſolutum ieiunium, anathematis interpoſitione abſciditur. Si itaq; illo die, poſt prandium communicare non licet, cui & exemplum Domini, & quorundam aſſenſus ſuffragari uidebatur: multo minus alijs temporibus licet, quibus horum neutrū cognoſcitur attributum. Hoc autem ita fieri, non ſolum honeſtas ſobrietatis, per quam receptacula pectorum, tantæ ſanctitati percipiendæ præparari conuenit, ne ſi indigne ſumatur, in iudicium tranſeat medicina: Sed etiam ratio neceſsitatis magna poſcebat, quia

Rationabile Decretum.

uidelicet prandentes ante communicationem,proficiẽte(ut adſolet) in peius mala conſuetudine,de paruis refectionibus,uſq; ad ebrietatis ingluuiem,interdum prolapſos credibile eſt. Et quid tam abſurdum, quam tunc ſpiritalẽ atq; uitalem percipere uictum,cum ex nimietate ingeſtorum, nec corporalia alimenta poteſt crapulatus, honeſte tractare? Apoſtolus autem præcipit dicens. Omnia ueſtra, honeſte,& ſecundum ordinem fiant. Quæ moderationes, quamuis in ſingulis ſanctorũ operibus neceſſariæ ſint,tamen etiam atq; etiam in ſanctiſsimi ſanguinis & corporis domini ueneratione debent ſeruari,ut uidelicet honeſte,hoc eſt,humiliter pacem & charitatẽ in corde tenentes,ieiuni & ſobrij,cum mundicia corporis & cordis,quantum fieri poteſt,ipſa ſacramenta contingamus. Secundũ ordinem autẽ,ut ſanctificationem eorũ a cibis cęteris,utpote animæ uitam ſignificantium,longe diſtare ſciamus.Et primo horum conſolatione refecti,deinde corporis ſuſtentacula capiamus. Quod aũt neq; ante,neq; poſt communicationem in Eccleſijs ſit conuiuandum:et Canones diſcrete & manifeſte loquuntur,& nos ſuperius commemorauimus.

Omnia honeſte & ſecundũ ordinem fiant in nobis.

1.Cor.14.

Supra c.11

Quod alij rarius, alij crebrius, alij quotidie communicandum dicant. Cap. XX.

QVia uero de ratione Sacramẽtorum pauca perſtrinximus,uidetur ſubnectendum,qualiter ad quotidianam celebrationem eorundẽ miniſteriorum uſus peruenerit.Et quoniam multiplex eſt eius rei apud doctores relatio:colligimus ſummatim, quæ poſſumus,ita ut nomina ſingulorum authorum propter prolixitatẽ nõ ponamus.Nihil uero conemur aſtruere,quod nõ uel ita legimus,uel ex lectione coniectauimus,uel ueracium uerbis percepimus,uel uſu inſinuante cognouimus. Alij,ut ex patrum collationibus diſcimus,ſemel in anno communicandum cenſebant, ut uidelicet diuturna præparatione corpus et animam purificantes,tandem ad communionem menſæ cæleſtis digne pertingerent. Et quidem horum alij ipſam celebrationem annuam,in die cœnæ dominicæ faciebãt,ut ibi ſolum Sacramentorum gratia iteraretur illorũ,ubi primitus eſt oſtenſa.Vnde & ipſa die ſoluebant ieiunium,ſicut in feſtis actitare ſolemus:& ante meridiem collectas explebant.Quod in Canonibus partim oſtendit,& penitus prohibetur.Sed alijs cautiorib. uiſum eſt,iſtos eo indigniores ad annuã ſuæ obſeruationis celebritatem peruenire:quo ſe putabant longa dilatione defecatos, quãdoq; ad ſacrorũ perceptionem ſatis dignos accedere:meliuſq; credebant, quamuis animis dignis,crebrius iterari quæ ſancta ſunt. Quia talis eſt illa ſpiritalis medicina,ut & ſanos adiuuet ad perſeuerantiam ſanitatis,

Communicarunt alij ſemel in anno ex humilitate.

Spiritualis medicina.

tatis,& uulneratis ſubueniat ad redintegrationem uirtutis. Et ideo dignius percipitur,quo percipientes per humilitatis cuſtodiam ſubſtrati: nunquam ſe ad eius perceptionem ſatis dignos arbitrantur. Qui autem tardius ſecundum iudicium ſpiritalium medicorum ipſi admittuntur medelæ,ideo ad tempus abſtinere debent,ne præpropere,incongrua ſuis ualitudinibus ingerentes medicamina, grauius ęgrotent:& quod alijs eſt reparatio, illis fiat damnatio. Alij omni Dominica uel omni ſabbato apud Orientē,& Hiſpanias Miſſas facientes, commemorationem paſsionis dominicæ omni ſeptimana ſi facerent, ſufficere credebant. Vnde etiam orationem dominicam,quæ ab illis(ut credimus)Apoſtolorum temporibus,ante communicationem & panis fractionem dicebatur:Quidam illo tantum tempore recitandam crediderunt, quo ſacrificia celebrabant. Quia panem illum, qui in eadem oratione petitur,ſuperſubſtantialem intelligi,non quotidianum uoluerunt.Et ſic fiebat, ut qui ſemel per hebdomadam communicabā, ſemel etiam orationem dominicam recenſerent. Cyprianus autem quotidie dicendā eſſe oſtendit, dicens.Itaq; in oratione dominica panē noſtrū.i. Chriſtū dari nobis quotidie petimus:ut qui in Chriſto manemus et uiuimus,a ſanctifica tione et corpore eius nō recedamus.Itē Hilarius.Et quia quotidiana oratio eſt,quotidie quoq; panis uitæ ut detur orat.S.Aug.dicit,De quotidianis paruiſq; peccatis,ſine qbus uita hęc nō ducitur,quotidiana oratio fidelium,ſatis facit errori. Superioribus quidē,ita ut prædictū eſt complacuit. Alijs uero nō ſolū in dominicis et feſtis generalibus,ut ſunt Natiuitas,Epiphania,Paſcha,Aſcenſio dñi,et Pentecoſtes:Verū etiā in natalicijs ſanctorū, diuinorū munerū celebranda eſſe myſteria.Legitur enim Felix 27.Papa cōſtituiſſe,ut ſuper memorias martyrū Miſſæ celebrarētur.Sed B.Gregor.Papa in ordine 66. præcepit,ſuper corpus B.Petri Apoſtoli fieri Miſſas. His ita obſeruatis,cœperunt iuniores tempore ſecuti,ferias ieiuniorum agere:ueraciter intelligentes,panem illum quotidianum,& quotidie petendum,& quotidie ab illis,quibus competit, offerendū et accipiendū. Quia uero Melciades 33.ordine. Romę præſulatum agens,ſtatuit ut nulla ratione dominico aut v.feria ieiuniū quis fideliū ageret.Pagani enī,his diebus quaſi ieiunia frequentabant.Ideo B.Gregor. ſupradictus,in diſpoſitione officiorū anni, infra quadrageſimam,v.feriā,uacantem dimiſit:ut quia feſtiua erat ueluti dominica,etiam officio diei dominicæ celebris haberetur.Quæ v. feria,qm̄ poſtmodū cœpit ut cæteræ ieiunijs applicari: Gregorius iunior ſtatuit, eam Miſsis & orationibus eſſe ſolennem, & undecunq; colligens,eiuſdem diei augmētauit officia. Cum ergo Hebræi carnales ſuas oblationes quotidie ex iuſsione domini celebraſſe legantur, quare non Chriſtiani hoſtias ſuas ſpiritales quotidie offerant, & in monumentum ſuæ

Alij omni die dominica cōmunicarunt.

Panis noſter quotidianus.

Quotidiana oratio.

Miſſæ in ſanctorum Natalitijs.

Diuinorum officiorū diſpoſitio a Greg. facta.

Quotidie celebrare Miſſam.

ter,uel quoties libet,eadem myſteria in die iterare congruum putat, credens,tanto amplius Deum ad miſericordiam flecti, quanto crebrius paſsio Chriſti commemoratur.Et fortaſſe conſuetudinē ſuam inde confirmandam exiſtimat,Quia Romanorum uſus habet,duas uel tres interdum unius ſolennitatis facere Miſſas: ut in Natiuitate Domini ſaluatoris,& aliquorum feſtis ſanctorum. Siquidem Theleſphorus nonus in ordine,Romanæ ſedis Epiſcopus,in Natale domini noctu tres Miſſas celebrari conſtituit. Et reuera non eſſe abſurdum crediderim,ſi dum plures in una die faciendæ ſunt Miſſæ,unus ſacerdos duas uel tres neceſsitate,uel uoluntate perſuadēte, celebret potius,quam quaſdam dimittat. Ad hoc accedit quod totius uſus Eccleſiæ,habet ſæpius Miſſas agere pro uiuis, pro defunctis,pro eleemoſynis,& alijs diuerſis cauſis,quod etiam officia his attributa teſtantur.In diebus itaq; publica celebritate conſpicuis, aut illæ diuerſarum rerum neceſsitates ſunt intermittendæ, aut concurrentibus ſibimet, publica obſeruatione & priuata neceſsitatæ , utriuſq; expletio ſuis eſt diſcernenda officijs, uel, quod ſuperius commemorauimus,una oblatione diuerſæ cauſæ ſunt explendæ.Fidelium relatione uirorum in noſtram uſq; peruenit notitiam,Leonem Papam (ſicut ipſe fatebatur)vij.uel viij.Miſſarum ſolennia ſæpius celebraſſe. Bonifacium uero Archiepiſcopum & Martyrem,ſemel tantum per diem Miſſas feciſſe.Qui & non longe ante noſtra fuerunt tempora, & ambo tam ſcientia quam gradu præcipui.Itaq; unuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet,dum fides concordet, ut nec ſæpius offerentes , æſtiment Deum aliter petitiones non poſſe diſcernere:nec ſemel hoſtias per diem immolantes , putent ſuæ fidei ſubtilitatem potius , quam ſuperiorum deuotionem diuinis acceptam conſpectibus.

Plures uno die celebrare Miſſas.

Leo Papa ſæpius, Bonifacius martyr ſemel in die celebrauit.

Rom.14

De ordine Miſſæ & offerendi ratione. Cap. XXII.

QVoniam igitur,qualiter ad celebrationem quotidianam Miſſarum ſolennia peruenerint, qualitercunq; monſtrauimus.Hinc de officio Miſſæ,quid,quādo, & a quibus ſtatutum ſit , quantum inuenire potuimus,exponamus. Quod nunc agimus multiplici orationum,lectionum, cantilenarum & conſecrationum officio,totum hoc Apoſtoli, & poſt ipſos proximi (ut creditur) orationibus & commemoratione paſsionis dominicæ , ſicut ipſe præcepit:agebant ſimpliciter. Vnde circa domos,ſecundum ſuperius commemorata teſtimonia, frangebant panem.Quod etiam alia ſententia Lucas declarat,dicens. Vna autem ſabbati,cum conuenißemus ad frangendum panem,et reliqua.Et relatio maiorum eſt, ita primis temporibus Miſſas fieri ſolitas , ſicut modo in paraſceue

Quid fuit Miſſa tempore Apoſtolorum.

Act.20

paſchæ

paſchę(in quo die apud Romanos Miſſæ non aguntur) communicationem facere ſolemus, id eſt, præmiſſa oratione dominica, & ſicut ipſe Dominus noſter præcepit: commemoratione paſsionis eius ad hibitateos corpori Dominico communicaſſe et ſanguini, quos ratio permittebat.

Aucta cum tẽpore Miſſarum officia.

Proficiente dehinc religione, amplius aucta ſunt a Chriſti cultoribus officia Miſſarum, quo uel pax præſtita, latius terminos propagauit Eccleſiæ, uel ſanctorum copia, uſu facta eſt cõualeſcente frequentior. Quod in ſacrarum ædium conſtructione uel ornatibus ita proueniſſe iam diximus: Non quod aliqui ſequentium, Apoſtolis fuerint ſcientia uel religioſitate maiores: ſed quia illi maxime curabant, ab infidelitate ad fidem, a tenebris homines ad lucem uocare, & in ueritate ſtabiles reddere, ipſa facilitate religionis, melius quod uolebant rudibus perſuadere potuerunt. Vnde etiam (ſicut legitur) credentes, primi de gentibus legalium pondere mandatorum deprimi noluerunt. Multi itaq; apud Græcos & Latinos Miſſæ ordinem, ut ſibi uiſum eſt, ſtatuerunt.

Act. 15

Romani a Petro receperunt ordinẽ Miſſæ.

Et Romani quidem uſum obſeruationum a Beato Petro Principe Apoſtolorum accipientes, ſuis quoq; temporibus, quæ congrua iudicata ſunt, addiderunt. Quorum morem ideo in ſacris rebus tam multæ gentes imitantur, quia & tanti magiſterij ex apice Apoſtolico primordijs clarent, & nulla per orbem Eccleſia, æque ut Romana, ab omni fere hæreſeon cunctis retro temporibus pura permanſit. Ambroſius quoq; Mediolanenſis Epiſcopus, tam Miſſæ quam cæterorum diſpoſitionem officiorum, ſuæ Eccleſiæ & alijs Liguribus ordinauit. Quæ & uſq; hodie in Mediolanenſi tenetur Eccleſia.

Introitus Miſſæ a Celeſtino

Igitur ordinem Miſſæ Romanæ ut poſſumus exequamur. Antiphonas ad Introitum dicere, Celeſtinus Papa 45. inſtituit, ſicut legitur in geſtis Pontificum Romanorum: cum ad eius uſq; tempora, ante ſacrificium lectio una Apoſtoli tantum & Euangelium legeretur. Letaniæ autem quę ſequuntur, id eſt, Kyrieleyſon & Chriſteleyſon, a Græcorũ uſu ſumptæ creduntur: quia & Græca ſunt uerba, & ea ipſi Græci ſæpius in ſuis iterant Miſsis.

Hymnus Angelicus a Theleſphoro.

Hymnum autem angelicum, in quo paucis uerbis, quædam ab Angelis circa Natiuitatẽ Dominicam, in laudem Dei ſunt prolata, ſequentes ſancti patres ad communem ſanctæ & indiuiduæ trinitatis laudationem, dulciſsimas & congruentiſsimas dictiones addiderunt: ut ſicut eius principium a cæleſtibus eſt ordinatum miniſtris, ita etiã tota eius ſeries, diuinis eſſet plena myſterijs. Illum, inquam, hymnum ante ſacrificium dici Theleſphorus 9. Romanorum præſul conſtituit, ut ad tantæ ſanctitatis celebrationem, congregatorum animi, angelicæ modulationis dulcedine mulcerentur. Sed in hoc loco quæri poteſt, Si idem hymnus huius Papæ temporib. ante ſacrificiũ cœpit dici: Cur longo tempore poſt ſub Celeſtino, legatur tantum ante ſacrificium lectionẽ Apoſtoli & Euangelium

gelium præceſsiſſe, ut ille neceſſario de Pſalmis Dauid antiphonas, quæ ante ipſas lectiones cantarentur, præpoſuiſſe uideatur? Vbi reſpondendum eſt, uel conſtitutum quidem fuiſſe a Theleſphoro, ut idem hymnus in capite Miſſæ diceretur, ſed apud poſteros ipſam eius conſtitutionem intermiſſam, donec a ſequentibus plenius totus ordo Miſſæ componeretur: uel ita ſtatutum ab eo, ut ipſe hymnus in ſummis feſtiuitatibus, & a ſolis Epiſcopis uſurparetur, quod etiã in capite libri Sacramentorum deſignatum uidetur, et ideo ſcriptum eſſe, uſque ad tempora Celeſtini ante ſacrificium lectiones tantum habitas: ut ſubintelligatur, quamuis ille hymnus interdum ante Miſſas diceretur, ut prædiximus: non fuiſſe tamẽ, quod iugiter in omnibus Miſsis ab omnibus ſacerdotibus, ante lectiones poneretur, antequã idem Celeſtinus antiphonas ad Introitum dicendas inſtituit. Vel ita potuit euenire, ut idẽ Celeſtinus: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus, et reliqua, ante ſacrificium docuerit dicere, quod nihilominus hymnus angelicus dici poteſt, quia principium eius Iſaias Propheta Seraphim pronunciaſſe commemorat: Sed ab imperitis quibuslibet in eodem loco, ubi Theleſphorus dicitur, hymnum angelicum ante ſacrificium poſuiſſe, additum ſit Gloria in excelſis Deo, putantibus nullum alium intelligi hymnum angelicum, niſi quem angeli nato Domino cecinerunt. Quæ uerba, id eſt, Gloria in excelſis Deo, ſi non eſſent poſita in capitulo Theleſphori, nõ naſceretur quæſtio ſupraſcripta: & intelligeretur hymnus angelicus, ille qui ante actionem cantatur. Huic aſſertioni uidetur illud ſuffragari, quod legitur Symmachum 53. Romanorum præſulem conſtituiſſe, ut omni dominica, uel Natalicijs ſanctorum, Gloria in excelſis Deo, diceretur. Aut enim (ſicut prædiximus) illum hymnum Theleſphorus nõ appoſuit, aut ſi fecit, ſtatutum illius longo tempore imperfectum remanſit. Orationes quas collectas dicimus, quia neceſſarias earũ petitiones cõpendioſa breuitate colligimus .i. concludimus: diuerſi authores, utcunque uidebatur congruũ, confecerunt. Solebãt enim non ſolũ inter officia Miſſæ, uerum etiam in alijs orationibus conuenientibus & collocutionibus, quo cæteris aderant eminẽtiores, breui oratione opus concludere. Quod et in ſanctorũ patrum exemplis agnoſcimus, dum alij alios honorificentiæ cauſa, oratione colligere poſtulabant. Et uenerabilis Doctor Auguſtinus, in quibuſdam ſermonibus ſuis ad populum, ita terminauit locutionem, ut diceret extremo, Conuerſi ad Dominum. Vbi intelligitur oratione ſubiuncta, communem petitionem ad Dominum direxiſſe: Sicut etiam nunc ſolent ſacerdotes in concluſionibus nocturnæ uel diurnæ ſynaxeos, orationes breues, id eſt, Collectas ſubiũgere. Sunt enim tales, ut non alibi, quam circa ſacrificij celebrationẽ, ſint dicendæ. Sunt uero aliæ, quibus & in officio Miſſæ, & non minus in alijs locis poſſumus uti.

Creſcente

Alius hymnus angelicus *Eſaiæ 6*

Gloria in excelſis a Symmacho.

Collectæ a diuerſis.

Diuerſitas Collectarum.

Creſcente autem (ſicut prædiximus) religionis cultu diuinæ, creſcebat etiam paulatim orationum & officiorum Eccleſiæ compoſitio, multis & ex ſumma ſcientia, & ex mediocri, & ex minima addentibus, quæ congrua rebus explicandis uideantur. Ideoque credimus Concilijs, Carthaginenſi & Mileuitano ſtatutum, ut preces & orationes a quibuslibet compoſitæ, niſi probatæ fuiſſent in Concilio, non dicerentur. Nam & Gelaſius Papa in ordine 51. ita tam a ſe, quam ab alijs compoſitas preces, dicitur ordinaſſe. Et Galliarũ Eccleſiæ ſuis orationibus utebantur, quæ & adhuc a multis habentur. Et quia tam incertis authoribus multa uidebantur incerta, & ſenſus integritatem non habentia, curauit Beatus Gregorius rationabilia quæq; coadunare, & ſeclusis his, quę uel nimia uel inconcinna uidebantur, compoſuit librum, qui dicitur Sacramentorum, ſicut ex titulo eius manifeſtiſsime declaratur: In quo ſi aliqua inueniuntur adhunc ſenſum claudicantia, non ab illo inſerta, ſed ab alijs minus diligentibus poſtea credenda ſunt ſuperaddita.

Liber Sacramentorum a Gregor.

Lectiones Apoſtolicas uel Euangelicas, quis ante celebrationem ſacrificij primum ſtatuerit, non adeo certum eſt. Creditur tamẽ a primis ſucceſſoribus Apoſtolorum eandem diſpenſationẽ factam: ea præcipue cauſa, quia in Euangelijs eadem ſacrificia celebrare iubentur: & in Apoſtolo, qualiter celebrari debeant, docetur: Et ut ante ſanctiſsimæ actionis myſterium, ex Euangelio ſalutis & fidei ſuæ recognoſcerent fundamentum: & ex Apoſtolo eiuſdem fidei, & morum Deo placentium, caperent inſtrumentum. Antepónitur autem in ordine quod inferius eſt dignitate, ut ex minoribus animus audientium ad maiora ſentienda proficiat, & gradatim ab imis ād ſumma conſcendat. Statuit autem Anaſtaſius 41. Papa, ut quotieſcunq; ſanctum Euangelium recitaretur, ſacerdotes non recti, ſed curui ſtarẽt, ut uidelicet humilitatem, quæ a Domino docetur, etiam corpore demonſtrarent. Videtur autem, non alias lectiones ante Euangelium fuiſſe tunc poſitas, niſi tantum Apoſtoli Pauli, quas ſolum nominauit, qui geſta Pontificum ſcripſit, cum de Antiphonarum mentione ſubiũxit. Quod ante non fiebat, niſi tantum epiſtola Beati Pauli Apoſtoli legebatur, & ſanctum Euangelium. Quod etiam ſanctus Damaſus Papa ad Hieronymum ſcribens, pene eiſdem uerbis oſtendit. Et fortaſſe in primis ſolius Pauli lectiones, eo loco legebãtur. Poſtea autem omnibus latius augmentatis, aliæ lectiones, non tantum de nouo, uerum etiam de ueteri (prout feſtorum ratio poſcebat) intermixtæ ſunt Teſtamento. Nec mirum uideri debet, quod paulatim aucta narrantur officia, dum adhuc multa in rebus neceſſarijs defuiſſent: Cum uideamus uſq; hodie, & collectiones & collectas, & diuerſas laudum ſpecies, iam pene abundantibus omnibus, ſuperaddi, ut & in hoc illud Propheticum uideatur impleri: pertranſibunt

Epiſtola & Euangelium cur leguntur.

id eſt, Canonis

Paulatim aucta officia.

Dan. 12

tranſibunt plurimi,& multiplex erit ſcientia. Sed uidēdum eſt (ſicut Beatus Auguſtinus ait) ut cantentur, quæ ita ſcripta ſunt: quæ autem ita non ſcripta ſunt, non cantentur. Reſponſoria & Alleluia, quæ ante Euangelium cantantur, deinde adiuncta uidentur, poſtquam antiphonæ ad ingreſſum dici expirarunt, quę & uidentur prohibita Canonibus Hiſpanorum, qui longo poſt tempore ſunt conſtituti. In illis enim iubetur, ne aliquis hymnus, inter lectionem Apoſtolicam & Euangelium, in ordine Miſſæ ponatur. Ex quo intelligitur, id aliquos temptaſſe tunc temporis, ſed propter nouitatem rei, ſtudium eorum nondum fuiſſe a quibuſdam receptum. Quod tamen poſtea uſu Romano commendatum, ad omnes Latinorum peruenit Eccleſias. Symbolum quoq; fidei Catholicæ, recte in Miſſarum ſolenniis poſt Euangelium recenſetur, ut per ſanctum Euangelium, corde credatur ad iuſtitiam: Per ſymbolum autem, ore confeſsio fiat ad ſalutem. Et notandum, Græcos illud ſymbolum, quod nos ad imitationem eorum intra Miſſas adſumimus, potius quam alia, in cantilenæ dulcedinem ideo tranſtuliſſe. Quia Conſtantinopolitani Concilij proprium eſt, & fortaſſe aptius uidebatur modulis ſonorum, quam Nicænum, quod tempore prius eſt. Et ut contra hæreticorum uenena, in ipſis etiam Sacramentorum celebrationibus, medicamenta apud regiæ ſuæ urbis ſedem confecta, fideliū deuotio replicaret. Ab ipſis ergo ad Romanos ille uſus creditur perueniſſe, Sed apud Gallos & Germanos, poſt deiectionē Fœlicis hæretici, ſub glorioſiſsimo Carolo Francorū Rectore damnati: Idem ſymbolum latius & crebrius in Miſſarum cœpit officiis iterari. Concilio quoq; Toletano ſtatutum eſt, omni dominica idē ſymbolum, ſecundum morem Orientalium Eccleſiarum recitari: ut priuſquam Dominica dicatur oratio, fides uera manifeſtius teſtimonium habeat, & ad corpus Chriſti ac ſanguinem prælibandum, pectora populorum purificata accedant. In eiuſdem loci Concilio ſtatutum eſt, ut etiam hymnus Trium puerorum, ad Miſſam omni dominica in pulpito cantaretur. Quod Romani, propter multiplicitatem officiorum, non faciunt, niſi quatuor per annum diebus, quibus lectionum XII. numerus adimpletur. Offertorium, quod inter offerendum cantatur, quamuis a prioris populi conſuetudine in uſum Chriſtianorum ueniſſe dicatur: tamen quis ſpecialiter addiderit officiis noſtris, aperte non legimus, ſicut & de Antiphona, quæ ad communionem dicitur, poſſumus fateri: cum uere credamus, priſcis temporibus patres ſanctos ſilentio obtuliſſe uel communicaſſe, quod etiā hactenus in ſabbato ſanctæ paſchæ obſeruamus. Sed ſicut ſupradictum eſt, diuerſis modis et partibus per tempora decus proceſsit Eccleſiæ, & uſq; in finem augeri non deſinet. Traditur deniq; Beatum Gregorium, ſicut ordinationem Miſſarum & Conſecratio-

Graduale & Alleluia.

Symbolum, nō Nicænum ſed Conſtantinopolitanum eſt.

Fœlix Epiſcopus ſub Carolo Magno de hæreſi damnatus Francfordiæ.

Hymnus Trium puerorum

Offertorium et Antiphona Communionis.

Cantus Gregorianus.

num:ita etiam cantilenæ diſciplinam, maxima ex parte in eam, quæ hactenus, quaſi decentiſsima obſeruatur, diſpoſitionem perduxiſſe, ſicut & in capite Antiphonarij commemoratur. Sciẽdum autem, quoſdam inordinate offerre, qui attendentes numerum oblationum potius, quam uirtutem Sacramentorum: ſæpe in illis tranſeunter offerunt Miſsis, ad quas perſiſtere nolũt. Rationabilius ſiquidem eſt ibi offerre, ubi uelis perſiſtere, ut qui munus Domino obtuliſti, offeras pariter pro eodem munere, ſuſcipiendo poſtulationem deuotam. Non enim fruſtra in actione dicitur, qui tibi offerunt: non dicit, qui obtulerunt, ut intelligamus eos, perſiſtere debere in offerendo, donec oblata adhoc perueniant, ad quod oblata ſunt.

Offerentes nõ debent abire ante Miſſæ actionem.

Sed & in hoc, error non modicus uidetur, quod quidã ſe non poſſe aliter plenam commemorationem eorum facere, pro quibus offerunt: niſi ſingulas oblationes, pro ſingulis offerant, uel pro uiuis & defunctis non ſimul ęſtimant immolãdum: cum uere ſciamus, unum pro omnibus mortuum, & unum panem eſſe & ſanguinem, quem uniuerſalis Eccleſia offert. Quod ſi cui placet, pro ſingulis ſingulatim offerre: pro ſolius deuotionis amplitudine, & orationum augendarum delectatione id faciat, non autem pro ſtulta opinione: qua putet unum Dei Sacramentum, non eſſe generale medicamentũ. Quodãmodo enim in fide imperfectus eſt, qui putat Dominum non diſcernere, quando una petitiõe pro multis rogatur, quid cui ſit neceſſe: uel faſtidioſum ęſtimat, cum eadem oblatio nunc pro uno, nunc pro alio exhibetur. Præfationem actionis, qua populi affectus ad gratiarum actiones incitatur, ac deinde humanæ deuotionis ſupplicatio, cœleſtiũ uirtutũ laudibus admitti depoſcitur, uel ipſam actionem, qua conficitur ſacroſanctum corporis & ſanguinis dominici myſterium (quam quoq; Romani Canonem, ut in Pontificalibus ſępius inuenitur, appellant) quis primus ordinauerit nobis ignotum eſt: Auctam tamen fuiſſe, non ſemel ſed ſępius, ex partibus additis intelligimus: quia & præfatio in quibuſdam feſtis aliter, quam diebus quotidianis dicitur. Et interdum non ipſa mutatur, ſed inſeruntur in medio ſpeciales quarundam rerum commemorationes.

Vna oblatio Miſſę pro multis fieri poteſt.

Offerre ſingulatim pro ſingulis quomodo licet.

Actio uero ſiue Canon ex eo cognoſcitur maxime, per partes compoſitus, quod nomina ſanctorum, quorum ibi communio & ſocietas flagitatur, duobus in locis poſita reperiuntur. Nõ enim uerum eſt, quod quidam dicunt. Ideo duos ordines nominum ibi factos, quia poſterius poſiti nondum coronati fuiſſent, cum priores in illo Canone ponerentur, cum ſciamus Ioannem Baptiſtam, ipſis Apoſtolis non tantum parem tempore, uerum & priorem: Stephanum uero parem, & utrumq; ante Apoſtolos coronatum. Cęteros quoque, qui in ſequenti ordine numerantur, eiſdem fuiſſe temporibus, quibus fuere, qui prius ſunt poſiti. Vnde conſtat ſequentes Eccleſiæ

Actio ſeu Canon Miſſæ.

Duo ordines ſanctorum nominum in Canone.

Doctores

Doctores,antiquis Patrum ſtatutis,quæ congrua uiſa ſunt addidiſſe:ut ſicut religioſorum aucta eſt multitudo, ita & religionis creſcerent inſtituta. Primam uero partem Canonis prædicti, ex eo uel maxime antiquã eſſe cognoſcimus, Quia in eo ordo Apoſtolorum non ita eſt poſitus, ſicut in emendatioribus Euangelijs inuenitur. Quod ideo fortaſſe euenit,Quia pars illa prius compoſita eſt,quam Euangelia,ad eam uirtutem,quæ nunc habetur apud Latinos,corrigerentur.In prioribus enim æditionibus (ut Hieronymus teſtis eſt) non ſolum Euangeliſtarum mutatus ordo,ſed etiam uerborum & ſententiarum erat confuſa commixtio. Alexander,ſeptimus Papa in numero, miſcuit paſsionem Domini in precatione ſacerdotum, quando Miſſæ celebrantur. Quod cum ita de eo in Pontificalibus ſcriptum ſit,dubium uidetur,utrum ille eam tantum partem actionis,qua paſsio Domini commemoratur,ordinauerit,uel totam a capite uſq; ad ipſum locum.Sed huic ſecundę æſtimationi uidetur contrarium, quod in ea parte ſancti nominantur, qui & ante illum, & qui poſt illius tempora longe fuerunt: niſi dicamus, ab illo eos tantum,qui ante illum fuerunt,commemoratos: Cæterorum uero nomina,ſuis quæq; temporibus ab alijs ſuperimmiſſa. Vnde & ipſius nomen Alexandri,in ſequenti ordine reperitur. Gregorius uero (de quo ſuperius ſępius fecimus mentionẽ)augmentauit in precatione Canonis,Dieſq; noſtros in tua pace diſponas:Vbi quidã uolunt intelligi, eam ab eo loco Canonis conſequentiam, uſq; in finem per illum fuiſſe compoſitam.Cui ſenſui repugnare uidetur, quod paſsio Domini, quam Alexander eidem precationi inſeruit,poſt hos uerſus habetur.Vnde nonnulli credunt,non amplius Gregoriũ, quam illas tres petitiones,id eſt,pro pace temporum,& ereptione ab æternis ſupplicijs,& conſortio ſanctorum obtinendo, prioribus ſuperaddidiſſe ſtatutis. Leo quoq; 47.loco, apud Romanos Pontificatum agens,conſtituit, ut intra actionem ſacrificij diceretur, ſanctum ſacrificium,& reliqua. De hoc etiam quæri poteſt,utrum ab eo loco,quæ ſequuntur addiderit,uel ipſa tantum uerba, id eſt, ſanctum ſacrificium,immaculatam hoſtiã,eo loco intermiſcuerit. Quod quia manifeſte non legimus, nolumus diffinire. Ex hoc tamen apparet, Gregorium, qui longe poſt Leonem fuit,non totum Canonem,ab eo loco quo ſua inſeruit,uſq; in finem compoſuiſſe. Gregorius deinde III.eiuſdem nominis Papa,faciens Oratorium in Baſilica Beati Petri,in honorem omnium ſanctorum:& quotidiana ibidem officia,ac in Miſſas eorũ uenerationem conſtituens celebrari,pariter inſtituit in Canone,a ſacerdote dicendum:Quorum ſolennitas,hodie in conſpectu tuæ maieſtatis celebratur. Domine Deus noſter toto in orbe terrarum,quod quia ſpecialiter ad illã pertinet celebritatem, non eſt Canoni, qui generaliter dicitur, adnotatum. Actio dicitur

Antiquitas ſacri Canonis.

Additio Alexandri Papę I

Additio Gregorij I.

Additio Leonis I.

Additio Gregorij III.

ipſe Canon, quia in eo Sacramenta conficiuntur Dominica. Canon uero eadem actio nominatur, quia in ea eſt legitima & regularis Sacramentorum confectio. Sequitur oratio Dominica, cum appoſitionibus congruis. Vna enim præcedens, eam fiduciam prædicat, qua dominum creatorem patrē dicere præſumamus: Altera ſubſequens explicat, quo modo, & à quibus malis, per Dominum nos liberari petamus. Quæ oratio Dominica, quia prius quam cætera, in conſecratione ſacrificiorum aſſumpta eſt, in expletione eiuſdem ſacratiſsimæ actionis digne ponitur: ut per hanc purificati qui communicaturi ſunt, quæ ſancte confecta ſunt, digne ad ſalutem ueram percipiant.

Oratio Dominica in Canone.

Oſculum pacis. *Innocentius I*

Pacem ante communionem dari, Innocentius Papa, decretis ſuis inſtituit: ſcilicet, ut quod in oratione ſancta ſub ſponſione remiſsionis præmittimus, pacatos nos ipſo opere demonſtremus.

Agnus Dei.

Agnus Dei in confractione corporis Domini, a Clero & populo decantari Sergius LXXXVI. Romanorum Antiſtes conſtituit: ut dum præparatur ad diſpenſandum corpus Dominicum, rogent accepturi, Quatenus ille, qui pro eis oblatus eſt innocens, faciat eos ſalubriter pignora ſalutis æternæ percipere.

Pacem accipere poſſunt etiā ij, qui non cōmunicant, niſi fuerint Excommunicati

Porro quod Canones præcipiunt, eum ad pacem non accedere, qui non communicat, quidam ſic intelligunt: Quod nō debeat pacem accipere quis in alijs Miſsis, niſi in quibus communicat. Alij uero uolunt, illū tantum a pace prohiberi, qui iudicio ſacerdotali a communione ſuſpenſus eſt. Illum autem, qui quadam ratione illo tempore differt communicationem, cum tamen non ſit extra communionem: non debere a pacis gratia ſeparari, ne humilitas eius, grauiorū criminum ſuſpicione notetur.

An uno die ſępius communicare liceat. *Supra c. 19*

Et quia de communicandi uarietate quædam pręmiſimus, hoc addendum uidetur. Eſſe quoſdā, qui ſemel in die communicare, etiam ſi pluribus interfuerint Miſsis, pro dignitate Sacramentorum ſufficere credant. Eſſe uero alios, qui ſicut in una, ſic in omnibus quibus affuerint Miſsis, in die communicare uelint. Quorū neutros culpandos exiſtimo, Quia ſicut Auguſt. ait de his, qui quotidie communicant, & illis qui rarius, Iſtos reuerentia ſanctarum retrahit rerum: illos uero, amor ſalubrium inuitat Sacramentorum.

De conſ. diſt. 2 c. Relatum.

Nam & ipſe ſacerdos, quoties in die Miſſas facit, communicare non omittit. Quod ſi non faciat, Canonico eſt feriendus iudicio. Et hoc non eſt mirum, ita de ſacerdote intelligi, cum Concilijs, Cęſarauguſtano & Toletano, communiter ſit ſtatutum de omnibus, ut qui acceperit Euchariſtiam & non ſumpſerit, quaſi ſacrilegus repellatur.

Quando in Miſſa communicari ſolet.

Eſt autem legitimum tempus communicandi, ante ultimam orationem, quæ dicitur ad complendum. Quia eius petitio maxime pro eis eſt, qui communicāt. Vnde etiam eorum, qui per ſingulas Miſſas communicare uolunt, accedendi uidetur uoluntas. Quia per totam Miſſam pro eis quam maxime, & quaſi nominatim oratur, qui ibi

offerunt

offerunt atq; communicant. Poſſumus autem & debemus, ut earum ſancta Miſſarum celebratio, non paucis ſed multis prodeſſe creditur dicere: cæteros & in fide & in deuotione offerentium & communicantium perſiſtentes, eiuſdem oblationis & communionis dici et eſſe participes. Quamuis autem, cum ſoli ſacerdotes Miſſas celebrant, intelligi poſsit, illos eiuſdem actionis eſſe cooperatores, pro quibus tunc ipſa celebrantur officia, & quorum perſonam in quibuſdam Reſponſionibus ſacerdos exequitur: Tamen fatendum eſt, illam eſſe legitimam Miſſam, cui interſunt ſacerdos, reſpondens, offerens atq; communicans: ſicut ipſa compoſitio precum, euidenti ratione demonſtrat. Statutum eſt autem Aurelianenſi Concilio, ut populus ante benedictionem ſacerdotis non egrediatur de Miſſa. Quæ benedictio intelligitur illa ultima ſacerdotis oratio.

Si non omnes communicãt.

Si ſolus ſacerdos communicat.

De Tempore Miſſæ. Cap. XXIII.

TEmpus autem Miſſæ faciendæ, ſecundum rationem ſolẽnitatum, diuerſum eſt. Interdum enim ante meridiem, interdum circa nonam: aliquando ad ueſperam, interdum noctu celebratur. Nam Theleſphorus Papa conſtituit, ut nullo tempore ante horæ tertiæ curſum, ullus præſumeret Miſſam celebrare: qua hora Dominus noſter, ſecundum Marci Euangelium, crucifixus aſseritur. Inter hæc notandum, neq; ieiunandum in Dominicis & feſtis maioribus, ubi non cogit neceſsitas, ſicut & Canones oſtendunt: nec in diebus ieiuniorum, uel unquam poſt meridiem, hymnum Angelicum, id eſt, Gloria in excelſis Deo, uel Alleluia dicendum, niſi in duobus ſabbatis Paſchæ & Pentecoſtes, quæ ſpecialibus myſterijs adornantur.

Quo tempore celebranda eſt Miſſa

Marc. 15

Alia eſt obſeruatio in diebus feſtis, quã eſt in diebus ieiunij.

De uaſis & ueſtibus ſacris. Cap. XXIIII.

VAſa quoq;, quibus præcipue noſtra Sacramenta imponuntur & conſecrantur: Calices ſunt & Patenæ. Calix dicitur, a Græco nomine κύλιξ. Patena a patendo, quod patula ſit. Ampulla quaſi parũ ampla. Zepherinus Ro. Pontifex 16. patenis uitreis Miſſas celebrare conſtituit. Tũ deinde Vrbanus 18. Papa, oĩa miniſteria ſacrata, fecit argẽtea, et patenas ✝ 25. In hoc ſicut & in reliquiſcultibus, magis & magis per incrementa temporũ decus ſuccreuit Eccleſiæ. Bonifacius martyr et Epiſcopus interrogatus, Si liceret in uaſis ligneis Sacramenta conficere, reſpondit. Quondam ſacerdotes aurei, ligneis calicibus utebãtur: Nunc e contra, lignei ſacerdotes, aureis utuntur calicibus. Syluester Papa conſtituit, Sacrificium al

Calix & Patena

forte 4 &c.

Dictum celebre Bonifacij martyris

taris non in ſerico, non in panno tincto celebrari, niſi tantum lineo é terra procreato: ſicut corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti in Syndone munda ſepultum eſt.

Sacrarum ueſtium uſus.

Veſtes etiam ſacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, auctæ ſunt ornatum. Nam primis temporibus communi indumento ueſtiti, Miſſas agebant, ſicut & hactenus quidam orientalium facere perhibētur. Stephanus autem 24. conſtituit, ſacerdotes & Leuitas ueſtibus ſacratis in uſu quotidiano non uti, niſi in Eccleſia tantum.

Dalmaticæ.

Et Syluester ordinauit, ut Diaconi dalmaticis in Eccleſia uterentur, & pallio linoſtimo eorum leua tegeretur. Et primo quidem ſacerdotes Dalmaticis ante Caſularum uſum induebantur: poſtea uero cum Caſulis uti cœpiſſent, dalmaticas Diaconibus conceſſerunt. Ipſos tamen Pontifices eis uti debere, ex eo clarum eſt, quod Gregorius uel alij Romanorum præſules, alijs Epiſcopis earum uſum permiſerunt, alijs interdixerunt. Vbi intelligitur non omnibus tunc fuiſſe conceſſum, quod nunc pene omnes Epiſcopi, & nonnulli presbyterorum ſibi licere exiſtimant, id eſt, ut ſub Caſula, dalmatica ueſtiantur.

Additio in ueſtibus ſacris.

Statutum eſt autem Concilio Bracarenſi, Ne ſacerdos ſine orario celebret Miſſam. Addiderunt in ueſtibus ſacris alij alia: uel ad imitationē eorum, quibus ueteres utebātur ſacerdotes: uel ad myſticæ ſignificationis expreſsiōnem. Quid enim ſingula deſignent, quibus utimur nunc: a prioribus noſtris ſatis expoſitum eſt.

Numerus ueſtium uet. et noui Teſt.

Numero autem ſuo antiquis reſpondent. Quia ſicut ibi tunica, ſuperhumeralis linea, ſuperhumerale rationale, baltheus, fœminalia, tyara & lamina, ſic hic dalmatica, alba, mappula, orarium, cingulū, ſandalia, caſula & pallium. Vnde ſicut illorum extremo ſoli Pontifices, ſic illorum ultimo, ſummi tantum paſtores utuntur.

De horis Canonicis & genuum flexione. De Hymnis item & Cantilenis, et incrementis eorum.
Caput XXV.

Inſtitutio horarum Canonicarum.

PRæmiſsis his, quæ de ordine Miſſæ uidebantur dicenda: de Canonicarum ſtatutis horarum, quæ Dominus dederit, adiungamus. Sciendum eſt, multa poſt reuelationem Euangelij, tempora tranſiſſe, antequam ita ordinarentur, quarundam per diem & noctem horarum ſolennia, ſicuti nunc habentur. In ueteri autem Teſtamento legimus, quaſdam certas orationis horas, ut tempus matutini & ueſpertini ſacrificij. Et quod Daniel legitur, ter in die genu in oratione flexiſſe, non abſq; ratione feciſſe credendum eſt.

Exod. 29. Dan. 6

In nouo quoq;, non tantum orandi, ſed etiā genua flectendi, copioſa reperiuntur exempla. Nam Dominus Ieſus Chriſtus ante

ſtus ante

ſtus ante paſsionem ſuam, procidēs in faciem ſuā adorauit patrem. *Lucæ.22*
Et Stephanus poſitis genibus, pro lapidantibus exorauit. De Bar- *Act.7*
tholomæo etiam legitur Apoſtolo, quod cēties in die, centies in no-
cte, flexerit genua. Quamuis autem geniculationis morem, tota *natio Scotorū in geniculationibus p. cellit*
ſeruet Eccleſia, tamē præcipue huic operi Scotorum inſiſtit Natio:
quorum multi pluribus, multi paucioribus, ſed tamē certis uicibus
& dinumeratis, per diem uel noctem genu flectētes, non ſolum pro
peccatis deplorādis, ſed etiam pro quotidianæ deuotionis expletio-
ne, ſtudium iſtud frequētare uidētur. Quibus autem horis uel tem- *Quibus dieb. geniculari nō licet*
poribus, inter publica officia ſine genuum flexione orādum ſit, Ca-
nones loquuntur, id eſt, in Dominicis, & feſtis maioribus, & Quin-
quageſima, iuxta quos Canones, publice pœnitentes, ſemper genua
flectere debēt. Horæ igitur Canonicę, quamuis omnes rationa *Exēpla Christi & sanctorum*
li autoritate celebrētur, et nihil in eis obſeruetur, quod non exempla
uel dicta ſanctorum patrum confirmēt, tamē quædam manifeſtiori
bus ſunt dedicatæ documētis, ut ipſum Dominum noſtrum, in ora-
tione legimus pernoctaſſe: Paulum quoq; & Sylam noctis medio *Lucæ 6*
oraſſe in carcere, terræ motus oſtendit. Circa tertiam in Apoſtolos *Act.16.*
orātes, Spiritus Sanctus deſcēdit. Hora ſexta Petrus aſcendit in cœ- *Act.2,10.et 3.*
naculum, ut oraret, Itemq; cum Ioanne in templum ad horam orati
onis nonam, in qua etiam oranti Cornelio Angelus apparuit.
Teſtis eſt etiam Philo, Primitiuam apud Alexandrinos Eccleſiam *Vide Euſeb. li. 2.c.17. in hiſt. Eccleſi.*
inter alia bona, hymnos ante Gallicantus Lucanos celebraſſe. Ex
his itaq; & ſimilibus intelligimus, apud multos, horas, quæ & nunc
celeberrimæ ſunt, obſeruatas, ſed non ea diſtributione Pſalmorum
uel orationum, qua nūc utimur. Quam & circa tempora Theodoſij
ſenioris inchoatam, ac deinceps expletam multis animaduertimus
cauſis. Ambroſius enim Mediolanēſis (ut in libris confeſsionum *Hymni S. Ambroſij*
ſuarum, Beatus Auguſt. teſtatur) hymnos diuinæ laudationis popu
lo componēs, perſecutionem Iuſtinæ Auguſtæ, rerum nouitate leni
uit. Quo in tempore (ſicut etiam in uita ipſius Ambroſij ſcribitur)
Antiphonę, Hymni, & Vigiliæ, in Eccleſia Mediolanenſi celebrari
cœperunt. Hilarius quoq; Pictauienſis, hymnos compoſuit. Et de *Hilarij*
Gelaſio Papa ſcribitur, quod tractatus & hymnos, in morem Beati *Gelaſij*
Ambroſij compoſuerit. Damaſus uero conſtituit, ut Pſalmi die no- *Damaſi*
ctuq; canerentur, per omnes Eccleſias uel Monaſteria: & præcepit
hoc Epiſcopis & presbyteris. Deinde Ioannes Conſtantinopo- *Io. Chryſoſt.*
litanus, primus auxit in nocturnis hymnis orationes, ob hanc uel
maximè cauſam. Arriani extra ciuitatem collectas agebant. Sabba-
to autem atq; Dominica intra portas & porticus congregati, hym-
nos & antiphonas ex Arriano dogmate compoſitas, decantabant: *Hymni Arrianorum*
Et hoc maxima noctis parte faciētes, diluculo cum ipſis antiphonis,
per mediam ciuitatem egreſsi portā, ad ſuā Eccleſiam concurrebant.

Cumq́ hoc crebro, quaſi ad uituperationem Orthodoxorum, fa-cere non ceſſarent. Frequenter enim etiam hoc cantabãt: Vbi ſunt qui dicunt tria uirtute unum. Tunc Ioãnes, ne ſimplices huiuſmodi cantibus traherentur, inſtituit ſuum populum, ut & ipſi nocturnis occuparẽtur hymnis: Quatenus & illorum obſcuraretur opus, & fi-delium profeſsio firmaretur. Studium ergo Ioannis nimis utile, cum turba periculiſq́ finitum eſt. Hæc in decimo libro hyſtoriæ Eccleſia-ſticæ, quę tripartita dicitur, ita inſeruntur: in quibus et hoc ſubnecti-tur paulo inferius. Dicendum tamẽ eſt, unde ſumpſit initium, ut in Eccleſia Antiphonæ dicantẽtur. Ignatius Antiochię Syrię, Tertius poſt Apoſtolum Petrum Epiſcopus, qui etiam cum ipſis dege-bat Apoſtolis, uidit angelorum uiſionem, quomodo Antiphonas ſanctæ trinitati dicebant & hymnos: Iſq́ modum uiſionis Antiochenæ tradidiſſe probatur Eccleſiæ, & ex hoc ad cunctas tranſiuit Ec-cleſias. Notandum autem, hymnos dici non tantum, qui metris uel rithmis decurrunt, quales compoſuerunt Ambroſius, Hilarius & Beda Anglorum pater, & Prudẽtius Hiſpaniarum Scholaſticus, & alij multi: uerumetiam cæteras laudationes, quæ uerbis cõuenientibus, & ſonis dulcibus, proferũtur. Vnde & liber Pſalmorum, a-pud Hebræos liber hymnorum uocatur. Et quamuis in quibuſdam Eccleſiis, hymni metrici nõ cantẽtur, tamen in omnibus, generales hymni, id eſt, laudes dicũtur. Cantãdos etiam illos, qui legitime componũtur, Toletani autoritas Cõcilij oſtẽdit, inter alia ſic dicens.

Antiphonæ ab Ignatio inſtitutæ.

Compoſitores hymnorum] Metricorum.

Et quia a nonnulllis magno ſtudio, in laudem Dei atq́ Apoſtolo-rum, & martyrum triumphos, compoſiti eſſe noſcuntur, ſicut ſunt hi, quos beatiſsimi doctores, Hilarius atq́ Ambroſius ædiderunt: Quos tamen quidam ſpecialiter reprobant, eo quod de ſcripturis ſanctorum Canonum, uel Apoſtolica traditione non exiſtunt. Reſ-puãt ergo & illum hymnum ab omnibus✝ compoſitum, quẽ quotidie publico priuatoq́ officio, in fine omnium Pſalmorum dicimus: Gloria & honor patri & filio & Spiritui Sancto, in ſæcula ſæculorũ Amen. Sed & ille hymnus, quem nato in carne Chriſto, angeli cecinerunt. Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonę uoluntatis, reliqua quæ ibi ſequuntur, Eccleſiaſtici doctores compoſuerunt. Ergo nec ipſi in Eccleſijs canendi ſunt, quia in ſanctarum ſcripturarum libris non inueniuntur. Componuntur Miſſæ ſiue preces uel orationes, ſiue commẽdationes, ſeu manus impoſitiones, ex quibus, ſi nulla decantantur in Eccleſia, uacant omnia officia Ec-cleſiaſtica. His uerbis oſtenditur, multa in Eccleſia nouiter componi quæ non ſint (ſi a fide ueritatis non abhorreant) abijcienda. Porro hymni metrici ac rithmici, in Ambroſianis officijs dicuntur, quos e-tiam aliqui in Miſſarum ſolennijs, propter compunctionis gratiam, quæ ex dulcedine concinna augetur, interdum aſſumere conſueue-

Multa in Eccleſiis cantantur, quæ non ſunt, ex ſacra ſcriptura.

✝comprobatũ

runt.

runt. Traditur ſiquidem Paulinum Foriulienſem Patriarcham,
ſæpius & maxime in priuatis Miſsis, circa immolationem Sacramen
torũ: hymnos, uel ab alijs, uel a ſe compoſitos, celebraſſe. Ego uero
crediderim tantum tantæquè ſcientiæ uirum, hoc nec ſine autorita-
te, nec ſine rationis ponderatione feciſſe. In officijs quoqꝫ, quæ

Hymni a S. Benedicto inſtituti in regula.

Beatus Benedictus Abbas, omni ſanctitate præcipuus, ordinauit:
hymni dicuntur per horas Canonicas, quos Ambroſianos ipſe no-
minans: uel illos uult intelligi, quos confecit Ambroſius, uel alios
ad imitationem Ambroſianorum compoſitos. Sciendum tamen,
multos putari ab Ambroſio factos, qui nequaquam ab illo ſunt ædi
ti. Incredibile enim uidetur, illum tales aliquos feciſſe, quales multi
inueniuntur, id eſt, qui nullam ſenſus conſequentiam habentes, inſo-
litam Ambroſio in ipſis dictionibus ruſticitatem demonſtrant.

Hymnus, Gloria Patri, &c.

Dicendum uero de hymno, qui ob honorem ſanctæ & unicæ trini-
tatis officijs omnibus interſeritur, cum a ſanctis patribus aliter atqꝫ
aliter ordinatum. Nam Hiſpani (ſicut ſuperius commemorauimus)
ita eum dici omnimodis uoluerunt. Græci autem, Gloria patri & fi-
lio et ſpiritui ſancto, et nunc et ſemper & in ſæcula ſæculorũ Amen.
Latini uero, eodem ordine & eiſdem uerbis hunc hymnum decan-
tant: addentes tantum in medio, Sicut erat in principio. Pro qui-

Calumnia Græcorum, de Sicut erat.

bus etiam particulis, quidam Græci minus ſapientes, Latinos, proxi
mis ante nos temporibus, calumnijs impetere conati ſunt. Intelligi-
mus tamen nos in hoc non errare, credita conſempiternitate gloriæ
patris & filij & ſpiritus ſancti: paritérqꝫ ſcientes, quod Romani fir-
miſsimi fidei ſeruatores, remotis cæteris cõpoſitionibus: hunc huius
hymni tenorẽ non aliter ſuſcepiſſent, niſi eum purũ ab omni errore
cognouerint: Affirmant ſiquidẽ multi hymnũ iſtum Nicæni Conci
lij ſacratiſsima ſanctione prolatũ, ut omnibus officijs & orationibus
intermixtus, & fidẽ coæternæ trinitatis inculcet: & in ſingulis petitio
nibus ipſa cõfeſsio melius fauorẽ diuinę exauditiõis obtineat. Hunc

Vſus huius hymni in Pſalmis, & Reſpõſorijs.

itaqꝫ hymnũ, nonnulli omnibus pene Pſalmis, & interdũ inciſionib.
Pſalmorum coaptant: Reſponſorijs uero paucioribus, ut illi qui ſta-
tuta patris Benedicti in horis ſequuntur Canonicis. Romani eum in
Pſalmis rarius, in Reſponſorijs crebrius iterant. Sane uerſum,

Deus in adiutorium meum &c.

qui in capite omniũ (præter Miſſas) officiorũ, quę horis Canonicis
exhibẽtur, dici ſolet, id eſt, Deus in adiutorium meum intende, & re
liqua, Patres antiqui ſuis collationibus inueniuntur ſtatuiſſe omni-
bus, non tantum officijs, ſed etiam operibus præmittendum, ut in-
uocatio diuinæ opitulationis, initio cuiuslibet actionis aſſumpta, faci
liorem faciat, & poſtulandi conſtantiam, & obtinendi uirtutem. In
agendis autem mortuorum, & circa paſsionis Dominicæ ſolennita
tem, inchoationes & expletiones officiorum, non ut in cæteris fiunt:
triſtitiæ uidelicet ſignificandæ cauſa, niſi aliquo grauiori decreto.

Quia

Magna in diuinis officijs diuerſitas.

Quia uero tanta eſt in ipſis diuerſitas officijs, non ſolum pro uarietate gentium ac linguarum, uerumetiam in una gente uel lingua, pro temporum mutatione, uel magiſtrorum ſtudioſa inſtitutione: ut ſi uelim cuncta replicare, quę de hac multiplicitate iam legimus, magis oneroſus quam profructuoſus uidear audituris. Omittã igitur, quæ infinita ſunt, hoc tantum affirmans, quod plenarius officiorum ordo, qui nunc per Romanum orbem ſeruatur, poſt antiquitatem multis temporibus euolutam, inſtitutus, & ad omnem eminentiam ſanctæ religionis eſt dilatatus. Creſcente enim fidelium numero, & hæreſum peſtilentia multiplicius pacem maculante Catholicam, neceſſe erat augeri cultum ueræ obſeruationis: ut & clarior religio accedentium ad fidem animos inuitaret, & auctior cultus ueritatis, conſtantiam Catholicorum aduerſus inimicos oſtenderet. In tantum denicꝫ, uel cantilenæ, uel Pſalmodiæ, memoriter exercendæ uſus erat rarus apud priores, ut de nouiſsimis pene Romanorum Præſulibus, & qui nec ducentis annis noſtra tempora præceſſerunt, quaſi memorabile quiddam & ſingulare ſcribatur, ſi qui eorum in rebus prædictis eminentiores cæteris uiderentur. Hormiſda enim in ordine LIIII. Clerũ compoſuit & Pſalmis erudiuit. Leo LXXXII. & Benedictus poſt eum proximus, itemcꝫ Sergius LXXXVI. Pſalmodia, & cantilenæ ſcientia, floruiſſe dicuntur. De Gregorio autem III. uelut inauditum quiddam, & nouum refertur, quod omnes Pſalmos memoriter tenuerit. Vbi intelligi datur, paucos priorum ita Pſalterium didiciſſe. Solebant enim Pſalmos, æque ut cæteras ſcripturas, partim etiam lectitando, ſuis officijs inſerere. Quod ſi diligenter aduertas, multis ſcripturarum documentis apparet.

Ordinis officiorum Ro. Eccleſiæ cæteris prę ferendus.

Cultus Dei in Pſalmis & alijs Canticis auctus.

Hic eſt Leo II

Greg. III.

Ordo Cantãdi a Greg. I

Supra. c. 22.

Ritus Eccleſiæ Gallicanæ

Ordinem autem cantilenæ, diurnis ſeu nocturnis horis dicendæ, Beatus Gregorius plenaria creditur ordinatione diſtribuiſſe, ſicut et ſupra de Sacramentorum diximus libro: cum multi ante, ſiue poſt eum orationes, Antiphonas, uel Reſponſoria compoſuerint. Nam & de Antiphonarum inchoatione ſuperius diximus: & Reſponſoria ab Italis primum inuenta traduntur, uel Ambroſio, uidelicet, uel alij noua diuinarum laudum augmẽtatione gaudenti. Et quia Gallicana Eccleſia, uiris non minus peritiſsimis inſtructa, ſacrorum officiorum inſtrumenta habebat non minima: ex eis aliqua Romanorum officijs immixta dicuntur, quæ plericꝫ & uerbis & ſono ſe a cæteris cantibus diſcernere poſſe fateantur. Sed priuilegio Romanæ ſedis obſeruato, & congruentia rationabili diſpoſitionum apud eam factarum perſuadente, factum eſt, ut in omnibus pene Latinorum Eccleſijs, conſuetudo & magiſterium eiuſdem Sedis præualeret: Quia non eſt alia traditio æque ſequenda, uel in fidei regula, uel in obſeruationum doctrina. Eſt etiam ille ordo officiorum laudabilis, quem Beatus Pater Benedictus Monachis conſtituit obſeruãdum, ſcilicet,

Ordo officiorum diuini cultus a S. Benedicto datus.

ſcilicet, ut qui propoſito à cæteris diſcernuntur, etiam continuæ ſer-
uitutis penſo, aliquid amplius cæteris perſoluere ſtudeant. Quam
diſpoſitionem ideo à paſtoribus Eccleſiarum non interdici puta-
mus, quia & uicina eſt autoritati Romanæ: Et quia Beatus Grego-
rius uitam egregiè patris Benedicti deſcribens, regulam ab eo con-
ſcriptam, in qua idem officiorum ordo habetur, collaudans: ſua au-
toritate ſtatutis eius fauere uidetur. Sunt tamen, qui neſcio qua Præſumptio
præſumptione, non ea uelint conſtitutione uti, uolentes pigritiam contra S. Be-
uel proteruitatem ſuam illo excuſare permiſſu: quo ſanctiſsimus uir nedictum
per humilitatis ſuæ magnitudinem uidetur concedere: ut ſi cui diſpli
cuerit diſtributio eius, quam fecit Pſalmorũ, ordinet ſi aliter melius
iudicauerit, quaſi quidam melius poſſint ſuo ordini congruentius
inuenire, quam ille qui ſpiritu omnium ſanctorum dicitur plenus
fuiſſe. Pſalmos autem cum ſecundum LXX. interpretes Roma- Pſalterium
ni adhuc habeant, Galli & Germanorum aliqui, ſecundum emen- Gallicanum
dationem, quam Hieronymus pater de LXX. editione compoſuit,
Pſalterium cantant. Quam Gregorius Turonẽſis Epiſcopus a par-
tibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Eccleſias tranſtuliſ-
ſe. Cantilenæ uero perfectiorem ſcientiam, quam pene iam tota
Francia diligit. Stephanus Papa cum ad Pipinum, patrem Caroli
magni (in primis in Franciam) pro iuſtitia ſancti Petri, à Longobar-
dis expetenda ueniſſet, per ſuos Clericos, petente eodem Pipino in-
uexit, indeq; uſus eius longe lateq; conualuit.

De Baptiſmi incremento & merſione & cauſis bapti- zandorum. Cap. XXVI.

DE Baptiſmo etiam dicenda ſunt aliqua, quod præfi-
guratum in tranſitu maris rubri uel Iordanis mani- Exodi 14
feſte, ſecretius autem alijs multis figuris præfigura- Ioſue 4.
tum cognoſcitur. Hoc Ioannes primus initio nouæ Baptiſmus Ioannis.
gratiæ ad fidem Chriſti conuerſis oſtendit: non ſua Ioan. 1.
adinuentione, ſed diuina conſtitutione prouiſum:
ſicut ipſe teſtatur dicens. Qui miſit me baptizare in aqua, & reliqua.
Baptizauit autem non in remiſsionem peccatorum, quod Chriſti
Baptiſmo agi conſueuit: ſed in pœnitentiam, dicens in eum, qui uen-
turus erat, ut crederent, hoc eſt, in Ieſum. De quo etiam teſtimonium Matth. 3.
perhibuit, dicens. Ego quidem uos baptizo in aqua in pœnitẽtiam.
Qui autem poſt me uenturus eſt, fortior me eſt: cuius non ſum dig-
nus, calciamenta portare, ipſe uos baptizabit in Spiritu Sancto &
igne. Et plane dignum erat, ut in noua generis humani, per aduen
tum filij Dei, in carne ſaluatione, nouum panderetur purificationis Lauacrum regenerationis.
myſterium: quatenus ſicut ſacerdotes Leuitici generis, lauari conſue
uerant

uerant ante oblationem carnalium hoſtiarum: ita omnes Chriſtiani nominis hæredes,(qui dicuntur regale ſacerdotium)lauacro ſpiritali,a peccatorum labe mundati:offerant Deo hoſtias ſpiritales,in odorem ſuauitatis. Sciendum autem primo,ſimpliciter in fluuijs uel fontibus baptizatos credentes.Ipſe enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus,ut in nobis idē conſecraret lauacrum, in Iordane baptizatus eſt a Ioanne,& ſicut alibi legitur: Erat Ioannes baptizans in Ænon iuxta Salim:quia aquæ multæ erant ibi. Et Philippus Euangeliſta eunuchum baptizauit in fonte, quem repperit in uia. Sicut autem ſupra oſtendimus, creſcente proceſſu temporum religionis honore,inſtitutionum Eccleſiaſticarum uſq; ad plenitudinem decus creuiſſe:ita & huius myſtici lauacri gradatim per temporū augmenta,in maius celebratio creuit. Addiderūt alij Chriſmatis unctionem, quam ex ueteri ſumptam conſuetudine,nemo qui dubitet: cum primis temporibus impoſitione manuum,baptiſmum confirmari ſoleret,quod in Samaria feciſſe Petrum legitur & Ioannem. Quæ confirmatio,& tunc ad primos Eccleſię paſtores pertinuit,& nunc pertinere non dubitatur. Vnde in Canonibus ſępe interdicitur presbyteris,ne Chriſma conficiant, neq; baptizatos in fronte conſignent: quod ſolis debetur Epiſcopis. Teſtantur hoc decreta Innocentij Papæ,& ſtatuta Syluestri,quia & ipſe inſtituit, ut presbyter baptizatum Chriſmate liniat,propter occaſionem tranſitus mortis. Quod ſi a Diacono uel quolibet alio homine baptizatus, caſu ante confirmationē tranſierit,credendum non eſt perire propter hoc, quia ſub fide qua credidit, poterit eſſe ſaluus, ſi eum poſt commiſſa peccata non perimant. Lege Concilij Eliberitani decreta. Alij addiderunt in Baptiſmatis Sacramento Exorciſmos, alij conſecrationem fontis, alij ſalis uel ſaliuæ infuſionem, alij Catechumenorum ordinabilem inſtructionem, Alij ſcrutinia diligentiſsime ad tantū myſterium præparationis ſtatuerunt. Sed & multa alia, quæ & exemplis diuinorum actuum,uel dictorum inuenta ſunt, & congruentiſsimis ſpiritalium profectuū ſignificationibus plena noſcuntur: ſicut copioſa priorū de eiſdem rebus documenta demonſtrant. Celebratur autem ipſum Baptiſma uerum,non niſi in nomine ſummę Trinitatis,quod & Dominus ipſe oſtendit,& Canones Apoſtolorum docent. Vnde quicunq; uel ab hæreticis in Trinitate baptizantibus, uel ab alio quolibet homine, ſub appellatione legitima eiuſdē ſanctæ Trinitatis fuerit baptizatus:rebaptizari nō debet, ne inuocatio ſummæ diuinitatis adnullari uideatur:ſed Chriſmate & manus impoſitione, quod imperfectum erat,perfici debet. Hoc in Canonibus & decretis patrum frequens habetur. Legitur quoq; in ultimo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro,quod Athanaſius adhuc puer inter coæuos, Baptiſmatis ſimilitudinē per ludum exercuerit. Alexandrū etiam Alexandriæ

Simplex olim Baptiſmus.

Ioann. 3

Act. 8

Chriſmatis unctio.

Multa ad baptiſmi ſolennitatem addita.

Baptizati in nomine Trinitatis, non rebaptizantur.

Athanaſij baptiſmus per luſum puerorū

driæ preſulē cognita interrogatione baptiſtæ & reſponſione baptizatorum, & cæteris: quæ quamuis per ludum, tamen iuxta noſtram religionē geſta ſunt, non rebaptizandos iudicaſſe: ſed uſitatis Eccleſiæ confirmandos myſterijs. Concilio quoq; Eliberitano, fidelibus plenum baptiſma habentibus, in neceſsitate baptizare permittitur. Victor etiam XV. Romanorum Pontifex conſtituit, ut neceſsitate faciente, liceat ubi inuentum fuiſſet, ſiue in flumine, ſiue in mari, ſiue in fontibus, Chriſtianæ credulitatis confeſsione clarificata, quicunq; ex gentilitate ueniens, baptizaretur. In hoc tamen & ſimilibus, non tribuitur quibuſcunq; baptizandi indiſcreta licentia: cum Concilio Carthaginenſi mulieres prohibeantur baptizare: ſed demonſtratur per hæc, ubi ineuitabilis neceſsitas poſcit: melius baptizari ubicunq; & à quocunq; in nomine Trinitatis: quàm periclitantem, ſine remedio deperire. Vnde etiā tempora baptizandi legitima in talibus neceſsitatibus obſeruanda nō ſunt: ſed iuxta decreta Leonis, ægritudine, perſecutione, obſidione & naufragio periclitātibus, ſemper eſt ſuccurrēdum: Et Concilio Gerundenſi, unius diei infans, ſi in diſcrimine ſit, baptizari iubetur. Eos autem, de quibus incertum eſt, id eſt, qui nullo teſtimonio probare poſſunt, ſe eſſe baptizatos, ex Concilio Carthaginenſi, & decretis Leonis diſcimus baptizari debere: Illos uero, qui baptizatos ſe quidem nouerunt, ſed in qua profeſsione ignorant: eiuſdem Leonis Papæ decreta, ſub manus impoſitione ſuſcipiendos conſtituunt. Tempora autem baptizandi legitima, Paſcha & Pentecoſtes præfigunt, ſecundū decreta Syricij, Leonis uel Gelaſij Epiſcoporum: Quamuis Concilio Gerundenſi Natalis Domini & Paſcha ponantur. Alij quoq; in Epiphania Domini baptizare uoluerunt, quia eo tempore Dominum noſtrum traditur baptizatum, quod & ipſum ab alijs prohibetur. Quia uero ſecundum Apoſtolum in morte ſaluatoris baptizamur, & ipſe Dominus intraturos regnum cœlorum, ex aqua & ſpiritu renaſci debere præmonſtrat, congrue a præſulibus Romanorum hæc duo tempora ſola, ad celebrationem præfixa ſunt baptizatis, id eſt, Paſcha & Pentecoſtes: quorum uno, paſsio Domini & reſurrectio: altero, aduentus celebratur Spiritus Sancti. Alij trinam immerſionem uolunt, in ſimilitudinem triduanæ ſepulturæ, ut in Canonibus Apoſtolorum ſtatutum habetur, et Romanorum conſuetudo obſeruat. Alij unam, propter diuinitatis unitatem contendunt, ut in Concilio Toletano pleniſsime habetur: ubi etiam commemoratur, quod B. Gregorius interroganti ſuper hoc Leandro, inter cætera ita reſponderit: quia in una fide, nihil officit Eccleſię conſuetudo diuerſa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ ſepulturæ Sacramenta ſignamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, reſurrectio triduani temporis exprimatur. Quod ſi quis forte etiam pro ſummę Tri-

Licentia baptizandi in neceſsitate.

Legitima tempora baptizādi Paſcha & Pentecoſte.

Roma. 6

Ioann. 3

Trina immerſio.

nitatis ueneratione exiſtimet fieri, necꝫ ob hoc aliquid obſiſtit, baptizandum ſemel in aquis mergere: qa dũ in tribus ſubſiſtẽtijs una ſubſtantia eſt: repræhẽſibile eſſe nullatenus poterit, infantem baptiſmate ter, uel ſemel mergere, quando & in tribus merſionibus perſonarum trinitas: & in una poteſt diuinitatis ſingularitas deſignari. Quæ ſingularis merſio quamuis tunc ita Hiſpanis complacuit, dicẽtibus, Trinam merſionem ideo uitandam, quia hæretici quidam diſsimiles in Trinitate ſubſtãtias dogmatizare auſi ſint, ad conſubſtãtialitatem ſanctæ Trinitatis negandam: tamen antiquior uſus præualuit, & ratio ſupradicta. Si enim omnia deſerimus, quæ hæretici in ſuam peruerſitatem traxerunt, nihil nobis reſtabit: cum illi in ipſo Deo errantes, omnia quæ ad eius cultum pertinere uiſa ſunt, ſuis erroribus quaſi propria applicarint. Notandum autem, non ſolum mergendo, uerum etiam deſuper fundendo, multos baptizatos fuiſſe, & adhuc poſſe ita baptizari, ſi neceſsitas ſit. Sicut in paſsione B. Laurentij quendam urceo allato, legimus baptizatum. Hoc etiam ſolet euenire, cum prouectiorum granditas corporum, in minoribus uaſis hominem tingi non patitur. Notãdum deinde, primis temporibus, illis ſolummodo baptiſmi gratiam dari ſolitam, qui & corporis & mentis integritate, iam ad hoc peruenerant, ut ſcire et intelligere poſſent, quid emolumenti in Baptiſmo conſequendum, quid confitendum atque credendum: quid poſtremo renatis in Chriſto eſſet ſeruandum. Refert ſiquidem Venerabilis pater Auguſtinus de ſeipſo, in libris confeſsionum ſuarum, quod pene uſcꝫ ad XXX. annorum ætatem catechuminus perdurarit: Et ea uidelicet intentione, ut per hanc temporis moram, de ſingulis edoctus, ad eligẽdum quodlibet libero duceretur arbitrio: & deferueſcentibus lubricæ ætatis incendijs, melius quod ſequendũ erat, ſeruare potuiſſet. Sed augeſcente diuinæ religionis diligentia, intelligẽtes Chriſtiani dogmatis amatores, peccatum Adæ originale, non ſolos eos tenere obnoxios, qui ſuis operibus præuaricationem auxerunt, ſed etiam eos, qui ſine ſuis commiſsis: quia ſecundum Pſalmiſtam in iniquitatibus concepti, & nati ſunt, immunes à peccato eſſe non poſſunt, dum de polluta radice procedunt: ut merito de omnibus dicatur per Apoſtolũ, Omnes peccauerunt: et egent gloria Dei. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Et de Adam in quo omnes peccauerunt: Hoc ergo ſentientes, ſanæ fidei ſectatores, ne perirent paruuli, ſi ſine remedio regenerationis gratiæ defungerentur, ſtatuerunt eos baptizari, in remiſsionem peccatorum. Non ſicut hæretici quidã gratiæ Dei repugnantes, contẽdebant, nulla neceſsitate paruulos baptizari, quia nondum peccaſſent. Quod ſi uerum eſſet, uel non baptizandi erant, uel ſi extra neceſsitatem baptizarentur, imperfectum & non uerũ in eis erat baptiſmi ſacramentũ: quod in ſymbolo confitemur, dari in remiſsionem peccatorum.

Marginal notes: Mergere aut ſuper fundere. — Catechumenorum olim inſtructio. — Baptiſmus paruulorum. — Pſal. 50 — Roma. 3 — Error Pelagianorum.

pecatorum. Ergo quia omnes, quos gratia Dei non liberat, pereunt in originali delicto, etiam qui ſui ſceleris non adiecerunt augmenta, neceſario paruuli baptizantur. Quod & S. Auguſtinus, in libro de Baptiſmo paruulorum oſtendit, & Affricana teſtantur Concilia, & aliorum patrum documenta quam plurima. Ex hac igitur occa- Patrini & Matrinæ. ſione inuentum eſt, ut Patrini, uel Matrinæ adhibeantur, ſuſcepturi paruulos de lauacro: & pro eis reſpondeant omnia, quæ ipſi per æ- tatis infirmitatem confiteri non poſſunt: Pariterq; debet ſpiritalis pa ter uel mater ei, quem de fonte regenerationis ſuſcepit, cum ad intelli gibilem peruenerit ætatem, inſinuare confeſsionem, quam pro eo fe- cit, ut qui aliena confeſsione, ſicut paraliticus fide portãtium, meruit Luc. 5 a peccatorum ſolui languore, ſtudeat ſaluti præſtitæ uiuere non in- digne, & ſua impleat executione, quod illorum confeſſus eſt ore, ſi non uult ſaluatione carere, quã illorum meruit fide. Non autem Ne pater aut mater ſuum baptizet ſiliũ Pater debet uel Mater de fonte, ſuam ſuſcipere ſobolem: ut ſit diſcre tio inter ſpiritalem generationem atq; carnalem. Quod ſi caſu eue- nerit, non habebunt carnalis copulæ deinceps adinuicẽ conſortium, qui in communi filio, compaternitatis ſpiritale uinculum ſuſceperũt. Baptizandi ſunt itaq;, non ſolum per ætatem loquentes, & intelli- gentes, quæ aguntur, ſed etiam nondum per ſe uel pro ſe loquentes. Sicut etiam Synodus Carthaginenſis baptizandos ſtatuit ægrotos, qui iam loqui non poſſunt, cum uoluntatis eorum teſtimonium, ſui dixerint, aut ipſi aliquibus ſignis comprobare potuerint. Mor- Ne quis pro mortuis bap- tizetur. tuis uero, Baptiſma uel Euchariſtiam dari, ſupradicti loci prohibe- tur Concilio: quamuis primis Prædicationis Euangelicæ tempori- bus, tanti feruoris quidam, in diuina credulitate referuntur fuiſſe, ut pro quibuſdam chariſsimis, ante annunciationem ueritatis, uel bap- tiſmi perceptionem, defunctos baptizari ſtuderent. Quod Apoſto- lus Paulus ad aſtruendam reſurrectionis fidem commemorat: Quia 1. Corin. 15 niſi crederentur reſurrecturi, ſtultum erat pro eis, qui iam non exiſte rent, laborare.

De Decimis dandis. Cap. XXVII.

Decimas Deo & ſacerdotibus Dei dãdas, Abraham Gen. 14. & 28 factis, Iacob promiſsis inſinuat. Deinde lex ſtatuit, Leuit. 27 Nume 18 Et omnes doctores ſancti commemorant. Et profe- Rationes, cur dandæ ſint Decimæ. cto dignum erat, ut Iſrahelitæ, decimas pecorum & frugum, & omnium pecuniarum Domino darent: qui ut eos liberaret, decẽ plagis percuſsit Ægyptios, & in nouiſsima plaga primogenita cunctorũ diſperdidit, gratiamq; ſuis præſtitit, ut impetratis pecunijs, ſpoliarent Ægyptum. De quibus decimis Auguſtinus Doctor mirabilis dicit. Decimæ ex de- Verba Aug.

bito requiruntur. Quid ſi diceret Deus, nempe meus es o homo,
mea eſt terra, quam colis, mea ſunt ſemina quæ ſpargis, mea anima-
lia quæ fatigas, meus eſt calor ſolis, & cum omnia mea ſint, tu qui
minus accõmodas, ſolam decimam merebaris? Sed reſeruo tibi no-
uem, da mihi decimam. Si non dederis decimam mihi, auferam no-
uem. Si dederis mihi decimam, multiplicabo nouem. Cum itaq;
Iudaicus populus, præceptum decimarum tanta diligentia obſerua-
ret, ut de minimis quibuſq; holuſculis, ruta uidelicet menta & cimi-
no (ut ipſe Dominus teſtatur) decimas daret: cur non maiori ſtudio
Matth. 23 plebs Euangelica eandem impleat iuſsionem, cui & maior eſt nume
rus ſacerdotum, & ſyncerior cultus Sacramentorũ? Ideo ergo dan-
dæ ſunt decimę, ut hac deuotione deus placatus, largius pręſtet quæ
neceſſaria ſunt, ſicut ſuperius oſtendimus. Ac ut ſacerdotes & mini
Cur ſacerdotibus debentur Decimæ. ſtri Eccleſiæ cura & ſollicitudine neceſsitatum corporalium, quibus
ſine hæc uita tranſigi non poteſt, releuati, liberiores fiant ad medita-
tionem diuinæ legis, & doctrinæ adminiſtrationem: atq; ſpiritalis
ſeruitij uoluntariam expletionem: & ut munus populi, in quotidia-
na oblatione Domino immoletur, Necnon ſecundum ſtatuta Ca-
nonica, in ſuſtentationem pauperum, & reſtaurationē Eccleſiarum
Quatuor partes ex oblationibus. proficiat. Quatuor enim partes iuxta Canones fieri, de fidelium
oblationibus debent: ut una ſit Epiſcopi, altera Clericorum, tertia
pauperum, quarta reſtaurationi Eccleſiarum ſeruetur.

De Letanijs agendis. Cap. XXVIII.

Letania Maior. Letanias, id eſt, Rogationes publicas (quas maiores
uocamus) Romani una die denominata, id eſt, VII.
Calendas Maij annuatim facere ſolent: Quas Gre-
gorius Papa initio ordinationis ſuæ inſtituit, dum
poſt aquarum inundationem, inſolita inguinaria
lues, primo Pelagio Papa extincto, populum ua-
Septena proceſsio. ſtaret Romanum. Quia tunc eo modo, ſeptenam ordinauit Le-
Paulus Diaconus in Mauritio Imp. taniam, ſicut Paulus in geſtis Longobardorũ commemorat, ut pre-
caturos Dominum, in ſeptem turmas diſtribueret: quo pietatem do
mini multiplicius implorarent. In primo Choro fuit Clerus, In ſe-
cundo Abbates omnes cum Monachis ſuis: in tertio omnes Abba-
tiſſæ cum congregationibus ſuis: In quarto omnes pueri: In quinto
omnes Laici: In ſexto omnes Viduę: In ſeptimo omnes mulieres cõ-
Letania minor 3. diebus Rogationũ. iugatæ. Triduanæ autem Lętaniæ, quæ proximis diebus ante aſcē
ſionem Domini, annue per omnes Galliarum uel Germaniæ Eccle-
ſias celebrantur, in Gallijs ſunt conſtitutæ. Temporibus ſiquidem-
Clodouei Regis Francorum, qui cum gente ſua, primus Chriſtia-
nus effectus eſt: dum ciuitas Vienenſium crebro terræ motu ſubrue

retur,

retur,& beſtiarũ deſolaretur incurſu: Sanctus Mamertus, eiuſdem ciuitatis Epiſcopus,eas legitur pro malis,quę præmiſimus,ordinaſſe.Quas Aurelianẽſis Synodus,& eo tempore iubet fieri,& ab opere ſeruili, ut plenius celebrentur, omnes uacare. Hiſpani autem, propter hoc quod ſcriptum eſt,nõ poſſunt filij ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus: Infra Quinquageſimam Paſchæ recuſantes ieiunare.Letanias ſuas poſt Pentecoſten poſuerunt,V. VI.& VII. ferijs eiuſdem hebdomadis, eas facientes. Alij eorum Idibus Decembribus triduanum ſtatuerunt ieiunium. Alij Calẽdis Decembribus. Notandum autem,Letanias non tantum dici illam recitationem nominum,qua ſancti, in adiutorium uocantur infirmitatis humanæ: ſed etiam cuncta quæ ſupplicationibus fiunt, orationes appellari. Letania autem ſanctorum nominum, poſtea creditur in uſum aſſumpta, quam Hieronymus Martyrologium, ſecutus Euſebium Cęſarienſem,per anni circulum conſcripſit. Ea occaſione ab Epiſcopis, Chromatio & Eliodoro,illud opus rogatus componere, Quia Theodoſius religioſus Imperator, in Concilio Epiſcoporum laudauit Gregorium,Cordubenſem Epiſcopum, quod omni die Miſſas explicans, eorum martyrum, quorum natalitia eſſent, nomina plurima commemoraret.

Mamertus Epiſcopus Vienenſis in Gallia.

Hiſpani

Inuocatio ſanctorum in Letanijs.

De Aqua ſparſionis. Cap. XXIX.

AQuam ſparſionis cum ſale benedici,& in habitaculis fidelium ſpargi, Alexander Papa conſtituit. Sicut enim populus prior legalibus inſtitutis deſeruiens, ſanguine luſtrabatur. Ita nouus Chriſtianorum populus,Baptiſmi Sacramento renatus,digne aqua benedicta aſpergitur: ut ſicut ſanguis agni in poſtibus ad repellendum percuſſorem ponebatur, ita myſterium aquæ, corpora & loca muneat renatorum.

Exodi 12 et 24.

De Benedictione Cerei. Cap. XXX.

CEreum autem benedici,nõn ſolum in principalibus Eccleſijs,ſed etiã in Parochijs Zoſimus Papa conſtituit. Quod ipſum Concilio Toletano oſtenditur, quoſdam Hiſpanorum obſeruaſſe,quoſdam neglexiſſe.

Comparatio & Eccleſiaſticorum ordinum & ſecularium. Caput XXXI.

CIrca harum calcem, rerum placet inſerere quandam ſæcularium atq; Eccleſiaſticarum comparationem dignitatum: quamuis non neſciam,ordinationes poteſtatum & officiorum,tanta diuerſitate pro uarietate gentium, locorum & temporum perplexas, ut de

Magna ſæcularium poteſtatum diuerſitas.

eis uix aliquid certi poſsit exponi. Quotus enim quiſq; eſt, qui ſe ſcire fateatur, quibus (non dico Aſſyriorum, Medorum & Macedonum, ſed uel Romanorum, quod notius & proximius nobis eſt,) Imperium diſtributum fuerit & ordinatum adminiſtrationibus & officijs: cum per longitudinem temporum, aliæ poteſtates alijs mutatæ ſint, aliç ſubditæ, aliæ additæ, ut ipſa inſtabilitate rerum, humanum eſſe, & temporarium comprobetur, quod quadam inconſtantia, & in maius extenditur, et in minus contrahitur. Omiſsis ergo incertis, quæ notiora ſunt, inuicem comparemus: ut oſtendamus ordinationes mundanæ ſapientiæ, in ſpiritalem Eccleſiæ uniuerſalis rempublicam ſacris diſtinctionibus commutatas, in ſimilitudinem antiquæ hiſtoriæ, qua uel pecuniæ Ægyptiorum, in uſum tabernaculi, uel Cedri de Libano cæſi: in templi ædificationem profeciſſe. Raab quoq; & Ruth & Achior, in numerum populi Dei translati narrantur. Sicut autem gens Romanorum, totius orbis monarchiam tenuiſſe fertur: Ita ſummus Pontifex in ſede Romana, uicem Beati Petri gerens, totius Eccleſiæ apice ſublimatur. De quo Sardicenſi Concilio ſtatuitur, cunctorum ſtatuta ad eum referri debere, idq; obſeruandum, quod ipſe ſtatuerit. Sicut uero ſummus ſæculi principatus, non tantum apud Romanos, uerumetiã apud aliarum partium gentes interdum fuit: Ita & aliæ Eccleſiæ, dignitati ſedis Romanæ conſociantur, id eſt, Antiochenſis in Aſia, Alexandrina in Affrica. In Concilio enim Niceno, harum Trium priuilegium Eccleſiarum, ceteris omnibus anteferendum oſtendit, ſed poſt trium locorum eminẽtia, ad unam dignitatem referri. Quia in duobus horum ipſe Petrus ſedit, Tertium nihilominus, id eſt, Alexandriam, per Marcum filium ſuum & Euangelium, quod ex ore eius ipſe Marcus deſcripſerat, ſuam effecerat ſedem. Similiter intelligendum de Principatibus ſæculi, quod quamuis in diuerſis orbis partibus, per tempora ſua fulſerint, tamen ad ius Romanum, quaſi unum apicem poſtremo omnes pene relati ſunt. Comparetur ergo Papa Romanus, Auguſtis & Cæſaribus. Patriarchæ uero Patricijs, qui primi poſt Cæſares, in Imperijs fuiſſe uidẽtur: Ita et iſti, qui ſatis pauci ſunt, primi poſt trium ſedium præſules habentur. Deinde Archiepiſcopos, qui ipſis Metropolitanis præminent, Regibus conferamus. Metropolitanos autem ducibus comparemus, Quia ſicut duces ſingularum ſunt prouinciarum: Ita & illi, in ſingulis prouincijs ſinguli ponuntur. Vnde in Chalcedonenſi Concilio iubetur, Ne una prouincia, in duos Metropolitanos diuidatur. Quod Comites uel præfecti in ſeculo, hoc Epiſcopi cæteri, in Eccleſia explent. Fertur enim in Orientis partibus, per ſingulas urbes & prçfecturas, ſingulas eſſe Epiſcoporum gubernationes. Sicut Tribuni militibus præerant: ita Abbates Monachis, Athletis ſpiritalibus præeſſe noſcuntur. Quemadmodum ſunt in palatijs præceptores

Ro. Pontifex In Eccleſia ſupremus Monarcha.

Exodi 11
3. Reg. 5
Ioſue 2
Ruth 4
Iudith 6

Alij Patriarchæ.

Comparatio inter ſeculares et Eccleſiaſticas poteſtates

uel comites palatij, qui ſæcularium cauſas uentilant: ita ſunt & illi,
quos ſummos Cappellanos Franci appellant, Clericorum cauſis prę
lati. Cappellani minores ita ſunt, ſicut hi, quos Vaſſos dominicos
Gallica conſuetudine nominamus. Dicti ſunt autem primitus Cap-
pellani, á cappa Beati Martini, quam Reges Francorum, ob adiuto-
rium uictoriæ, in prælijs ſolebant ſecum habere: quam ferentes et cu
ſtodientes, cum cæteris ſanctorum reliquijs Clerici, cappellani cœ-
perunt uocari. Porro ſicut Comites quidam, miſſos ſuos, præpo-
nunt popularibus, qui minores cauſas determinent, ipſis maiora re-
ſeruent: Ita quidam Epiſcopi coepiſcopos habent, qui in rebus ſibi
congruentibus, quæ iniunguntur efficiunt. Centenarij, qui & cente
nariones, uel uicarij, qui per pagos ſtatuti ſunt: Presbyteris plebium
qui Baptiſmales Eccleſias tenent, & minoribus præsbyteris præ-
ſunt, conferri queunt. Decuriones uel Decani, qui ſub ipſis uicarijs
quædam minora exercent, minoribus præsbyteris titulorum poſ-
ſunt comparari. Sub ipſis miniſtris centenariorum, ſunt adhuc mi-
nores, qui Collectarij quaterniones, uel duumuiri poſſunt appella-
ri. Quia colligunt populum, & ipſo numero oſtendunt ſe Decanis *Græcarū poteſtatū nomina*
eſſe minores. Sunt autem ipſa uocabula, ab antiqua conſuetudi
ne mutuata, in qua officia prælatorum, dicebantur ex numero ſubie
ctorum. Vt ſunt Chiliarchi Grecé, Latiné millenarij, centenarij uel
centuriones. Pentacontarchi, uel quinquagenarij Decani, uel de-
curiones, Quaterniones duumuiri. Ad horum ſimilitudinem ſunt
Diaconi & Subdiaconi, presbyterorum adiutores in uerbo, Baptiſ-
mo & quotidiano officio. Sunt etiam archipresbyteri, in Epiſcopijs
Canonicorum curam gerentes. Habent & poteſtates ſæculi, con-
ſiliarios in domeſticis, & liberorū Pædagogos ſuorum, habent ipſi
procuratores rei familiaris: Similiter in quibuſdam Eccleſijs Archi-
diaconos, quos familiæ reſpicit gubernatio. Sunt in ſæcularibus
quæſtionarij, id eſt, qui reos examinant: Sunt in Eccleſia Exorciſtæ,
dæmonum excluſores. Habent aulæ potentium ianitores, habet &
domus Dei oſtiarios: Habet mundus ueredarios, commentarienſes, *Vtriuſq; poteſtatis mem-*
ludorum exhibitores, carminū pompaticos relatores: habet Eccleſia *bra in unum*
acolytos, lectores, cantores, atq; Pſalmiſtas. Cæterū ex utriuſq; or *Eccleſiæ cor-*
dinis coniunctione & dilectione, una domus Dei conſtruitur, unū *pus coniuncta*
corpus Chriſti efficit, cunctis mēbris officiorū ſuorū fructus mutuæ
utilitati conferentibus: dum oculus eſt in ſapientibus, qui uerā lucem
& percipiunt & inſinuant: os in doctoribus: auris in beneuolis audi
toribus: naſus in diſcretionis amatoribus: manus in operatoribus: pe
des in proficientibus, uenter incompatientibus, humeri in laborum
toleratoribus, & cuncta in cæteris: ut non ſit ſchiſma in corpore, ſed *1. Cor. 12*
ſi gloriāt unum membrū, congaudeant omnia mēbra: ſi contriſtatur
unum, cuncta condoleant. Iſta conuenientia eouſq; tenenda eſt, do-
nec occurramus omnes in uirū perfectū, ut ſit Deus oīa in omnibus.

Concluſio Libelli.

Modeſtia Authoris.

GRaui pondere tandem ſolutus, & utinam tam profectuoſo quam magno, in fine cōcluſionis lecturos obteſtor, ne quod obedientiæ ſubiij, iſti tribuant temerariæ præſumptioni. Fateor enim, me nec repperiſſe cuncta, quę dilucidare cupiui, nec cuncta poſuiſſe, quæ repperi: cum & rerum magnitudo ſciendi cupiditatem ſuccenderet, & diuerſitatum confuſio faſtidij nimietatem præberet. Habebit tamen in his lectoris mei curioſa ueſtigatio, & ſi non copiam ſacietatis qua delectetur: qualemcunque tamen cauſam inquiſitionis, qua melius exerceatur.

EXPLICIT VVALAFRIDI STRAbonis Liber, de Eccleſiaſticarum rerum exordijs & Incrementis.

MISSA

MISSA BASILII MAGNI CÆSARIENSIS OLIM ARCHIEPISCOPI IN Cappadocia.

Ex uetuſto codice Latinæ Translationis, quæ habetur in celebri Monaſterio Sancti Ioannis in monte Rincauiæ circa ripam Rheni.

REVE-

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. ALOISIO LIPOMANO, EPISCOPO VERONENSI,

Nuncio Apoſtolico &c. Ioannes Cochlæus S. P. D.

EXpertus nuper hic R. Domine, aliquot ſcriptis & colloquijs ſummam & multiugem in rebus Theologicis eruditionem tuam: quam mirifice exornant linguarum peritia, rerum experientia, hiſtoriarum cognitio, & incredibilis ſuauiſsimæ conuerſationis humanitas: non potui non uehementer dolere ac moleſte ferre, properatum urgentibus Legationis tuæ negocijs tuum diſceſſum: eam præcipue ob cauſam, quod ex Vuormacia receperam, a Doctiſſ. uiro Domino Michaele Vueſtermãno, aliquot Antiquitatum uolumina ſcripta, biduo duntaxat ante tuum diſceſſum. Inter quæ ſane erat mirabile uolumen paruum, rotule inuolutum, & Græce uenuſtiſsime ſcriptum intus et foris, in politiſsima membrana. Cuius pars interior Miſſam Baſilij, Exterior Chryſoſtomi continebat. Id quod R. D. T. uehementer placuit. Et licet Romæ uideris iam pridem excuſam Græce utranq; Miſſam, optabas tamen precio tuam fieri rotulam illam. Ego autem maxime optabam, hanc Latine tranſlatam Baſilij Miſſam (quæ alijs nunc a Typographo adiungenda eſt pijs & eruditis ueterum antiquitatibus) a R. D. T. & a Doctiſsimo ſacerdote, quem in familia tua habes, D. Bernardino Sabino, cum Græco iſto conferri exemplari, priuſquam excuderetur, Cum diceretis elegantiorem eſſe phraſim in Græco quam in Latino. Quoniam uero publica neceſsitas cogebat uos abire, & Typographi officina urgebat opus, non licuit mihi uoto & deſiderio perfrui meo. Viſum eſt tamen grati fore animi officium, Celiberrimo nomini tuo hunc Sanctæ deuotionis libellum dedicare, ut per hoc maior ei apud Lectorem fides accreſcat & authoritas, tantorum uirorum comprobatus iudicio. Bene ualeat R. D. T. Ampliſsime Præſul tàm pietate quam eruditione inſignis, mihiquè perpetuo memorabilis. Ex caſtello S. Victoris prope Moguntiam.

DE

PRimum, Patriarchæ cum ſequentis ordinis Clero Eccleſiaſticis ueſtimentis induto, offeruntur in Sacrario ab oblationarijs mundatæ et compoſitæ oblatæ, à populis ſuſceptæ, quas ponit in patenis, & adolens ſuper eas incenſum dicit hanc orationem. Præparatio oblatorum in ſacrario.

Domine Deus noſter, qui cœleſtem panē eſcam omnis mundi, Dominum Deum noſtrum Ieſum Chriſtum, miſiſti nobis ſaluatorem & redemptorem, benefactorem quoque & benedictorem atque ſanctificatorem: ipſe & nunc Domine benedic uoluntaria iſta, & ſuſcipe ea in superceleſti altari tuo. Memēto domine cum benignitate & miſericordia, eorum qui illa offerunt, & pro quibus offeruntur, & immaculatos nos conſerua ſancto tuo Myſterio: quoniam ſanctificatum & glorificatum eſt ſuper omnia, glorificum nomen tuum patris & filij & ſpiritus ſancti, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum Amen. Oratio ſuper oblatas.

Tunc ante aduentum Pontificis intrant Eccleſiam Presbyter & Diaconus, & ſtantibus ante Cancellos, dicit Presbyter inclinato capite hanc orationem ſecrete.

Domine Deus noſter, cuius poteſtas eſt ſine numero, & gloria ſine menſura, qui in miſericordia innumerabilis & incompræhenſibilis es: ipſe dominator Domine, ſecundum clementiam tuam reſpice in nos, & in ſanctam domum iſtam, & fac nobiſcum diuitem miſericordiam tuam: quoniam tibi debetur omnis gloria & honor & adoratio, patri & filio & ſpiritui ſancto, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum Amen.

Et cantant Cantores tres uel quatuor uerſus Pſalmi. Bonum eſt confiteri Domino. Poſt quos ſtans Diaconus in ſecundo gradu ambonis, dicit alta uoce. In pace Dominum poſtulemus. Et iterū preſbyter dicit ſecrete hanc orationem. *Pſal. 91.*

Domine Deus noſter, ſaluum fac populum tuum, & benedic hæreditatem tuam, plenitudinē Eccleſiæ tuæ cuſtodi, ſanctifica diligentes decorem domus tuæ, glorifica glorificantes te diuina uirtute tua, & non derelinquas nos Deus ſperantes in te.

Diaconus dicit alta uoce. Suſcipe, ſalua, miſerere, & cuſtodi nos Deus gratia tua. Sanctiſsimæ & intemeratæ dominatricis noſtræ Dei genitricis & ſemper uirginis Mariæ, cum omnibus ſanctis memorantes, nos ipſos & ad inuicem atque omnem uitam noſtram Chriſto Deo commendemus. *Precatio ſæpe repetita.*

Populus reſpondet. Tibi domine. Presbyter alta uoce.

Quoniam tuum eſt Imperium, & tuum eſt Regnum, uirtus & gloria, pater, fili & ſpiritus ſancte, nunc & ſemper & in ſæcula ſæcu-

lorum

lorum. Pop. reſpondet Amen. Et cantant Cantores in am-
Pſalm.91 bone tres uel quatuor uerſus Pſalmi. Dominus regnauit, decorem indutus eſt, cum alleluia & gloria.

Poſt gloria dicit Presbyter. Vnigenite fili & uerbum Dei, cum ſis immortalis, dignatus es propter noſtram ſalutem incarnari, & de ſancta Dei genitrice & ſemper uirgine Maria immutabiliter humanari ac crucifigi, Chriſte Deus morte mortem calcaſti, unus qui es de ſancta Trinitate conglorificatus patri & ſancto ſpiritui, ſaluos nos fac. Diac. in ipſo loco ſtans dicit. In pace Dominum poſtulemus. Pop. reſpondet, kyrieeleyſon. Presby. Secrete.

Qui communes iſtas & conſonantes nobis dediſti orationes, quiq; duobus uel tribus conſonantibus in nomine tuo poſtulationes tribuere promiſiſti, ipſe & nunc ſeruorum tuorum poſtulationes commode adimple, dans nobis in præſenti ſæculo agnitionem tuæ ueritatis, & in futuro uitam æternam.

Precatio.II Diac. Suſcipe, ſalua, miſerere, & cuſtodi nos Deus gratia tua. Sanctiſsimæ & intemeratæ dominatricis noſtræ Dei genitricis & ſemper uirginis Mariæ, cum omnibus ſanctis memorãtes, nos ipſos & ad inuicem atq; omnẽ uitã noſtrã Chriſto Deo commendemus.

Pop. reſpondet. Tibi Domine. Presby. alta uoce. Quia benignus & Clementiſsimus es Deus noſter, & tibi gloriam offerimus, patri & filio & ſpiritui ſancto, nunc & ſemper & in ſęcula ſæcu-
Pſalm.94 lorum. Pop. reſpondet. Amen. Et cantant Cantores. Venite exultemus Domino, cum Antiphona. Saluos nos fac fili Dei, qui ſurrexiſti a mortuis, cantantes tibi alleluia.

Letania I.

Et procedit Pontifex. Diac. dicit. In pace dominum poſtulemus. Pop. reſpondet, kyrieeleyſon. Pontifex dicit. Domine Deus noſter, qui conſtituiſti in cœlis ordines, & militiam Angelorum in miniſterium gloriæ tuę, fac cum introitu noſtro introitũ ſanctorum Angelorum fieri, comminiſtrantium & conglorificantium tuam benignitatem, quia te decet omnis gloria & adoratio, & tibi gloriã offerimus patri et filio & ſpiritui ſancto, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum Pop. reſpondet. Amen. Diac. In pace dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro ſuperna pace et ſalute animarum noſtrarum dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Pro pace omnis mundi & ſtabilitate ſanctarum Eccleſiarum, & omnium coadunatione, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro ſancta domo iſta, & cum fidei reuerentia & timore Dei introeuntibus in eam, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro Archiepiſcopo noſtro uel honorifico Sacerdote in Chriſti miniſterio, & omni Clero

& po-

& populo, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro liberatione noſtra ab omni tribulatione, ira, periculo & anguſtia, dominum poſtulemus. Pop kyrieeleyſon. Pontifex ſecrete orationem ad ter ſanctum hymnum. Deus ſanctus, qui in ſanctis requieſcis, & ter ſancta uoce a Seraphim laudaris, & a Cherubim glorificaris, & ab omni cœleſti uirtute adoraris, qui ex nihilo eſſe feciſti uniuerſa, qui creaſti hominem ſecundum imaginem & ſimilitudinem tuam, omniqꝫ tuo dono eum ornaſti, dans poſtulãti ſapientiam & intellectum, & non deſpiciens peccantem, ſed poſuiſti pœnitentiam in ſalutem: qui dignatus es nos humiles & indignos ſeruos tuos in hora hac ſtare coram altari gloriæ tuæ, & debitam tibi adorationem & glorificationem offerre: Tu domine accipe ex ore noſtro peccatorum, ter ſanctum hymnum, & uiſita nos in benignitate tua, & indulge nobis omne delictum, uoluntariũ etiam & nõ uoluntariũ, Sanctifica noſtras animas & corpora, & da nobis in ſanctitate deſeruire tibi omnibus diebus noſtris, interceſsionibus ſanctæ Dei genitricis et omnium ſanctorum, qui a ſæculogloificauerunt te. *Beneficia Dei erga hominẽ.*

Leuante Sacerdote caput, Diaconus dicit. Suſcipe, Salua, miſerere, & cuſtodi nos Deus gratia tua. Sanctæ & intemeratæ dominatricis noſtræ, Dei genitricis & ſemper uirginis Mariæ, cum omnibus ſanctis memorantes, noſipſos & adinuicem atqꝫ omnem uitam noſtram Chriſto Deo commendamus Pop. reſpondet. Tibi domine. Sacerdos excelſa uoce. Quia ſanctus es Deus noſter, & tibi gloriam offerimus, patri & filio & ſpiritui ſancto, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Pop. reſpondet. Amen. Et cantant Cantores. ✠ Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis, miſerere nobis. Et aſcendit Pontifex cum ſacerdotibus & Diaconibus ad thronum. Et deſcendentibus Cantoribus de ambone dicit Pontifex. Pax uobis. Reſpondet Pop. Et cum ſpiritu tuo. Et ſedet Pontifex cum ſacerdotibus, ſtantibus Diaconibus ac Subdiaconibus & Clero ac populo, & cantatur Reſponſum in ambone. Inde legitur Apoſtolus. Inde Alleluia cantatur. Deinde deſcendit Pontifex de ſede, & inclinanti ſibi Diacono dicit. Dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtutem ſuam. Et legitur Euangelium ſtantibus omnibus cum timore & reuerentia. *Precatio III* *✠ ſancta* *Reſponſum ſeu reſpõſoriũ id nunc Graduale dicitur. Quod ad gradus ambonis canitur.*

Letania II.

Lecto Euangelio Diaconus in ambone. Dicamus omnes kyrieeleyſon. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Ex omni anima, & ex omni mente dicamus omnes kyrieeleyſon. Pop. kyrieeleyſon. Iterũ Diaconus. Domine omnipotens Deus Patrum noſtrorum: qui es diues in miſericordia, & benignus in miſerationibus, poſtulamus te, exaudi & miſerere. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Qui non uis

mortem peccatorum,ſed conuerſionem & uitam ac pœnitentiam, poſtulamus te, exaudi & miſerere. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro ſancta domo iſta, & cum fidei reuerentia ac timore Dei introeuntibus in eam, dominum poſtulemus. Pop kyrieeleyſon.

Diac.Pro Archiepiſcopo noſtro uel honorifico Sacerdote in Chriſti miniſterio, & omni Clero & populo, dominum poſtulemus Pop. kyrieeleyſon. Diac.Pro piiſsimo & a Deo conſeruando Imperatore noſtro,omniq; Palatio & exercitu eius,dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Pro quo & pugnare dominum Deum noſtrum,& ſubiicere ſub pedibus eius omnem hoſtem & bellatorem,dominum poſtulemus Pop. kyrieeleyſon Diac. Pro liberatione noſtra ab omni tribulatione,ira,& periculo, & anguſtia, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro circūſtante populo & expectante eam, quæ apud eum eſt,diuitem miſericordiam,dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac.Miſerere noſtri Deus ſecundum magnā miſericordiam tuam, poſtulamus te, exaudi & miſerere. Pop. kyrieeleyſon,per duodecim uices:Tunc conuertit ſe Pontifex ad populum, & facit tres cruces ſuper eum.Primam in medio, ſecundam ad ſiniſtram partem,tertiam ad dexteram,& conuertit ſe iterum ad altare et dicit.Quia miſericors & clementiſsimus Deus es,& tibi gloriam offerimus,patri & filio & ſpiritui ſancto,nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum

Pop. reſpondet, Amen.

Oratio fidelium prima. Tunc eleuans manus.Pontifex dicit Secrete. Domine Deus noſter,extenſam iſtam poſtulationem ſuſcipe a ſeruis tuis,& miſerere noſtri ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ,& magnitudinem miſerationum tuarum,& mitte ſuper nos ac ſuper omnem populum tuū, expectantē eam, quæ apud te eſt, diuinam miſericordiam. Et exclamat alta uoce, Quia miſericors & clementiſsimus es Deus,& tibi gloriam offerimus, patri & filio & ſpiritui ſancto,nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Pop. reſpondet, Amen. Diac. Orate fideles pro Catechuminis,poſtulantes,ut dominus eis miſericors ſit. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Inſtruat eos uerbo ueritatis. Pop.kyrieeleyſon. Diac. Reuelet eis Euangelium iuſtitiæ. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Suſcipe,Salua,miſerere,& cuſtodi eos Deus gratia tua. Pop. reſpondet kyrieeleyſon. Diac. Catechumini capita ueſtra domino inclinate. Pop. Tibi domine. Pontifex ſecrete orationem Catechuminorum. Domine Deus noſter, qui in cœlis habitas & reſpicis in omnia tua, reſpice in ſeruos tuos Catechuminos, qui inclinauerunt ceruices ſuas in conſpectu tuo. Impone eis domine leue iugum: fac eos membra Eccleſię tuę,et idoneos eos fac lauacro regenerationis, remiſsione peccatorum,& indumento incorruptionis,& agnitione

Precatio IIII.

filii

filij tui ueri Dei noſtri. Pont. excelſa uoce. Vt & ipſi nobiſcum glorificent honorificentiſsimum et magnificentiſsimū nomen tuum patris & filij & ſpiritus ſancti, nunc & ſemper & in ſęcula ſæculorū.

Pop. reſpondet. Amen. Diac. alta uoce. Omnes Catechumini procedite, Catechumini procedite, omnes Catechumini procedite. Nemo de Catechuminis remaneat. Omnes fideles iterum atq; iterum in pace dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon.

Tunc procedunt Catechumini ſi ſunt. Pontifex ſecrete. Tu domine oſtendiſti nobis magnum iſtud ſalutis myſterium, tu Idoneos nos feciſti miſeros, & indignos ſeruos tuos fieri miniſtros ſancti altaris tui: Idoneos nos fac uirtute ſancti tui ſpiritus in miniſterio iſto, ut indamnabiliter ſtantes, in conſpectu gloriæ tuæ, offeramus tibi Sacrificium laudis, Tu es enim omnia in omnibus. Da domine, & pro omnibus noſtris peccatis & populi tui ignorantia, acceptabile & ſuſceptabile fieri Sacrificium noſtrum in conſpectu tuo. Dia. ipſe qui legit Euangeliū. Suſcipe, Salua, miſerere & cuſtodi nos Deus tua gratia. Pop. kyrieeleyſon. Pont. uoce excelſiori. Quia te decet omnis gloria, honor & adoratio, pater & fili et ſpiritus ſancte, & nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Precatio V.

Pop. Amen.

Letania III.

Diac. Iterum atq; iterum in pace dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Pro ſuperna pace & ſalute animarum noſtrarum, in pace dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro liberatione noſtra ab omni tribulatione, ira, periculo & anguſtia, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Pont. ſecrete orationem fidelium ſecundam.

Deus qui uiſitaſti in miſericordia & in miſerationibus humilitatem noſtram, & ſtatuiſti nos humiles & peccatores, ac indignos ſeruos tuos in conſpectu ſanctæ glorię tuę, miniſtrare ſancto altari tuo Tu conforta nos uirtute ſancti tui ſpiritus in miniſterio iſto, & da nobis ſermonem in apertione oris noſtri, ad inuocandam gratiam Sancti Spiritus tui ſuper proponenda munera. Dia. in ambone. Suſcipe, Salua, miſerere, & cuſtodi nos Deus gratia tua. Pop. kyrieeleyſon. Pont. uoce excelſiori. Vt ſub Imperio, tuo ſemper cuſtoditi, tibi gloriam offeramus, patri & filio & ſpiritui ſancto, & nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Pop. Amen. Precatio VI.

Deſcendit Diaconus de ambone, & cantant Cantores ac populus. Qui Cherubim myſtice imitamur, & uiuificæ Trinitati ter ſanctum hymnum offerimus, omnem nunc mundanam deponamus ſollicitudinem, ſicuti regem omnium ſuſcepturi, cui ab angelicis inuiſibiliter miniſtratur ordinibus. Alleluia.

Interea deportantur & proponuntur munera à presbyteris, & poſt lauationem manuū, petit miniſtos pro ſe orare, & reſpondent.

Spiritus ſanctus ſuperueniat in te, & uirtus altiſsimi obumbret te, & comminiſtret tibi. Depoſitis muneribus, & ſuper altare compoſitis dicit Diaconus. Iteremus poſtulationem noſtram domino, propoſitis honorificis muneribus Domino Deo noſtro, & pro commodis & bonis animarū noſtrarū dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Pro ciuitate noſtra & omni ciuitate & regione, & his qui in fide Chriſti habitant in eis, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac, Pro temperie bona aeris, & abundantia fructuum terræ & tempore pacifico, dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro nauigantibus, iter agentibus, ægrotis, captiuis, & ſalute eorum, dominum poſtulemus.

Pop. kyrieeleyſon. Diac. Pro liberatione noſtra, ab omni tribulatine, ira, periculo, & anguſtia, dominum poſtulemus.

Pop. kyrieeleyſon. Pont. Secrete.

Domine Deus noſter, qui creaſti nos, & induxiſti in uitam hanc, qui oſtendiſti nobis uias ſalutis, qui dediſti nobis cœleſtium myſteriorum reuelationem, tu es qui poſuiſti nos in miniſtrationem hanc in uirtute ſpiritus tui ſancti, proſperare domine fieri nos miniſtros noui Teſtamenti tui, & miniſtros ſanctorū myſteriorum tuorum, ſuſcipe nos appropinquantes ſancto altari tuo ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ, ut ſimus digni offerre tibi rationabile iſtud & abſq; ſanguine Sacrificium pro noſtris peccatis & populi ignorantia. Quod Sacrificium accipiens in ſanctum & ſupercœleſte ac intelligibile tuum altare, in odorem ſuauitatis, emitte nobis gratiam ſancti tui ſpiritus: Reſpice in nos Deus, & uide ſuper ſeruitutem noſtram hāc, & ſuſcipe eam, ſicut ſuſcepiſti Abel munera: Noæ ſacrificium, Abrahæ holocauſtum. Moyſi & Aaron ſacrationes, Samuel hoſtias pacificas: Sicut ſuſcepiſti de Sanctis tuis Apoſtolis uerum iſtud myſterium: Sic & ex manibus noſtris peccatorum ſuſcipe munera noſtra, in benignitate tua domine, ut idonei facti miniſtrare impollute ſancto altari tuo, inueniamus mercedem fidelium, & prudentiam miniſtrorum in die terribili retributionis tuæ iuſtæ. Dia.

(Margin: Abſq; ſanguine, animaliū uidelicet, quæ immolabantur in uet. Te.)

(Margin: Precatio VII.)

Suſcipe, ſalua & cuſtodi nos Deus gratia tua. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Diem omnem perfectam, ſanctam, pacificam, et abſq; peccato à domino poſtulemus. Pop. Da domine. Dia. Angelum pacis, fidelem ductorem, cuſtodem animarum & corporum noſtrorum, à domino poſtulemus. Pop. Da domine. Dia. Indulgentiam & remiſsionem peccatorum noſtrorum, & propiciationem delictorum noſtorum, bona & commoda animabus noſtris, et pacem mundi à domino poſtulemus. Pop. Da domine.

Diac. Reliquū tempus uitæ noſtræ in pace proficere nos, à domino

poſtulemus

poſtulemus. Pop. Da domine. Dia. Chriſtianos fines in uita noſtra fideles, indolores, inconfuſos, inexpugnabiles & bonam reſponſionem, quæ eſt in terribili & horribili tribunali Chriſti, Chriſtum dominum poſtulemus. Pop. Da domine. Diac. Sanctę & intemeratæ dominatricis noſtræ, Dei genetricis & ſemper uirginis Mariæ, cum omnibus ſanctis, memorantes, noſipſos & adinuicem atq; omnem uitam noſtram Chriſto Deo commendemus.
Pop. tibi Domine. Pont. uoce excelſa. Per miſerationes unigeniti filij tui, cum quo benedictus es, una cum ſancto & benigno uiuifico tuo ſpiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum,

Pop. Amen. Pontifex. Pax omnibus. Diaconus. Diligamus inuicem. Et dant omnes pacem. Diacon. Oſtia. Oſtia.

Et clauduntur Oſtia. Diac. Intendamus & canamus Symbolum. Et cantant omnes Symbolum, incipiente Archidiacono.

Poſt Symbolum leuatur tertio, & ſic tertio tollitur linteum deſuper muneribus. Et dicit Diaconus. Stemus bene, ſtemus cum timore, intendamus ſancta oblatione in pace Miſſa.
Pop. Miſericordiam, pacem, Sacrificium laudis. Pont. uoce excelſa. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & Charitas Dei patris, & communicatio ſancti ſpiritus, ſit cum omnib. uobis. Pop. Et cum Spiritu tuo. Pont. Surſum corda. Pop. habemus ad dominum. Pont. Gratias agamus domino Deo noſtro. Pop. Dignum & iuſtum eſt. Pont. ſecrete. Qui es dominator domine Deus pater omnipotens, adorande: dignum uere et iuſtum ac decens eſt, magnitudine ſanctitatis tuæ te laudare, tibi hymnum dicere, te benedicere, te adorare, tibi gratias agere, te glorificare ſolum uerum Deum, & tibi offerre in corde contrito & ſpiritu humilitatis rationabile hoc miniſterium noſtrum: Quia tu es qui tribuiſti nobis agnitionem tuæ ueritatis. Et quis eſt idoneus loqui potentias tuas? auditas facere omnes laudatiões tuas, aut enarrare omnia mirabilia tua in omni tempore? Domine domine uniuerſorum, domine cœli & terræ, & omnis creaturæ uiſibilis & inuiſibilis, qui ſedes ſuper Thronum gloriæ, & reſpicis abyſſos: non habens initium, inuiſibilis, incompręhenſibilis, Incircunſcriptus, immutabilis, Pater domini noſtri Ieſu Chriſti, magni Dei & ſaluatoris ſpei noſtræ, qui eſt imago tuæ bonitatis, & obſignatio æqualis figuræ, in ipſo oſtendens te patrem, uerbum uitæ, deus uerus, qui eſt ante ſæcula ſapientia, uita, ſanctificatio, uirtus, lumen uerum: à quo ſpiritus ſanctus apparuit, ueritatis Spiritus, Adoptionis donũ, pignus futuræ hæreditatis, initium æternorum bonorum, uiuifica uirtus, fons ſanctificationis: A quo omnis creatura rationabilis & intelligibilis confortata, tibi ſeruit, & tibi ęternam offert glorificationem, Quia omnia ſeruiunt tibi. Te enim laudãt Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Prin-

Oratio deuotiſsima ad deũ Patrem.

habitare mundo hoc: dans præcepta ſalutis, diſcedere nos ab erroribus Idolorum, induxit nos in agnitionem ueritatis tuæ uere Dei & patris: acquirens nos ſibi ipſi populum acquiſitionis, Regale ſacerdotium, gentem ſanctam, & purgans nos in aqua, & ſanctificans ſpiritu ſancto, dedit ſeipſum commutationem morti, in qua tenebamur uenditi ſub peccato, & deſcendens per crucem ad inferos repleuit in ſe ipſo omnia, abſoluit dolores mortis, & reſurgens ac iter faciens omni carni ex mortuis reſurrectionem, ſicut non erat poſsibile teneri ſub corruptione Principem uitæ, Factus eſt primiciæ dormientium, primitiuus ex mortuis, ut ſit ipſe omnia in omnibus primatum habens. Et aſcendens in cœlum, ſedet in dextera magnitudinis tuæ in excelſis, qui uenturus eſt reddere unicuique ſecundum opera ſua. Dimiſit autem nobis memorationis ſalubris ſuæ paſsionis iſta, quæ propoſuimus ſecundum ſua mandata. Debens enim exire in uoluntariam & beatiſsimam & uiuificam ſuam mortem, in nocte qua tradebat ſeipſum pro mundi uita, accipiens panem in ſanctis ſuis & immaculatis manibus, & oſtendens tibi Deo & patri, gratias agens, benedicens, ſanctificans, frangens. Et uoce altiori. dedit ſanctis ſuis diſcipulis & Apoſtolis: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum, quod pro uobis frangitur in remiſsionem peccatorum. Pop. reſpondet, Amen. Iterum Secrete. Similiter & calicem de genimine uitis accipiens, miſcens, gratias agens, benedicens, ſanctificans, dedit ſanctis ſuis diſcipulis & Apoſtolis, dicens. Et altiori uoce. Bibite ex hoc omnes, hic eſt Sanguis meus noui Teſtamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Pop. Amen.

1. Petr. 2

Roma. 7

Col. 1

1. Cor. 15

Matth. 16

Lucæ 22

Verba conſecrationis.

Secrete iterum. Hoc facite in meam commemorationem. Quotiens enim comeditis panem hunc, & calicem iſtum bibetis, meam mortem annunciate, meam reſurrectionem confidite. Memorantes ergo domine & nos ſalutarium ſuarum paſsionum, uiuificæ crucis, triduanę ſepulturę, ex mortuis reſurrectionis, in cœlum aſcenſionis, in dextera tua Dei & patris ſeſsione, & glorioſæ ac terribilis ſecundæ eius præſentiæ. Et uoce excelſiori. Tua ex tuis tibi offerimus, per omnia in omnibus. Pop. Tibi hymnum dicimus, te laudamus, tibi gratias agimus domine et poſtulemus te deus noſter. Pont. ſecrete. Ideo domine ſanctiſsime et nos peccatores & indigni ſerui tui, qui conſtituti ſumus miniſtrare ſancto altari tuo, non propter iuſtitias noſtras, Non enim fecimus quid boni in terra, ſed propter miſericordias et miſeratiões tuas, quas effudiſti uitaliter ſup nos, cõfidẽter appropinquamus ſancto altari tuo, et ꝓponẽtes cõfiguralia ſancti corporis et ſanguinis Chriſti tui, te obſecramus, et te poſtulamus S. Sanctorũ, beneplacita tua benignitate uenire S. ſan

ctum tuum,ſuper nos & ſuper propoſita munera iſta,& benedicere
ea & ſanctificare. Modo erigit ſe Pontifex & ſignat. Et
oſtendere panem quidem iſtum,ipſum honorificum Corpus domi-
ni Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti.Quod autem eſt in calice iſto
ipſum ſanguinem domini Dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui
effuſus eſt pro mundi uita. Iterum inclinat ſe & dicit. Nos
autem omnes de uno pane & calice participātes,coadunati inuicem
in unius ſpiritus ſancti communione, & nullum noſtrum ad iudiciū
aut condemnationem facias accipere ſanctum corpus & ſanguinem
Chriſti tui,ſed ut inueniamus miſericordiam & gratiam cum omni-
bus ſanctis,qui a ſæculo tibi placuerunt, etiam patrum patriarcha-
rum, Prophetarum, Apoſtolorum, Euangeliſtarum , Martyrum,
Confeſſorum,Doctorum & omnis ſpiritus iuſtorum finem in fide
habentium. Pontifex uoce excelſa. Præcipue ſanctæ & intemera
tæ,benedictæ dominatricis & ſemper uirginis Mariæ. Iterum ſe-
crete. Sancti Ioannis præcurſoris & Baptiſtæ, Sancti illius, cuius
memoriam facimus,& omnium Sanctorum tuorum, quorum po-
Illius N. uide licet,cuius feſtum nominatim & specialiter agitur. ſtulationibus uiſita nos Deus:Et memento omnium dormientium
in ſpe reſurrectionis uitæ æternę,& refrigera eos ubi + uiſitat lux uul
tus tui.Adhuc te obſecramus. Memento S. Catholicæ & Apo-
+ uiſitur ſtolicæ Eccleſiæ,quæ eſt a finibus uſq; ad fines orbis terrarum,& pa
cifica eam, quam feciſti honorifico ſanguine Chriſti tui, Et ſanctam
domum iſtam confirma uſq; ad conſummationem ſæculi. Me-
mento domine eorum, qui munera iſta tibi obtulerunt,et per quos
Pro offerentibus. & pro quibus ea obtulerunt. Memento domine frugiferorum et
bene operantium in ſanctis Eccleſijs, et memorantium pauperum,
Retribue illis diuitibus + & cęleſtibus donis tuis. Da illis pro terre-
+ e nis cæleſtia,pro temporalibus æterna, pro corruptibilibus incorru-
ptibilia. Memēto domine eorum,qui ſunt in deſertis,& montibus,
& ſpeluncis, et in cauernis terræ. Memento domine eorum, qui
ſunt in uirginitate & uiduitate & reuerentia et monachali habitu et
uenerabili ciuilitate degentes. Memento domine pijſsimi & fide
Notabilis oratio pro Impe. liſsimi noſtri Imperatoris,quem decreuiſti regnare ſuper terram: da
ci arma ueritatis,arma bonæ uoluntatis,corona eum:Obumbra ſu-
per caput eius in die belli, conforta brachium eius, exalta dexteram
eius,corrobora Imperium eius,Subditas illi fac omnes barbaras Na
tiones,quæ bella uolunt. Tribue illi profundam et inablatā pacem.
Loquere in cor eius bona pro Eccleſia tua et omni populo tuo, ut
in tranquillitate eius tranquillam et pacificam uitam peragamus, in
omni pietate et uenerabilitate. Memento domine omnis princi
patus & poteſtatis,& qui ſunt in palatio fratrum noſtrorum & om
nis exercitus. Bonos in bonitate conſerua, malos bonos fac in be-
nignitate tua. Memento domini circunſtantis populi, & pro
certa

certa cauſa remanentium, & miſerere eis & nobis ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ. Promptuaria eorum adimple omni bono, coniuges eorum in pace & concordia conſerua, paruulos enutri, iuuentutem baiula, ſenectutem contine, puſillanimes conſolare, diſperſos congrega, errantes reuoca & coadiuua ſanctæ tuæ Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ, Energumenos a ſpiritibus immundis libera, nauigantibus connauiga, iter agentibus coitra, uiduis patrocinare, orphanos protege, captiuos libera, infirmos ſana, qui in ergaſculis & in metallis atq; exilijs, ſeu amara ſeruitute uel in quacunq; tribulatione & anguſtia, ſiue anxitate ſunt releua. Memento domine et omniũ petentium magnam miſericordiam tuam, & omnium amantium nos & odientium, & poſtulantium nos indignos, orare pro illis, & omnis populi tui. Memento domine Deus noſter omnium, & ſuper omnes effunde diuitem miſericordiam tuam, omnibus tribuens, quæ ad ſalutem ſunt poſtulationes, & quorum nos memoriam non fecimus, aut per ignorantiam, aut per obliuionem, ſeu propter multitudinem nominum: Ipſe memento Deus, qui ſcis uniuſcuiuſq; ætatem et appellationem, qui ſcis unumquenq; de uentre matris ſuæ. Tu es enim domine auxilium inauxiliatorum, ſpes deſperatorum, laborantium ſalus, nauigantiũ portus, languentium medicus. Ipſe omnibus omnia ſis, qui ſcis unumquenq; & poſtulationem eius, donum & neceſsitatem eius. Et erue domine ciuitatem hanc & omnem ciuitatem & regionem a fame, peſtilentia, terræ motu, dimerſione, igne, gladio, incurſu alienigenarum & ciuili bello. Modo excelſiore uoce. In primis memento domine Archiepiſcopi illius, quem da Sanctis tuis Eccleſijs ad pacem, integrum, honorificum, ſanum, longeuum, recte tractantem uerbum ueritatis tuæ. Iterum Secrete. Memento domine omnium Epiſcoporum Orthodoxorum recte tractantium uerbum ueritatis tuæ. Memento domine ſecundum multitudinem miſerationum tuarum & meæ indignitatis, indulge mihi omne delictum uoluntarium, etiam non uoluntarium. Et non pro peccatis meis prohibeas gratiã ſancti tui Spiritus à propoſitis muneribus. Memento domine honorifici presbyteratus, qui eſt in Chriſti miniſterio, & omnis Sacerdotalis ordinis. Et neminẽ confundas circumſtantium ſancto altari tuo. Viſita nos in bonitate tua Domine, appare nobis in diuitibus tuis miſerationibus. Bene temperatos & utiles nobis †aëres tribue, pluuiam pacificam ad fructificationem terrę largire. Benedic coronam anni benignitatis tuę. Comprime ſchiſmata Eccleſiarum, extingue incurſiones Gentium, hæreſum inſurrectiones citò deſtrue uirtute ſancti tui Spiritus. Omnes nos ſuſcipe in regno tuo, filios lucis & filios diei, oſtendens tuam pacem & tuam charitatem. Da nobis domine Deus noſter. Omnia enim dediſti nobis. Et uoce

Pro Circunſtantibus & alijs diuerſis.

forte + co iter.

Pro Archiepiſcopo nominatim.

Illius N.

Pro Epiſcopis

Pro ſeipſo.

Pro Clero.

Pro fructibus terræ.

forte + aëres.

excelſiori.

excelſiori. Da nobis uno ore & uno corde glorificare & laudare honorificentiſsimum et magnificentiſsimum nomen tuum, patris et filij & ſpiritus ſancti, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum.

Pop. Amen. Pont. Et ſint miſericordiæ magni Dei cum omnibus uobis. Pop. Et cum Spiritu tuo. Diac. in ambone. Aperiantur Oſtia. Et aperiuntur Oſtia.

Letania IIII.

Diac. Omnium ſanctorum memorantes, iterum iterumq́ in pace dominum poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Pro oblatis & ſanctificatis honorificentiſsimis muneribus domini Dei noſtri, et commoditate bonorum animarum noſtrarum, dominum poſtulemus, ut Clementiſsimus Deus, qui accepit ea in ſancto et ſupercœleſti ac intelligibili ſuo altari, in odorem ſuauitatis, emittat nobis gratiam & communionem Sancti ſui ſpiritus. Pop. kyrieeleyſon

Diac. Pro liberatione noſtra ab omni tribulatione, furore & anguſtia, dominũ poſtulemus. Pop kyrieeleyſon. Pont. Secrete

Ante communionem. Deus noſter, Deus ſaluans, tu nos doce digne gratias agere tibi pro benefactis, quæ feciſti & facies nobiſcum. Tu es Deus noſter, qui accepiſti munera iſta, munda nos ab omni iniquitate carnis & ſpiritus, & doce nos perficere ſanctificationem in timore tuo, ut in teſtimonio mundæ conſcientiæ ſuſcipientes portionem ſanctificationis tuæ coadunemur Sancti corpori & ſanguini Chriſti tui, & ſuſcipientes ea, habeamus Chriſtum habitantem in cordibus noſtris, & efficiamur templum tui ſancti ſpiritus, & neminem noſtrum Deus noſter reum facias horribilium tuorum, uidelicet iſtorum cœleſtium myſteriorum, neq́ infirma anima & corpore de indignitate ea ſuſcipere. Et da nobis uſq́ ad nouiſsimum anhelitum, digne ſuſcipere ſpem Sanctificationum tuarum in uiaticum uitæ æternæ: In excuſationem acceptabilem, quæ eſt in terribili tribunali Chriſti tui, ut & nos cum omnibus ſanctis, qui a ſæculo tibi placuerunt, fiamus participes ęternorum bonorum, quæ præparaſti diligentibus te domine.

Precatio VIII. Diac. Suſcipe, ſalua, miſerere & cuſtodi nos Deus gratia tua. Pop. kyrieeleyſon. Dia. Diem omnem perfectam, pacificam & abſq́ peccato a domino poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Angelum pacis fidelem ductorem, cuſtodem animarum noſtarũ & corporum noſtrorum, a domino poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon

Diac. Indulgentiam & remiſsionem peccatorum noſtrorum ac delictorum, bona & commoda animabus noſtris, & pacem orbi terrarum, a domino poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Reliquum tempus uitæ noſtræ in pace ducere & finire nos a domino poſtulemus. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Chriſtianos fines in uita noſtra fideles, indolores, inconfuſos, inexpugnabiles, et bonam

excuſa-

excuſationem,quæ eſt in terribili & horribili tribunali Chriſti Dei, Chriſtum dominum poſtulemus. Pop.kyrieeleyſon. Diac. Coadunationem fidei, & communionem eius ſpiritus poſtulantes, nos ipſos & ad inuicem atq; omnem uitam,Chriſto Deo commen-damus. Pop.Tibi domine. Pont.uoce excelſiori. Dignare nos domine cum fiducia indamnabiliter audire,inuocare te patrem Deum cœleſtem,& dicere.Pater noſter. Clerus & populus ſimul cum illo leuatis manibus. Pont.Quoniã tuum eſt regnũ,uirtus & gloria,pater & fili & ſpiritus ſancte,nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorũ. Pop.Amẽ. Pont.Pax omnib. Dia. Capita noſtra dño inclinemus. Pop. Tibi domine. Pont. Secrete orationẽ. Domine domine,pater miſerationum & Deus omnis conſolationis,inclinantes tibi ſua capita cuſtodi,muni, conforta, ab omni opere malo diſcedere fac, in omni autem opere bono coadiuua , & Idoneos fac indamnabiliter accipere intaminata & uiuifica myſteria in remiſſionem peccatorum,Et ſpiritus ſancti communione. Et uoce excelſiori. Gratia & miſerationibus atq; clementia unigeniti tui filij, cum quo benedictus es,una cum Sancto & benigno & uiuifico tuo Spiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Pop. Amen. Oſculũ pacis.

Diac. Intendamus. Pontifex exaltans panem dicit. Reſpice domine Ieſu Chriſte Deus noſter,ex ſancto habitaculo tuo & ueni ad ſanctificandum nos,qui ſurſum patri conſides,& hic nobis inuiſibiliter coes, dignare manu tua ſancta atq; intaminata dare nobis, & per nos peccatores populo tuo. Et uoce magna , Sancta ſcimus. Pop. reſpondet, unus ſanctus,unus dominus,unus Ieſus Chriſtus in gloria Dei patris cum ſpiritu ſancto.Amen.

Et cantant Cantores Communionem . Et ſic communicant omnes. Poſt communionem autem portantur munera in Sacrarium cantantibus omnibus hæc. Repleatur os noſtrum laude tua domine,ut hymnum dicamus gloriæ tuæ. Quia idoneos nos feciſti ſanctorum tuorum participare myſteriorum , ſalua nos in ſanctificatione tua,tota die meditantes iuſtitiam tuam. Alleluia. Cantus poſt communionẽ

Diac. Recte qui accepimus panem diuinorum intaminatorum, immortalium & cœleſtium atq; horribilium myſteriorum,& digne gratias agamus domino. Pop.kyrieeleyſon. Pont.Secrete. Gratias agimus tibi domine deus noſter in aſſumptione ſanctorum & intaminatorum,immortalium & cæleſtium Myſteriorum , quæ dediſti nobis in benefacto,& ſanctificatione atq; ſanitate animarum noſtrarum & corporum:Ipſe domine uniuerſorum da fieri in nobis cõmunionẽ corporis et ſanguinis Chriſti tui,in fide inconfuſa,in charitate non ficta,in multiplicatione ſapientiæ,in ſanitate animę & corporis,in auerſione omnis aduerſarij,in perfectione mandatorũ tuorũ,et excuſatione acceptabili,quę eſt in terribili tribunali Chriſti tui. Gratiarum actio.

Diac.

Diac. alta uoce. Suſcipe, ſalua, miſerere, & cuſtodi nos Deus
Precatio IX. gratia tua. Pop. kyrieeleyſon. Diac. Diem omnem perfectam, ſanctam, pacificam, & abſq; peccato poſtulantes, nos ipſos & ad inuicem, atq; omnem uitam noſtram Chriſto Deo commendemus. Pop. Tibi domine. Pont. uoce excelſiori. Quia tu es ſanctificatio noſtra, & tibi gloriam offerimus, patri & filio & ſpiritui ſancto, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Pop. Amen.

Diac. In pace procedamus in nomine domini. Pontifex poſt hæc uadit retro Lectorium. Et dicit Diaconus. In pace dominum
Benedictio poſt finem Miſſæ. poſtulemus. Pontifex. Qui benedicis benedicentes te domine, & Sanctificas confidentes in te, ſalua populum tuum & benedic hæreditatem tuam. Plenitudinem Eccleſiæ tuæ cuſtodi, Sanctifica diligentes decorem domus tuæ, glorifica glorificantes te diuina uirtute tua, & non derelinquas nos ſperantes in te, pacem mundo tuo da Eccceſijs tuis, Sacerdotibus, Imperatori noſtro, & omni populo tuo Quia tu es Deus noſter, & tibi gloriam offerimus, patri & filio & ſpiritui ſancto, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum Amen. Et reſpondent miniſtri Amen. Et pergunt in Sacrarium, tollere ueſtimenta ſua.

FINIS MISSÆ
S. Baſilij.

Ad Lectorem.

Memento Pie Lector ſemper & ubique uerborum horum ex ore Samuelis Prophetæ prolatorum, Melior eſt obedientia quam uictimæ, & auſcultare magis quam offerre &c. Noli igitur, relicto Ro. Eccleſiæ ritu conſueto, nouo more Græcorum ritus temere amplecti, quantumuis pulchra ſint in ijs uerba: fidei enim noſtræ magiſtra Ro. eſt Eccleſia, non Græca. Caue igitur, ne propter uerba aut ſcientiam Græcorum conturbes Eccleſiæ pacem, ſed memor ſis, quia Paulus admonet non fruſtra, Scientia inflat, Charitas autem ædificat.

REVE-

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, PRINCIPIQVE AC DOMINO, D. IOANNI A MALTITZ, EPISCOPO MISNENSI,

ſacri Romani Imperij Principi, Io. Cochlæus S. P. D.

CVm eſſem Dreſdæ ad Cathedralis & ingenuæ Eccleſiæ Miſnenſis, gratia & collatione ultronea Illuſtriſſimi Principis GEORGII fœliciter in Domino mortui et in æternum cum eo uiuentis, Ducis Saxoniæ &c. (cui ſpeciali priuilegio ad omnes iam dictæ Eccleſiæ Prælaturas & Canonicatus erat ius Patronatus) Canonicatum promotus, & authoritate Ordinaria inueſtitus: repperi in Bibliotheca Stolpenſi (quam Pijſſimus Epiſcopus, Ioannes à Schleinitz, anteceſſor tuus: qui ætate laboribusq; confectus, Sedis Apoſtolicæ authoritate R. D. tuam in Coadiutorē elegit atq; adoptauit: multis locupletauit libris) Venerandæ uetuſtatis codicem, ſcriptum de antiquis Eccleſiæ in cultu diuino Cæremonijs, maxime de ſolenni celebratione Miſſarum, Ex quo breuem hunc excripſi libellū, cui titulus erat Expoſitio Miſſæ. Poſt aliquot deinde annos uidi apud R. Dominum et Patronum meū, D. MAVRITIVM ab Hutten, Epiſcopum Eyſtetenſem &c. conſimilis antiquitatis librum, ut mole maiorem, ita & picturis figurisq; & ſcripturis multo ſplendidiorem: In quo hic idem libellus continebatur. Vnde factum eſt, ut ex conſenſu tam longe inter ſe loco diſtantium librorum, charior mihi factus fuerit iſte libellus, Cumq; huc, percipue propter ædendos aliquot libros, conceſſerim, & quoſdam alios antiquos Authores publica luce dignos inuenerim: uiſum eſt mihi æquum & operæprecium, hunc eis adiungere libellum: eo quidem auidius, quod ex Vuormacienſi quoque Bibliotheca eundē libellum in conſimili codice pulchre ſcripto repperi. Boni precor conſulat R. D. tua, Pijſſime Præſul, id a me fieri in honorem & memoriam Chariſſimorum & perpetuo uenerandorum mihi patronorum, tuæq; Bibliothecæ Stolpenſis, quæ prima libellum hunc mihi oſtendit. Bene uale, Integerrime Patrone, & hoc qualecunque ueteris obſeruantiæ meæ memoriale benigne, oro, accipe.

EXPOSITIO MISSAE TRANSCRIPTA EX DVOBVS VENERANDÆ VETVSTATIS CODICIBVS, MISNENSI ET EYSTATENSI, *qui per omnia concordant.*

Cauſæ celebrādi Miſſas.

MISSA *pro multis cauſis celebratur.* Prima, ut ſępe rogemus Deū. Secunda, ut ſuſcipiat Deus preces & oblationes. Tertia, pro offerētibus et defunctis. Quarta, pro oſculo pacis. Quinta, ut ſanctificata ſit oblatio. Sexta, ut confirmetur per ſpiritum ſanctum oblatio corporis et ſanguinis Chriſti. Septima, ut cantetur Pater noſter: In qua oratione continentur Septem petitiones, id eſt, Tres ſpirituales, & Quatuor temporales. Hanc orationem primitus docuit Dominus diſcipulos & Apoſtolos ſuos. De qua dicit Propheta. Quicunq; inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Septem ſunt igitur numero petitiones, pro ſeptem donis ſpiritus ſancti, uel pro ſeptem gradibus Eccleſiæ.

Matth. 6 *Iohel. 2*

Cur ſæpius celebratur Miſſa

Cur quotidie iteratur iſta oratio uel oblatio, Cum Chriſtus ſaluarit mundum per unam paſsionem ſuam, & mors illi ultra non dominetur? Reſponſio. Pro multis cauſis. Prima, quia peccamus quotidie. Secunda, eo quod corpus Chriſti pœnitentibus poſt peccata offerri iubeatur, ut ſalutem per corpus Chriſti inueniant, atq; exeant poſt pœnitentiam. Tertia, ut magnum beneficium paſsionis Domini obliuioni non tradatur. Quarta, ut † ſimulet in Eccleſia diem iudicij, in quo iuſti ab iniuſtis ſeparabuntur.

4 repræſentet.

Introitus Miſſæ reſpicit prophetias de Chriſto.

Introitus Miſſæ cui conuenit? R. Patriarcharum Prophetarumque pręconijs. Vnde exortus eſt? R. A choro Prophetarū, qui orantes annunciauerunt Chriſtum uenturum in mundū, & per quorum orationes propheticaſq; intrauit in eum. Exiens enim de ſecreto cœli, uelut Epiſcopus aut Presbyter de Secretario templi, uenit ad altare: orante & prophetante interim Choro Clericorum. Verſus, qui cantatur ad recipiendum Introitum, priorem Chriſti aduentum ſignificat prophetatum. Poſtquam enim Epiſcopus cum ſuis Diaconis ſeu presbyteris de ſecretario ueniens, ingreditur ad altare, poſt oſculum ſibi inuicem datum: Innuente Epiſcopo ſiue Diacono, Gloria, a cuncto Clero decantatur, patri & filio & ſpiritui ſancto. Quia pax a Chriſto in cœlo et in terra iam facta eſt, quā Chorus prophetarum, id eſt,

id eſt, Clericorum, ante prophetabant. Quod autem dicente Clero, Sicut erat in principio & nunc & ſemper: Diaconi procedunt ad altare, & illud oſculantur ante Epiſcopum: ſignificat ſanctos, ante aduentum Chrſti, pro eius amore multas tribulationes perpeſſos. Quia corpus Chriſti unum eſt, a ſanctis uiris cõnexum, qui ante fuerunt in ueteri Teſtamento, & qui nunc ſunt in nouo Teſtamento.

Diaconi Septem procedunt: Propter eos, qui ante Natiuitatem Chriſti mortificationem in corpore ſuo portauerunt. Quinq; procedunt, ſi Septem non habentur, propter Quinq; libros Moyſi. Si Quinq; non aſſunt, Tres procedunt, propter fidem ſpem & charitatem. Vnus procedit, propter unitatem Eccleſiæ. Poſtea, oſculato altari, reuertuntur ad Epiſcopum, ſtantes erecti: Propter quod dicitur in Euangelio. Scio unde ueni, & quo uado. Diaconi retro ſtant, Quia Choro Martyrum aptantur. Ipſi enim Diaconi ad altare præceſſerunt, Quia in ueteri Teſtamento Martyres, ante Chriſti aduentum extiterunt: Et modo retro ſtant, Quia poſt Domini natiuitatem, multo plures martyrio coronantur. Ex ipſis autem Diaconis, ſtant quidam ad dexteram, ſed plures: alij quidam ad ſiniſtram, ueruntamẽ pauciores. Quia per contemplatiuam uitam, quæ in dextera intelligitur, plures in æterno coronantur regno, quam per actiuam, quæ accipitur in ſiniſtra. Et contemplatiuam uitam ducentes, maiore uirtute uigent, quam in actiua adhuc uita manentes. Sufficit enim tibi exemplum duarum ſororum, Marthæ ſcilicet et Mariç: Quarum una, circa plurima miniſtrans, turbata agnoſcitur: Et altera, uerbis Domini ſolummodo intendens, & in ſpe cœleſti legitur requieſcens. Tunc ergo kyrieeleyſon celebratur, & de Acolytorum manibus candelç dimittuntur, Quia Chriſtus Epiſcopus, ſuper omnem fulgens lucem & illuminans aduenit. Quod ad eos Prophetas reſpicit, qui circa Domini aduentum fuerunt. Ex quibus eſt Zacharias, eiuſque filius Ioannes. Pertinet autem kyrieeleyſon ad diuinam patris excellentiam: Ad humanitatis uero formam Ieſu Chriſti pertinet Chriſteeleyſon. Et eſt ſenſus kyrieeleyſon, Commoda mihi Pater miſericordiſsimam aurem tuam, & miſerere mei: Interpretatur enim, Domine miſerere. Eſt autem intellectus Chriſteeleyſon: Chriſte ne permittas humanum genus terrena deſiderare, ſed ad cœleſtia anhelare. Vel pertinet ad eos kyrieeleyſon, qui ante natiuitatem fuerunt Chriſti: Chriſteeleyſon uero ad eos, qui poſt paſsionem Domini ſucceſſerunt.

Ratio & myſterium in numero Diaconorum.

Ioann. 8

Myſterium in ſtatione Diaconorum circa altare.

Canti. 2

Lucæ 10

Kyrieeleyſon Chriſteeleyſon.

Lucæ 1

Poſtea Epiſcopus ſolus, Gloria in excelſis inchoat: Quia ſolus angelus paſtoribus annunciauit Domini natiuitatem, per quam gloria Domini declarata eſt. Deinde uero totus Chorus reſpondet: Quomodo cum angelo incipiente facta eſt ſubito cœleſtis multitudo militiæ angelorum, laudantium Deum et dicentiũ: Gloria in excelſis

Gloria in excelſis.

Lucæ 2

Deo: & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Prima Collecta reſpicit ad hoc,quod Dominus circa Duodecimum humanitatis ſuæ annum, quando aſcendit Hieroſolymam, ſedit in medio doctorum,audiens et interrogans illos.Hæc eadem,nunc oratio,nunc Collecta dicitur.Oratio autem ideo dicitur,quia bona orantur cœleſtia uenire populo.Collecta uero idcirco nuncupatur,quia incipit ſe populus in unum colligere.

Quatuor partes Miſſæ. Miſſæ autem officium totum in Quatuor diuiditur ſpecies,id eſt, in Precationes, Orationes, Poſtulationes & Gratiarum actiones. Quicquid enim agitur in officio Miſſæ,antequam oblatę ponantur ſuper altare,Precationes nominantur: Quia precantur bona populo.Et quicquid ab hora fit,qua Sanctus canitur, uſq; ad Agnus dei, Oratio uocatur.Quæ poſt Agnus dicitur,Poſtulatio appellatur. Quod autem in fine Miſſæ à populo reſpondetur,Deo gratias,gratiarum actio nuncupatur. Inter deprecationem autem & precationem hoc intereſt:quod precatio fit,quãdo optantur cœleſtia animarum præmia populo:Deprecatio autem eſt, quando Pontifex 1. Petri 3 orat,ut declinet in hac uita populus à malo,& faciat bonum.

Epiſtola ad prædicationem Ioannis Baptiſtę pertinet. Quia ſicut Ioannes fuit præcurſor Chriſti: Ita nunc Epiſtola præconatur Euangelium,quod eſt Chriſtus.Epiſtola quippe Latine ſuper Miſſa dicitur,eo quod ſit miſſa ab Apoſtolis ſuper legem Moyſi, Pſalmos & Prophetas.Significat autem Ioannis prophetiam,qui Chriſtum prope nunciabat adeſſe. Sedere Trib9 horis ad altare. Poſt primam autem datam orationem, Pontifex ſedet Tribus horis, uerſus ad populum: Et presbyteri cum eo, ad nutum eius: Et Diaconi ſtant ante Pontificẽ: Subdiaconi autem aſcendunt ad altare, ſtatuentes ſe ad dexteram ſiue ſiniſtram. Sedet autem Tribus horis,quia Chriſtus,cum eſſet annorum xij. ſedit in templo in medio Doctorum tribus diebus.Sedens autem uertit faciem ad populum,Vt oſtendatur poteſtas ei data a Deo: ut poſsit ſuper intendere & ſuper ſpeculari, quis humiliter, quiſue ſuperbe ſtet in Eccleſia,quia Epiſcopo commiſſæ ſunt animæ, pro quibus rationem Deo redditurus eſt. Subdiaconus uero, qui lecturus eſt, mox ut uiderit poſt Pontificem presbyteros reſidentes, aſcendit in ambonem ut legat.Non tamen in ſuperiorem gradum,quem ſolus ſolet aſcendere qui Euangelium lecturus eſt.Poſtquam legerit,Cantor in Cantorio ſine aliqua neceſsitate aſcendit, non ſuperius, ſed ſtat in eodem loco ubi & lector, & ſolus inchoat Reſponſorium, Et cuncti in Choro reſpondent. Et idem ſolus uerſum Reſponſorij cantat.Si fuerit tempus, ut dicatur Alleluia, bene: Sin autem, Tractus:Sin minus,tantummodo Reſponſorium.Cantor uero, qui inchoat Alleluia, ipſe ſolus cantat uerſum de Alleluia. Ipſe iterum Alleluia dicit,ſtans in eodem gradu,id eſt, inferiore. Sequitur Iubilatio,

latio,quam Sequentiam uocant.Reſponſorium igitur ad Chriſti uo cationem, qua Apoſtolos uocauit, pertinet.Et ideo ſolus in pulpi- Heb. 11 to incipit Cantor,quia ſolus Chriſtus Apoſtolos uocauit. Et cuncti Lucæ 6 in Choro reſpondent, quia reſponderunt Apoſtoli,& obedierunt Chriſto clamanti.Et ipſe ſolus poſt inchoationem Reſponſorij uerſum decantat: quia ſolus Chriſtus pernoctans, poſtq; uocauit diſcipulos, orabat. Alleluia quidem (quod eſt laus Dei) cantamus, ut Lucæ 9.& 10 Chriſtum imitemur: qui lxxij.diſcipulis per ciuitates miſsis, ad quas uenturus erat,ut laudem Chriſti annunciarent: Et ipſis reuerſis, Alleluia,id eſt,laudem,Deo patri decantauit,dicens. Confiteor tibi pa- Matth.11. ter cœli & terræ, qui abſcondiſti hæc myſteria,ab his qui ſapientes ſunt & prudentes in terrenis actibus & deſiderijs carnalibus,& reuelaſti ea paruulis. Confiteor enim nihil aliud eſt in hoc loco, Niſi gratias et laudes ago tibi pater.Eius autem uerſum cantamus,ipſum Ibidem. æmulantes,qui ſolus dicebat.Nemo ſcit qui ſit filius,niſi pater: et qui pater,niſi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Alleluia poſt uerſum iterum canimus,ipſum ſequentes: qui rurſus Alleluia dicit, dum ait. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam Ibidem. uos. Et paulo poſt. Et inuenietis requiem animabus ueſtris. Vbi autem Euangelium legitur,ibi Epiſtola legi non debet, ſed in ſubteriori gradu: Quia Ioannis prædicatio,ad Euangelij Chriſti altitudinem aſcendere non potuit: Qui autem Epiſtolam legere uult, ubi pronunciatur Euangelium,Ioannis prædicationem coæquare temptat Euangelio Chriſti.Nec in eodem gradu Reſponſorium uel Alleluia cantari debet,quo recitatur Euangelium Chriſti: ne aſsimilari Apoſtolorum uocatio uel lxxij.miſsio † aut latio uideatur Euange- forte † antelalio Chriſti. ta.

Euangelium autem legitur,in quo Chriſtus ore ſuo loquitur po- Matth.5 pulo,ut Matthæus ait,Et aperiens os ſuum,docebat eos dicens.Beati pauperes ſpiritu,& reliqua.Vt ſicut Chriſtus poſt legem pſalmos & prophetas,os ſuum aperiens locutus eſt populo: Ita poſt Epiſtolam Reſpōſorium & Alleluia,quæ nunc celebrantur in Miſſa, pro his tribus Euangelium in Eccleſia legatur,ac ſi populo Chriſtus ipſe loquatur.Hoc autem Diaconus lecturus,ab Epiſcopo aut presbytero benedictionem petit. At ille inquiens,ait Diacono, Dominus ſit in corde tuo & in labijs tuis. Euangelium nanq; bonum nuncium dicitur,quod annunciat nobis in futuro: uitam poſt mortem,requiē poſt laborem,regnum poſt ſeruitium.Tunc demum pergens Diaconus ad altare,accipit Euangelium.Et non indifferenter, ſed eius partem ponens in dextero humero,uadit ad ambonē.Et duo Acolyti eum præcedentes, portant duo Coreoſtata,id eſt, duas candelas accenſas,qui uenientes ante ambonem,diuiduntur a ſe, & tranſeunt Subdiaconus & Diaconus cum Euangelio per mediū eorum.

Præcedunt autem Euangeliũ duæ candelæ, propter geminã dilectio nem, Dei uidelicet et proximi: ſiue propter Duo Teſtamẽta, quibus illuminatur genus humanũ: Seu propter duos reſurrectionis teſtes, Moyſen uidelicet & Heliã, populum illuminantes. Candelę autem, Diacono Euangeliũ prædicante, ideo in pauimento, de manibus Acolytorum iuxta ambonẽ deponuntur, Ne quis conetur prædicare ſuper id, quod in Propheticis, Euãgelicis et Apoſtolicis repperit doctrinis. Præterea Thuribulũ ſeu Thymiamateriũ aſcendẽdo et deſcẽdendo ſemper pręcedit Euangeliũ per medium pulpitum, non tamẽ permanẽs diu in ambone, Quia paſsio Chriſti per Thuribulũ ſignata eſt, quod ſignificat corpus Chriſti paſſum. Fumus incẽſi orationes ſanctorũ. Carbones autem eius, ſancti ſpiritus illuminationem deſignant, ſiue feruorem charitatis. Dum autẽ legitur Euangeliũ, baculi deponuntur de manibus, ut a Iudæis diſſentiamus, qui caput Chriſti arundine percutiebant. Non enim eſt baculus neceſſarius, id eſt, humanum auxilium, dum ipſum Chriſtum præſto habentes, eius uocẽ audimus: Cum aũt humano utimur auxilio, ante uel poſt Euangeliũ baculos in manibus tenemus. Accedente igitur ipſo Chriſto, id eſt, Euangelio, baculos dimittimus, quia humano auxilio non egemus. Capita inſuper noſtra, dum Euangelium audimus, ab omni uelamine detegimus: a Iudæis diſſentiẽtes. Quia Chriſtus proprium caput ſuum pro nobis ſpinea corona uelatum habuit. Diaconus autem Euangelium legens, ad Meridiem uerſus, ſignificat Eccleſiam feruentem animo in amore dei, eleuatam eſſe in magno culmine uirtutum. Vnde dicitur in Cantico canticorum. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi paſcas, ubi cubes in meridie. Poſtea uero deſcendente Diacono de ambone, affertur Euangelium primum Epiſcopo aut presbytero, ad oſculandum. Deinde uniuerſo Choro, necnon et populo. Deinde conditur in loco ſuo. Poſt lectum uero Euangelium, candelæ in loco ſuo extinguuntur, & ab Epiſcopo, Credo in unum Deum, cantatur. Thuribula per altaria portantur, & poſtea ad nares hominum feruntur, et per manũ fumus ad os trahitur. Cãtatur autem Symbolum, ut quia populus audiuit Chriſtum in Analogia prædicantem, oſtendat, qua credulitate eius ſuſceperit doctrinam.

Matth. 17 — Myſterium Thuribuli. — Quid baculi in manibus. — Audire Euan. detecto capite — At alia nunc ratione legitur ad Aquilonẽ, ne ab eo pandatur omne malum. Hie. 1 — *Cant. 1* — *1. Cor. 1*

Quod autem Offertorij celebratur officium, nulli aptius conuenit quam his, qui obuiam Chriſto Hieroſolymam properanti, ſternentes ueſtimenta ſua in uia, ramoſque de arboribus frãgentes exierunt. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant Oſanna filio Dauid &c. Illi enim ueſtimenta ramoſque offerebant: nos uero panem & uinum, Tunc nuncque cantu celebrato. Ideoq; illi hoc agebant tunc, noſq; modo: Vt oſtendamus ita nos paratos eſſe pro fratribus morti ſuccumbere, ſicut Chriſtus paſſus eſt pro nobis. Quod primum quidem maſculi offerunt, ſignificat, Primi

Matth. 21

tiuam Eccleſiam ſub Imperaroribus nondum Chriſtianis multas iniurias paſſam. Ex hinc uero offerunt Mulieres, Eccleſiam diſignantes nunc tranquilliorem uitam ducentem. Nouiſsime uero ſacerdotes & Diaconi offerunt, ſed ſolum panem: ſignificantes, nouiſsime plurima Eccleſiam paſſuram ſub Antichriſto tormenta. Ad ultimum uero Archidiaconus, aut quicunq; uicis ſuæ ordine legerit Euangelium, complens orationem cunctorũ, infundenſq; aquam in calicem ex Amula Pontificis offert: Quod ad ✝ robuſtionem in Sacerdotes & Leuitas pertinet. Quia quo magis hic patimur, eo amplius in futuro coronabimur. Tunc demum his ita geſtis, ac rite ordinatis, Diaconi retro poſt Epiſcopum ſtant: Et Subdiaconi ante Epiſcopum, ſed poſt altare: Vt ſignificent idem Diaconi quod Apoſtoli, tempore paſsionis, fugientes ad horam, retro ſteterunt: Poſtmodum ſecuturi Dominum poſt paſsionem. Subdiaconi autem ante Epiſcopum ſtantes, deſignant eos, qui licet clam, diſcipuli tamen cum Chriſto perſtiterunt in paſsione. Ex quibus erat Ioſeph ab Arimathia, & Nicodemus, Necnon & Centurio confitẽs, & omnis turba eorum, qui percutientes pectora ſua, Chriſtum plangendo reuertebantur. Altare nanq; crux Chriſti accipitur.

✝ roborationẽ

Statio Diaconorum & ſubdiaconorum.

Matth. 27

Quæritur quoq;, Cur Euangelio lecto ueniens Subdiaconus, ferat in brachio ſiniſtro, & nõ in dextro, calicem & deſuper corporale? Quod facile patet, ſi Chriſti myſterium animaduertimus. Ipſe nanque Subdiaconus in ſiniſtro brachio calicem fert, ſignificans præſens breueque tempus eſſe Trium ſpacio dierum, quo tulit calicem Chriſtus in paſsione. Quia in ſiniſtra præſens intelligitur uita. Linum autem per multas exercitationes ad ſuum peruenit candorem. Sic nanque Chriſtus ipſe Subdiaconus factus portat Corporale ſuper ſuum calicem, Quia ſuorum paſsionem ſanctorum lineas habuerint mentes, id eſt, per multos labores candidas, ſuper propriam geſtat paſsionem.

Quid corporale ſignificat.

Patena nanque crux ſiue ſepulchrum accipitur. In dextera enim æterna intelligitur uita. Patena ergo geritur in dextera, quia per crucem, eam ſignificantem, Chriſtus ad æternam rediјt uitam. Amulæ autem, cum quibus offerimus noſtram deuotionem ſignificantes puram, in calice ſuſcipiuntur a Diacono: Quia idem Chriſtus, factus Diaconus ait: Non ueni miniſtrari a quoquam, ſed miniſtrare. Cum quis in ſuo calice, hoc eſt, paſsione, eandem deuotionis noſtræ ſuſcipit puritatem. Oblata denique corpus CHRISTI deſignans, non nudis manibus, ſed fanonibus, multo labore ſtudiorum candidis offertur: Quia Chriſtus non niſi a mente carnem cum uitiјs & concupiſcentiјs crucifixam habente, ſuſcipitur. Offerentibus autem hominibus Cantus celebratur, ut oſtendatur, Debere homines gratias & laudes Deo referre, dum manibus

Quid Patena

Amula genus uaſculi ad aquam geſtandam, quod religionis & exemplandorũ malorum gratia geſtatur.

Matth. 20

Gal. 5

Cantus offertorij.

Secreta oratio +legitur. cæteriſq; membris agere ſatagunt opera, quibus ei placere ualeant. Prima autem oratio ſuper corpus Chriſti futurum, Secreta dicitur, & ſecrete+cantatur: Quia de Gentilibus, qui erant uēturi in corpus Chriſti, antequam idem conſecraretur in cruce, ſecreto & myſtice prophetabatur. Si ergo Chriſtus ſolitudinem quæſiuit in oratione, quanto magis nos oportet+quęrere & tacite orare, qui undiq; circundamur tumultibus uitiorum & immanſuetudine ſæculi? Vtile eſt enim omnem orationem ſpecialem ſacerdotum ſecretam eſſe, ut non cogitent, quomodo placeat compoſitio oris populo, ſed ſolummodo penſent, qualiter mens poſsit placere ſoli Deo, quem orant. Præfatio autem prælocutio dicitur. Hæc nanq; oratio, prælocutio eſt totius ſecuturæ orationis, quæ fit ſuper corpus conſecratum: a Te igitur, uſq; ad Agnus Dei. In hac enim præloquitur ſacerdos grates laudeſq; Deo, ut melius ad conſecrandum corpus Chriſti Ieſu poſsit peruenire, finita autem laude ſacerdotis, totus ſimul canit Chorus, Angelicū hymnum, Sanctus Sanctus Sanctus: ut una æqualiſq; gloria laus & honor decantetur patri & filio & ſpiritui ſancto. Cur Te igitur ſecreto canitur? Vt Chriſto obediatur, dicenti. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuum. Moris nanq; fuit ſanctorum patrū, ut cum uellent ſpecialiter orare, primum Deo laudem agerent, & poſtmodum orationem ſecretam perficerent. Ipſe enim Chriſtus, uenturus ad conſecrationem corporis ſui, ſolus ſecreto orabat. Et ob id nos quoq; in conſecratione corporis eius, ſecretam facimus orationem. Quod autem Diaconus, calicem cum ſacerdote eleuans, partem eius fauone tangit, partemq; detectam relinquit: ſignificat ſudarium, quod erat ſuper Ieſum, non totum corpus eius tegens.

(Margin: 4 quiete. Vtilitas ſecretæ orationis. Matth. 6)

Sex ordines crucum in Miſſa. Sex autem ſunt ordines Crucum in Te igitur: Quorum primus eſt, ubi dicitur. Et benedicas hæc dona &c. Propter legem uidelicet Naturalē, id eſt, quod tibi non uis, alij ne facias. Quæ fuit ab Adam uſq; ad Moyſen. Quia etſi illius temporis ſancti patres non uiderūt crucem Chriſti, cruciatum tamen carnis pro eius amore tulerunt. Secundus ordo crucum eſt, ubi dicitur. Quam oblationē tu Deus &c. Ob legem per Moyſen datam. Sub ipſa enim ſancti patres ob Chriſti deſideriū, eius cruciatū tolerauerunt. Tertius ordo eſt, ubi narratur. Et accipiens panem in ſanctas & uenerabiles manus ſuas &c. Propter Prophetarum præconia. Qui fuerunt a Samuele Propheta uſq; ad Zachariam, eiuſq; filium Ioannem Baptiſtam, qui etiam uiuis manibus eum accipiebat. Deinceps uero ſequitur Quartus ordo, ubi ſub infertur. Hoſtiam puram &c. propter Euangeliū, quod Chriſtus tempore ſuo uitam Euangelizauit: Quia ipſis diebus cruciatum Chriſti ferētes ſancti, eius corpus adunauerunt. Quintus poſt ſequitur ordo, ubi dicitur: Per quem hæc Domine omnia ſemper

(Margin: Tobiæ 4. Matth. 7)

bona

bona creas. Gentiliũ Eccleſiã tangẽs, quia Chriſti corpus ęmulantes, eius cruciatũ perpeſsi ſunt. Sextus deniq; ordo ſequit̃, quãdo profertur: Per ipſum & cum ipſo et in ipſo: Propter plenitudinẽ in ſæculi fine gentiũ, & omnis Iſrael ſalutẽ: Qui complẽtes ſimul Chriſti corpus, maxime Chriſti crucẽ, hoc eſt, cruciatũ, patiuntur. Senarius eñ numerus, partibus ſuis cõputatus, primus perfectus eſt ſine altero. Quinq; igitur ordines Crucum, qui fiunt ante ſextũ, quãdo cũ oblata calix tangit̃. Quinq; ſunt ſæculi ætates, uſq; ad Chriſti aduentũ. Sextus uero ordo, ſexta eſt ætas, a Chriſti aduẽtu uſq; in ſæculi finẽ. Rom. 11

Quod autem Diaconus calicem tenens exaltatum, coram Pontifice ponit in altare, ſignificat Ioſeph, Chriſti corpus de cruce deponentem, & in monumento ſuo recondentem. Cæterũ, quod corpus Chriſti in altari permanet, donec Tres compleantur orationes, id eſt, Præceptis ſalutaribus moniti, & ipſa oratio Dominica, Pater noſter, & Libera nos quæſumus Domine: ſignificat corpus Tribus diebus in ſepulchro quieuiſſe. Poſt tres autem orationes, corpus Chriſti aufertur de altari, quod pro ſepulchro in hac ſignificatione accipitur, Quia poſt tres dies corpus Chriſti de ſepulchro ſurrexit. Ioann. 19

Quod autem Acolytus tenet patenam in Syndone paratam, Nicodemo conuenit, qui ferens mixturam Myrrhæ & Aloes, quaſi libras Centum, accepit cum Ioſeph corpus Chriſti, & unxit illud. Ideo autem paratam tenet Acolytus patenam, ut quacunq; hora, iuxta ordinem uoluerit Diaconus de altari domini corpus offerre, parata habeat uaſa. Quid eſt autem, quod Subdiaconus corpus ſuſcipiens Chriſti, a Diacono, & ab Angelo qui uerba Chriſti annunciat: diſcipulis primũ, id eſt, presbyteris, defert ad frangendũ, poſtea uero populo ad communicandum: Niſi quod mulieres, in Subdiacono ſignificatę, ab angelis ſuſcipientes reſurrectionem Chriſti, diſcipulis detulerunt? Quod autem Subdiaconus quieſcit, dum oratio dominica canitur, ſignificat mulieres, quæ ſabbato ſiluerunt. Sabbatum autem ſeptima dies eſt, & ſeptem petitiones in oratione Dominica complentur. Quarum prima eſt, Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum: In qua petimus ſapientiam cœleſtẽ. Secunda eſt, Adueniat regnum tuum: Vbi petimus intellectum credulitatis. Quia per credulitatem uenimus ad intellectum qui in regno plenius dabitur futuro, quando non iam per ſpeculum in ænigmate, ſed facie ad faciem uidebimus & intelligemus. Tertia petitio eſt, Fiat uoluntas tua, ſicut in cælo & in terra: Tertium quippe donũ petimus, id eſt, conſilium: ut uelut Dei prouidentia in cœleſtibus omnia per conſilium reguntur, ita & noſtræ mentes ab eius conſilio in terra corporis degentes, mereantur dirigi. Quarta petitio eſt, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. In hac uero fortitudinẽ petimus, cui panis conuenit. Vnde canitur, Panis uiuus qui de cœlo deſcendit,

Ibidem.

Septem petitiones in oratione dominica ſecundum 7. dona ſpũſan:

Eſaiæ. 7
1. Cor. 13

Ioan. 6
Pſalm. 103

deſcendit, cor hominis confirmat. Quinta eſt. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut et nos dimittimus debitoribus noſtris. In hac petimus ſcientiam: Quia quiſquis ſcientia perfruitur, ſcit, quod iuſtitia puniat, & miſericordia dimittat. Sexta eſt. Et ne nos inducas in temptationem: Sextum nanq; petimus donum, id eſt, Pietatem: ut quando trahimur a noſtra fragilitate uſq; ad immundam cogitationem, ne nos dimittat diuina pietas induci uſq; ad peiorem uoluntatem & peſsimam operationem: ſiue a ſuggeſtione uſq; ad delectationem & conſenſum. Septima demum petitio eſt: Sed libera nos a malo: Quæ uero Dei timori congruit. Timeamus ergo fratres dilectiſsimi dominum uelut ſerui, & diligamus ceu filij patrem: non præſumentes eius uoluntatem præterire, Et ipſe liberabit nos a timore nocturno & ab omni malo, ſcilicet carnis delicto, uel diabolico incurſu, ſeu ab homine prauo. Panis autem cum cruce in uinum mittitur, dicente ſacerdote, Pax Domini ſit uobiſcum: Vt oſtendatur, Chriſti animam ad eius corpus redeuntem, Et pacificata eſſe non ſolum

Oſculū pacis quę in cælo ſunt ſed etiam quę in terra. Quare homines ſibi inuicem oſculum dant, quod eſt pacis ſignum, ut oſtendant, ſe coniunctos

Ephe. 2 in corpore Chriſti, per quem pax facta eſt in cœlo & in terra. Quare autem panis frangitur in patena? ut rememoretur panis uiuus eſſe fractus nobis, qui de cœlo deſcendit per unitatem perſonæ. Agnus Dei quare cantatur? Vt oremus Chriſtum nunquam deſiſtere miſereri noſtri, qui nos miſeratus eſt in paſsione. Deniq; orantes poſt Communionem Cantores, ut oſtendant, Chriſtum in populo eius corpore & ſanguine corroborato, manere. Ex hinc a ſacerdote

Lucæ 24 poſtulatur populo æterna benedictio, Quia Chriſtus coram diſcipulis manducans & bibens, cum reſurrexiſſet a mortuis, Reliquias eis dedit, eleuatiſq; manibus ipſis benedixit. His enim diſcipulis data benedictio intelligitur perennis. Epiſcopus autem his ita geſtis, ad

Ite Miſſa eſt. propria redit: Quia Chriſtus omnibus ex ordine cōpletis, ad cœlos aſcendit. Tunc demū a Diacono dicitur. Ite Miſſa eſt, id eſt, Ite cum pace in domos ueſtras, quia tranſmiſſa eſt pro uobis oratio ad Dominum, Et per angelos, qui nuncij dicuntur: allata eſt in diuinæ conſpectum maieſtatis. Reſpondens autem populus, Deo gratias dicit: Quia Apoſtoli poſt aſcenſionem adorantes Ieſum, regreſsi ſunt in

Lucæ ultimo. Hieruſalem, cum magno gaudio, & erant ſemper in templo, laudantes Deum, & benedicentes Dominum.

FINIS.

LIBER

LIBER PETRI DAMIANI, EPISCOPI QVONDAM OSTIENSIS, QVI APPELLATVR *Dominus uobiſcum.*

Vixit Author Libri. Anno Domini M. L.

PETRI DAMIANI VITA EX Tritemio.

PEtrus Damiani, ex Monacho diui patris Benedicti, Epiſcopus Oſtienſis, & ſacroſanctæ Rom. Eccleſiæ Cardinalis, uir in diuinis ſcripturis ſtudioſus & eruditus, & ſæcularium literarum non ignarus, ingenio mitis & acutus, eloquio placidus & compoſitus, & ad perſuadendum ſatis idoneus, non minus ſanctitate quam eruditione clarus & inſignis effulſit. Qui exemplo magni Gregorij antiſtitis, amore ſolitudinis & quietis, Epiſcopatum ſuum deſerens, poſtea quam illum annis aliquot ſtrenue gubernauerat, ad cœnobiū ſuum reuerſus eſt, & uitam deinceps cum fratribus in tranquillitate animi exegit. Cum autem a ſummo Pontifice charitatiua increpatione argueretur, cur Epiſcopatum, utpote uir utilis & idoneus, dimiſiſſet amore ſalutis priuatæ, ad tres ſibi inuicem ſuccedentes, Nicolaum ſecundum, Alexandrum ſecundum, & Gregorium ſeptimum, Rom. Pontifices, apologeticos ædidit, in quibus authoritate, ratione & exemplo, factū ſuum humiliter excuſans, animos eorum placauit. De cuius opuſculis ſubiecta feruntur: Ad Leonem Eremitam, Vtrum ſolitarius orans horas Canonicas, debeat etiam dicere, Dominus uobiſcū, quando nemo ſit qui reſpondeat: Opuſculum inſtructum, quod prænotatur, Dominus uobiſcum. &c.

REVE-

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, ILLVSTRISS. PRINCIPI AC DOMINO, D. OTHONI, GENERE BARONI A VVALburg. *S. Ro. Ecc. Cardinali Presbytero T T. S. Balbinæ, Epiſcopo Auguſtenſi &c. Io. Cochlæus S. P. D.*

SVnt quidem, in proxime præterito mercatu Francfordiano, Quinq; elegantiſsimi libri de Legationibus, a Doctiſſ. uiro D. Conrado Bruno, Celeberrimo nomini tuo nuncupati: Quos tales equidē exiſtimo, ut nunquam ſatis aut nimium laudari queant: nec quicq; habeo in uniuerſis ſcriniolis meis, quod illis iuſte poſsit æquiparari aut ſaltem conferri. In qualencunq; tamen tuorum erga me beneficiorum memoriam, uiſum eſt mihi, hunc paruum dedicare eidem Nomini tuo libellum, quem ex antiquo minutiſsimæ ſcripturæ codice Bibliothecæ Monaſterij S. Iacobi in monte Aureo Moguntiæ, ad petitionem meam tranſcripſit mihi Venerabilis & Eruditus pater, Ioannes Chryſoſtomus, Monachus eiuſdem Monaſterij: Paruum, inquam, mole libellum, ſed talem uirtute ac eruditione, ut de pietate ac ſcripturæ ſacræ cognitione, cū quouis magno ſuper brauio & palma uictoriæ, haud impudenter certare poſsit. Quoniā uero paruus eſt (ut dixi) mole, nolui eum ſeorſum ædere, ne forte propter paruitatem neglectus aut contemptus intercidat. Sicut filij Ieſſe, patris Dauid Regis, fratrem ſuum Dauid contemnebant, cum eſſet paruulus, & ab alijs ſeparatus, cuſtodiebat oues patris ſui. Cum enim Dauid pio zelo ægre ferret improperia Goliath Spurij Philiſtæi, contra filios Iſrahel iactata, duriter et contemptim corripiebat eum Heliab, frater eius natu maior, dicens ei iratus, Quare ueniſti, & quare dereliquiſti pauculas oues illas in deſerto? Ego noui ſuperbiam tuam &c. De quo, ſane paruulo pater quoq; eius ad Samuelem reſponderat, Adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues. Iſte tamen paruulus, uirtute maior fuit omnibus fratribus ſuis: ipſo etiam Saul Rege, qui tamen ſtatura corporis ab humero & ſurſum eminebat ſuper uniuerſum populum, Quare paruulo iſti poſt uictoriam, qua ſtrauit & occidit illum Philiſtæum mole maximum, dixerunt. Choros ducentes & cantantes, mulieres. Percuſsit Saul Mille, & Dauid Decem Milia. Ita & libellus iſte deſpici non debet, ob id quod mole paruulus eſt, uirtute enim multis amplis & prolixis libris maior eſt, Id quod approbabit (ut ſpero) Celſitudo tua, Clementiſsime Princeps ac Domine, ſi quando præ multis et arduis occupationibus ſuis,

1. Reg. 16. 17. & 18.

ſuis, tantum ocij habere potuerit, ut libellum hunc uel ſemel totum perlegere queat. Spero enim hunc libellum oppido conſolatorium fore ijs Eccleſiaſticis, qui horas Canonicas priuatim, extra Chorum & congregationem fratrum (ut multi faciunt) dixerint: aut ſine populi conuentu & aſtantia, ſacratiſſimæ Miſſæ ſacrificium peregerint. Bene ualeat Amplitudo tua, Pijſſime Pater ac Princeps, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Ornamentum, & Eccleſiæ Auguſtanæ ſingulare ac perpetuum Decus.

ELENCHVS CAPITVLORVM Petri Damiani.

Prologus ipſius authoris.

1 Quod ſancta ſimplicitas, mundi Philoſophis iure præfertur.

2 Quare dicatur, Iube domine benedicere.

3 Vnde ortum ſit, dicere, Dominus uobiſcum.

4 Quod ſicut alia ſcriptura non ſubiacet mutabilitati, ita & Dominus uobiſcum.

5 Quod ſancta Eccleſia, & una in multis, & tota uideatur in ſingulis.

6 De unitate uniuerſalis Eccleſiæ.

7 Quod ſi dominus uobiſcum pro ſingularitate non dicitur, multa alia neceſſe eſt dimittantur.

8 Quod ſacrificium altaribus ſuperpoſitum, a uiris ſimul & mulieribus offeratur.

9 Quod officium membri cuiuslibet ſpeciale, toti corpori ſit commune.

10 Quod ſacerdos pars Eccleſiaſtici corporis, totius Eccleſiæ conuenienter utitur uerbis.

11 Quod populus Iſrael ad oſtēdendā ſocietatē altare conſtruxit.

12 Cur Bigamus a ſacerdotio omnino repellatur, cum in fornicationem ſæpe lapſus, in ordinem reuocetur.

13 Quod ſi dominus uobiſcum, inter duos recte profertur, a ſolo etiam iure dicatur.

14 Quod populus Iſrael Eccleſiaſticæ inter ſe unitatis regulam tenuit.

15 Quod quædam feſtiuitates, non ſuo tempore celebrantur.

16 Quod in Eccleſia recte alius ſupplet uerba alterius.

17 Quod quicquid pene in diuinis officijs agitur, ſub figuris myſticis diſponatur.

Leo, ſolitarius & ſpõte incluſus.

DOmino Leoni, amore ſupernæ libertatis incluſo, Petrus peccator Monachus, quicqd ſeruus et filius. Non ignorat ſanctitatis ueſtræ prudentia, dilectiſsime pater, quia te non qualemcunq; complicem uel amicum, ſed te patrem, te doctorem, te magiſtrum, & dominum electum mihi præ cunctis mortalibus habeo: meq; tuæ orationis inſtantia, apud diuinas aures miſericordiæ locum inuenire confido. Et quid amplius dicam? Quando quidem & meum te angelum eſſe conſtitui, ut dubijs rebus quodcunq; hæſitanti aut ſcilcitanti mihi conſilium ex tuo ore procederet: ita protinus indubitãter acciperem, ac ſi uox cæleſtis mihi oraculi angelitus intonaret: atq; ideo ſi quando ſcrupuloſe cuiuslibet rei mihi ſubrepit articulus, antequam te conſulturus accedam, hoc apud me diuinam imploro clementiam, ut te, quaſi ſuæ uoluntatis organum faciens, tuo mihi ore præcipiat, quid me facere in obiecta ambiguitate decernat. Quam & nunc quoq; conſuetudinem tenens, hoc a te docendus inquiro, quod a multis ſæpe quaſi reſponſurus inquirentibus exigor. Nonnulli autem fratres hæremiticæ uitæ ſectatores, frequenter interrogãt, cum ſingulares in cellula commorantur, utrũ illis liceat dicere, Dominus uobiſcum, Iube domine benedicere, atq; ipſi, ut ſunt ſoli, iuxta morem Eccleſiaſticum ſibimet debeant reſpondere. Quidam autem inter ſe rationantes dicunt. Nunquid nam lapidibus aut tabulis cellę petenda benedictio eſt? aut illis dicendum eſt, ut dominus ſit cum eis? Quidam autem, ſi quo modo Eccleſiaſticæ traditionis ordinem deſerant, peccare ſe, tanquam qui penſum diuini ſeruitij minuant, pertimeſcunt. Vnde nobis, dum ſolutio quæritur, ad percunctationẽ potius mens ęq; neſcia prouocatur. His itaq; quæſtionum uallatus anguſtijs, ad angelum meum iuxta conſuetudinem redeo: ad fontem non Tullianæ eloquentiæ, ſed diuinæ potius ſapientiæ trito calle recurro.

Quæſtio ſolitariorum in precibus horarum canonicarum.

Liber

Quod ſancta ſimplicitas, mundi Philoſophis iure præfertur. *Caput I.*

Contemptus mundanæ ſapientiæ.

PLatonem igitur latentis naturæ ſecreta rimantem reſpuo, planetarum circulis metas, aſtrorumq; meatibus calculos affigentem: cuncta etiam Sperici orbis Climata radio diſtinguentem Pythagoram paruipendo: Nicomachum quoq; tritum Ephemeridibus digito abdico: Eucliden perplexis Geometricalium figurarum ſtudijs incuruum æq; declino. Cunctos ſane Rhetores cum ſuis coloribus, & enthymematibus indiſcrete prætereo. Omnes Dialecticos cũ ſuis ſyllogiſmis & ſophiſticis cauillationibus indignos hac quæſtione decerno. Tremant Gymnici, ſuam iugiter amare ſapientiæ nuditatem. Quærant Peripatetici latentem in profundo putei ueritatem.

Veritas de terra orta Chriſtus eſt.

Ego a te ſummam quæro ueritatem, illam uidelicet, quæ de terrã orta eſt, non iam in puteo ignobiliter latitantẽ, ſed omni manifeſtatam mundo, perpetua in cœlis maieſtate regnantem. Quid enim mihi inſanientium Poetarum fabuloſa commenta? Quid mihi tumentium Tragicorum cothurnata diſcrimina? Deſinat iam Comicorum turba, uenena libidinum crepantibus buccis effluere. Ceſſet Satyricorum uulgus, ſuos claros carptoriæ detractionis amaris dapibus onerare. Non mihi Tulliani oratores, accurata lepidæ urbanitatis trutinent uerba. Non Demoſthenici Rhetores captioſæ ſuadelæ argumenta uerſuta componant. Cedant in ſuas tenebras omnes terrenę ſapientię fecibus delibuti. Nihil mihi conferunt uel ſulphureo caliginoſæ doctrinæ ſplendore cæcati. Chriſti me ſimplicitas doceat, uera ſapientium ruſticitas, ambiguitatis meæ uinculum ſoluat. Quia enim iuxta Pauli uocẽ, non cognouit mundus per ſapientiã Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes.

1. Cor. 1

2. Cor. 3

Litera igitur quæ occidit, abſcedat, ſpiritus uiuificator aſsiſtat. Prudentia enim carnis (ut idem Apoſtolus dicit) mors eſt: prudentia autem ſpiritus, uita & pax: quoniam prudentia carnis inimica eſt Deo, legi autem Dei non ſubijcitur: nec enim poteſt. Si ergo prudentia carnis nequit legi Dei colla ſubmittere: quo pacto ſuffuſa oculos fumo ſuperbiæ, legem Dei præualet penetrare? Age igitur pater, nodum mihi propoſitæ quæſtionis ocyus ſolue. Nec patiaris humi-

Rom. 8

Prudentia carnis ſuperbiam ſapit.

Diſcipulus humilitatis.

litatis diſcipulum grandiloqua tumentium philoſophorum gymnaſia circuire. Dicat mihi angelus meus, quod Imperitum Dialecticorum uulgus ignorat. Dicat ſapiens imperitia, quod ſtulta ſapientia non appræhendit. Hæc ergo quæ propoſita ſunt, pater Chariſsime, prudenter ediſſere, ut poſtquam ad diuinam peruentum eſt ſapientiam, nulli ulterius in his quæſtionem expediat uentilare.

Quare dicatur Iube domine benedicere. Cap. II.

Modus docendi in ſcholis

SEd huius quæſtionis nodum, qualitercunq; a me prius ſolui fortaſſe præcipies, & ſic poſtmodum pro prij intellectus ſententiam promes: Scholaſticorum more ſemel doctorum, qui ſciſcitãtur a pueris ex quacunq; propoſiti thematis difficultate, quid ſentiant, indocilitatis indolem ex eorum prius prolatione depræhendant. Ego itaq;, te iubente, non moror exprimere, ſuper hac dubietate, quod ſentio, ſalua ſcilicet fide: ut uel inepte prolata corrigere: uel gnauiter abſoluta, tua debeas authoritate probare. Sed non ab re uidetur, ſi, quo ſtudio hæc Eccleſijs in conſuetudinem uenerint, primo nitamur oſtendere. Deinde, quid nobis ſuper his quæ propoſita ſunt uideatur, prout ſupernæ gratiæ facultas tulerit expedire.

Iube domine benedicere.

Lecturus nanq; magnæ humilitatis gratia, non a ſacerdote, ſed ab eo, cui ſacerdos iuſſerit, ſi poſtulat benedici, dicens: Iube domine benedicere. Sacerdos autẽ, ut tantę humilitati uicem reddat, non ſubiecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per ſemet ipſum, benedictionem dare præſumit: ſed potius, ut a Deo, qui eſt ſuper omnia benedictus, prærogetur, expoſcit.

Vnde ortum ſit, Dominus uobiſcum. Cap. III.

Leuit.26
Matth.ultimo

ID autem quod dicitur, Dominus uobiſcum, ſacerdotis ad populum eſt ſalutatio: Orat enim, ut dominus ſit cum eis, ſicut dignatur dicere per Prophetam Inhabitabo in illis: Et ſaluator diſcipulis ſuis, cunctiſq; fidelibus. Ecce, inquit, ego uobiſcum ſum. Qui nimirum ſalutationis ſermo, non moderno humanæ adinuentionis arbitrio conſtitutus: ſed ex antiqua ſacri eloquij autoritate probatur aſſumptus. Vbi ſi diligenter inquiritur, ſæpius ſingulariter, & pluraliter appoſitus inuenitur.

Salutatio fit & ſingulariter & pluraliter.

Singulariter, ſicut ad Beatam Dei genitricem angelus dicit. Aue gratia plena, dominus tecum. Ad Gedeonẽ quoq; ait ſalutãdo. Dominus tecum uirorum fortiſsime. Pluraliter autem, ut in libro Ruth, Booz ſalutando meſſoribus ſuis ait. Dominus uobiſcum, Et ſicut in Paralipomenon, Propheta a Deo miſſus inuenitur, ſalutaſſe Aſa Regem Iuda

Lucæ 1
Iudith.6
Ruth.2
2.Paral.15

cum

cum exercitu tuo uictorem de prælio reuertentem, dixit: Dominus uobiſcum, quia fuiſtis cum eo. Eccleſia ergo ſalubri ſalutatione accepta ſacerdotis, & ipſa reſalutãdo orat, & orãdo reſalutat: poſtulans, ut ſicut ille dominum eſſe cum ipſis optauit, ita & cum eo eſſe dignetur, dicens, Et cum ſpiritu tuo, id eſt, cum anima tua ſit, ut eum digne pro noſtra ſalute poſsis orare. Et notandum, quod non dicit tecum, ſed cum ſpiritu tuo, ut totum, quod in Eccleſiaſticis officijs geritur, ſpiritualiter fieri perpendatur. Et bene cum ſpiritu hominis optatur Deus, quia in mente et ſpiritu ad imaginem et ſimilitudinem Dei, homo rationalis eſt conditus, atq; ibi diuinæ gratiæ & illuminationis eſt capax. Sed illa ſalutatio Epiſcopalis ad populum, qua dicitur, Pax uobiſcum, ſiue pax uobis, nõ ex humani ſenſus ſtudio prodijt, ſed de ſacræ ſcripturæ ſimiliter authoritate profluxit. Nam in ueteri Teſtamento dixiſſe Danieli Angelus inuenitur: Noli timere uir deſideriorũ: Pax tibi, & eſto robuſtus. Et in nouo, pene ſemper ita dominus ſalutaſſe diſcipulos inuenitur. Pax uobis. Quibus nimirum diſcipulis eandẽ ſalutationis formam commẽdauit, dicens. In quancunq; domum aut ciuitatem intraueritis, ſalutate eam dicentes, Pax huic domui. Merito ergo Apoſtolorum ſucceſſores, id eſt, Eccleſiarum præſules, huius forma ſalutationis utuntur: Domũ ſcilicet Dei ſalutãtes, ubi omnes oportet eſſe filios pacis, ut ſalutatio pacis ſuper eos requieſcens, & ſalutantibus & ſalutatis poſit eſſe fructuoſa.

Salutatio Epiſcopalis pax uobis.
Daniel.10
Lucæ 24.
Ioann.20
Matth.10

Quod ſicut alia ſcriptura non ſubiacet mutabilitati, ita & dominus uobiſcum. Cap. IIII.

IAm ergo ex hijs, quæ præmiſſa ſunt, patet, Quia ſicut ſcriptura Prophetarum, Pſalmorumq; modulatio, uel etiam Euangelica gratia, diuinitus ad notitiam noſtrã prodijt: Sic etiã id quod dicitur, Dominus uobiſcum, non ex humani ſenſus arbitrio, ſed a ueteris, nouiq; Teſtamenti authoritate deſcendit. Sicut ergo diuinarum ſcripturarum authoritati, nil pro rerum uarietate ſubtrahitur, nil augetur, ſed prorſus in his Eccleſiaſtica conſuetudo ſeruatur: Ita nimirũ & hæc ſalutatio ſacerdotalis, nequaquam rerum caſibus eſt obnoxia, ut modo proferri, modo debeat ſilentio præteriri, Sed etiam ſi plures deſint, illicitum eſt, ut Eccleſiaſtica traditio permutetur.

Reſponſio ad quæſtionem

Quod ſancta Eccleſia, & una in multis, & tota uideatur in ſingulis. Cap V.

ECcleſia ſiquidem Chriſti tanta charitatis inuicem
inter ſe compage connectitur,ut in pluribus una,et
in ſingulis ſit per myſteriũ tota,adeo ut et omnis uni
uerſalis Eccleſia non immerito perhibeatur una
Chriſti ſingulariter ſponſa,& unaquæq; electa ani-
ma,per Sacramenti myſterium plena eſſe credatur
Eccleſia. Nam & propheticis Iſaac naribus tota præſens redole-
Geneſ. 27 bat Eccleſia, cum ſuper unius filij ſui perſonam dicebat. Ecce odor
4 Reg. 4 filij mei,ſicut odor agri pleni. Et debitrix illa mulier, quæ ex præ-
cepto Heliſei parum olei, quaſi ſemen ſparſit, & uberes mox fruges
eodem per uaſcula redundante permeſſuit:Eccleſiam utiq; figurauit
ſacræ ſcripturę.Quod ſi per campos diligenter inquiritur,iam unius
uiri,uel mulieris perſona,deſignari Eccleſia crebrius inuenitur.
Multiplex Eccleſia & una. Licet enim multiplex uideatur Eccleſia, propter numeroſitatē gen-
tium:Vna tamē & ſimplex eſt,unius fidei,& diuinæ regenerationis
Eſaiæ 4 confœderata myſterio. Et quanquam ſeptem mulieres acceperint
uirum unum,uirgo tamen & una, cœleſti illi uiro dicitur deſponſa-
2. Cor. 11 ta.De qua nimirũ Apoſtolus,Deſpondi, inquit, uos uni uiro uirgi
nem caſtam exhibere Chriſto. Ex his ergo manifeſte colligitur,
ſicut ſuperius dictum eſt,quia cum una hominis perſona,tota deſig-
Eccleſia in omnibus una & in ſingulis tota. netur Eccleſia, & ipſa conſequenter Eccleſia una dicatur uirgo, ſan-
cta Eccleſia & in omnibus ſit una,et in ſingulis tota,nimirum in plu
ribus per fidei unitatē ſimplex,et in ſingulis per charitatis glutinum,
diuerſaq; dona chariſmatum multiplex. Quia enim ex uno omnes,
& ex omnibus unus.

De unitate uniuerſalis Eccleſiæ Cap. VI.

SAncta Eccleſia nanq;,licet perſonarum ſit multipli-
tate diuerſa: in unum tamen eſt, ſancti ſpiritus igne
conflata.Atq; ideo ſi per corporalem ſitum parti-
bus uideatur diuidi, unitatis tamen intimę Sacramē
tum nullatenus a ſua ualet integritate corrumpi.
Rom. 5 Charitas enim Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris,
Spiritus S. & unus & multiplex eſt per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis. Itaq; iſte ſpiritus,qui eſt
proculdubio & unus & multiplex. Vnus in maieſtatis eſſentia:
Multiplex per diuerſa chariſmatũ dona: dat Eccleſiæ ſanctæ quam
replet,ut & in uniuerſitate ſit una, & in ſuis partibus ſit tota.
Quomodo cũ Chriſto fideles unũ ſunt Quod nimirum indiuiduæ diuinitatis archanum ueritas commen-
dabat,cum patri de ſuis diſcipulis diceret.Non, inquit, pro his ro-
Ioan. 17 go tantum,ſed & pro eis, qui credituri ſunt per uerbum illorum in
me, ut mundus credat, quia tu me miſiſti. Et ego claritatem, quam
dediſti mihi,dedi eis,ut ſint unum,ſicut & nos unum ſumus.Si ergo
credentes

credentes in Chriſto unum ſunt, ubicunq; uideatur eſſe per corpora lem ſpeciem membrorum: ibi etiam per Sacramenti myſterium totum eſt corpus. Et quicquid eſt, quod competit toti, quodāmodo congruere uidetur etiam parti: Quatenus & quod conuentus Eccleſiæ communiter ſonat, ſit non abſurdum, ſi unus homo ſingulariter dicat: Et quod ab uno recte depromitur, a pluribus etiam irreprahenſibiliter proferatur. Hinc eſt enim, quod in conuentu poſiti, recte omnes dicimus: Inclina domine aurem tuam ad me, & exaudi me: quoniam egenus & pauper ego ſum: Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum. Et ſingulariter conſtituti, non incongrue decantamus. Exultate Deo adiutori noſtro: iubilate Deo Iacob. Nec ab re eſt, quod multi ſimul dicimus. Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Et ſoli ſæpe plurali uoce proferimus: Magnificate dominum mecū, & exaltemus nomē eius in inuicē. Et multa id genus ſimilia. Quia nimirū neq; hic pluralibus uerbis, unius perſonę ſolitudo præiudicat: neq; illic multitudo fidelium a ſingularitate diſcordat: quia per uirtutem ſancti ſpiritus, qui & ſingulis ineſt, & omnes replet, & hic ſolitudo pluralis, & illic multitudo intelligitur ſingularis.

Vnitas per ſacramenti myſterium

Vnus pro multis & multi pro uno

Pſalm. 85

Pſalm. 80

Pſalmo. 33

Solitudo pluralis, & multitudo ſingularis per ſpiritū ſanctum

Quod ſi dominus uobiſcum pro ſingularitate non dicitur, multa alia neceſſe eſt dimittantur. Cap. VII.

IAm uero illi qui dicunt, nunquid lapidibus aut tabulis cellæ petenda eſt benedictio? aut illi dicendum eſt, ut dominus ſit cum illis? Reſpondeant mihi & dicant, Cur ſingulares in eiſdem cellulis poſiti dicunt: Venite exultemus domino? Dicite mihi fratres dicite quæſo, pace ueſtra loquar, Cū ſoli eſtis, quos exhortamini? Quos ad diuinæ laudis excubias inuitatis cum dicitis. Venite exultemus domino: uel illud, Regem magnum dominum uenite adoremus? Inuitatorium nanque hoc dicitur, & ob id procul dubio, quod per hoc ad Dei laudes fidelium populus inuitatur. Si autem uos a nullo tunc prorſus audimini, quos ad exultandum domino exhortatorijs uocibus excitatis? Agite, inquam, fratres, dicite adhuc mihi, ſi non ad Sacramentum reſpicitis Eccleſiaſticę unitatis, ſed ad numerum potius præſentię corporalis: quibus dicitis, Nocte ſurgentes? uel quibus illud, Surgamus omnes ocyus? Cur certe non omnes hymnos, omnes deniq; orationes, quoniam nimirum a doctoribus plurali ſunt ſtilo compoſitæ uel ſilentio prætereuntes, omittitis, uel ad ſingularem numerum uiolenter reuocatis? Iam uero cum ad lectiones uenitis, qui nephas ducitis nullis adſtantibus bene-

Solutio obiectio.

Solitarij poſſunt loqui & orare pluraliter

In hymnis

In lectionibus

benedictionem petere uel dare, Cur patrũ homelías, & concionatorum ſermones, legitis, quibus nimirum cogente lectionis modo populum alloquimini, & uelut ad ſurdam perſonam, ſcilicet auditorũ,

In homelijs

uerba ueſtra dirigitis? Atq; ut ipſarum homeliarũ uerba ponamus: quibus, quæſo, dicitis. Audite fratres chariſsimi, & cætera quæ ſequuntur: cum ibi fratres nulli ſint? Quæ uidelicet ſi uultis ad ueſtram ſingularitatem, ſtilo reclamante, uiolenter inflectere, quia id prorſus

In orationibus collectarũ

impoſsibile eſt: his omiſsis, neceſſe iam uobis erit, noua dictare. Cur etiam cum ad orationes peruẽtum fuerit, dicitis, oremus: cum nemo illic ſit, qui uobiſcum orare debeat? Quem ad communionem orationis inuitatis, qui nullum adeſſe conſpicitis? Cur etiam in expleti officij clauſula, ex more ſubiungitis, Benedicamus domino, cum præſto

Concluſio, ut preces uniformiter dicantur, ſiue a multis ſiue a ſolitarijs peragantur.

nullus ſit, uel adſiſtat, qui uobiſcum dominum benedicat? Hæc igitur & alia multa, quæ longum eſt enumerare, perpendite, & Eccleſiaſticæ traditionis regulam, ſiue ſoli, ſiue cum pluribus, uniformiter obſeruate. Si enim Doctores Eccleſiæ id expedire decernerent, in Eccleſiaſticis officijs alium multis ordinem tradidiſſent. Sed unum contenti remota diuerſitate compoſuere, unum nos docuere ordinem, inuiolabili ſemper obſeruatione tenere. Prouiderunt enim, quia quicquid in diuinis obſequijs a quolibet Eccleſiæ membro reuerenter offertur, id etiam fide & deuotione cunctorum uniuerſaliter exhibetur. Vnus enim Eccleſiæ ſpiritus,

Vnum corpus Eccleſiæ & unus ſpiritus

quo uiuificatur unum corpus, quod a Chriſto, uidelicet ſuo capite, præſidetur. Tota igitur Eccleſia diuerſorum quidem cõſtat compage membrorum, ſed unum eſt proculdubio corpus, unius fidei ſoliditate fundatum, una uiuificantis ſpiritus uirtute perfuſum. Vnde & Apoſtolus ait, Vnum corpus, unus ſpiritus, ſicut uocati eſtis in una

Epheſ. 4

ſpe uocationis ueſtræ. Dignum ergo eſt, ut quicquid in ſacris officijs a quibuſcunq; fidelibus particulariter agitur, hoc ipſa Eccleſia, per unitatem fidei & charitatis amorem, unanimiter agere uideatur.

Quod ſacrificium altaribus ſuperpoſitum, a uiris ſimul & mulieribus offeratur. *Cap. VIII.*

4 etiam

Sacrificium altaris a multis offertur

HInc eſt ‡ enim, quod in ipſa celebratione Miſſarum, cum dicitur. Memento domine famulorum, famularumq; tuarum, paulo poſt ſubditur: Pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt hoc ſacrificium laudis. In quibus uerbis patenter oſtenditur, quod a cunctis fidelibus, non ſolum uiris, ſed & mulieribus, ſacrificium illud laudis offertur, licet ab uno ſpecialiter offerri ſacerdote uideatur. Quia quæ ille Deo offerendo manibus tractat, hæc multitudo fidelium intenta mentium deuotione commendat.

Quod

Quod illic quoq; declaratur ubi dicitur. Hanc igitur oblationem ſeruitutis noſtræ, ſed & cunctæ familiæ tuæ, ut placatus accipias. Quibus uerbis luce clarius conſtat, quia ſacrificium, quod a ſacerdote, ſacris altaribus ſuperponitur, a cuncta Dei familia generaliter offeratur. Hanc autem Eccleſiæ unitatem Apoſtolus manifeſte declarat, cum dicit. Vnum corpus, unus panis, multi ſumus. 1. Cor. 10

Eccleſiæ unitas per Chriſtum in Euchariſtia

Tanta enim eſt Eccleſiæ unitas in Chriſto, ut unus ubiq; in toto orbe terrarũ ſit panis corporis Chriſti, & calix ſanguinis eius. Quoniam diuinitas uerbi Dei una eſt, quæ totum implet mundum: ita licet multis locis, multiſq; diebus illud corpus conſecretur: non ſunt tamen multa corpora, ſed unum corpus Chriſti. Et ſicut ille panis et ſanguis in corpus Chriſti ueraciter tranſierũt: ita omnes qui illud in Eccleſia digne percipiunt, unum abſq; dubio Chriſti corpus fiunt, ipſo teſtante cum ait, Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Ioann. 6 Si ergo omnes unũ Chriſti corpus ſumus, & licet per corporalẽ ſpeciem uideamur abiungi, ſpiritu tamen ab inuicem ſeparari non poſſumus, qui in eo manemus: Quid noceat ego non uideo, ſi communem Eccleſiæ conſuetudinem & ſinguli teneamus, qui per unitatis indiuiduæ Sacramentũ ab ea nunquam receſsimus. Cum enim communia Eccleſiæ uerba ſolus profero, unum cum ea me eſſe, ac per præſentiam ſpiritus in ea me ueraciter manere demonſtro: Et ſi eius ueraciter ſum membrum, non inconuenienter adimpleo meæ uniuerſitatis officium.

Vnum corpus Chriſti ſumus ſpiritu, non carne.

Quod officium membri cuiuslibet ſpeciale, toti corpori ſit commune. Cap. IX.

Porro in humano corpore, aliud oculi, aliud lingua, aliud pes, aliud manus habent naturaliter officium proprium. Sed neq; manus ſolæ ſibimet tangunt, nec ſibi pedes incedũt, aut lingua loquitur, uel ſibimet oculi contemplantur: ſed quicquid poteſt unaquæq; pars corporis ſpecialiter agere: hoc probatur omnibus in commune conferre. Et quod unicuiq; membro, ſingulari iure conceditur, hoc ob ipſo corpore (quod eſt totum eius) fieri iudicatur: ut non incongrue & pars totius, & totum ſuæ partis exhibere dicatur officium. Hinc eſt enim, ut lingua Pauli ueraciter dicat, Laboro in Euangelio Chriſti uſq; ad uincula, cum lingua eius nõ ſit alligata. Nam ut illic ſequitur, Verbum Dei nõ eſt alligatum. Et Petrus ad ſepulchrum Chriſti cum Ioanne cucurrit, cum ſoli pedes currendi ſubeant miniſterium. Et Stephanus uidit cœlos apertos, cum uidere proprium ſit oculorum. Et Iſaac filium ſuum palpando tetigerit, cum tangendi uel palpandi facultas, manibus ſit ſpecialiter

Partes ſeruiũt toti

Opera partiũ attribuuntur toti.

2. Tim. 2

Ioann 20

Act. 7

Geneſ. 27

ter attributa. Quod ergo membrum quodlibet agere cernitur, hoc ab ipſo corpore fieri, irrepræhenſibiliter perhibetur. Et ediuerſo, quod corpus facit, multitudo partium cooperando conſentit.

Quod ſacerdos pars Eccleſiaſtici corporis, totius Eccleſiæ conuenienter utitur uerbis. Cap. X.

QVid ergo mirum, ſi ſacerdos quilibet (qui ſine dubio pars Eccleſiaſtici eſt corporis) uicem ſalutantis, ac reſalutantis Eccleſiæ ſolus expleat dicens. Dominus uobiſcum, Subindeq; reſpondens, Et cum ſpiritu tuo. Rurſumq; benedictionem ſolus petat & reddat, cum per unitatis intimæ Sacramentũ, tota ſpiritaliter ſit Eccleſia, ubi eiuſdem fidei ac fraternę deuotionis fuerit una perſona? Vbi nimirum unitas fidei, nec in uno ſolitudinẽ recipit, nec in pluribus ſciſſuram diuerſitatis admittit. Enimuero quid præiudicat, ſi ex uno ore uocum diuerſitas prodeat, quas & ſi per plures linguas, una tamen fides alternat? Tota nanq; Eccleſia (ſicut iam dictũ eſt) unum proculdubio corpus eſt. Nã teſte Apoſtolo, Sicut autem corpus unum, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cũ ſint multa, unũ corpus ſunt: ita & Chriſtus. Etenim in uno ſpiritu omnes nos + unũ corpus baptizati ſumus. Et alibi, Cum corpore, inquit, ſuo, quod eſt Eccleſia. Si ergo tota Eccleſia unũ corpus Chriſti eſt, & nos Eccleſiæ ſumus mẽbra, quid obeſt ſi corporis noſtri .i. Eccleſiæ, ſinguli quiq; uerbis utamur, qui cum ea unum ueraciter ſumus? Nempe ſi multi unũ ſumus in Chriſto, totum noſtrũ ſinguli poſſidemus in ipſo. Atq; ideo, licet remoti procul ab Eccleſia uideamur per ſolitudinem corporum, in ea tamen præſentiſſimi ſemper aſſiſtimus, per unitatis inuiolabiliter Sacramentũ. Sicq; fit, ut quod eſt omnium, ſit etiam ſingulorum. Et quod quibuſdam ſingulariter ſpeciale, omnibus quoq; ſit in fidei & charitatis integritate cõmune: Vt & populus recte clamet, Miſerere mei Deus. Et. Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me feſtina. Atq; unus homo iure pronunciet, Deus miſereatur noſtri, & benedicat nos. Quia uidelicet, fidelium Chriſti neceſſitudinem & communionem, ſancti patres noſtri tantæ certitudinis eſſe debere decreuere, ut hanc Symbolo Catholicæ profeſſionis apponerent, & frequentandam nobis inter ipſa Chriſtianę fidei rudimenta mandarẽt. Nam mox ut dicimus. Credo in ſpiritum ſanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam, protinus addimus: Sanctorum communionẽ, ut ubi Deo fidei noſtræ teſtimonium reddimus: ibi etiam communionem

[Margin notes: Per unitatem fidei ſacerdos tota Eccleſia eſt, & eius uicem agit — Tota Eccleſia unum corpus eſt. — 1. Cor. 12 — + in unum — Col. 1 — Vobis Eccleſiæ unuſquiſq; uti poteſt — Quod eſt omnium, etiam ſingulorũ eſt — Pſalm 50 — Pſalm 69 — Pſalm. 66. — Credo ſanctorum communionem]

nem Eccleſiæ,quæ cum eo unum eſt,conſequenter adſtruamus.San
ctorũ ſiquidem hæc eſt fidei in unitate communio, ut in unum Deũ
credentes,uno Baptiſmate ſint renati,uno ſpiritu ſancto confirmati:
ad uitam æternam ſint per gratiam adoptionis aſſciti. Sicut autem
homo Græco eloquio dicitur Microcoſmus, hoc eſt, minor mun-
dus.Quoniam per materialem eſſentiam eiſdem quatuor elementis
homo conſtat, quibus & uniuerſalis hic mundus:Ita etiam unuſquiſ
que fidelium, quaſi quædam minor eſſe uideatur Eccleſia, dum ſal-
uo unitatis myſterio,etiam cuncta redemptionis humanæ, unus ho
mo ſuſcipit Sacramenta, quæ ipſi uniuerſali Eccleſiæ ſunt diuinitus
attributa.Si ergo unus homo non ambigitur communia totius Ec-
cleſiæ ſacramenta ſuſcipere:cur prohibeatur communia Eccleſiæ uer
ba ſolus proferre: cum uidelicet multo maioris momenti ſint Sacra-
menta,quam uerba?

Homo Microcoſmus, & quaſi minor quædam Eccleſia

Quod populus Iſrael,ad oſtendendam ſocietatem, altare conſtruxit. Cap. XI.

QVod ſi quis adhuc his etiã noſtris diſputationibus
calumniator extiterit, dicens. Vtiq; non debere a
ſingulis uſurpari.quæ communi fidelium ſunt inſti-
tuta conuentui: Vt non tam uerbis, quam rationi-
bus adquieſcat. Exemplum damus, quod ex ſacri
eloquij autoritate didicimus. Notum nanq; eſt,
ſicut Ioſue libro teſtãte narratur,quod filij Rubẽ,et Gad,et dimidia
tribus Manaſſe redeuntes a filijs Iſrahel de Silo,ut intrarent Galaad
terram poſſeſsionis ſuæ, ædificauerunt altare infinitæ magnitudinis
in terra Chanaan. Cunq; iratus grauiter populus Iſrael, aduerſus
eos arma corriperet, interrogati, cur altare conſtruere præter altare
domini temere præſumpſiſſent?Reſponderunt,non hoc præuarica-
tionis cauſa, ſed pro futuri teſtimonij feciſſe cautela. Nequando(in-
quiunt)filij ueſtri dicerent filijs noſtris.Quid uobis,et domino Deo
Iſrael?Terminũ poſuit dominus inter nos et uos,Iordanen fluuium,
et idcirco partem nõ habetis in domino:Et per hanc occaſionẽ auer-
terent filij ueſtri filios noſtros a timore domini. Cur autem hiſtoriæ
huius articulum ad medium deduxerimus: ſi cui forte non pateat,
aperimus. Poterat nempe quorum ſimplicitas fratrum temptari, ut
quodammodo ſegregatos ſe a ſocietate fidelium ducerent, ſi in ſoli-
tudine poſiti etiam communia Eccleſiæ uerba depromere in ſuis ora
tionibus non auderent. Vtantur igitur communibus uerbis Eccle-
cleſiæ, ut in Eccleſiaſtica ſe communione doceant permanere, atq;
ipſa uerba animo ſatisfaciant fluctuanti, qui teſtimonium perhi-
bent præſentiæ ſpiritali fidelium. Porro autem,iſti altare ædifica
uerunt,

Signum unitatis erectum altare a filijs Ruben,& Gad. Ioſue 22.

Similitudinis de illo altari declaratio.

uerunt,non ad uſum libaminum:ſed ad uicariæ cum Iſrahelitica plebe ſocietatis indicium:ſicut & ipſi,quaſi iam ex perſona filiorum dicunt.Ecce altare quod fecerunt patres noſtri,non in holocauſta,neque in ſacrificium, ſed in teſtimonium noſtrum ac unitatem.Illi nimirum id fecerunt ad teſtimonium Iſraeliticę ſocietatis:nos iſta dicimus ob ſignum Eccleſiaſticæ ueraciter unitatis. Illi ne deſpicerentur a fratribus ſuis:nos ne remordeamur a cogitationibus noſtris. Illi terreni altaris extruxere ſimilitudinem:nos ſpiritalis concordiæ oſtendimus ueritatem. Illi ad oſtendendum ſui generis teſtimonium: nos ad tenendum nouæ regenerationis,& fraternæ communionis inuiolabile Sacramentum.

Teſtimonium Eccleſiaſticæ unitatis

Cur bigamus a ſacerdotio omnino repellatur, cum in fornicationẽ ſæpe lapſus, in ordinem reuocetur.
Caput XII.

Mira traditio Eccleſiæ, de fornicarijs & de Bigamis

QVædam nanq; fiunt in Eccleſia, quæ ſuperflua quidem uidentur, quantum ad humani ingenij rationem:diuina autem ſunt,ſi ad uirtutis intimæ Sacramentum reſpicias. Quis enim non miretur, in Canonicis eſſe ſententijs,Bigamum quempiam nullatenus poſſe ad ſacerdotium promoueri: in fornicationem uero lapſum, etiam ſacerdotem,peracta pœnitentia,ad priſtini iuris officium reuocari? De fornicatione ſiquidem manifeſta eſt Apoſtolica ſententia,qua dicitur: Quia neq; fornicarij, neq; Idolis ſeruientes, neque adulteri, regnum Dei poſsidebunt. De his autem, qui ſecundas contrahunt nuptias, ita proſequitur. Mulier, inquit,alligata eſt legi, quanto tempore uir eius uiuit. Quod ſi dormierit uir eius,liberata eſt, cui uult nubat, tantum in domino.Quibus nimirum utriuſq; ſententiæ uerbis, aperte monſtratur, quia & Bigami, diuinæ legis regulam non offendunt, & fornicatores a Regno Dei,pro ſuæ carnis intemperantia, damnabiliter præciduntur. Quid eſt ergo,quod hij, qui non peccãt,de ſpe ſacerdotij funditus corruunt:& illi,quos a Regno Dei reatus eliminat,Eccleſiaſtici gradus fiduciam,ſi digne pœnituerint, non amittunt: niſi quod in his, qui ſecundis nuptijs copulantur, non tam ad peccatum, quam ad Eccleſiæ reſpicitur Sacramentum? Sicut enim Chriſtus,qui eſt Pontifex futurorum bonorum, & ſacerdos iuxta ordinem Melchiſedech, qui uidelicet obtulit agnum proprij corporis, in ara crucis Deo patri, pro ſalute mundi, uir eſt unius ſponſæ, totius ſcilicet ſanctæ Eccleſiæ,quæ proculdubio uirgo eſt,quia fidei integritatem inuiolabiliter ſeruat: ita quilibet ſacerdos unius uxoris uir eſſe præcipitur,ut illius ſummi ſponſi præferre imaginem uideatur. In Bigamis

1. Cor. 6 — 1. Cor. 7. — Quæſtio. — Reſponſio — Heb. 9 — Ephe. 5 — Vnus ſponſus Eccleſiæ uirginis.

gamis itaq;, non menſura peccati, ſed forma potius inquiritur Sacramenti: atq; in eorum damnatione non reatus aliquis ultione abſcidi tur, ſed myſtica ueri ſacerdotij regula cuſtoditur. Alioquin quomodo inter crimina nominetur, quod licenter fieri Apoſtolica doctrina permittitur? Sed ſacri Canones, eos qui ſecundas nuptias improbant, inter Nouatianorum hæreſim notant. Vt oſtendamus ergo nos Eccleſiaſticæ unitatis ſemper tenere myſterium, irrepræhenſibiliter utimur, & ſi non adeo neceſſaria, prolatione uerborum.

Bigamis deeſt typus Chriſti, quod non eſt unius uxoris uir.

Non improbantur tamē ſecundæ nuptiæ.

Quodſi Dominus uobiſcum, inter duos recte profertur, a ſolo etiam iure dicatur. Cap. XIII.

IAm ſane et hoc a fratribus meis, ſeruata charitate, perquiro, ſi duo ſunt fratres, utrum alter alteri licenter dicat, Dominus uobiſcum? Nam ſi licet, quid eſt quod ad unam perſonam pluraliter loquitur, & poſtpoſita cenſura literatoriæ diſciplinæ, Eccleſiaſtica conſuetudo tenetur?

Quantum enim ad loquendi artem, tecum potius quam uobiſcum, ad ſingularem directus perſonam ſermo decurreret. Quod ſi non licet, ut ad unam perſonam uerbum plurale quis dirigat: Dominus tecum, ſingulariter neceſſe eſt dicat.

Cur non dicitur ad unum in Miſſa, Dominus tecum

Quod utiq; quantum a regula Eccleſiaſticæ inſtitutionis abhorreat: qui limen Eccleſiæ terit, nullus ignorat. Certum eſt enim, quod neq; Beatiſsimus Apoſtolicæ ſedis antiſtes, cum uidelicet obſequente miniſtro, priuata Deo reddit obſequia, nec quiſquam Pontificum, uel omnino Catholicorum aliquis ſacerdotum, his uerbis ad alterum ſingulariter utitur. Si uero uenerabilium ſacerdotum conſuetudo laudatur, ut ſolus ſoli recte dicat, Dominus uobiſcum, & neque abſonum ſit, neq; ab Eccleſiaſtici ordinis cenſura ſemotū, quid officit, ſi & ſingulariter quis poſitus idipſum dicat, dum quantum ad literas ſicut uni minime congruit: ita nec inter duos, pluralis ille ſermo procedit? Cum ergo Eccleſiaſtica conſuetudo tantæ authoritatis ſit, ut ſibi omnes artificioſæ eloquentiæ facultas humiliter cedat, nec illorum magnopere habeatur uerborum cura ſed ſenſuum: inter duos illa Grāmaticalis regula iure deſpicitur, conſequitur etiam ut ab uno irrepræhenſibiliter contemnatur. Sicut igitur Eccleſiaſticæ authoritatis eſt ut inter duos recte dicatur, Dominus uobiſcum: ſic eidem authoritati competit, nec eſt contrariū, ut ab eo, qui ſolus eſt, idipſum æque dicatur. Deniq; & de reſponſione eius, uidelicet quæ eſt, Et cū ſpiritu tuo: necnon & de lectoris benedictione ſingulariter petenda, idem eſt nihilominus ſciendum. Non enim hic digne numerus perſonarum, ſed Eccleſiaſticæ potius unitatis attenditur Sacramentum; ubi ſcilicet, nec unitas excludit multitudinem, nec multitu

Ad ſolū quoq; recte dicitur, Dominus uobiſcum

Eccleſiæ locutiones nō ſubiacent Grammaticæ regulis.

Ad unitatis Sacramentū reſpicit Eccleſia.

do uiolat unitatem; quia & unum corpus per multa membra diuiditur, & ex diuerſis membris, unum corpus impletur. Nec in unitate corporis, membrorum multitudo confunditur: Nec in pluralitate membrorum unius corporis integritas uiolatur.

Quod populus Iſrael Eccleſiaſticæ inter ſe unitatis regulam tenuit. Cap. XIIII.

ET quid mirum, ſi de ſancta Eccleſia dicitur, quod & multiplex in unitate, & una credatur in multitudine: cum ille carnalis Iſrahel, quia ſocius erat genere, iam tunc huius unitatis uideatur inter ſe regulã tenuiſſe? Nam & Regi Edom, nuncios dirigit, qui dicunt. Hæc mandat frater tuus Iſrael. Et alibi, Cum Chananeus Rex Arath pugnaret aduerſus Iſrael, atq; ſublata ex eo præda uictor exiſteret: teſtante ſcriptura, Iſrael ſe uoto obligans, domino ait: Si tradideris, inquit, populum iſtum in manu mea, delebo urbes eius. Quod nimirũ & in libro Regum manifeſte declaratur, cum ab Iſraelitico populo ad uiros Iuda, redeunte in regnum Dauid, dicitur: Decem, inquit, partibus maior ego ſum apud Regem, & primogenitus ego ſum, magiſq; ad me pertinet Dauid, quam ad te; Cur mihi feciſti iniuriam, & non mihi priori nunciatum eſt, ut reducerem Regem meum? Si ergo populus ille, pro eo, quod ex una ſtirpe originem duceret, uel ob id potius, quod unius Dei cultum teneret, tanquam una perſona ſingulariter loquitur, ut in multis ſe unum eſſe teſtetur: Quid mirum, ſi ſancta Eccleſia, quæ uno Dei ſancto ſpiritu ſanctificatur & regitur, unius fidei & Baptiſmi Sacramentis imbuitur, ad eandem hæreditatem capeſſendã per adoptionis gratiam conuocatur, tantam inter ſe habeat communionẽ, ut & ſinguli uerbis omnium, & omnes uerbis uti ualeant ſingulorũ? Hinc eſt enim quod diuinis officijs conſiſtentes, in unius ſæpe ſancti ueneratione cantamus, quod toti ſimul Eccleſiæ conuenire cognoſcimus? Quod uidelicet qui cantus Beatæ Dei genitricis, aliorumq; ſanctorum diligenter inſpicit, indubitanter agnoſcit.

Exempla ex uet. Teſtam.

Num. 20

Num. 21

2. Reg. 19

Filiæ Eccleſiæ maiorem habent inter ſe unitatem quã habuerunt filij Iſrael.

Quod quædam feſtiuitates, non ſuo tempore celebrantur. Caput XV.

ECcleſia ſiquidem Chriſti, quę eſt columna immobilis, quæ regni cœlorum claues accepit: nequaquam caſibus, numeriſue deſeruit, ſed omnium locutionũ modos, intra legis ſuæ iura conſtringit. Nec aucupatur uerba, ſed animas. Non itaq; magnipendit præſentiam corporum, uel articulos temporum,

ſed ad

ſed ad deuotionem potius & unitatem reſpicit animorum. Ipſa nan 1. Cor. 2
que dijudicat omnia, et ipſa a nemine iudicatur. Hinc eſt enim, quod Multæ feſtiui
in ſacroſancta ſolennitate Paſchali dicimus. Deus qui hodierna die tates tempore non ſuo cele-
per unigenitum tuum æternitatis nobis aditum deuicta morte reſe- brātur ab Ec
raſti; dum cuncti liquido nouimus, quia iuxta calculantium ſupputa cleſia
tiones Hebræorum Paſcha præcedat: circa quod dominus paſſus eſt
& reſurrexit. Deinde ubi quotuslibet dominicus dies occurrerit,
paſchalis nobis feſtiuitas illuceſcit. Nam & in aſcenſione domini, &
ſancto Pentecoſte ſub eodem ſenſu dicimus hodie: cum & iſtæ fe-
ſtiuitates conſequenter iuxta rationem paſchalis temporis diſponan
tur. Decollatio quoq; Beati Ioannis Baptiſtæ, menſe Auguſto Decollatio Io annis Bapt.
celebratur: cum tamen tempore Dominicæ paſsionis, trucidatus ab
Herode fuiſſe minime dubitetur. Eadem quoq; ratione & de feſtiui Vincula Petri feſtum Iacobi
tate ſancti Iacobi, necnon et Beati Petri, quæ dicitur a uinculis. Cum Act. 12
enim Actus Apoſtolici ſcriptura dicat; Quia Herodes poſtquam oc
cidit Iacobum, fratrem Ioannis gladio, uidens quia placeret Iudæis,
appoſuit appræhendere & Petrum. Deinde ſubiungit. Erant autem
dies Azymorum, atq; protinus addit: Quem cum appræhendiſſet,
miſit in carcerem, tradenſq; quatuor quaternionibus militum cuſto
diendum, uolens poſt Paſcha producere eum populo: Patet abſque
dubio, quia alio anni tempore, hæc per executionem operum ſunt
facta, atq; alio poſtmodum colendis ſolennitatibus inſtituta.
Feſtiuitates enim illæ (ut notum eſt) celebrantur circa metas Iulij
menſis, quo uidelicet tempore, neq; Paſcha celebraſſe, neq; Azymo
rum dies ille Hebræorum populus inuenitur, ſi tota Teſtamenti ue-
teris ſeries recenſeatur. Sed quia in ſolennitate Paſchali uenerari dig-
ne non poterant, ad eorum cultum, aliud tempus eſt Eccleſiaſtica diſ
poſitione prouiſum. Hæc autem idcirco de ſacris ſolennitatib. Nec temporū lege conſtrin-
iuxta compendium dixerim, ut manifeſte clareſcat, quia ſancta Eccle gitur Eccleſia
ſia non tam conſtringitur lege temporum, quam uices ad ſuum cohi
bet nutum. Neq; enim ſub elementis ſeruit Eccleſia, ſed ipſi po- Nō ſeruit ſub Elementis Ec
tius ſubiecta ſunt & obtemperant Elementa. Vnde & magiſter cleſia.
gentium dicit. Omnia enim ueſtra ſunt, Paulus, ſiue Apollo, ſiue 1. Cor. 3
Cephas, ſiue mundus, ſiue uita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue
futura. Omnia enim ueſtra ſunt, uos autem Chriſti. Chriſtus au-
tem Dei. Atq; ut oſtendat, quantæ authoritatis prærogatiua ſancta
præcellat Eccleſia, rurſus ad eoſdem Corinthios: An neſcitis, ait, quo 1. Cor. 6
niam ſancti de hoc mundo iudicabunt? Et ſi a uobis iudicabitur
hic mundus, indigni eſtis, qui de minimis iudicetis?
Neſcitis quia Angelos iudicabimus?
Quanto magis ſæcularia?

Quod in Eccleſia recte alius ſupplet uerba alterius. Caput XVI.

IAm igitur, ut ad ſuperiora redeamus, quid mirum ſi ſancta Eccleſia, cui tanta poteſtas diuinitus conceſſa eſt, uerba ſibi famulãtia, ita ad ſuum conuertat arbitrium, ut uel ſinguli plurium, uel plures eloquia proferant ſingulorum? Aut quid obeſt, ſi ea quæ ſpecialiter alijs congruunt, ab alijs proferuntur?

In baptiſmo infantiũ alius pro eis reſpondet.

Certe non ignoramus, quia cum pueri cathezizantur, ſacerdos interrogat. Quid petis? Vbi non puer ſed alius uice eius reddit reſpõſum, dicens. Fidem, Et cætera, quæ proprie ad puerum pertinent: alius in eius perſona reſpondet.

Vnus pro alio ſupplere poteſt

Si ergo in ipſo regenerationis noſtræ myſterio, ubi ſcilicet totius humanæ ſalutis conſtat origo, recte alius uerba reddit alterius: quid prohibet, ſi & in alijs Eccleſiaſticis ſalutationibus, uel petendis benedictionibus, alter reſpondendo ſuppleat locum illius qui uocatur? Nam ut alter pro altero reſpondere in Eccleſia ualeat, non moderna temeritas repperit, ſed ab Apoſtolica potius authoritate deſcẽdit. Vnde & Paulus ad Corinthios. Cęterum, inquit, ſi benedixeris ſpiritu, quis ſupplet locum Idiotę?

1. Cor. 14

Dominus uobiſcum.

Huc accedit, quod ſi propter abſentiam perſonarum timet dicere, Dominus uobiſcum, uel etiam reſpondere, Et cũ ſpiritu tuo: timeat quoq; neceſſe eſt, ne dicat, Oremus, ſed potius orem: ne uideatur illos ad orationẽ inuitare, qui deſunt.

Oremus.

Et qui ſacrilegium ducit, nullis adſtantibus, benedictionẽ petere uel dare, caueat in fine lectionis dicere. Tu autem domine miſerere noſtri, ſed potius dicat, Miſerere mihi.

Seruanda eſt ſolitario conſueta prolatio uerborum Eccleſiæ,

Quod ſi omnino præpoſterũ, omnino uideatur abſurdum, non reuereatur Eccleſiæ uerba ſolus proferre, qui ab ea ſe mente et ſpiritu nunquam decernit abeſſe. Et cuius ſe profitetur ſpecialiter membrum, nõ ſe a ſuo corpore diuiſum aſſerat prolatione uerborum, ſed ſic cum Chriſti Eccleſia, ueraciter unum confidenter expleat ſuæ uniuerſitatis officium: magiſq; in his Eccleſiaſtici Sacramẽti uirtutem ſeruare ſtudeat, quam congruentiam domeſticæ confabulationis attendat.

Quod quicquid pene in diuinis officijs agitur, ſub figuris myſticis diſponatur. Cap. XVII.

SIcut enim ſuperius dictum eſt, nonnulla in Eccleſiaſticis obſeruationibus fiunt, quæ in ſuperficie quidẽ friuola uidentur et leuia: conſyderata uero ſubtilius magnæ uirtutis uidentur ueritate ſubnixa. Vt enim pauca perſtringamus e plurimis: quis, cum ſacerdotalia conſpicit indumenta, admiratione dignum in eſſe

eſſe illis credat,niſi quid in eis figuraliter innuatur intelligat? At ſi ſpi ritualis intuitus clareſcat,animaduertit,cur ſandalia Clericorũ,qui pedes a terra diuidũt, pedũ aũt ſuperiora,ex parte tegũt ſed ex parte non tegunt.Cõſyderat etiam cur Poderis uſq; ad Talos defluat,cur Humeralis ex lini materia ſemper fiat.Perpẽdit etiã, quid Cingulũ, quid deſignat orarium.Scrutatur quoq; nihilominus, cur in modũ crucis ſit quadrata Dalmatica,cur reliquis indumentis, ſit ſuperpo- nenda caſula:cur etiam Manipulus in ſiniſtra parte geſtetur: quia ni mirum ſpiritualium potius, quam carnalium oculorum uel narium pituita detergitur.Nec illud etiam ſine cauſa decernit fieri,cur Diaco nus,qui Dalmatica non eſt indutus,Caſula circumcinctus legat: cur etiam ipſa Dalmatica in ſiniſtra ſui parte Fimbrias habeat. Porro au tem, nec illa conſuetudo inaniter tenuit,quod Palliũ Pontificalibus indumentis apponitur, ut Lamina in fronte Pontificis, ad decorem & gloriam antiquitus ponebatur.In qua nimirum Lamina,nomen domini tetragrammaton ſcriptũ erat,quod Sanctum domini uoca- batur:paucis quidem literis conſtans,ſed magni intellectus uirtutem interius cõtinens.Sed quid nos infinita perſequimur,dum quicquid ſub ueteri,uel ſub nouo Teſtamento in diuinis agitur officijs,totum pene per figuras myſticas, & enigmata fieri uideatur? Quid enim tota illius tabernaculi compoſitio, quid numerus Leuitarum, quid cæremoniæ ſacerdotum, quid deniq; uel moderni ſanctæ Eccleſiæ ritus exigunt,niſi ut uirtus ſpiritualis intelligentiæ requiratur? Atq;, ut ita loquar,myſterium latet in myſterio, dum exterioris cultus ex- ercitio,archanũ allegoricæ Theoriæ comprehenditur ſacramẽtum.

Significatio myſteriorum in ueſtibus ſacerdotum.

Exod. 28

Allegorica Theoria in ueſtibus.

Peracti opuſculi breuis Epilogus.

VErum his, quæ ab eruditis expoſitoribus expedita probantur,omiſsis:id quod tractãdum ſuſcepimus, ut enucleatius clareſcat: adhuc breuiter replicemus. Lectoribus nanq; nonnullis uitium arrogantiæ familiare eſt, præſertim ſi cui lepor eloquentiæ ſuppetit,dum patentes ſcripturæ campos effrenis lin gua percurrit,populari fauori cor deditum, ſpiritus elationis inua- dit.Et dum alios per recti itineris tramitem dirigit, ipſe diuerticulũ erroneæ confuſionis incurrit.Hinc eſt etiam, quod menſæ lectori- bus ex more dicitur.Auferat a te Deus ſpiritũ elationis.Vt ergo im minenti forſitan arrogantiæ, iam in ipſo lectionis exordio humilitas opponatur:recte tantæ ſubiectionis arte benedictio petitur,ut lectu ro non ſacerdos,ſed cui ipſe iuſſerit,benedicat. Sacerdotalis autem ſalutatio idcirco fit in Eccleſia,ut ſacerdos pacem ſe habere cum tota plebe fideliũ doceat. Præcipit enim in Euangelio Dominus, dicẽs.

Spiritus elationis in eloquentia.

Sacerdotalis ſalutatio, propter pacem.

Marci 11. Matth. 5

Cum ſtabitis ad orandū, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, ut & pater ueſter, qui in cœlis eſt, dimittat uobis peccata ueſtra. Et iterum. Si offers, inquit, munus tuum ad altare, & reliqua. Sacerdos ergo, ut hoc dominicum præceptum non ſolum corde cuſtodiat, ſed etiam per exterioris ſpeciem ritus oſtendat, antequam Deo fundendæ orationis offerat ſacrificiū, per mutuæ ſalutationis officium oſtendit ſe in fraterna charitate unanimiter fœderatum. Quapropter ſiue preſto ſint, ipſe ſpiritaliter oculis præſentes attendit, pro quibus orare diſponit: Nec abeſſe per ſpirituale contubernium credat, quos in oratione ſecum pariter compræhendit. Obtutus itaque fidei, ſalutationis eius uerba intendit, & accipit, quod adeſſe cominus per ſpiritalem præſentiam cernit. Quiſquis ergo frater in cellula ſingulariter habitat, communia Eccleſiæ uerba proferre non timeat: Quem uidelicet a conuentu fidelium, & ſi locale ſpacium diuidit, cum omnibus tamen unitas fidei, in charitate coniungit. Qui licet abſint per moles corporum, præſto ſunt tamen per unitatis Eccleſiaſticæ Sacramentum.

Non corporalis ſed ſpiritalis attenditur in orationibus præſentia

EXPLICIT LIBER PETRI DAMIANI, qui appellatur Dominus uobiſcum.

Liber

LIBER DE CVLTV DEI, DICTVS GEMMA ANIMÆ.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI PRINCIPIQVE AC DOMINO, D. PHILIPPO, EPISCOPO SPIRENSI, ET *Præpoſito Vueiſſenburgenſi &c. Ioannes Cochlæus S. P. D.*

REuerendiſs. Pater, Ornatiſsime Princeps ac Domine. In Autumnali nuper Mercatu Francfordienſi, dedicaui nomini Celeberrimo Amplitudinis tuæ ſcripta quædam Piiſsimi ac Doctiſsimi uiri, Ambroſij Catharini: Qui cum fuiſſet clari nominis in ſæculo inter iuris utriuſq; Interpretes, Propter Chriſtum ſæculi uanitatibus abrenuncians, ac Mendicantium fratrum in approbato Prædicatorum ordine factus, mox poſt euulgatum in orbem Tragicum Martini Lutheri ludũ, ſumma cũ fide pietateq; et erudítiõe præmonuit nos Germanos, quid nouus ille noui Euangelij Author intenderet. Idq; ad ocnlum nobis, quinq; primũ, deinceps quatuor libris, quaſi digito demõſtrauit, Et in eadẽ ſententia ſua conſtantiſsime permanſit annis iam Vndetriginta. Quid uero illius uiri ſcripta apud ſectas noſtras profecerint aut profectura ſint, nondũ proloqui auſim. Bene quidẽ ſpero ſuper iiſce pijs et eruditis libris, quod non ſine fructu uacui reuertentur ad Authorem ſuum, Iuxta illud apud Eſaiam uerbum Domini, Quomodo deſcendit imber et Eſaiæ 55 *nix de cœlo, & illuc ultra non reuertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti, & panem comedenti: Sic erit uerbum meum, quod egredietur de ore meo: Non reuertetur ad me uacuum, ſed faciet quæcunq; uolui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud. Video tamen ex pleriſq; nouis Rebellium in Saxo-*

Libelli noui contra INTERIM. *nia æditis contra Pacificam Cæſareæ Maieſtatis ordinationem libellis: quibus Teuthonice incitantur populorum animi cõtra ordinationem illã, qua mitiſſimus ſeditioſorum uictor pie ad unitatem & obedientiam (quam utiq; iure ac priuilegio Ampliſſimæ uictoriæ uictis imperare poterat) uictos admonet, ut relicto nouo multorum errorum Euangelio, ad* Exorciſtę antiqui. *antiquum & indubitatum Eccleſiæ & Maiorum noſtrorum Euangelium pacifice reuertantur: Exorcizatos Dæmones adhuc reclamare, & manſuetudine expelli nolle. Quare uiſum eſt mihi, pro pace & honore Patriæ noſtræ, ueteres quoſdam Exorciſtas in lucem reuocare, qui rebellibus iſtis iudicij ueritatem ex antiquis monumentis oſtendant, Ne opus ſit, eos uirga ferrea denuo compelli, ut obediant ac proteruire deſiſtant.*

Mich.6 *Cũ igitur Solitarij quondã ſtudioſiſſime circa cultũ dei ſoliciti fuerint,*
1.Cor.7 *Iuxta illud Micheæ Prophetæ uerbum, Solicitum ambulare cũ deo tuo. Et illud Apoſtoli, Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat deo. Eos haud immerito fideles et Idoneos teſtes exiſtimare debemus, quibus iuſtius ac ſecurius credere poſſimus et debeamus, quã ſuperbis, auaris et libidinoſis Apoſtatis, qui quærũt quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu Chriſti, qui eſt pax noſtra. Illi autem ſeditioſe, miſere deceptis ſuadent, ſuo rebellare Imperatori, et diuinæ reſiſtere ordinationi, Non attendentes neq; priorẽ rerum euentũ, nec propheticas minas: Qua*
Pſal. 2. 67. et 108 *les ſunt, Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Diſſipa gentes quæ bella uolunt. Noluerunt benedictionem, & elongabitur ab eis &c.*

Viſum eſt itaq; mihi, ſolitarijs noſtris præſidium quærere per gratiam et authoritatem Celeberrimi nominis tui, quod apud nos Germanos nulla eſt labe obſcuratum, nec de ulla infamia ſuſpectum, ſed ultra eruditionis eminentiam, uenerabili ſenecta & longa rerum experientia, honorificum & omni exceptione maius. Si te & illos audire noluerint, ſignum eſt (ut
1. Reg. 2 *uereor) certum & horrendum, ſicut de filijs Heli ſcriptum eſt, quod Deus uult eos occidere, & in æternum dare interitum: ubi*
Eſa: ultimo. *uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.*

Fratres

Fratres Solitario.

AGmen in caſtris æterni Regis excubans,ſub impetu uitiorum undiq; irruētium deſudans,Idoneo inſtru ctori armorum,laureari in triumpho uictorum.Di uinorum Sacramenta officiorum ſcire uolentibus, ſed partim penuria librorum , partim multimodo rum occupatione negociorum,minime ualentibus: Rogamus te,ut quemadmodum in alijs,ita & in hoc negocio nobis uelis ſtylo prodeſſe, quatenus memoriam tui omnium orationibus liceat iugiter intereſſe. Petitio fratrū

Solitarij Reſponſio.

Poſtquam,Chriſto fauente,pelagus ſcripturæ proſpero curſu in ſumma totius tranſcucurri, atq; naufragioſam Cymbã per Syrtes & piratas multo ſudore euectam,uix ad optatum littus appuli:Rur ſus habitatores Syon me in fluctus cogitationum retruditis, & nec uires recolligere,nec nauis armamenta ſinitis.Dicitis enim,nunc eſſe tempus laborandi, poſtea requieſcendi: Nunc tempus ſeminandi, poſtmodum fructus percipiendi. Hac ſpe coactus ſum, onus uires meas excedens ſubire, petens, uos me orationibus ad iter expedire, quatenus pondere peccatorum depoſito, ad deſideratum quietis portum liceat fixa anchora peruenire. Veſtra itaque iuſsione, funes uerborum a portu ocij ſoluo,quaſſatã nauiculam ſtyli,procellis me ditationum impello, uela ſententiarum diſtendens, uento ſpiritus ſancti committo,Ipſe autem ſecundum curſum tribuat,qui nutu ma re uentoſq; tranquillat.

Eccleſi.3

Reſponſio ad petitionem fratrum.

Præfatio Authoris.

PLeroſq; ueſania captos piget me mente conſydera re,quos non pudet abominanda Poetarum figmen ta,ac captioſa Philoſophorum argumenta, ſummo conamine indagare: quæ mentē a Deo diſtractam, uitiorum nexibus inſolubiliter ſolent innodare: Religionem autem Chriſtianæ profeſsionis penitus ignorare, per quam animam liceat perhenniter cum Deo regnare. Cum ſit ſummæ dementiæ, uitam Tyranni uelle ſcire, & edicta Im peratoris neſcire: Atque ea, quæ quotidie neceſſario facias, non in telligere.Porro,quid confert animę pugna Hectoris,uel diſputatio Platonis,aut carmina Maronis,uel Neniæ Naſonis,Qui nunc cum ſuis conſimilibus ardent in carcere infernalis Babylonis, ſub truci Imperio Plutonis? Dei autem ſapientia maxima gloria hunc cumu lat,

Dementia in prophanis.

Sapientia in ſacris literis.

lat, Qui Prophetarum & Apoſtolorum facta & ſcripta inueſtigan do iugiter ruminat, quot nunc in cœleſtis Hieruſalem palatio cum Rege gloriæ exultare nemo dubitat. Sapientum nanq; iudicio, tantum differt a non intelligente intelligens, quantum a cæco uidens. Qui enim non intelligit quid agat, eſt ut cæcus, qui neſcit quo uadit: & ut Tantalus in medijs undis ſiti deperit. Et licet ſimplicitas fidelium Deo noſtro placeat, tamen intelligentiam ſapien-

Gēma animę tium, quantum lucem præ tenebris, approbat. Ob hanc cauſam, ut iuſsiſtis, libellum de diuinis officijs ædidi: cui nomen Gemma ani-

Prolixior eſt igitur liber iſte quam hic habetur. mæ indidi, quia uidelicet ueluti aurum gemma ornatur, ſic anima di uino officio decoratur. In primis igitur de Miſſa, per quam nobis uita redditur, & de Eccleſia, in qua agitur: & de miniſtris Eccleſiæ, per quos celebratur, uideamus. Deinde de reliquis horis, quæ ſunt debitum noſtræ ſeruitutis, ediſſeramus. Tertio de ſolennitatibus totius anni dicamus. Quarto de concordia officiorum rite ſubiungamus.

De Miſſæ officio. *Caput I.*

MISSA a Quatuor cauſis nomen accepit, duabus a Legatione, & duabus a miſsione. Miſſa quippe dicitur Legatio, quia in eius officio, nobis legatio Chriſti repræſentatur, quia pro hu

Miſſa legatio dicitur. mano genere patris legatione fungebatur. Itē, Miſſa legatio dicitur, quia in ea ſacerdos pro Eccleſiæ ad Deum legatione fungitur. A miſsione Miſſa dicitur, quia populus, qui quaſi ad iudicium conuenit, peracta cauſa a iudice dimittitur. Item, a miſsione dicitur, quia populi conuentus, qui ad ueſperam & ad matutinas quaſi iure tenetur, celebrato ſacrificio, dimittitur. Miſſa autem in ſeptem officia diſtinguitur. In quorum

Exod. 7 primo Chriſti legatio agitur: Quam Moyſes præfiguraſſe cognoſcitur, qui Deus gentilium, Papa ſacerdotum, Rex populorum legi-

Moyſes typū Chriſti geſsit. tur. A Deo nanq;, Deus Pharaonis, Propheta Aaron ſacerdotis, dux populi conſtituitur. Hic legatione Dei in Ægyptum fungitur, a ſenioribus & populo ſuſcipitur, populum diſperſum congregat, Ægyptum ſignis perdomat, oppreſſos a Tyranno de dura ſeruitute liberans

liberans, de Ægypto educit, in terram repromiſsionis inducit: Sic Chriſtus Deus Deorum, ſacerdos ſacerdotum, Rex regum, legatione patris in mundum fungitur, ab Angelis & paſtoribus paſtores Eccleſiæ typum exceperunt: Qui filios Dei, qui erãt diſperſi, in unam fidem congregat, mundum uarijs ſignis ſubiugat, oppreſſos a Diabolo liberans, de Inferno educit, in Patriam Paradiſi inducit. Hoc totum repræſentat nobis proceſsio Epiſcopi, qui gerit figurã Chriſti.

De Campanis. Caput II.

Proceſsio Epiſcopi cum Clero

POſtquam Campanæ ſonuerint, Pontifex ornatus procedit, Quem ſeptem Acolyti cum luminibus præeunt, poſt quos ſeptem Subdiaconi cũ plenarijs incedunt. Item, poſt hos ſeptem Diaconi gradiuntur quos xij. priores ſequuntur, Item poſt hos, tres Acolyti cũ Thuribulis uadunt, qui incenſum gerũt. Poſt quos Euangelium ante Epiſcopum fertur, quod inter duos ambulans ſequitur, cumq; Principes cum populo comitantur. Qui dum chorum ingreditur, a cantoribus cum uerſu Gloria patri excipitur. Quibus ipſe pacẽ porrigit, deinde ad altare uadit, Finito cantu, orationem dicit, & tunc ſedere pergit. Quidam de miniſtris cum eo ſedent, quidam ei aſsiſtunt; hoc quaſi præſentiam Chriſti nobis exhibet. Campanæ ſunt Prophetæ, Campanæ ſonabant, quia Prophetæ Chriſti aduentum prænunciabant. Pontifex templum ingreditur, & Chriſtus in mundum ad Eccleſiam ingreditur, Epiſcopus de Secretario ornatus procedit, & Chriſtus de utero uirginis, decore indutus, tanquam ſponſus de thalamo proceſsit. Diaconi & Subdiaconi & Acolyti, qui Epiſcopum præcedunt, deſignant Prophetas & ſapientes & ſcribas, qui aduentum Chriſti in carne, mundo nunciauerunt. Diaconi Prophetas ſignificant, qui Chriſtum iam ueniſſe & adhuc uenturum populo prædicant, & ex Euangelio futuram uitam nunciant. Subdiaconi cum plenarijs, ſapientes præferunt, qui plenitudinem diuinitatis in Chriſto corporaliter retulerunt. Sapientia, id eſt, Subdiaconi uadũt in medio adoleſcentularum Tympaniſtriarum, ut doceant, quid Tympaniſtæ laudare debeant. Tympaniſtæ ſunt cantores, laudes reſonantes. Adoleſcentulæ ſunt nouæ Eccleſiæ, Deum laudantes edomita carne, Acolyti cum luminibus typum ſcribarum gerunt, qui lumen ſcientię, ſcripturas exponendo, fidelibus miniſtrauerunt, Qui ideo ſinguli diſcernuntur ſeptem, quia per ſeptem dona ſpiritus ſancti Sacramenta Miſſæ perficiuntur. Priores cum Capellanis, qui eos ſequuntur, xij Apoſtoli accipiuntur: Tres Acolyti, qui Thuribula cũ incenſu ferunt, ſunt tres Magi, qui munera nato Chriſto obtulerunt.

Quid myſtice ſignificant Campanæ.

Procedens in ornatu Epiſcopus.

Tympaniſtæ Adoleſcẽtulæ. Acolyti.

xij. Priores.

Tres Acolyti

runt.Euangelium ante Epiſcopum portatur, quia per doctrinam Chriſti nobis uia ad uitam paratur.Epiſcopus a duobus educitur,et Chriſtus a duobus teſtamentis per Prophetas & Apoſtolos mundo inuehitur. Turba populi interim Epiſcopum comitatur, quia Chriſtum populus fidelium ad cœleſtia ſequi conatur. Dum præſens officium agitur in Eccleſia, non ſedetur,quia labori Chriſti deputantur,qui ad cultum Dei uocantur.

De Curru Dei. Caput III.

Pſalm. 67

X.Ordines in Proceſsione

INterim dum chorus canit,Epiſcopus quaſi in curru uectus,ad ſolennitatem uadit. Quia currus Dei decem milibus multiplex legitur,& comitatus Epiſcopi decem ordinibus diſtinguitur. Scilicet primus ordo ſunt Oſtiarij, Secundus lectores,Tertius Exorciſtæ,Quartus Acolyti,Quintus Subdiaconi, Sextus Diaconi,Septimus Presbyteri,Octauus Cãtores,Nonus Laici, Decimus fœminæ: Ita Chriſtus hunc mundum intrauit, Dum Chorus Prophetarum cecinit,curru ſcripturæ uectus, ſanctorum ordinibus comitatus.Cantores uenientẽ Epiſcopũ, cũ Gloria Patri excipiunt.Et Angeli Chriſtum aduenientem,cum Gloria in excelſis ſuſceperunt.

Duo Chori Canentium

Duo Chori laudes concinunt,quia duo populi,ſcilicet Iudei & gentiles,Chriſto aduenienti cum laudibus occurrerunt. Per cantum Introitus accipitur laus Eccleſiæ de Iudæis; Per kyrieeleyſon uero laus Eccleſiæ de gentibus.Per Gloria in excelſis autem,utriuſq; Chori laudatio in fide Trinitatis, pro adipiſcenda æqualitate angelicæ dignitatis.

Myſteria Introitus

Per Introitum quoq;, ordo Patriarcharum nobis repræſentatur,per quos Chriſtus uenturus præfigurabat̃. Per uerſum Propheticum,ordo Prophetarũ inſinuatur, per quos Chriſtus naſciturus prænunciabatur.Per Gloria patri,ordo Apoſtolorum commemoratur,per quos Chriſtus iam ueniſſe prædicatur,a quibus & Trinitas Eccleſiæ inſinuatur. Per Introitum ſecundo repetitum, ordo doctorum notatur, per quos Chriſtus adhuc uenturus ad iudicium narratur.Porro per kyrieeleyſon,diuerſarum linguarum populi declarantur:a quibus Chriſtus in gloria cum Angelis collaudatur.

DE

De ingreſſu Epiſcopi.. Caput IIII.

EPiſcopus ingrediens pacem populo porrigit,quia Chriſtus in mundum ingrediens , pacem humano generi attulit:quam in primo parente amiſit. Deinde ſanctuarium intrat , inclinus coram altari orat: confeſsionem faciens, Indulgentiam implorat,quia Chriſtus Hieruſalem paſſurus intrauit,pro nobis leuandis ſe in mortem inclinauit,in cœna patrem pro Eccleſia orauit, pœnitenti & confitenti Petro uel latroni,deinde omni populo peccata donauit.Poſt hæc, duos ſacerdotes oſculatur . Quia per Chriſtum lapidem angularem,duo parietes in una fide copulantur: Deinde cæteris miniſtris a dextera leuaq; pacem dabit , quia Chriſtus pacem his qui longe,& his qui prope prædicauit. Et ab Oriente & Occidente uenientes in uinculo pacis ſociauit. Altare et Euangelium oſculatur , quia paſsione Chriſti homines Angelis in pace ſociantur: Per altare nanq; Iudæi, per Euangelium gentes denotantur. Poſt hæc Thuribulum accipientes,altare thurificant,in figuram Angeli, qui in Apocalypſi cum aureo Thuribulo altari aſtiterat , De quo fumus aromatum in conſpectu domini aſcendebat, quia Chriſtus magni conſilij Angelus, in ara crucis ſe pro nobis obtulit,cuius corpus Thuribulũ Eccleſię fuit,ex quo Deus pater ſuauitatẽ odoris accepit,& propicius mundo extitit. Fumus aromatũ,orationes ſanctorum ſunt,quæ ſuper auream aram Chriſtum,per charitatis ardorem uel illuminationis ſpiritus ſancti carbones incenſæ, ad Deum aſcendunt. Deinde altare oſculantur , quia Chriſtus pro noſtra pace in ara crucis immolabatur.Deinde Gloria in excelſis incipit, & Chorus concinit, quia Chriſtus per mortem ſuam gloriam angelorum hominibus reſtituit, in qua ſanctorum populus lætabundus laudes perſtrepit.Dehinc ad populum ſe conuertens,Pax uobis,dicit,quia Chriſtus a mortuis reſurgens,pacem Eccleſię reddidit,ſuiſq; Pax uobis dixit.Deinde in dextera parte orationẽ dicit,quia Chriſtus iam a morte ad uitam tranſijt,noſq; de exilio in patriam tranſtulit.Oratio autem illa benedictionem ſignificat,qua cælos aſcenſurus ſuos benedicebat.His peractis,Epiſcopus ſedere pergit,& Chriſtus omnibus rite peractis cœlos aſcendit , & in dextera patris ſedens quieſcit.Quidam cum Epiſcopo ſedent,Quidam ei aſsiſtunt, quia quidam electi nunc cum Chriſto requieſcunt, plurimi adhuc in labore ei hic ſeruiunt.

Myſtica ratio Cæremoniarum Epiſcopi in Miſſa.

Epheſ.2

Thuribulum.

Apoca.8

Gloria in excelſis

Pax uobis

Collecta in dextera parte

Sedet

De Cereoſtatis. *Caput V.*

EPiſcopo aſcendente ad ſedem, Cereoſtata mutantur de locis ſuis in ordine unius lineæ, excepto primo, uſq; ad altare. Per Cereoſtata uaria dona ſpiritus ſancti exprimuntur: Per lineam unam, unitas ſpiritus ſancti in ſingulis donis denotatur. A primo incipit, quia ſpiritus ſanctus a Chriſto procedit uſq; ad altare, id eſt, ad corda electorum peruenit.

De Miniſtris. *Caput VI.*

DIacones qui Epiſcopum præcedentes altare oſculantur, deſignant iuſtos, qui ante Chriſti aduẽtum pro ueritate patiebantur. Deinde poſt Epiſcopum erecti ſtabunt; quia plurimi Chriſti ueſtigia ſequentes, pro eo mortem ſubierunt. [Stare in dextera aut in ſiniſtra] Quidam a dextris, quidam a ſiniſtris ſtant, quia dextera contemplatiuam, ſiniſtra actiuam uitam ſignificat. In dextera ſtantes, ſunt in contemplatiua uita Chriſto miniſtrantes, In ſiniſtra conſiſtentes, ſunt in actiua uita Chriſto ſeruientes. Duo Diaconi uiciſsim uadunt altrinſecus [*Lucæ. 10*] oſculari latera altaris, quia Chriſtus miſit binos diſcipulos ante faciem ſuam, in omnem ciuitatem. Oſculum eorum ſignificat, ubi intrantes dicunt, Pax huic domui. Altare corda electorum. Poſtea reuertuntur ad Epiſcopum, & diſcipuli reuerſi ſunt ad Chriſtum, nunciantes opera ſignorum. Quot Diaconi ſunt, tot Subdiaconi, & Acolyti eſſe debent. [Si ſeptem Diaconi fuerint.] Septẽ Diaconi ideo ſunt, quia Apoſtoli ſeptem Diacones in miniſterium elegerunt, [*Act. 6*] Et quia ſeptem dona ſpiritus ſancti Sacramenta Miſſæ conficiunt. Ideo etiam ſeptem Diaconi miniſtrant, quia diſcipuli ſeptem poſt reſurrectionem in piſcando laborabant, [*Iohann. 21*] quos dominus ad prædicandum inuitabat. Per ſeptem autẽ Subdiaconos, ſeptem columnæ domus ſapientiæ accipiuntur. [*Prouerb. 9*] Per ſeptem Acolytos, ſeptem lucernæ tabernaculi, [*Exodi 29*] uel ſeptem candelabra in Apocalypſi intelliguntur. [*Apoca. 1*] [Si quinque] Si quinq; Diaconi miniſtrant, tunc hos quinq; deſignant, qui domino in reſurrectione puellæ affuerãt. [*Matth. 9*] Quinq; autem Diaconi ſeruiunt, quia hæc Sacramenta quinq; partes ſcripturæ docuerunt. Vetus eñ Teſt. in legẽ et Prophetas diuiditur, Nouũ in actus Apoſtolorũ & Epiſtolas eorũ, & Prophetiam Apocaly. partitur. Quinq; aũt Acolyti ſunt, quia quinq; libri Moyſi hæc teſtificati ſunt. [Si Tres] Tres Diaconi ſubminiſtrãt, ſignificat tres Apoſtolos qui dño in monte transfigurato aderant. [*Matth. 17*] Tres Subdiaconi ſunt, quia lex & Pſalmi, & Prophetæ hæc Sacramenta prædixerũt. [*Lucæ 24*] Tres Acolyti ſunt, quia fides, ſpes & charitas hæc myſteria perficiunt. [Si unus] Vnus Diaconus ſi miniſtrat, illum adoleſcentem, qui domino in paſsione adhæſit, ſcilicet Iacobum ſignificat, quando reiecta Sin-

done nudus profugat. Per unum quoq; Diaconum deſignatur Stephanus, qui ſolus ſua morte Chriſtum eſt ſecutus: Vnus Subdiaconus ſeruum, quia uniuerſitas ſcripturę hoc ſacramentum docuit: Ab uno Acolyto ſeruitur, quia in unitate tantum Eccleſiæ hoc Sacramentum conficitur.

De Acolytis. Caput VII.

ACOlyti uſq; ad kyrieeleyſon lumina tenent, quia doctores illuminatores Eccleſiæ, uerbo & exemplo lumen fidelibus præbere debent, quo aduſq; ipſum Deum moribus inuocare incipiant, & Chriſtum ueram lucem omnem animam illuminare cognoſcant. Septem cerei, ſunt ſeptem dona ſpiritus ſancti. Cereus in medio ſtans, eſt Chriſtus. Deinde lumina ordinatim uerſus Epiſcopum diſponuntur, quia ſeptem dona ſpiritus ſancti per Chriſtum Eccleſiæ tribuuntur. Acolytus qui fert Thuribulum, deſignat Ioſeph, qui undiq; circumtulit Chriſtum. Significat etiam Paulum Apoſtolum qui prædicando Chriſti odorem portauit per totum mundum. Sex uel quatuor uel duobus miniſtrare nõ licet, quia par numerus diuidi poteſt, et Eccleſia ſcindi non debet, et ideo numero Deus impare gaudet.

Cereus in medio Christus

Numerus non par, ſed impar eſſe debet.

De Thuribulo. Caput VIII.

THuribulum nanq; ſignificat corpus dominicum. Incenſum eius diuinitatẽ, ignis ſpiritum ſanctum. Si eſt aureũ, ſignificat eius diuinitatem omnia præcellentem: Si argenteum, demonſtrat ipſius humanitatem omni ſanctitate nitentem. Ignis ſpiritum ſanctum, Si eſt aureum, ſignificat eius diuinitatem: Si cupreum, declarat eius carnem pro nobis fragilẽ: Si ferreum, inſinuat eius carnem mortuam, in reſurrectione mortem ſuperantem: Si quatuor lineas habet thuribulum, ſignificat quatuor ✝ electis conſtare corpus dominicum, quatuor uirtutibus: Prudentia, fortitudine, iuſtitia, temperantia fuit plenum. Quinta linea, quę Thuribulum abinuicẽ ſeparat, deſignat animam Chriſti, quæ ſe in morte a corpore ſequeſtrauerat. Si autem tribus lineis continetur, ſignificat quod humana caro & anima rationalis & uerbi diuinitas una perſona Chriſti efficitur. Quarta, quæ partes diuidit, eſt poteſtas, qua animam pro ouibus in morte poſuit. Si uero una linea tantum ſuſtẽtatur, deſignat, quod ipſe ſolus abſq; ſorde a uirgine generatur, et ſolus inter mortuos liber prędicatũ: Circulus cui hęc omnia innectuntur, eſt Deitas, a qua hæc omnia continentur, cuius maieſtas nullo termino clauditur.

Myſteria thuribuli

4 elementa

Pſalm 17.

De Secundo Officio. Cap. IX.

Myſteria circa Epiſtolam & graduale.

IN ſuperiori officio de capite noſtro Chriſto agebatur. In ſequēti uero, de corpore eius Eccleſia agitur, Quia Maria ſoror Moyſi præfigurabat, quæ populo liberato præcinebat, & turba canticum reſpondebat: Sic Epiſcopo reſidente, Lector Epiſtolam in Pulpito recitat, & chorus canticum reſonat: Quia Chriſto in cœlis reſidente, doctorum ordo ſcripturam mundo intonuit, et omnis ubiq; populus laudem Chriſto inſonuit. Altior locus ponitur Epiſcopo, ut ſuperintēdat et tanquam populum cuſtodiat, ut uinitori altior locus ſit, ut uineam cuſtodiat: Sic dominus in alto

4 atrium cœlorum ſedens, cuſtodit + currum ſuum, id eſt, ciuitatem ſuam, uidelicet, Eccleſiam. Subdiacono legente, ſolemus ſedere. Lectio, eſt precatio: Seſsio obauditio, reſpublica credentium confeſsio. Lectores et cantores ſunt Domini negociatores. Subdiacono Epiſtolam legente, cerei, uerſo ordine, ab Oriente in Occidentem rurſus ponuntur, quia lumē doctrinæ ab Oriente in Occidentem, id eſt, per totum orbem per Apoſtolos diffundebatur. Per gradale conciſio Eccleſię de Iudæis intelligitur. Per uerſum, conuerſio Eccleſiæ de gentibus accipitur. Per Alleluia utriuſq; in fide lætitia exprimitur. Sequentia cantum uictoriæ deſignat, qua uictorum animæ in Deo uiuo pro ſua liberatione exultant: Sicut filij Iſrael pro ſua ereptione canticum uictoriæ canebant. Vnde quidam longam Neumam cum Organis iubilant, quæ Iubilum uocatur, quia plauſum uictorum lætantium imitantur. Epiſcopus a dextris altaris ſedens, uerſa facie ad Chorum, laborantes intuetur, quia a dextris Dei ſedens, uerſa facie ad Eccleſiam, ſingulorum corda intuetur, & pro ſe laborantes remunerari pollicetur. Vnde dum Stephanus pro eo laborauit, ad adiuuandum eum + ſurrexit.

+ ſuſpexit

De Cantoribus. Caput X.

CAntores, qui Choros regunt, ſunt Apoſtoli, qui Eccleſias laudes Dei inſtruxerunt. Hi, qui gradale cantant, ſignificant eos, qui in actiua uita Chriſto ſeruiunt. In gradibus cantores ſtabunt: quia iuſti de uirtute in uirtutem in ſcala charitatis ibunt. Qui Alleluia cantant, deſignant eos, qui in contemplatiua uita laudant. Hi cantantes altius conſiſtunt, quia tales in celſitudinem uirtutum cœleſtia contemplando ſcandunt. Sequentiam Chori alternatim iubilant: quia frequentiæ angelorum & hominū in domo Dei, Deum in ſæculum ſæculi laudabunt.

Cantores in gradibus.

DE

De ſeruo Arante. Caput XI.

LEgitur in Euangelio de ſeruo arante, quod perfacto opere de agro domum redeat, & poſt ſeruitium Domino ſuo impenſum, ad conuiuiū recumbat. *Lucæ.17* Ager Dei ſunt corda fidelium: Seruus arans, eſt ordo prædicantium. *Myſtica interpratatio.* Per lectorem Epiſtolæ, doctores exprimuntur, Qui agrum Dei prædicando coluerunt. Per Reſponſoria fideles, qui per bonam operationem reſpondentes, fructum iuſtitiæ protulerunt. Aratrum eſt noſtrum ſeruitium: Boues hinc inde trahentes, ſunt ✝utriq; totis uiribus canentes. *✝utrinque* Præcentor, qui cantantes manu & uoce incitat, eſt ſeruus, qui boues ſtimulo minans, dulci uoce bubus iubilat. Lector legē dñi dat auditoribus, qui nuper uocati ſunt per officia cantorum in ſchola Dei ad nuptias: ſchola dicit̄ uacatio, in qua ſiquis adhuc ſurdis aurib. cordis torpeſcit, cantor cum excelſa uoce tuba ſonat in aurē eius dulcedinē melodię, ut excitetur. Cantores qui reſpondent primo canenti. Vox eſt auditorum quaſi euigilantium & Deum laudantium. *Arare ſpiritualiter.* Verſus eſt arans ſeruus: Per dulcedinem modulationis ſcinduntur corda carnalium, & ſe aperiunt more ſulci in confeſsionem uocis & lachrymarum. Arat qui aratro compunctionis corda ſcindit. In lectione paſcitur auditor quaſi quodammodo bos: Bos ad hoc paſcitur, ut in eo opus agriculturæ exerceatur. Bos eſt prædicator: Cantor bubulcus, qui iubilat bubus, ut hilarius aratrum trahant, ſcilicet inſtigat canentes, ut lætius canant. Terra ſcinditur, quando corda auditorum compunguntur. Tales operarij, cum de agro huius mundi redeunt, æternum conuiuium cum domino ſuo ineunt.

Cur infra Miſſam ſedet Epiſcopus. Cap. XII.

EPiſcopus tribus horis Miſſę ſedet, ſcilicet dū Epiſtola legitur, dum Graduale et Alleluia canitur: quia Chriſtus tribus diebus inter doctores ſediſſe legitur in tēplo. *Lucæ 2* Subdiaconus, qui lectionē legit, ſignificat Ioannem Baptiſtam, qui ante Chriſtum prædicauit. *Epiſtola ante Euangelium, ſicut Ioannes ante Chriſtū prædicauit* Per Epiſtolam quippe, Ioannis prædicatio accipitur: per Euāgelium Chriſti prædicatio innuitur, Ideo Epiſtola Euangelium pręcedit. Et ſicut Ioannes pręcurſor Chriſti memoratur, ita Epiſtola nunc Euangelium, quod eſt Chriſtus, præconatur. Euāgelium in altiori loco quam Epiſtola legitur: quia Chriſti prædicatio dignior, quam Ioannis cognoſcitur. Subdiaconus in eodem tamen Pulpito, quo & Diaconus legit, quia omnis populus Ioannem Chriſtum eſſe putauit. Graduale ſignificat uocationem Apoſtolorum

rum, qua ſe ad Chriſtum conuerterunt: Alleluia uero lætitiam illorum, quam de præſentia Chriſti & miraculis habuerunt. Sequentia uero animæ eorum iubilationem, qua de miſſa ſpe exultauerunt.

Leuit.8 Nota, hic Epiſcopus miniſtros Eccleſiæ ordinat, quia & Moyſes Lucæ 10 & Aaron Leuitas in miniſterium tabernaculi ordinabant, & Chriſtus lxxij. ordinauit, quos in prædicationem deſtinauit.

De tertio officio et Euangelio. Cap. XIII.

IN tertio officio ad capitulum reditur, & prædicatio Chriſti nobis ad memoriam reducitur. Hoc officiũ Moyſes præfigurauit, quando in montem ad dominũ aſcendit, & ab eo tabulas teſtamenti accepit. Exod. 20 Dominus, cuncto populo audiente, mandata propoſuit, & Moyſes iuſtitias legis eis expoſuit, & populus ſe omnia obſeruaturum reſpondit. Ritus legendi Euangelium Diaconus ad Epiſcopum uadit, librum ab altari accipit, Euangeliũ in quo diuina præcepta ſunt, coram omni populo legit, Epiſcopus ſermonem faciens populo, ea exponit, & populus per kyrieeleyſon, Clerus autem per Credo in unum, ſe ſpondet cuncta ſeruaturum. Qualiter hoc per Chriſtum & Apoſtolos ſit geſtum, breuiter eſt dicendum.

De Diacono. Caput XIIII.

PEr Epiſcopum repræſentatur nobis Chriſtus, per Diaconũ ordo Apoſtolicus: Diaconus qui legit eſt Matth. 10 Petrus, qui pro omnibus reſpõdit. Epiſcopus lecturum Diaconum benedicit, quia Chriſtus conuocatis Apoſtolis benedictione eos repleuit, dum eis poteſtatem ſuper omnia Dæmonia dedit, & eos Regnum Dei prædicare miſit. Diaconus Euangelium ab altari accipit, legere pergit, Eſaiæ 2 quia de Syon lex, & uerbum domini de Hieruſalem exiuit. In hoc quippe loco altare Hieruſalem deſignat: in qua Apoſtoli uerbum prędicationis a domino acceperunt, et exeuntes per totã terram Liber in ſiniſtro brachio prædicauerũt. Diaconus in ſiniſtro brachio librum portãt, quia ſiniſtra præſentem uitam ſignificat, & in hac uita tantũ prędicari Euãgeliũ debet, quia in futura uita nullus doctrina egebit, ubi oẽs a minimo uſq; ad maximum dominum cognoſcent. Ab Auſtrali parte in Abacuc.3 ambonem aſcẽdit, quia Chriſtus a Bethlehem, quæ eſt ad Auſtrum, Hieruſalem uenit. Vnde dicitur, Deus ab Auſtro ueniet.

De Candelis Caput XV.

QVæ candelæ Euangelium præcedunt, quia lex & Prophetæ præceſſerunt, qui Euangelium prędicauerunt. Duo candelabra, quæ præferuntur, ſunt Duo præcepta charitatis,

quæ

quæ per Euangeliũ inſtruuntur. Duo Acolyti qui ea portant, ſunt Moyſes & Helias, inter quos Dominus ut ſol in monte fulgebat. Dum Euãgelium legitur, cerei in pauimento deponuntur, quia umbræ legis & ænigmata prophetarum, per lumen Euangelij ab humilibus intelliguntur. Perlecto Euangelio candelæ extinguũtur, quia prædicante Euangelio, lex & Prophetia in litera extinguuntur, dum per lucem Euangelij ſpiritaliter prolatę intelliguntur, Thuribulum ante Euangelium portatur, quia Chriſtus odor ſuauitatis in igne paſsionis pro nobis ſacrificatus prædicatur.

De Pulpito. Cap. XVI.

EVangelium in alto loco legitur, quia in monte prædicaſſe perhibetur, ideo etiam in ſublimi legitur, quia ſublimia ſunt Euangelica præcepta, per quæ altitudo cœlorum ſcanditur. Inter Euangelium lumen ardet, eo quod Euangelica Doctrina Eccleſiã illuminet: Et quia uerbum Dei nobis lumen ad uitam præbet. Diaconus ſecundum ordinem ſe cõuertit ad Auſtrum dum legit Euangelium, quia in hac parte uiri ſtare ſolent, quibus ſpiritualia prædicari debent: Per uiros quippe ſpirituales ſignificantur, et per Auſtrũ ſpiritus ſanctus deſignatur. Nunc aũt ſecundũ inolitũ morẽ ſe ad Aquilonẽ uertit, ubi fœminæ ſtãt, quę carnales ſignificãt, quia Euangeliũ carnales a ſpiritualibus uocat. Per Aquilonẽ quoq; diabolus deſignatᷓ, qui per Euangeliũ impugnatᷓ. Per Aquilonẽ etiã infidelis populus denotatᷓ, cui Euangeliũ prædicatur, ut ad Chriſtũ conuertatur.

Locus altior pro Euangelio

Olim ad Auſtrum nunc ad Aquilon legitur Euan

De Salutatione et ſignis. Cap. XVII.

DIaconus cum aſcendit Analogium, primum ſalutat populum per Dominus uobiſcum, Quia Apoſtoli quancunq; domum prædicaturi intrauerunt, primum, per pax huic domui, auditores ſalutauerunt. Cum Sequentia ſancti Euangelij dicit, ſignum ſanctæ crucis fronti ſuæ, in qua ſedes eſt uerecũdiæ imprimit, per hoc ſe de uerbo domini nõ erubeſcere innuit. Qui enim ſermones domini erubuerit, hunc filius coram patre & Angelis in iudicio erubeſcet. Crux quippe & Euangelium apud incredulos magnæ confuſionis fuit opprobrium. Deinde os ſignat, quia uerba dei ſe ore confiteri pronunciat, cum ore confeſsio ad ſalutem fiat. Exin cor ſignat, ut ſpiritum elationis a ſe excludat, et ea quæ ore confitetur, ſe corde credere ad iuſtitiam inſinuat. Igitur per cordis ſignationem fides uerbi accipitur: per oris ſignationem confeſsio Chriſti interlligitur: per frontis ſignationem Euangelij operatio accipitur. Deinde Clerus et populus ſe ſignat, et Gloria tibi domine

Lucæ 10

Signare frontem cruce.

Lucæ 9

Signare os et cor cruce.

conclamat quia Chriſtum crucifixum ſe adorare ſuis uerbis obedire ſe pronunciat: Ita dum Apoſtoli uerba Dei prædicauerunt, populi Deum laudauerunt.

De Baculis. Cap. XVIII

Baculi ſub Euangelio deponendi. Exod. 12

Cur portantur Baculi.

DVm Euangeliū legitur, baculi de manibus deponūtur. Quia prędicante Euangelio, legales obſeruantię a populo deponebantur. Ex legis quippe pręcepto, baculos manibus tenebant, qui paſchalē agnum edentes ad patriam tendebant. Secundum hunc morem, cantores in officio Miſſę baculos tenere noſcuntur, dum uerus paſchalis agnus benedicitur, ſignificantes, quod hi qui ad ſupernam patriam et ad feſtum angelorum cupiunt feſtinare, eſu cæleſtis agni, et baculis contra hoſtes uel ſententijs ſcripturarum, contra dæmones ſe debent defenſare. Hos inter Euangelium deponunt, quia cum ad Chriſtum, quē Euangeliū deſignat, peruenerint, nullis ſcripturarum ſuſtentaculis indigebunt. Per Baculos etiam ſacerdotes denotantur, per quorum doctrinam infirmi in fide ſuſtentantur: qui baculi in Euangelio deponuntur, Quia omnium ſacerdotum doctrinæ Chriſti Euangelio poſtponuntur. Tunc etiam uelamina capitis auferuntur: quia Chriſto Euangelizāte, uelamina legis tollebantur, Et nos capita denudamus, quia reuelata facie nunc in ęnigmate Deum in Euangelio uidemus. Perlecto Euangelio, Diaconus reuertitur ad Epiſcopum, librum ei offert ad oſculādum, quem mox reponit in locum ſuum, quia Apoſtoli facta prædicatione reuerſi ſunt ad Chriſtum, ſibi etiam dęmonia in nomine eius ſubiecta retulerunt. Quaſi librum in locum ſuum repoſuerunt, dum non ſibi ſed domino cuncta adſcripſerunt.

Nudato capite audiendum

Lucæ, 10

De ſermone ad populum. Caput XIX.

Sermo Epiſcopi ad populum

DEinde Epiſcopus ſermonem ad populū facit, Quia poſtquā Chriſtus populo per Apoſtolos innotuit, ipſe omnibus prædicare cœpit. Epiſcopus populum de pœnitentia et fide & confeſsione inſtruit, quia Chriſtus pœnitentiā et fidē in Deum, & remiſsionem peccatorū per confeſsionem et baptiſma docuit. Poſt hæc populus kyrieleyſon. Et Clerus Credo in unū cantat, quia quod Diaconus legit, & quod Epiſcopus prędicauit, ſe credere affirmant: ita poſtq̄ Chriſtus & Apoſtoli populū docuerūt, fide recepta, laudes Deo perſonuerunt. Interim Euangelium cum incenſu per Chorum defertur, & ſingulis ad oſculandum porrigitur, quia Apoſtoli Chriſtum odorem uitę per mundum portauerunt, & cunctis gentibus per uerbum eius pacem æternam præbuerunt.

Ad oſculandū portatur liber Euangelij.

De Quarto officio. Caput XX.

IN quarto officio, ad corpus Chriſti, id eſt, ad Eccleſiam ſignificatio recurrit, & eius actionem nobis exprimit, Cuius figuram olim populus Iſrael exprimebat, quando Moyſi de monte deſcendenti, diuerſa dona ad faciendum tabernaculum offerebat. In quo altare fiebat, ſuper quod ſacerdos ſacrificia populi immolabat: Sic & de Epiſcopo aſcendenti, populi oblationes diuerſas offerunt, pro quibus ſacerdos & miniſtri ſacrificia in altari cum cantu immolabunt: Ita Chriſto paſſuro, ad Hieruſalem de monte oliueti deſcendenti, turba occurrit, palmas floreſq; cū cantu laudis obtulit, pro quibus ipſe ſe ſacrificium in ara crucis obtulit. Pontifex repræſentat Chriſtum, miniſtri turbam diſcipulorum. Populi offerentes ſunt illi cum palmis occurrentes; Cantores cantantes ſunt illi Oſanna reſonantes.

Typus in oblationibus populi. *Exod. 35* *Matth. 21*

De ſacrificijs. Caput XXI.

QVidam de populo aurum, quidam argentum, quidam de alia ſubſtantia ſacrificant. Sacerdos & miniſtri panem & uinum cum aqua immolant. Qui aurum offerunt, ſignificant Magos, qui aurum domino obtulerunt. Qui argentum offerunt, deſignant eos, qui pecuniam in Gazophilatium miſerunt. Qui de alijs rebus ſacrificant, ſunt hi qui domino neceſſaria, quæ Iudas portabat, mittebāt, Et hos ſignificant, qui per Paulum et Barnaban Apoſtolis oblationes Hieroſolymam tranſmittebāt. Qui panem offerunt, ſunt hi, qui ſpiritum ſuūm in ſacrificium laudis domino impendunt. Qui uinum offerunt ſunt hi, qui animas pro fratribus ponunt. Qui aquam offerunt ſunt hi, qui corpus ſuum pro Chriſto ad ſupplicia tradunt.

Quid repræſentant diuerſæ oblationū ſpecies *Matth. 2* *Lucæ 21* *Ioann. 13* *Act. 11*

De tribus ſacrificantibus. Cap. XXII.

PRimo uiri offerunt, qui fortes in Chriſto deſignant: quia in primitiua Eccleſia iuſti ſub perſecutoribus dura perpeſsi, uictima Chriſti occubuerant. Deinde fœminæ ſacrificant, quæ fragiliores ſignificant, quia tempore pacis fideles non ſeipſos, ſed hoſtiam laudis domino immolant. Ad ultimum ſacerdotes & miniſtri offerunt, qui doctores & ductores populi ſunt, quia ſub Antichriſto fideles per diuerſa tormenta ſacrificium uiuum ſe Chriſto offerant.

Triplices ſunt offerentes.

DE

De Septem Sacrificijs legalibus. Cap. XXIII.

Sept̃ ſpecies oblationum uet. Teſtam.

SEptem autem ſacrificia a b antiquis ſecũdum legem offerebantur, quæ adhuc Chriſtiani imitantur. Ritus nanq; Synagogæ tranſiuit in religionem Eccleſiæ, Et ſacrificia populi carnalis mutata ſunt in obſeruantiam ſpiritalis. Sunt autem hæc, legale ſacrificium, uoluntarium, pro peccato, pro gratiarum actione, dona, uota, holocauſta. Sacrificium legale obtulit, qui decimas uel primicias, uel ea quę lex præcipit, obtulit: Sacrificiũ uoluntarium obtulit, quod aliquid de rebus ſuis Deo ſponte obtulit: Sacrificium pro peccato obtulit, qui pro transgreſſo legis mandato hircum obtulit: Sacrificium pro gratiarũ actione obtulit, qui pro uictoria munus Deo obtulit: Dona obtulit, qui aliquid in ornatum templi contulit: Vota obtulit, qui in periculo belli conſtitutus, aliquid Deo uouit, quod poſtea ſoluit: Holocauſta obtulit, qui agnum offerens, totum in altari incendit, holocauſtum nanq; totum incenſum dicitur.

De Sacrificio Chriſtianorum. Cap. XXIIII.

Septem ſeidẽ obla. nou. Te.

ITa Chriſtiani legale ſacrificium offerunt, dum decimas rerum ſuarum Deo dant: Voluntarium offerunt, dum de rebus ſuis Deo ſeruientibus aliquid conferũt: Pro peccato dũ offerunt pœnitẽtia iniuncta, ſacerdotibus uel religioſis, uel indigentibus aliquid impendunt: Pro gratiarum actione offerunt, dum pro dignitate, uel pro aliqua collata gratia, Deo quicquid offerunt: Dona offerunt, dum in ædificia Eccleſiarum, uel in ornatus earum aliquid conferunt: Vota offerunt, dum in bello uel naufragio, uel aliquo periculo poſiti, aliquid uouent, quod liberati Deo & ſanctis offerunt: Holocauſta offerunt, qui ſæculum relinquunt, & omnia ſua uel indigentibus tribuunt, uel Monachis conferunt. Hæc ſacrificia populi offerunt. Sacerdotes autem & miniſtri Chriſto inſtituente, panem & uinum offerunt.

4 Sacramento.

De ✝ Sacrificio Panis. Cap. XXV.

Panis Azymus typus Chriſti.

Pſalm. 77
Ioann. 1:

HOc Sacramentum ideo ex pane fit, quia Chriſtus ſe panem uiuum aſtruxit, quem ſcriptura panem angelorum prædixit, Qui panis fit abſq; fermento, quia Chriſtus fuit ſine peccato. Ideo autem panis ex frumento fit, quia Chriſtus ſe granum frumẽti aſſeruit, Granum autem per trituram de theca ſua excutitur,

arcſa-

arefactum duobus molæ lapidibus molitur. Farina cribrata, aqua conſperſa compaſtinatur, panis formatus in Clibano coctus, in candorem mutatur: Ita Christus nobile granũ, cum gladijs & fuſtibus, de comitatu ſanctorum Apoſtolorum, per Iudæos, quaſi de theca ſua excutitur: contumelijs & opprobrijs arefactus, a Iudæis & gentibus, quaſi duobus lapidibus, flagellis atteritur, cribratus, conſperſus compaſtinatur, dum a ſuis ſeparatus, ſanguine proprio perfuſus, cruci compingebatur, n qua quaſi panis in igne paſsionis excoctus, in immortalitatem mutabatur.

Significatio de pane. *Caput XXVI.*

Panis figura eſt corporis Eccleſiæ.

IDeo corpus Chriſti etiam de pane fit, qui ex multis granis conficitur, quia Eccleſia corpus Chriſti per illud reficitur, quæ ex multis electis colligitur. Quæ grana, ſcilicet electi, flagello prædicationis de theca ueteris uitæ excutiuntur, pœnitentia arefacti, quaſi duobus lapidibus moliuntur, dum duabus legibus in ſcrutinio minutatim imbuuntur, cribrati, conſperſi compaſtinantur, dum ab infidelibus ſegregãtur aqua Baptiſmatis renati, uinculo charitatis per ſpiritum ſanctum in fide copulantur, ut panis in Clibano excocti, in candorem mutantur, dum in Camino tribulationis examinantur, ad imaginem Dei reformantur. Tali modo panis effecti de pane Chriſti reficiuntur, & inde inæternum non moriuntur.

De ✝ ſacrificio uini. *Cap. XXVII.*

✝ Sacramento.

Ioann. 15

Myſterium uini.

IDeo uero hoc Sacramentum de uino fit, quia Chriſtus ſe uitem dixit, & ſcriptura eum uinum iocunditatis aſſeruit. Vua autem in prælo duobus lignis expreſſa, in uinum liquatur, & Chriſtus duobus lignis crucis preſſus, ſanguis eius in potum fidelibus fundebatur. Ideo etiam ſanguis Chriſti de uino conficitur, quod de multis acinis exprimitur, quia per illum corpus Chriſti Eccleſia recreatur, quæ de multis iuſtis congregatur. Hæc preſſuris mundi quaſi in torculari calcatur, & Chriſto per paſsiones incorporatur.

DE

4 Sacramento

De 4 Sacrificio Aquæ. Caput XXVIII.

Ioann. 19
Apocal. 17
Cur aqua uino admiſcetur

IDeo autem hoc ſacramentum de aqua fit, quia aqua de latere Chriſti exiuit, & Ioannem angelus aquas populos eſſe retulit. Et ideo aqua uino admiſcetur, quia populus ſanguine Chriſti redemptus, per aquam baptiſmatis, & per paſtum huius cibi, & potum huius uini, Chriſto counitur. Panis autē hic in carnem conuertitur, quia Chriſtus paſchalis agnus pro nobis occiditur, & caro noſtra a morte redimitur. Vinum in ſanguinem tranſit, quia Chriſtus ſanguinem fundens, pro nobis animam ſuam poſuit, & animam noſtram (quæ in ſanguine habitat) a peccatis expiauit. Sine aqua autem hoc Sacramentum non conficitur, quia ſolius populi cauſa hoc myſterium agitur, qui & eo quotidie reficitur.

De forma panis in Euchariſtia. Cap. XXIX.

PAnis uero ideo in modum denariȷ formatur, quia panis uitæ Chriſtus pro denariorum numero tradebatur, qui uerus denarius in uinea laborantibus in præmio dabitur. Ideo imago domini cū literis in hoc pane exprimitur, quia & in denario imago & nomen Imperatoris ſcribitur, & per hunc panem imago Dei in nobis reparatur, & nomen noſtrum in libro uitæ notatur.

Cur quotidie Miſſa celebratur. Cap. XXX.

Tres cauſæ huius quotidiani ſacrificiȷ.

ET cum Chriſtus ſemel ſua morte credentes redemerit, hoc tamen Sacramentum quotidie ob tres cauſas Eccleſia neceſſario repetit. Vna eſt cauſa, ut in uinea laborantes quotidie eo reficiantur, Alia, ut hi, qui numero fidelium quotidie aſſociantur, per illud Chriſto incorporentur. Tertia, ut memoria paſsionis Chriſti quotidie mentibus fidelium ad imitationem inculcetur. Tali autem offertur ordine.

De Subdiaconis. Caput XXXI.

Subdiaconus typum Chriſti gerit

SVbdiaconus calicem in ſiniſtra, patenam in dextera deſuper corporale portat, quia Subdiaconus in hoc loco Chriſtum, calix paſsionem, ſiniſtra præſentem uitam, patena crucē, dextera æternam uitam, corporale Eccleſiam ſignificat: Et Chriſtus calicem in præſenti uita paſsionis bibit, quē prius a ſe tranſ

ferri

ferri patrem petijt. Per crucem autem gloriam patris intrauit, cuius paſsionem Eccleſia imitari non deſinit. Corporale multo labore candidatur, & Eccleſia per multas tribulationes Chriſto conformatur. Subdiaconus noſter Chriſtus, quaſi patenam cum calice portauit quando crucem ad paſsionem baiulauit.

De Cantore. Cap. XXXII.

VNus Cantor uinum cum Ampulla offert, alter aquam uino admiſcendam. Qui uinum offert, ſignificat Eccleſiam de Iudæis, quæ legis ritum in Chriſti ſacrificium commutauit. Qui aquam offert, Eccleſiam de gentibus, quæ populum gentilem Chriſto ſacrificauit. Hi etiam duo typum Enoch & Heliç præferunt: qui Iudaicum populum Chriſto in ſacrificium oblaturi ſunt. Oblata non nudis manibus, ſed fanonibus multo labore candidis offertur, qui Chriſti corpus ab his tantum, qui carnem ſuam uitijs & concupiſcentijs crucifigunt, digne ſuſcipit. Ampulla in qua uinum offertur, ſignificat noſtram deuotionem, quç in uaſculis cordis portatur. Archidiaconus ad ultimum aquam in calicem fundēs Epiſcopo offert, quia Chriſtus, quem Diaconus hic ſignificat, Eccleſiam ſibi in paſsione miſcuit, Patri in cruce obtulit: & in ultimo corpus capiti conſociabit, cum regnum Deo et patri tradiderit.

Duo cantores cum uino & aqua Enoch & Heliam referunt. *Apoca. 11*

1. Cor. 15.

De Oratione Sacerdotis.

Poſt acceptum ſacrificium, Epiſcopus ſe inclinans coram altari, orationem, Suſcipe ſancta trinitas, dicit: quia Chriſtus ad pedes diſcipulorum ſe inclinās, poſt traditum Sacramētum in cœna, ante menſam ſtans orationem ad patrem fecit. Deinde, orate, dicit: quia Chriſtus orare Apoſtolos monuit. Dehinc orationem ſuper oblatam ſecreto dicit, quia Chriſtus in monte oliueti ſecreto prolixius orauit, cum ei Angelus confortans eum apparuit. Spacium ſilentij poſt offertorium, illud tempus ſignificat, quo Chriſtus ante paſsionem in Hieruſalem latebat, uelut paſchalis agnus, quem Iudæi recluſum luna xiiij. immo labant.

Verba minoris Canonis in Miſſa.

Luce. 22.

Spacium ſilentij.

De Secreta. Cap. XXXIII.

COmpoſito ſacrificio, ſacerdos orationem ſub ſilētio recitat, quia idem ſacrificium in ſacrificio patrum obconditum latebat: In agno quippe Abel deliteſcebat, in ariete Abrahæ pro Iſaac ſe occultauerat: In agno Paſchali, in uitula rufa, in hirco emiſſario ſe ce-

De Quatuor ordinibus. *Caput* XXXVI.

NOtandum, quod primo loco maſculi offerũt, quia primo tempore Patriarchę ſuo ſacrificio hoc ſacrificium prętulerunt. Secundo loco fœminæ offerũt, quia ſecundo tempore Iudæi legalibus ſacrificijs hoc ſacrificium præmonſtrauerunt. Tertio loco ſacerdotes & miniſtri offerunt, quia tertio tempore Apoſtoli ipſum ſacrificium exceperunt, et hoc fideles docuerunt, qui quotidie ſeptem ſupraſcripta ſacrificia offerunt. Quarto loco angeli ſacrificium laudis offerunt, quia poſt hanc uitam angeli cum beatis hominibus in ſæculum ſæculi Deum laudabunt. Quid offerunt Angeli

De Quinto officio & Chriſti pugna. *Cap.* XXXVII.

QVintum officium alis Cherubin uelatur, in quo ſummi Pontificis hoſtia, & regis gloriæ pugna repræſentatur. Hoc Moyſes præfigurabat, quando in monte extenſis manibus orabat, dum Ioſue (qui & Ieſus) cum Amalech pugnabat, deuicti regnum uaſtabat, ac populum cum uictoriæ lætitia reducebat: Sic Chriſtus in monte crucis, extenſis manibus pro populo nõ credente & contradicente orauit, & uerus dux cum Amalech, id eſt, cum Diabolo, uexillo ſanctæ crucis pugnauit, deuicti regnum uaſtauit, dum Infernum, ſuperato maligno hoſte ſpoliauit, populum de tenebris ereptum cum gloria uictoriæ ad cœleſtia reuocauit. Hoc totum Epiſcopus imaginatur, & quaſi Tragicis geſtibus exprimere conatur. Chriſtum namq; in cruce fixum repręſentat, dum expanſis manibus Canonẽ recitat. Quaſi cum Amalech pugnat, dum contra diabolum Chriſti paſsionem cum ſignis crucis ſimulat. Miniſtri autem quaſi acies pugnantium utrinq; ordinantur, dum Diaconi retro Epiſcopum, Subdiaconi retro altare locantur. Exercitus cum triumpho regreditur, quia populus percepta communione ad propria cum gaudio reuertitur. Orare extẽſis manibus. Exod. 17 Similitudo pugnæ.

De Paſsione Chriſti. *Cap.* XXXVIII.

IN hoc officio agitur Chriſti paſsio. Sanctuarium itaq;, eſt cœnaculum grande ſtratum in hoſpitio Ioſeph de Arimathia, quo duos homo cum lagena duxit, in quo Chriſtus ueſpere cum duodecim recumbens, corpus ſuum tradidit. Altare crux intelligitur, in quod Corporale, in forma corporis Chriſti, ſuper Cœnaculum ultimæ cœnæ

crucē Chriſmatis diſtenditur. Corporale de puro linō terræ conficitur, et cum multo labore in candorem uertitur, & Chriſti corpus de munda uirgine naſcitur, & per multas paſsiones in candorem reſurrectionis redditur. Corporale complicatur, nec initium nec finis eius apparet, quia Chriſti diuinitas initio caret & finem non habet, Super quod oblata ponitˉ, quia caro a diuinitate ſuſcepta, in cruce affigitur. Calix cum uino & aqua in dextera locatur, quia ſanguis cum aqua de latere Chriſti manaſſe prędicatur. Cū ſacerdos, Hāc igitur oblationē, dicit, ſe uſq; ad altare inclinet, qa ibi paſsio Chriſti inchoatˉ, qui ſe uſq; ad aram crucis obediens patri pro nobis inclinauerat. Deinde oblata uel calix in manu ſacerdotis exaltatur, quia Chriſtus pro ſalute noſtra in cruce leuatur, et ſanguis eius in redemptionē noſtri immolatur. Interim Diaconi retro Epiſcopum ſtantes, figuram Apoſtolorū gerunt, qui in paſsione domini eo relicto fugerūt. Subdiaconi uero retro altare ſtantes, contra Epiſcopum aſpiciunt, mulieres & notas Ieſu præferunt, quę a longe ſtantes eius paſsionem uiderunt. Ante altare ſacerdos ſe inclinat, cum, Supplices rogamus, dicit, quia ibi paſsio Chriſti finit, & Chriſtus inclinato capite ſpiritum emiſit. Infra Canonem Diaconus manus lauat, quia Pilatus in paſsione domini manus lauabat, dum ſe ſic mundum a ſanguine eius, quā manus ab ſorde proclamabat. Sacerdos uocem leuat, dum, Nobis quoq; peccatoribus, dicit: deſignans, quod Eccleſia de latere Chriſti iam formata, in confeſsione redemptoris erupit, dum per uocē Centurionis ſic clamauit. Vere filius Dei erat iſte.

Quid Diaconi & ſubdiaconi repræſentant.

Matth. 27

De Ioſeph Capu*t* XXXIX.

Dicente ſacerdote, Per omnia ſæcula ſæculorum, Diaconus uenit coram eo, calicem ſuſtollit, cum fanone partem eius cooperit, in altari reponit, & cum Corporali cooperit: præferens Ioſeph ab Arimathia, qui Chriſti corpus depoſuit, faciem eius ſudario cooperuit, in monumēto depoſuit, lapide cooperuit. Hic oblata & calix cum corporali cooperitur, quod Syndonem mundam ſignificat, in quam corpus Chriſti Ioſeph inuoluebat. Calix hic ſepulchrum, patena lapidem deſignat, qui ſepulchrum clauſerat. Tres articuli, ſcilicet, Oremus Præceptis, & Pater noſter, & Libera nos quæſumus, tres dies ſignificat, quibus Chriſtus in monumento quieſcebat.

DE

De Nicodemo. Cap. XL.

ACOlytus infra Canonem patenam inuolutam tenet, quam hic Subdiacono defert, Subdiaconus Archidiacono præbet, quam ipſe oſculatam uni de Diaconibus ad tenendam & corpus domini in ea confringẽdum porrigit. Acolytus, qui patenam tenuit, formam Nicodemi gerit, qui Mirrham & Aloen ad ſepulturam Domini attulit. Porro Subdiaconus & Archidiaconus cum alio Diacono patenam tenenti, tres Marias præferunt, quæ cũ Aromatibus ad monumentum uenerunt. Dum ſeptem petitiones in oratione dominica dicuntur, Diaconi inclinati ſtant, com munione confirmari expectant, quia Apoſtoli ſeptem hebdomadas poſt mortem Chriſti firmari a ſpiritu ſancto expectabant. Subdiaco ni autem interim quieſcunt, quia mulieres in Sabbato, qui ſeptimus dies eſt, ſiluerunt.

Patena inuoluta.

Tres Mariæ circa ſepulchrum.

De Cruce. Caput XLI.

HOc Sacramentum tantum per crucem fit, quia Chriſtus ſacrificium patris in cruce pependit, & in cruce quadruplum mundum redemit. Sex autẽ ordines crucum fiunt, quia ſex diebus mundus perficitur. Senario numero corpus Chriſti conficitur. Per imparem uero numerũ (qui in duo paria non poteſt diuidi) benedicitur, quia corpus Chriſti unum permanens non finditur. Aut enim tres cruces facimus & fidem Trinitatis exprimimus, aut per quinq; ſignamus & quinq; partitam Chriſti paſsionem denotamus. Per ſex crucum ordines cuncta mundi tempora compræhendimus, quæ per crucem Chriſto unita exprimimus.

Myſterium in numeris crucũ

De primo ordine crucum Cap. XLII.

IN primo ordine tres cruces facimus, ubi hæc dona dicimus, & primum tempus ante legem innuimus, quod tribus interſticijs diſtinguimus, quia unum ab Adam uſq; ad Noe; aliud a Noe uſq; ad Abraham, tertiũ ab Abraham uſq; ad Moyſen, diſtendimus. In quibus iuſti in fide Trinitatis Chriſtum a longe ſuis ſacrificijs ſalutauerunt, & multos cruciatus in hac uita pertulerunt. In prima quippe ætate Abel Chriſtum in agno obtulit, & pro eo cruciatum mortis pertulit. In ſecunda, Melchiſedech Chriſti carnem & ſanguinem in pane et uino obtulit, qui cruciatus bellorum a regibus gentium, in fide Chriſti pertulit. In tertia Abraham, Chriſtum in Iſaac ſacrificauit, in ariete mactauit, quo uarios cruciatus in hac fide tolerauit.

Tria interſtitia temporis ante legem

De Secundo. Caput XLIII.

Quinq; cruce- tempus ſub lege deſignāt

DE ſecūdo ordine quinq; cruces facimus, ubi, benedictam, aſſcriptam, dicimus, & tempus legis exprimimus, quo iuſti per quinq; librorum legis ſacrificia Chriſtum expreſſerūt, & multos cruciatus pro eius fide pertulerūt. Quinq; nanq; in duas partes, ſcilicet in ternarium numerum, & binariū ſoluitur, & illud tempus in duo interſtitia diuiditur: Vnum a Moyſe uſq; ad Dauid fuit, Alterum a Dauid uſq; ad Chriſtum extitit. Per ternarium iudices, a Ioſue uſq; ad Dauid, & reges a Dauid uſq; ad captiuitatem Babylonis, & Principes a Zorobabel uſq; ad Chriſtū notantur. Per binarium uero ſacerdotes et Prophetę ſignificantur. Ex quibus Moyſes Chriſtum in paſchali agno immolauit, qui a populo multa aduerſa pro fide Chriſti tolerauit, quem lege prædicauit. Samuel Chriſtum in Dauid unxit, qui uterque Chriſtum & ſacrificijs expreſsit, & in figuram Chriſti perſecutionem a perfido rege Saul pertulit. Helias & alij prophetæ Chriſtum ſacrificijs, ſcriptis, uocibus præmonſtrauerunt, & pro eius fidé uaria ſupplicia perpeſsi ſunt.

De Tertio. Caput XLIIII.

Conſecratio panis & uini.

IN tertio ordine panē in manum ſuſcipimus & benedicimus, & tempus gratiæ innoteſcimus, quo Simeon iam Chriſtum natum panem uiuum in manus accepit, & gaudens benedixit. Deinde calicem leuamus & benedicimus, & tempus cœnæ exprimimus, quo Chriſtus panem & calicem manibus eleuauit & benedixit, & inde corpus & ſanguinem Apoſtolis tradidit. Vnde adhuc, cum uerba domini in hoc ordine recitantur, panis & uinum in corpus domini commutantur.

De Quarto Cap. XLV.

IN Quarto ordine quinque cruces facimus, ubi hoſtiam dicimus, & illud tempus ad memoriam reducimus, quo Chriſtus quinque uulnera in cruce accepit, & quinq; ſæcula redemit.

De Quinto Caput XLVI.

IN quinto ordine tres cruces facimus, ubi Omnia bona creas, ſanctificas, dicimus, & corpus Chriſti ſcilicet primitiuam Eccleſiam innuimus, quæ fidem Trinitatis excepit, & multos cruciatus pro Chriſto ſuſtinuit.

De Sexto. Cap. XLVII.

IN ſexto ordine quinq; cruces facimus, ubi, Per ipſum, dicimus, & item corpus Chriſti, uidelicet Eccleſiam de gentibus exprimimus, quæ Chriſti quinq; partitam paſsionem ueneranter excepit, & eam imitando patienter diuerſa tormenta pertulit.

De Quinque ordinibus crucum Cap. XLVIII.

ITem per quinque ordines crucum, quinq; ætates mundi deſignantur, quæ per crucem & Chriſti corpus ſaluantur. Vnde & in Canone quinquies per Chriſtum dominũ noſtrum dicitur, quia per quinq; uulnera Chriſti mundus redimitur. In ſexto ordine calix cum oblata tangitur, quia Chriſtus in ſexta ætate calicem paſsionis in cruce pro omnibus bibiſſe innuitur. Cum per ipſum, dicimus, quatuor cruces ſuper calicem cum oblata facimus, quintam lateri calicis imprimimus, Quia Chriſtum quatuor uulnera in manibus & in pedibus, & quintum in latere ſuſcepiſſe innoteſcimus. Confecto Chriſti corpore, labia calicis tangimus, ac per hoc, quod formato primi hominis corpore, Deus ſpiraculum uitæ in faciem eius ſpirauit, & mulierem ex eo uiuificauit, ſignificamus. Et ubi dicimus, Per quem, cum quo, & in quo omnia, in faciem mortui humani generis ſpiritum ſanctum ſpirauit, & ex eo Eccleſiam per corpus ſuum uiuificauit. Per quatuor autem partes calix tangitur, quia humanum genus in quatuor mundi diſperſum partes, per quatuor partes crucis uiuificatum, in fine mundi per Chriſtum ad uitam reſuſcitatur.

Cruces cum oblata ſuper Calicem

De numero ſignorum. Caput XLIX.

NOtandum, quod per totum Canonem xxiij. ſigna fiunt, quia in ueteri Teſtamento iuſti ſub decalogo legis, & in nouo Teſtamento iuſti per decalogum legis in fide Trinitatis, huius Sacramenti participes exiſtunt. Tribus autem digitis ſigna facimus, quia Trinitatem exprimimus. Quod ſi uiginti & tria triplicaueris, lxviiij. habebis. Profecto hoc ſignificat, quod lxx. duæ linguæ, per ſuperbiam diſperſæ, per Chriſti humilitatem ſunt in unum congregatę: per crucem et paſſionem redemptæ, per corpus & ſanguinem eius counitæ.

xxiij. ſigna crucis in Canone fiunt.

De Septem Sacrificijs Caput L.

Canonis ſeptẽ partes, iuxta ſeptem Ordines hominum in Eccleſia.

IN Canone ſeptem ſacrificiorum actio commemora-
tur, quibus corpus Eccleſia capta, Chriſto copula-
tur. In primis ſacrificium Innocentum, ſecundo A-
poſtolorum & Martyrum, tertio Confeſſorum,
quarto religioſorum & continentium, quinto con-
iugatorum, ſexto in Chriſto defunctorum, ſeptimo
I. in anima mortuorum, ſcilicet pœnitentium. Te igitur uſq; commu-
nicantes, ſacrificium innocentum notatur, qui ſe in Chriſti ſacrificiũ
II. obtulerunt, dum pro eo immolati ſunt. Communicãtes uſq;, Hanc
igitur oblationem, ſacrificium Apoſtolorum & Martyrum repræ-
ſentant, ubi & nomina illorũ recitantur, qui ſe hoſtiam uiuam Deo
III. obtulerunt, dum ſanguinem ſuum pro eo fuderunt. Hanc igitur uſ-
que, Quam oblationem, ſacrificium confeſſorum commemoratur,
qui ab hęreticis multa pericula perpeſsi ſunt, et ſacrificiũ laudis Chri
ſto iugiter obtulerũt. A quam oblationẽ, uſq; ad Supplices te roga
IIII. mus, ſacrificium religioſorũ demõſtratur, qui carnem ſuam cũ uitijs
& concupiſcentijs crucifixerunt, & ſic hoſtia Chriſti effecti ſunt. A
V. Supplices te rogamus, uſq; Memento domine, ſacrificium coniuga-
torum declaratur, qui fide & eleemoſynis Chriſti corporis partici-
VI. pes efficiuntur. A Memento domine, ſacrificium defunctorũ oſten-
ditur, qui in confeſsione Chriſti migrauerunt, & fidelibus aſſociati
ſunt. Sacerdos Chriſti mortem repræſentat, cum ſe ad Supplices te
rogamus inclinat, & poſt eius mortem apte commemoratio defun-
VII. ctorum agitur, qui pro eis mortuus creditur. A Nobis quoq; pecca
toribus, uſq; in finem Canonis, ſacrificiũ pœnitentium exprimitur:
qui ſe lachrymis & pœnitentiæ doloribus Chriſto in ſacrificium ma
ctant, cum ſe animas ſuas peccatis occidiſſe doleant, ut in eo uiuifi-
centur, qui pro impijs mortuus prædicatur. Vnde & ſacerdos ibi
uocem exaltat, quia pœnitentes a uocis & cordis gemitu ſæpius ru-
Ioann. 11 gire conſtat, cum amaros ſingultus ædunt: Hos dominus expreſsit,
cum Lazarum magna uoce de monumento uocauit. In hoc etiam
capitulo nomina Martyrum recitantur, quia pœnitentes uarijs cru-
ciatibus macerantur. Per hæc ſeptem ſacrificia corpus Chriſti Ec-
cleſia conficitur, & capiti Chriſto coniungitur. Hoc per Domini
cam orationem exprimitur, quæ ſeptem petitionibus hæc ſa
crificia ſequitur, quia per orationem & hoc ſingulare
ſacrificium, Eccleſia Chriſto counitur.

DE

De Quinque orationibus Caput LI.

ORatio autem Canonis ideo in quinq; diſtinguitur, quia oratio fidelium per quinq;partitã Chriſti paſsionẽ, tantũ exauditur. In tribus locis pro prælatis & ſubiectis oramus, quia Eccleſiam in doctores, continẽtes, & coniugatos diſcernimus. Quarto loco pro defunctis offerimus. Quinto, pro pœnitẽtibus petimus. Primo loco pro Prælatis offerimus, ubi dicimus, In primis quæ tibi pro Eccleſia tua offerimus, & tunc Papam & Epiſcopum & Regem nominamus. Pro ſubiectis oramus, ubi, Memento domine famulorum famularumque tuarum, recitamus, ubi & nominare poſsumus quos uolumus. Secundo loco pro prælatis petimus, cum, Hãc igitur oblationem noſtrę ſeruitutis, dicimus. Pro ſubiectis ſubiungimus, cum, Et cunctæ familiæ tuæ, dicimus. Tertio loco pro prælatis ſupplicamus, cum, Vnde memores nos tui ſerui, recitamus. Pro ſubiectis poſcimus, cum, Sed & plebs tua, ſubiungimus. Pro defunctis ſacrificamus, cum, Memento etiam domine, dicimus, ubi etiã nomina eorum recitare poſſumus, Pro pœnitentibus offerimus, ubi Nobis quoq; peccatoribus, dicimus, Hæc omnia ideo in Canone commemorantur, quia cuncta in morte redemptoris recõciliantur. Quinq; orationes in Canone pro diuerſis

De ſexto officio & Benedictione Epiſcopi. Cap. LII.

SExtum officium, in quo Pontifex populum benedicit, Chriſti deſcenſionẽ ad Inferos exprimit. Huius rei figurã Moyſes geſsit, quãdo moriturus filijs Iſrael benedixit, eductoſq; de Ægypto in patriã introduci per Hieſum Naue, qui Ioſue, iuſsit. Hoc etiã Iacob moriẽs expreſsit, qui filios ſuos benedixit & eis de futura hæreditate multa prædixit. Has utraſq; benedictiões Chriſtus compleuit, cum moriẽs ad inferos deſcẽdit, populũ ſedentem in tenebris uiſitando benedixit, de carcere eductos cœleſti patrię induxit. Quod Epiſcopus oſtendit, dum populum benedicit, moxque eum ſpiritali cibo reficit. Notandum autem, quod ſemper ternis capitulis benedicit, & omnes, quarto ſcilicet, Quod ipſe præſtare dignetur, confirmabit. Quinto uero reliquas per Benedictio Dei patris concludit, quia nimirum Deus tribus uicibus huic mundo benedixit, quarta reliquas firmauit, quinta benedictione hæreditatis poſſeſsionem dabit. Primo, primis hominibus benedixit, dum eos creſcere & multiplicari præcepit. Secundo, hominibus benedixit, dum mundo diluuio deleto Noe & ſuos poſteros creſcere et multiplicari iuſsit. Tertio, per Abraham Deus mundo benedixit, cum ei in benedictione Chriſtum repromiſit.

Benedictio Epiſcopi ad populum. Deut. 33 Gene. 49 Forma benedicendi. Gene. 1 Gene 9 Gene. 12

Quarto

Lucæ ult. Quarto, mundo benedixit, dum filium ſuum nobis benedicentem miſit, qui cœlos aſcenſurus ſuis benedixit, per ſpiritum ſanctum reliquas firmauit. Quinto, mundo benedicet, dum patriam intraturus, *Matth. 25* ultimam benedictionem ſic complebit: Venite benedicti patris mei, poſsidete paratum uobis regnum.

De Septimo officio. Caput LIII.

Pacis annunciatio per mortem Christi allata.

SEptimum officium dominicam reſurrectionem inſinuat: quando, deuicta morte & ſpoliato inferno, pacem omni mundo dabat, quia iam omnia in cęlis & in terris pacificauerat. Et cum ſuis diſcipulis comedit eiſq; reliquias dedit: Sic Pontifex, diabolo per ſpirituale bellum ſuperato, Pax uobiſcum, dicit, pacem aſtantibus porrigit, panem cœleſtem diſtribuit. Hoc Ieſus (qui & Ioſue) figuraliter prætulit, cum introducto populo ac ſuperatis hoſtibus, terram ſorte diſtribuit. Pontifex partem oblatę in calicem mittit, deſignans, quod anima Chriſti ad corpus rediјt. Deinde, Pax domini uobiſcum, dicit.

De Pacis oſculo. Caput LIIII.

Oſculum pacis ex triplici cauſa.

QVia Chriſtus ſuis apparens, Pax uobis, dixit. Pacem porrigit, quia Chriſtus pacem amiſſam humano generi reſurgens reddidit. Propter tres cauſas pacis oſculum datur. *Epheſi. 2* Ob unam cauſam Clerus populuſq; ſe inuicem oſculantur, quia homines Domini ſui gratiam, angelorumque amicitiam per Chriſtum, qui eſt pax noſtra, ſe promeruiſſe gratulantur. Alia eſt cauſa, quod ſe per pacis oſculum fratres in Chriſto, Dei patris & Eccleſiæ matris filios per Chriſti reconciliationem demonſtrant, atque uno pane Chriſti (qui eſt Deus pacis, concordiæ et dilectionis) refici deſiderant. Tertia cauſa eſt, quod ſicut in oſculo caro carni, ſpiritus ſpiritui coniungitur: ita omnis homo in neceſsitate carnis, per *adde ✝ ſpiritus* dilectionem proximi: in neceſsitate ✝ per dilectionem Dei diligi præcipitur. Qui non tali pacis oſculo fœderati, corpus Chriſti comedunt, ut Iudas, iudicium ſibi per falſam pacem ſumunt.

De fractione ✝ oblatæ. Cap. LV.

✝ panis.

OBlata frangitur, quia panis Angelorum uerus in cruce frangitur, ut fractio peccatorum noſtrorum per comeſtionem ipſius reintegretur. Papa oblatam non frangit, ſed partem ex ea mordet, reliquam in calicem mittit: quia Chriſtus infernum momordit, &

inde

inde ſumptos in Paradiſum miſit. Diaconus calicem tenet dum Papa ſanguinem ſumit, ſignificans angelum qui Chriſto ſurgente, lapidem de monumento tulit. Communicato ſacerdote, mox calix de altari tollitur, quia Chriſtus reſurgens ultra non moritur, & corpus eius in ſepulchro non inuenitur. Diaconus ſanguinem diſtribuit: quia angelus reſurrectionem domini innotuit. Subdiaconus corpus domini accipit a Diacono, & fert presbyteris frangendum populo, deſignãs, quod mulieres uerba de reſurrectione Chriſti ab angelo perceperunt, & Apoſtolis detulerunt, ipſiſq; omni populo prædicando diſtribuerunt. Cum Apoſtolicus ab altari deſcendit, populus communicat, quia cum Chriſtus ab ara crucis deſcendens, à morte reſurgit, populus æterna gloria participat. Epiſcopus oblatam frangit, quia Dominus panem in Emaus diſcipulis fregit: In tres partes oblatam diuidit, ſibi una retenta, duas Diacono & Subdiacono tribuit, quia dominus fracto pane unam partẽ ſibi, duas Cleophæ & Lucæ diuiſit.

Diſtributio corporis et ſanguinis Chriſti

Epiſcopus oblatam in 3 partes frangit.

Lucæ 24

De tribus partibus oblatæ. *Cap.* *LVI.*

OBlata non integra ſumitur, ſed in tria diuiditur, unũ in calicẽ mittitur, aliud a ſacerdote conſumitur, tertium in pixidem morituris ad uiaticum reponitur, quia corpus domini eſt triforme: Illud quod de Maria ſumptum, a morte reſurgens, cœlos penetrauit, & illud quod adhuc in electis laborat in terra, & illud quod in ſepulchris iam pauſat. Pars in calicem miſſa, eſt corpus domini iam ſumptum in gloria. Pars a ſacerdote uel a populo comeſta, eſt corpus Chriſti, id eſt, Eccleſia adhuc laborans in terra. Pars in altari relicta, eſt corpus domini in ſepulchris quieſcens, id eſt, Eccleſia in Chriſto mortua, per unionem corporis Chriſti reſurrectura.

Quid ſignificant tres partes oblatæ.

De tribus communicationibus. *Caput* *LVII.*

PRimitus Epiſcopus communicat: quia Chriſtus coram Apoſtolis partem piſcis aſſati, & fauum mellis manducabat, reliquias eis dabat. Deinde miniſtri communicant, quia dominus cum diſcipulis ad mare Tyberiadis procedebat. Poſt hoc populus communicat, quia dominus aſcenſurus, cum multitudine diſcipulorũ comedebat. Corporale plicatur, quia ſudarium inuolutum inuenitur. Agnus Dei & cantus in communione, ſignificant lætitiam fideliũ de reſurrectione Chriſti. Oratio, quam poſtea Epiſcopus dicit, eſt benedictio, qua dominus aſcenſurus fideles benedixit

Lucæ 24.

Ioann. 21

Marc. ult.

nedixit. Diaconus ſe ad populum uertit, Ite miſſa eſt, dicit ſignificans
Act. 1 angelos, qui Apoſtolos alloquentes, eos abire iuſſerunt, atque eis Chriſtum ad iudicium rediturum prædixerunt. Clerus Deo gratias reſpondet, & populus abit, quia credentes, uiſa aſcenſione Chriſti, gratias egerunt, In Hieruſalem redierunt, in templo quotidie Deum

Vltima ſacrificantis Benedictio.

benedixerunt. Benedictio, quam Papa uel ſacerdos poſt Miſſam ſuper populum facit, eſt ſpiritualis benedictio, quam ſpiritus ſanctus in die Pentecoſtes fidelibus attulit, quando credentes omni benedictiõe ſpirituali repleuit. Et illam ultimam benedictionem exprimit, per quam Eccleſia thalamum ſponſi ſui intrabit. His peractis Epiſcopus, ad propria regreditur, quia & Chriſtus, legatione ſua peracta, in gloriam patris reuertitur: Sic Eccleſia omnibus adhuc agendis rite peractis, ab hoc exilio per Chriſtum eripitur, & in cœleſtem Hieru

Corporale cur remanet in altari.

ſalem inducetur. Corporale in altari remanet, quia mundicia caſtitatis in ſacerdotibus permanere debet. Per altare quoq; Chriſtus, per Corporale Eccleſia deſignatur, quæ hic & in futuro perenniter in Chriſto permanere affirmatur.

De Dominico pane. Cap. LVIII.

Populus hodie non communicat ut olim.

FErtur, quod olim ſacerdotes de ſingulis domibus uel familijs farinam accipiebant, quod adhuc Græci ſeruant, & inde Dominicum panem faciebant, quem pro populo offerebant, et hunc conſecratum eis diſtribuebant. Nam ſinguli farinam offerẽtium, Miſsæ interfuerunt, & pro his in Canone dicebatur: Et omniũ circumſtantium, qui tibi hoc ſacrificiũ laudis offerunt. Poſtq̃ aũt Eccleſia numero quidem augebatur, ſed ſanctitate minuebat̃, propter carnales ſtatutum eſt, ut qui poſſent, ſingulis dominicis, uel in Dominica, uel ſummis feſtiuitatibus, uel ter in anno cõmunicarent, ne ante confeſsionem et pœnitentiã pro aliquo crimine iudiciũ

Panis in modum denarij formatus

ſibi ſumerẽt. Et quia populo non communicante, non erat neceſſe, panem tam magnum fieri, ſtatutum eſt, eum in modum denarij formari. Et ut populus pro oblatione farinę denarios offerret, pro quibus dominum traditum recognoſceret. Qui tamen denarij in uſum pauperum, qui membra ſunt Chriſti, cederent, uel in aliquid quod ad hoc ſacrificium pertinet.

DE

De oratione ſuper populum. LIX.

STatutum quoq; eſt, ut panis poſt Miſſam benediceretur, & populo pro benedictione communionis partiretur, hocq; Eulogia dicebatur. Sed quia hoc in Quadrageſima fieri non licuit, orationem ſuper populum dici Eccleſia ſtatuit, ut per hanc particeps communionis ſit.

De proceſsione publica. Cap. LX.

NVnc ut legentium uel audientium mentibus quiddam dulcedinis infundatur, aliquid de proceſsione dicamus. In Miſſa quidem agebatur Chriſti pro nobis in mundũ legatio: In proceſsione agitur noſtra ad Patriam reuerſio. Per proceſsionis itaque ſolẽnitatem, imitatur Eccleſia populi Dei de Ægypto egredientis iocunditatẽ, Qui ſignis et prodigijs liberatus, ad montẽ Sinai peruenit, ibi accepta lege & facto tabernaculo, quaſi quadam proceſsione ad terrã promiſsionis tetendit. Populus nanq; armatus incedebat per Turmas, ſigna & uexilla anteferebant. Læuitæ tabernaculũ gerebant, ſacerdotes tubis clangebant. Arca fœderis a ſacerdotibus portabatur, & Aaron ſummus ſacerdos decoratus, & Moyſes dux populi cum uirga ſequebatur. Ciuibus in uia Amalech cum exercitu occurrit, iter armis obſtruere uoluit, Cũ quo Ieſus pugnans, uictor extitit, populo iter ad patriam aperuit: Qui Ieſus normam nobis proceſsionis dedit, qui cum Arca omniq; populo Iericho circuiuit, ſacerdotalis ordo tubis cecinit, populus clamore perſonuit, Ierico corruit, & uictor populus regnum obtinuit. Populus a Pharaone per Moyſen ereptus eſt, Chriſtianus populus a Diabolo per Chriſtum redemptus. Tabulæ teſtamenti a monte accipiuntur, & libri Euangelij ab altari ad portandum ſumuntur. Populus ibat armatus, quia populus Chriſtianus uadit fide & Baptiſmate ſignatus. Præ turmis illorũ ſigna ferebantur, & ante nos cruces & uexilla portantur. Eos columna ignis præceſsit, & nos candelę lumẽ præcedit: Ille populus ſanguine aſpergebatur, Iſte aqua benedicta aſpergitur. Leuitæ tabernaculum fœderis portauerunt, & hic Diaconi & Subdiaconi plenaria & capſas gerunt. Arca teſtamenti a ſacerdotibus portabatur, hic ſcrinium uel feretrũ cum reliquijs a preſbyteris portatur. Aaron ſummus ſacerdos ſequitur ornatus, et apud nos Epiſcopus, ſummus ſcilicet ſacerdos, ſequitr̃ infulatus. Rex ſi adeſt cum ſceptro rector populi, ſignificat Moyſen cum uirga ductorem populi. Si Rex non aderit, tunc Pontifex utrunq; exprimit: Moyſen, baculũ portando: Aaron, mitra caput uelando. Clangor tubarum exprimitur per ſonum campanarum. Cum ad aliam Ec-

Exitus Iſrael de Aegypto

Declaratio huius Typi in ſacto.

Proceſsionis exempla ex uete. Teſta.

cleſiam proceſsionem facimus,quaſi ad terram repromiſsionis tendimus.Cum Eccleſiã cantantes intramus,quaſi gaudentes ad patriam peruenimus. Cum circa Monaſterium, ſcrinium uel feretrum cum cantu & compulſatione ferimus, quaſi cum Arca Ierico, cum ſono tubarum & clamore populi circuimus. Ierico coram nobis corruit, cum mundi concupiſcentiæ in cordibus noſtris aruerint. Ideo quippe crucem præcedentem ſequimur,quia Chriſtum crucifixum in omnibus ſequi præcipimur. Et nullus ad eum peruenire poterit, niſi qui ſe mundo uitijs, & concupiſcentijs crucifixerit.

Dauid quoq; & Salomon ad proceſsionem nos informauerunt, qui Arcã Dei hymnis & canticis ꝑduxerunt: Et Dauid in tabernaculum: Salomon in templum ſub alas Cherubin repoſuerunt. Cum Eccleſiam cum ſcrinio intramus, quaſi Arcam in templum cum gaudio portamus, & cum Chriſto atq; Eccleſia,quod utrunq; Arca deſignat,cœleſtem aulam nos intraturos clamamus. Arca ſub alas Cherubin ponitur, & a populo laus concinitur: quia Chriſti humanitas inter ſummos ordines angelorum, Cherubin & Seraphin locabitur,& a turba angelorum & hominum perenni iubilo adorabitur.

Pugna ſpiritualis in Miſſa

Miſſa quoq; imitatur cuiuſdam pugnæ conflictum, & uictoriæ triumphum,qua hoſtis noſter Amalech proſternitur,& uia nobis ad patriam per Ieſum panditur.Ieſus quippe Imperator noſter, cum diabolo pugnauit,& cœleſtem Rempublicam ab hoſtibus deſtructam,hominibus reparauit.Qui cum poſſet producere xij.legiones angelorum,uelut lxxij.millia militum, inſtruxit tantum agmen xij.Apoſtolorum,& expugnauit lxxij.genera linguarum. Pontificis nanq; & Cleri populiq; proceſsio, eſt quaſi Imperatoris & cuiuſdam exercitus ad bellum progreſsio. Hi cum ſubtus albis deſuper cappis,uel alijs ſolẽnibus ueſtibus induuntur,quaſi milites pugnaturi ſubtus loricis, deſuper clipeis muniuntur. Cum de Choro exeunt,quaſi de regia curia cunei prodeunt: Quaſi Imperiale ſignum, et uexilla a ſigniferis anteferuntur: Cum ante nos crux & uexilla geruntur, quaſi duo exercitus ſequuntur, dum hinc inde ordinatim cantantes gradiuntur.Inter quos uadunt Magiſtri, et pręcentores,quaſi cohortium ductores, ac belli incitatores. Sequuntur Priores, quaſi exercitus duces atq; agminum ordinatores. Procedit Pontifex cum baculo, quaſi Imperator cum ſceptro. Ante Pontificem portantur ſancta, ſicut ante regem Imperialia.

FINIS.

MICRO-

MICROLOGVS DE MISSA RITE CELEBRANDA.

REVERENDO PATRI AC DOMINO, D. GEORGIO RVKERO, CATHEDRALIS ECCLESIÆ VVORMACIENSIS CANONICO Seniori, Bonarum Artium ac ſacræ Theologiæ Doctori, Ioannes Cochlæus S. P. D.

REuerende Pater, Integerrime in fide & uita, ueritatis
Doctor. Cum non aliam ob cauſam huc me receperim,
ac bonam mihiq; pergratam & commodam Præben-
dam in Eyſtet ultro reliquerim, niſi ut Eccleſiæ atque
Catholicæ fidei religioniſque certam et antiquam con
feſsionem, contra nouarum ſectarum impias adinuentiones et calumnias
efficacius per Typographum fidelem mihiq; affinem tueri ac aſserere
queam: ſumpta potiſsimum occaſione ex eruditiſsimi & Clariſsimi uiri,
D. Conradi Bruni, Conterranei tui, libris nondum æditis. Quos equi- Libri D. Conradi Bruni.
dem contra nouas ſuperborum & rebellium Concionatorum præſumptio
nes, non ſolum utiles, uerumetiam his noſtris temporibus perneceſſarios
exiſtimo, tanquam ualidiſsimos indubitatæ ueritatis atq; antiquæ fidei
aſſertores: Vtpote qui non ſolum ex ſano & Catholico ſacrarum litera-
rum intellectu, & probatiſsimorum Eccleſiæ Doctorum ac ſanctorum
Patrum atteſtatione, Catholicam fidem adſtruunt ac declarant, uerum
etiam ex certis et receptis utriuſq; iuris fundamentis, tum per Textus et
Gloſas, tum per innumeros Doctores & Iuriſperitos, copioſiſsime illu-
ſtrāt, ac inuictis rationibus defendunt. Et quod ego plurimi facio, Le-
ctoris intellectū, nō ſolum commodiſsime adiuuant ſtylo facili, et ordina

 tiſsima

tiſsima Methodi ratione & proceſſu, ſed etiam exemplorum ex probatis hiſtorijs recitatorum copia delectant, ac rerum difficultate fatigatum, iucunde reficiunt, atq; laſſatum ſpeculatione, oculari demonſtratione ad laborem reparant. Cum uero tribus Typographi prælis non ſufficerent ea D. Bruni opera, quæ ego huc mecum aduexi, ne illa diſpendioſe uacarent, alia quædam ſcripta, tum antiqua, tum recentia, quæ contra ſectarum errores, huic tempori deſeruire poſsint, adieci. Et ne paruis antiquorum opuſculis noceret ſua breuitas aut paruitas, ſi ſeparatim æderentur, malui ea in unū coniungere, ut ſe inuicē firmius conſeruent, Quandoquidē & in naturalibus uidemus, quod uirtus unita fortior eſt (ut dici ſolet) ſe ipſa diſperſa. Cum igitur pius et eruditus uir, D. Michael Vueſtermannus, antiquitatum eximie ſtudioſus perſcrutator, fecerit mihi copiam uetuſtorum aliquot librorum uidendorum, ex Bibliotheca ueſtra, Inter quos duo Micrologi titulum habebant: uiſum eſt mihi, ſaltem partem aliquam ex ijs breuiter excerpere, & in qualecunq; gratitudinis teſtimonium, Nomini tuo dedicare, non ſolum ut ſeniori Eccleſiæ ueſtræ Canonico, familiariſsimo Vueſtermanni amico: ſed etiam ut benigniſsimo et humaniſsimo hoſpiti et Patrono meo ueteri, quo nunquam promptiorē ad benefaciendum, & in charitate non ficta ſeruiendum mihi hoſpitem habui: quando ante annos octo in Vuormacienſi illo cum ſectarum ducibus habito colloquio, me, licet ignotum & hoſpitio carentem, humaniſsime uelut alter Abraham, in ædes tuas recepiſti, ac tanquam uerus Pauli in doctrina & opere diſcipulus, omne hoſpitalitatis officium benigniſsime impendiſti. Cuius ſane boni operis mercedem, te in altero ſæculo perdere ueritas Euangelij non permittet. Ita enim habet immutable uerbum Chriſti, Qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Item, Hoſpes fui & collegiſtis me &c.

Geneſ. 18 — 1. Tim. 3 — Mat. 10. et 25.

Incipit

INCIPIT MICROLOGVS DE ECCLESIASTICIS OBSERVATIONIBVS: IN PRIMIS DE OFFICIO *Miſſæ.* *Caput* I.

PResbyter, cum ſe parat ad Miſſam, iuxta Romanam conſuetudinem decantet Pſalmos iſtos. Quam dilecta, Benedixiſti, Inclina domine, Credidi: Deinde kyrieeleyſon, Pater noſter, cum precibus: & oratione pro peccatis. Videlicet, ut intus & exterius ſummo ſacerdoti placere ualeat: quem cum ſacratiſsima oblatione ſibi, omnibusq; Chriſtianis placare deſiderat. Paratus autē, intrat ad altare, & facit confeſsionem: quia ſcriptum eſt, Sapiēs accuſator eſt ſui a principio. Et antiquæ legis ſacerdotes, Primum pro ſe, deinde pro populo offerre ſolebant. Interim cantatur Antiphona ad Introitum, quæ ab Introitu ſacerdotis ad altare, hoc nomen meruit habere. Hanc ad Introitum Cœleſtinus Papa, in ordine quadrageſimus quintus, dici inſtituit: cum uſq; ad eius tempora, ante ſacrificium tantum Epiſtola Pauli legeretur & Euangelium. Letaniæ, quæ ſequuntur, propter ipſa Græca uerba, a Græcis aſſumptæ creduntur.

Acceſſus ad altare.

Confeſsio

Prouerb. 18

Introitus

Cœleſtinus Papa. XLV

De Gloria in excelſis. Et Dominus uobiſcum. *Cap.* II.

IN omni feſto, quod plenum habet officium, excepto intra aduentum domini, & Septuageſimam: & Natale Innocētum: tam Presbyter quā Epiſcopus, Gloria in excelſis, dicunt. Quod etiā nunquam poſt Meridiem legitur dicendum, niſi in Cœna domini, ubi Chriſma conficitur, & in Sabbatis Paſchæ: & Pētecoſtes. Deinde uerſus ad populum, dicit: Dominus uobiſcum, Reſpondetur, Et cum ſpiritu tuo. Notandum ex his uerbis, plures eſſe debere reſpondentes, et unum ſalutantem: Sicut enim inepte reſponderetur. Et cum ſpiritu ueſtro: cum unus eſſet ſalutator: ſic incōgrue ſalutatur per Dominus uobiſcum, cum unus tantum aſsit uel nullus. Hoc utiq; beatiſsimi patres Apoſtolici: Anacletus, a Beato Petro quintus, & Soter, in ordine tertius decimus, Decretis ſuis firmauere, ut ſacerdos ſemper tertius eſſet, dum Miſſas celebraret.

Dominus uobiſcum.

Vide Damianū ſupra de hac re

Anacletus Papa 5. a Petro.

 Zacha-

Zacharias Papa xciij.

Zacharias item, uir Apoſtolicus, in ordine nonageſimus tertius, conſtituit, ne ſacerdos ad celebranda Miſſarum ſolennia, cum baculo intraret, nec uelato capite altari aſtaret. Sancti quoque patres in Aurelianenſi Concilio, Capitulo Tertio, conſtituerunt, ut ſalutationes ſacerdotis, non ſolum Clerici, & Deo dicati, ſed & omnis plebs conſona uoce reſpondeat.

De Prima oratione in Miſſa. Capvt III.

Collecta unde dicitur.

2. Cor. 5

SEquitur oratio, quam Collectam dicunt, eo quod ſacerdos, qui legatione fungitur, pro populo ad dominum, omnium petitiones ea oratione colligat, atque concludat. Illæ tamen orationes, ſpeciales Collectæ uocari poſſunt, quæ apud Romanos ſuper ✝Collectam populi fiunt, dum colligitur, ut procedat de una Eccleſia in aliam, ad ſtationem faciendam, Vt in capite Ieiuniani illa oratio. Concede quæſumus: apud ſanctam Anaſtaſiam ſupra Collectam populi dicitur, qui ſtationem apud ſanctam✝ Sauinam celebraturus eſt.

4 collectum populum.

4 Sabinam

De numero orationum. Capvt IIII.

Vna tantum Oratio olim. Amalarius.

IVxta Romanum ordinem non niſi unam orationem ante lectionē dicere deberemus, ut Amalarius in Prologo libri ſui de officijs, ſe ab ipſis Romanis didiciſſe fatetur. Hoc utique & inſtitutio officiorum exigere uidetur: ut ſicut ad unam Miſſam, unam Lectionem, et unum Euangelium legimus, item unum Introitum, immo unum officiū cantamus: nihilominus & unam orationem dicamus. Sed hoc iam pauci obſeruant, immo plures in tantū multiplicāt orationes, ut auditores ſuos ſibi ingratos efficiant, & populum Dei potius auertant, quam auditores ad ſanctificandū illiciant. Hoc autem ſapientioribus multum diſplicet, quia etſi aliquādo antiquam traditionem alijs morigerādo excedunt, in ipſa tamen ſua exceſsione modum tenere, & aliquā rationem attendere ſolent. Vnde & in Miſſa, & ſi non ſemper, una tantum oratione ſint contenti, ſeptenarium tamen numerum in orationibus raro excedunt. Quem utique numerum nec Dominica oratio excedit, quæ cum ſolis ſeptem petitionibus omnia corpori & animæ neceſſaria comprehēdit. Hoc itaque ſummopere ſolēt obſeruare, ut in Miſſa aut unam, aut tres, aut quinque, aut ſeptē, orationes dicant. Vnam, propter Romanam traditionem: Tres, quia dominus ante paſsionē ſuam ter oraſſe legitur: Quinque, propter quinquepartitā eius paſsionē, in cuius commemoratione eadem celebramus officia: Septem, quia & Apoſtoli

Hodie multiplicantur orationes.

Numerus Orationum.

ſeptem

ſeptem petitiones Dominicæ orationis ad conſecrationem eorundem myſteriorum frequentaſſe leguntur. In natiuitate tamen domini, ad Miſſam in mane Romani orationem de ſancta Anaſtaſia adijciunt, quia ſtationem in Eccleſia eiuſdem Martyris ad eandem Miſſam agunt, Et nos quoq; illos in illa adiectione imitantes, licet non eandem adiectionis occaſionem habere uideamur. Rariſsime quidem diligentiores officiorum obſeruatores, alios in orationibus numeros admittunt, niſi quos & nos ſupra competenti myſterio inſignitos notauimus.

De Authenticis orationibus. Caput V.

ALias quoq; orationes, niſi antiquas, & Gregorianas difficillime admittunt, utpote, quas in antiquioribus, & emendatioribus Sacramentarijs maxime inueniunt. Nam Octauum Affricanæ prouinciæ Concilium (cui S. Auguſti. immo CCXVII. ſancti patres interfuerunt) capitulo XVI. ita conſtituit. Nullæ preces, uel orationes, uel Miſſæ, uel præfationes, uel commendationes, uel manus impoſitiones, dicantur, niſi in Concilio fuerint probatæ. Item tertium Carthaginenſe Concilium (Cui idem S. Auguſtinus interfuit) Capitulo XXIII: Nullus ad altare, patrem pro filio, uel filium pro patre, nominet, ſed ſemper orationem ad patrē dirigat, nec qualibet oratione utatur, niſi probata. Oratio quidem ad patrem dirigenda eſt, iuxta domini præceptū, qui diſcipulos ſuos ita inſtruxit, cum eum interrogarent, qualiter orare deberent. Cum ſtabitis (inquit) ad orandum, dicite: Pater noſter, qui es in cœlis, & cæt.

Vt approbatæ ſint orationes *Vt ad patrem fiant.* *Lucæ 11*

De concluſione ſiue confirmatione orationum. Cap. VI.

COncludimus autem orationes, Per dominum noſtrum, patrem fideliter adorando per filium, iuxta eiuſdem filij præceptum, qui in Euangelio ita præcepit. Vſq; modo non petiſtis quicquam in nomine meo: Petite & accipietis, qui et effectū noſtris petitionibus, ſi per ipſum rogauerimus, promittit, dicēs. Quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Vnde & orationes plurimas uel pene omnes ſatis congrue ita concludimus: Per Dominū noſtrū. Paucisſimę enim inueniunť, quæ pro cōpetentia ſenſus, alia concluſione finiantur. Vt illa: Pręſta quęſumus omnipotēs Deus ut natus ſaluator: Qui tecum uiuit & regnat. In qualibet aūt concluſione commemorationē S. Trinitatis obſeruare ſolemus, iuxta quod in emendatioribus Sacramētarijs expreſſum inuenimus. Sciendum autem in illa uſitata concluſione, Per dominum noſtrum,

Per dominum noſtrum *Ioann. 16* *Trinitatis cō memoratio in omnibus Colectis.* *Hoc nomen, Deus, non debet omitti in concluſione.*

quod Romanus ordo, & antiquiſsima exemplaria nomē Dei inter‑
ponunt, ubi dicitur. Qui tecum uiuit & regnat Deus: Quod tamen
moderni poſt nomen ſpiritus ſancti ſubiungere ſolent. Et hæc utiq;
Rom. 14 conſuetudo etiā apud Romanos uſq; quaq; adeo inualuit, ut anti‑
Matth. 18 quæ traditionis executio, iam non ſine ſcandalo locum habere poſ‑
ſit: quod iuxta Apoſtolum & Euangeliſtam, in tam leuibus cauſis,
ſummo ſtudio deuitare debemus.

Iterum De Concluſione ſeu Confirmatione orationum. Cap. VII.

Concluſio in exorciſmis

SEcundum Romanam authoritatem, nullam oratio‑
nem, Per eum qui uenturus eſt, cōcludimus, niſi Ex‑
orciſmum, in quo diabolus per diuinū iudicium, ut
a creatura Dei diſcedat, exorcizatur, ſiue adiuratur.
Nam in alijs orationibus, quas, Per dominum no‑
ſtrum, concludimus: patrem, ut nobis per amorem
filij ſui ſubueniat, imploramus. In exorciſmo autem, Diabolum per
Dei iudicium, ut aufugiat, increpamus. Omnes autem aſtantes, iux‑
Amē ab aſtā tibus dicendū ta antiquam ſanctorum patrum traditionem, in ſignum confirma‑
tionis, Amen, ſubiungere debent: ut communem orationem, quam
ſacerdos pro omnibus domino libauit, confirment. Vnde & in ipſa
ſecreta, Per omnia ſæcula ſæculorum, altius dicit, ut præmiſſa ora‑
tio per Amen a populo poſsit confirmari.

De Epiſtola ad Miſſam legenda. Cap. VIII.

SOlis ſubdiaconibus, inter inferiores gradus Romana au‑
toritas concedit, ut ſacris ueſtibus induti, Epiſtolam legāt
ad Miſſam. Quod tamen non ex eorum conſecratione,
ſed potius ex Eccleſiaſtica conceſsione meruerunt habere
& obtinere. Vnde et rationabilius eſse uidetur, ut ſacerdos ſibi
ipſe epiſtolam legat, quam ut aliquem nondum ordinatum adſciſ‑
cat ſibi ad legendum.

Hormiſda Papa LIII. Nam beatus Hormiſda, a ſancto Petro quinquageſimus tertius
Papa, capitulo tertio, illum deponit, quicunque non ordinatus offi‑
cium ordinati uſurpauerit, quod utique, nec ex conſecratione, nec ex
Ne quis nō ordinatus legat epiſtolam Eccleſiaſtica cōſuetudine unquam promeruit. Canones etiam, alios
niſi adhoc ordinatos in Eccleſia legere, uel impulpito Pſallere, uel
Alleluia dicere, uel alicubi exorcizare, in diuerſis Concilijs prohi‑
buere. Nihil autem obſtat, quin ſacerdos in Miſſa inferiorum
ordinum officia, ſi neceſſe fuerit, expleat, quem & omnes inferio‑
res obtinere conſtat, qui & in Miſſa ſacris ueſtibus eſt indutus,
ſine quibus iuxta Romanum ordinem miniſtrare non debemus.

Vnde

Vnde et congruentius ipſe ſibi officium Subdiaconi repræſentat, quam quemlibet inordinatum, nec ſacris ueſtibus indutum, hoc explere permittat.

De Euangelio in qua parte ſit legendum. Cap. IX.

Diaconi quoq; officium in Miſſa, nihilominus & ipſe conuenientius explebit, quam alius, qui ſanctis ueſtibus non fuerit indutus. Nam etiam Diaconus tempore oblationis & lectionis Alba indutus eſſe debet, iuxta Quadrageſimum primum Carthaginenſis Concilij capitulum: Cui Sanctus Auguſtinus, immo ducenti, Septem & decem ſancti patres interfuerunt. Iuxta Decretum Anaſtaſij Papæ, non ſedetur dum Euangeliũ legitur: Quæ reuerentia (ut aiunt) & Apoſtolicæ lectioni apud Græcos exhibetur. Diaconus, cum legit Euangelia, iuxta Romanum ordinem in ambone uertitur ad meridiem, ubi & maſculi conueniũt: non ad Aquilonem, ubi fœminæ conſiſtunt. Ad principalem enim ſexum merito uertitur, cui (ut Apoſtolus inſtituit) infirmior ſexus domi docendus committitur. Quod autem presbyteri ad legẽdum Euangelium, non ſe ad meridiem uertunt, Hoc ideo inoleuiſſe credimus, quia nec ordo illis iniunxit, ut in ambonem ad legendum ſicut Diacones aſcenderent, ubi neceſſario ad maſculos potius, quam ad fœminas ſe uertere deberent. Nam iuxta Eccleſiaſticam conſuetudinem ad altare legunt, ubi nulla aduerſitas auditorum approximat, quæ legentes magis in hanc partem, quam in aliam conuerti exigat. Nuſquam ibi fœminæ, ſed ſoli religioſi ad dexteram & ad ſiniſtram permittuntur aſtare. Ad ſiniſtrum uero cornu altaris habent librum, cum legunt Euangelium, cum ſacrificant, ut in dextera parte ſint expeditiores ad ſuſcipiendas oblationes, ſiue ad conficienda Altaris Sacramenta. Vnde ad Aquilonem magis quam ad meridiem uerſi uidentur cum annunciant Euangelium.

Verſus meridiem olim legebatur Euangelium

1. Tim. 2

In altari legitur Euangeliũ in ſiniſtra parte.

Hinc utique illa uſurpatio emerſiſſe uidetur, ut etiam Diacones in Ambone, contra Romanum ordinem ſe uertant ad Aquilonem, potiuſq; ad partem fœminarum, quam maſculorum uertere non uereantur. Quæ uſurpatio iam adeo inoleuit, ut apud pleroſque quaſi per ordinem teneatur. Sed quia certiſsime contra ordinem eſt & inhoneſta, a diligentioribus ordinis ſeruatoribus merito refutatur. Ordo quippe præcipit, ut qui lecturus eſt Euangelium, crucem ſibi faciat in fronte, uidelicet iuxta Auguſtinum in ſede ipſius uerecundiæ, ut eliminata omni uerecundia, cum Apoſtolo non erubeſcant de Euangelio Chriſti, qui ſe in fine de- illo

Vſurpatio, quod in ambone legitur Euangeliũ in ſiniſtra parte.

Signare cruce frontem.

Roma. 1

illo erubiturũ prædixit,quicunq; eum hic uel uerba eius coram ho‑minibus erubuerit. Faciat etiam ſibi in pectore crucem, ne alqua ſuggeſtio Diaboli eum impediat, quin puro corde Euange‑lium Dei annunciare ualeat. Presbyter cum legit Euangelium Ro‑mano more, planetam in dexterum leuat humerum, ut expedi‑tum ſe terrenis affectibus eſſe demonſtret ad Euangelizandum. Eadem quoq; ratione Diaconi cum legunt,planetam in ſiniſtro tan‑tum humero ponere uidentur. Item, Romanus ordo præcipit,ut in‑cenſum ſemper præcedat Euangelium, cum ad altare ſiue in Ambo‑nem portatur. Non autem concedit,ut oblatio in altari thurificetur, quod & Amalarius in prologo libri ſui de officijs,Romanos deuita‑re fatetur; quamuis modo a pluribus,immo pene ab omnibus uſur‑petur.

De oblatione in altari componenda. Cap. X.

Finito Euangelio, ſtatim eſt offerendum, dum offe‑renda canitur,quæ nomen ab oblatione mutuauit. Nam ordine præpoſtero deinceps offertur, poſt‑quã,propoſita in altari oblatione, ſacerdos popu‑lum hortatur ad orandum. Sanctus Alexander, Quintus a Beato Petro, inſtituit, ut panis tantum & uinum aqua mixtum, in ſacrificio domini offeratur: Quia de latere domini ſanguis & aqua profluxit. Vnde ſanctus Cyprianus,

Lib. 2. epiſt. 3 in calice (inquit) dominico, aqua uinò deeſſe non debet, ne populus qui per aquam iuxta Apocalypſim Ioannis ſignificatur, a Chriſto

Quomodo oblata & calix in altari locari debent. ſeparatus eſſe uideatur. Ita autem iuxta Romanum ordinem, in al‑tari componẽda ſunt,ut oblata in corporali poſita,calix in dextrum latus oblatæ ponatur,quaſi ſanguinẽ domini ſuſcepturus, quem de latere Dominico profluxiſſe credimus. Nam oblatam, ſiue panem in uerum Chriſti corpus, ſicut & uinum in ſanguinem domini conuerti non dubitamus. Solent autem presbyteri, dum ſine mini‑ſtris offerunt,oblata depoſita in altari,abſcondere patenam ſub cor‑porali. Et fortaſſe ideo, quia iuxta ordinem & Acolytus eam debet tenere inuolutam inter ſacrificandum. Cooperitur quoq; calix, non

Cur calix cooperitur. tam cauſa myſterij quã cautelæ,uſq; dum finito Canone dicitur: O‑remus præceptis ſalutarib. moniti. Diſcooperitur, dum leuatur, ubi dicitur. Accepit & hunc præclarum calicem,& ibi, Per ipſum,& cum ipſo, & in ipſo. Et hoc fortaſſe ideo, quia cau‑tius leuatur ſine operimento, quam coopertus.

Quid

Quid ſuper oblationem ſit dicendum. Cap. XI.

COmpoſita autem oblatione in altari, dicit ſacerdos hanc orationem, iuxta Gallicanum ordinem. Veni ſanctificator omnipotens ſempiterne Deus, benedic hoc ſacrificium, tuo nomini præparatum: Per Chriſtum dominum noſtrum. Deinde ante altare inclinatus, dicat orationem, non ex aliquo ordine, ſed ex Eccleſiaſtica conſuetudine; Suſcipe ſancta Trinitas hanc oblatione͂, qua͂ tibi offero, in memoriam paſsionis, reſurrectionis, aſcenſionis. Quæ utiq; oratio, a diligentioribus ordinis, & comprobatæ conſuetudinis obſeruatoribus, tam pro defunctis, quam pro uiuis ſola frequentatur, qui & ſi multotiens plurimorum conſuetudini cedant, tamen ſuperflua ſummopere deuitant. Romanus tamen ordo, nullam orationem inſtituit, poſt offerendam ante ſecreta͂. Erectus autem preſbyter populum hortatur ad ora͂dum, et ipſe poſt finitam ſecretam, præfationem orditur in Canonem, in qua ſupernorum ciuium ordines merito connumerantur, quia eiſdem myſterijs, quæ ibi conficiuntur, iuxta atteſtationem ſanctorum patrum, intereſſe creduntur. Vnde & Angelicus hymnus, id eſt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, ſubſequitur, quem Beatus Sixtus, in ordine octauus conſtituit, ut ante ſacrificium diceretur. Hunc autem hymnum & ipſe ſacerdos cum alijs neceſſario dicere debet, ne ſeipſum ſua prece uideatur priuaſſe, qui & ſuas & aliorum uoces admitti angelicis laudibus deprecatus eſt in præfatione. Iuxta Romanum ordinem nunquam Miſſam abſq; lumine celebramus, non utiq; ad expellendas tenebras, cum ſit clara dies, ſed potius in typum illius luminis, cuius Sacramenta ibi conficimus, ſine quo & in die palpabimus, ut in nocte.

Oratio ſuper oblationem dicenda

Supernorum ciuium ordines in præfatione.

Sixtus Papa.

Cur Miſſa non abſq; lumine celebratur.

Quid actum ſit in Canone. Cap. XII.

ORationem, quam Canone͂, ſiue actionem, propter regularem Sacramentorum confectionem, Romano more appellamus, quis compoſuerit aperte no͂ legimus, niſi quod Sanctus Gregorius quendam ſcholaſticum illam compoſuiſſe teſtatur. Multa tamen eidem Canoni a ſanctis Patribus inſerta legimus, ſicut a ſancto Alexandro, Papa in ordine quinto, ipſius Dominicæ paſsionis commemoratio interſeri iubetur. Item, ſanctus Gregorius Papa primus, Dieſque noſtros in tua pace diſponas, uſque dum, Per Chriſtum dominum noſtrum. Et magnus Papa Leo, ſanctum ſacrificium immaculatum, Hæc in Canone addiderunt. Idem quoq; Gregorius Dominicam orationem Canoni ſe adieciſſe in regiſtro

Author Canonis.

Alexander

Gregorius

Leo

Oratio Dominica a Greg. addita in Canone.

giſtro ſuo aſſerit, ubi quibuſdam idem murmurantibus, humili reſponſione ſatis fecit, inconueniens eſſe aſſerens, ut oratio, quam ſcholaſticus compoſuit, ad oblationẽ diceretur, & illa prætermitteretur, quam ipſi Apoſtoli, ex inſtitutione Dominica, in confectione eorundem Sacramentorũ uſitaſſe crederentur, In ſummis quoq; feſtiuitatibus, quædam Canoni in illo loco, ubi dicitur, Communicãtes, uel, Hanc igitur oblationem, interponimus: Quæ ex antiquioribus & emendatioribus Sacramentarijs interponenda eſſe dicimus, uidelicet, In Natiuitate domini, in Epiphania, in Cœna, in Paſcha, in Aſcenſione, in Pentecoſte. Huiuſmodi interpoſitiones efficiunt, ut illud communicantes, apertius per ſe, quaſi in Catholica communione manentes, intelligamus, quod ad ſubſequẽtium ſanctorũ communionem ipſum referamus. Nimis autem temerarium uidetur, ut nos aliqua Canoni ad libitum noſtrum, adijciamus, niſi quæ a ſanctis patribus adiecta uel adijciẽda eſſe cognouimus, præcipue, cum inter ipſos patres nulli aliquid adiecisse legantur, niſi qui & Apoſtolica autoritate præditi, hoc facere potuerunt. Optimum igitur uidetur, ut in hac cauſa terminos patrum noſtrorum non excedamus, nec nos Apoſtolicæ autoritatis reos efficiamus, ſi quod ſoli Apoſtolicæ poteſtati conuenit, Canonem noſtris interpoſitionibus augmentare præſumamus.

Quædam alia ſuperaddita

Ne quid addatur Canoni propria autoritate noſtra.

Prouerb. 22

Quid ſuperfluum ſit in Canone. Cap. XIII.

INterponere ſolent quidam ibi ſuas orationes, ubi dicitur, Memento domine famulorum famularumque. Et ante commemorationem defunctorum, item poſt nomen domini Papæ ſiue proprij Epiſcopi, adijciunt, Et omnibus Orthodoxis, Catholicæ & Apoſtolicæ fidei cultoribus, ſed ſuperfluo: Nam ordo ſtatim in ſequenti uerſu, ubi dicitur, Memento domine famulorum famularumq;, nobis concedit, ut omnium uiuorũ commemoremus, quoſcunq; uoluerimus. Itẽ poſt pauca addit, Pro quibus tibi offerimus, cum in antiquioribus & ueracioribus Sacramentarijs, non niſi ſub perſona offerentis ibi reperiantur. Item ibi. Vnde & memores domine nos tui ſerui, Natiuitatem domini commemorantes, cum iuxta Apoſtolum in eiuſmodi ſacrificio, non Natiuitatem domini, ſed mortem eius annunciare debeamus. Vnde & ſanctus Ambroſius in libro Sacramentorum, Quotienscunq; offerunt ſacrificiũ, mors dicitur, Reſurrectio Domini ſignificatur. Quod & ſanctus Auguſtinus ſua atteſtatione affirmat. Qua propter & nos ibi tantum paſsionis, reſurrectionis, & aſcenſionis commemoramus. Hæc igitur omnia, quę nos et adiectiua notauimus, ille procul dubio ſuperflua & eradẽda iudicabit, quicunq; antiquiores & emendatio-

Nomina ſuperfluo adiecta.

Non Natiuitas, ſed mors Chriſti commemoratur ibi

Artem diſcamus, ſed uſum teneamus, ne ſcandalum excitetur aut cõtentio.

datiores Sacramentarios diligenter inſpexerit. Sciendũ autem quod Romana authoritas nomina uiuorum fidelium internumerare permittit, ubi dicitur. Memento domine famulorum famularumque. Similiter & defunctorum, ubi iterum dicitur, Memento domine & eorum nomina. Aliorum uero ſanctorũ nomina annumerare non debemus, niſi quos antiquitus in Canone deſcriptos inuenimus, excepto poſt Pater noſter, in illa oratione, ubi iuxta ordinem quantumlibet ſanctorum nomina internumerare poſſumus. Et hoc quoque notandum eſt, quod perſonæ prælatorum & ſubiectorum in Canone diſtinguuntur. Vbi enim domini Apoſtolici ſiue Epiſcopi noſtri nomen aſſumimus, de prælatis agere uidemur. De ſubiectis nobis ſtatim in ſequenti uerſu, ubi dicimus. Vnde & memores domine nos ſerui tui, de prælatis: & illud, Sed & plebs tua ſancta, de ſubiectis agere non dubitatur. Internumerare nomina in Canone.

De ſignis quæ ſuper oblatam fiunt. *Cap. XIIII.*

DE ſignis autem, quæ ſuper oblationem a diuerſis diuerſæ fiunt, nos ab Apoſtolica ſede potiſsimum formam ſumere decreuimus, unde totius Chriſtianę religionis ordinem & originem ſuſcepimus. Nam & illi ſedi noſtrę temporalē Deus gubernatorem, reuerendæ, inquã, memoriæ Gregorinm Papam impoſuit, qui ſub decem ſuis anteceſſoribus, a puero Romæ nutritus & eruditus, omnes Apoſtolicas traditiones diligẽtiſsime inueſtigauit, inueſtigatas ſtudioſiſsime in actum referre curauit. Hunc ergo doctorem, religione & autoritate præcipuum, immo etiam Apoſtolicam traditionem per ipſum in conſecrandis myſterijs potiſsimum, imitari debemus † uel decreuimus. Sicut nos per ipſum, et per Epiſcopos, qui eũ imitati ſunt, accepimus. Imparē numerũ ſemper in diſpenſatione ſignorũ ſuper oblationem obſeruamus, uidelicet, unam crucem, uel tres, uel quinq;, faciẽdo, & hoc utiq; non ſine certi cauſa myſterij. Nã in una et tribus, trinũ Deũ intimamus. In quinq; aũt quinquepartitam domini paſsionem ſignificamus, Merito autem impar numerus in Eccleſiaſticis officijs frequentatur, quia nunquam in duo ęqualia, unitate impediente, diuiditur: ſicut unitas ſanctæ Eccleſiæ nullatenus eam in duo ſecari patitur. In primis, ubi dixit, hæc dona, hæc munera, tres cruces tantum, ſuper panem & uinum communiter facimus, nec unquam panem a calice ſeparamus in conſignatione, niſi ubi ſeparatim nominantur in Canone. Ita autem illa communiter ſignamus, ut erecta pars crucis tantum ſuper panem: transuerſa autem ſuper calicem protendatur. Nam erecta pars crucis Dominicum corpus ſuſtinuit, transuerſa autem ipſius brachia ſuſtinuit,

A ſede Apoſtolica ſumi debet forma

Greg. VII. dicit hic

† ut

Impar ſemper numerus in crucibus ſeruandus eſt.

Cur impare numero utitur Eccleſia.

Tres cruces ſuper panem & calicem cõmuniter

nuit, & extendit. Vnde & calix congrue ſub brachio eius collocatur, quaſi de latere Dominico ſanguinem Dominicum ſuſcepturus.

Inclinatio uſque ad altare

Cum dicimus, Hanc igitur oblationem, uſque ad altare inclinamur, ad exemplum Chriſti, qui ſe humiliauit uſque ad mortem crucis pro nobis. Erecti autem cum dicimus, Benedictam, Aſcriptam, Ratam, tres cruces ſuper utrunque ſimul facimus. Non enim hic ſola oblata ſignanda eſt, ut quidam faciunt, ſed utrunque, quia utrunque ſignificatur in oblatione. Nam ſequitur, Vt nobis fiat corpus & ſanguis, ſubauditur oblatio. Et hoc cum dicitur, quarta crux ſuper panem, & quinta ſuper calicem ſeparatim imponitur. Congrue autem prius tres tantum cruces ſuper utrunq; facimus, licet quinq; dictiones ad ſigna facienda æque pollentes haberemus, id eſt, Benedictam, Aſcriptam, Ratam, rationabilem, acceptabilem: uidelicet, ut quinarium numerum non excederemus, & quintam crucem ſuper calicem, quaſi quinti uulneris indicem, unde ſanguis profluxit, competenter faceremus.

Myſterium de quinque crucibus

De Acceptione oblationis in manus. Cap. XV.

Benedictio oblatæ & calicis

DEinde panis in manus accipitur, & antequam deponatur in altare, benedicitur. Item & calix eleuatus, ante depoſitionem benedicitur. Nam & ipſe dominus in Euangelio utrunque benedixiſſe legitur, antequam dimitteret e manibus. Accepta enim in manibus, benedixit, poſtea diſcipulis dedit. Item, ubi dicitur, hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam, tres cruces ſuper utrunque ſimul facientes: quia & utrunq; ſimul eiſdem uerbis intelligimus. Quartam autem ſuper panem, et quintam ſuper calicem ſeparatim inſigimus: Iterum ſanguinem dominicum de latere dominico profluentem deſignantes.

Quinque cruces poſt eleuationem factã

De commemoratione dominicæ paſsionis. Cap. XVI.

Commemoratio paſsionis in Canone

Matth.26

1.Cor.11

NOtandum autem, per totum Canonem, Dominicæ paſsionis commemorationem potiſsimum actitari, iuxta domini præceptum in Euangelio. Hæc (inquit) quotienscunq; feceritis, in mei memoriam facietis. Et illud Apoſtoli. Quotienſcunq;, inquit, hoc ſumpſeritis, mortem domini annũciabitis. Vnde & ipſe ſacerdos per totum Canonem in expanſione manuum, non tam mentis deuotionem, quam Chriſti extenſionem in cruce præſignat, Iuxta illud. Expandi manus meas tota die. Non ergo digiti ſunt contrahendi ſemper, ut quidam pro nimia cautela faciunt. Male enim

Expanſio manuum

Eſai.65

Rom.10

cauti

cauti ſumus, ſi Chriſtũ ſummo opere ſequi nõ ſtudeamus. Congruũ ergo eſt, ut manus expandamus infra Canonem: Hoc tamen obſeruato, ne quid digitis tangamus præter domini corpus. Notandum quoq;, in ipſo Canone quinquies, Per Chriſtũ dominum noſtrum, haberi, & in ipſa quinaria concluſione congrue quinariam domini uulnerationem intimari. Presbyter autem raro remittere manus ſolet, niſi cum neceſſario propoſitam oblationem benedicere ſolet. Presbyter rurſus ſe inclinat.
Presbyter etiam humiliationem domini uſq; ad crucem (ut prædiximus) indicat, cum ſe uſq; ad altare inclinat, dicendo: Hanc igitur oblationem. Statim enim in ſequentibus narrationem de dominica paſſione creditur, cuius Typus uſq;, ad Supplices te rogamus, obſeruatur: Ibi uidelicet ſe ſacerdos iuxta altare inclinans, Chriſtum in cruce inclinato capite ſpiritum tradidiſſe ſignificat.

De commemoratione mortuorum, & reliquis obſeruantijs, uſque ad finem Canonis. Cap. XVII.

POſt mortem Chriſti in cruce, commemoratio mortuorum aperte ſubiungitur, quia nec aliorum defunctorum commemoratio agenda eſt, niſi eorum qui in morte Chriſti redempti ſunt, & in Chriſto uitam hanc finierunt. Cum autem ſacerdos uocem exaltat, dicens. Nobis quoq; peccatoribus, Illum Centurionem deſignat, qui uiſa morte Chriſti uocem exaltauit dicẽdo, Vere filius Dei erat iſte. Tres uero cruces ſuper corpus & ſanguinem communiter facit, tum dicens, Sanctificas, Viuificas, Benedicis, in honorem ſanctæ Trinitatis. Poſtea cum corpore dominico Quatuor cruces ſuper calicem facimus, dicendo, Per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo, & quintam in latere calicis, uidelicet iterum uulnus dominici lateris ſignificando. Vnde & calicem ex eodem latere cum oblata tangimus, iuxta Romanum ordinem. Multi tamen tres tantum cruces ſuper calicem, & duas in latere eius faciunt: ſed uidetur incongruum, cum Chriſtus nullum uulnus in latere habuit præter unum. Sed reuerendæ memoriæ Gregorius Papa, fecit (ut prædiximus) quod B. Anshelmus, Lucenſis Epiſcopus, ita ab eo ſe didiciſſe teſtatus eſt, & hoc ita obſeruauit ſemper, nobiſque itidem obſeruandum firmiſsime inculcauit. Cum dicimus: Per omnia ſæcula ſæculorum, corpus cum calice leuamus, & ſtatim in altari depoſita cooperimus, Quia & Ioſeph corpus dominicum de cruce leuauit, & in ſepulchrũ poſitum lapide operuit. Huc uſque calix pro cautela coopertus uidebatur, deinceps autem magis pro myſterio operitur, quia ſicut Chriſtus tres dies in ſepulchro fuit opertus, ita & nos corpus domini & calicem cooperimus, uſq; dum tres articulos orationis expleamus:

Matth. 27

Quinque cruces cum corpore Dominico.

Corpus domini cum calice modicum leuari.

Cur calix operitur

mus: Quippe præfationē dominicæ orationis, & ipſam Dominicam orationem, & illam quæ ſequitur: Quæ Embolis Dominicæ orationis nuncupatur. (Patenę uſus) Iuxta Romanum ordinem cum dicitur, Et ab omni perturbatione ſecuri, accipit Archidiaconus a Subdiacono patenam nudam, quam Acolytus tenuit inuolutam, & oſculatam dat uni ex Subdiaconibus tenendam, ad confractionem in ea faciendam. Vnde & ſacerdos ſine miniſtro, ad eundem locum eam ſub corporali abſconditam reſumit. Et oſculatam in altari deponit, ut hoſtiam in ea confringat. Cum autem dicit Per dominum noſtrum, rumpit (Hoſtię diuiſio) hoſtiam ex dextro latere iuxta ordinem, ad deſignandam dominici lateris percuſsionem. Deinde maiorem partem in duo confringit, ut (Tres partes hoſtiæ.) tres portiones de corpore dominico efficere poſsit. Nam unam in calicem faciendo crucem mittere debet, cum dicit. Pax domini ſit ſemper uobiſcum, ad deſignandam corporis & animæ coniunctionem, in reſurrectione Chriſti. Alteram uero ipſe Presbyter neceſſario ſumit, ante calicis participationem, iuxta Dominicam inſtitutionem. Tertiam autem communicantibus, ſiue infirmis neceſſario di(Corpus Chriſti tripliciter conſyderatur.)mittit, nec hoc utique ſine certi cauſa myſterij. Tripliciter enim corpus domini intelligitur. Vnū quod reſurrexit a mortuis, quod ſignificat particula in ſanguinē miſſa; Aliud, quod adhuc uiuit in terra, ſignificatum per particulam a ſacerdote conſumptam. Tertiū, quod iam requieſcit in Chriſto, quod etiam a tertia particula in altari reſeruata apte figuratur, quam uiaticum morientium appellare ſolemus.

De pane & fractione, & communicatione. *Cap. XVIII.*

POſt immiſsionem autem panis in calicem, iuxta Romanum ordinem, ſacerdos dicit ſub ſilētio: Fiat commixtio & conſecratio corporis & ſanguinis domini noſtri Ieſu Chriſti. Beatus Innocentius Papa in ordine quadrageſimus ſecundus, conſtituit, pacem dari poſt confectionem Sacramentorum. Cum pacē da(Quare ante communionē datur Pax)mus, dicere ſolemus, Pax tecum, Et cum ſpiritu tuo. Congrue autem pax datur ante communionem, quia iudicium ſibi manducat & bibit, quicunq; non prius fratri ſuo repacificatus, communicare præſumpſerit. Sergius Papa, in ordine octogeſimus ſextus, conſtituit, ut in tempore confractionis dominici corporis, Agnus dei, a Clero & populo decantetur, ut ille uidelicet nobis propicietur, cuius corpus ibi confringi uidemus & credimus. Facta autem confractione, omnes debent communicare interim, dum Antiphona cantatur, quæ de communione nomen mutuauit, cui & Pſalmus ſubiungendus eſt, cum Gloria patri, ſi neceſſe fuerit. Sciendum autem, eandem Antiphonam, ſemper eundē Pſalmum cum Introitu habere, ſi non

habet proprium, de quo ſumpta uideatur. Orationem, quam inclinati dicimus, antequam communicemus, non ex ordine, ſed ex religioſorum traditione habemus, ſcilicet hanc: Domine Ieſu Chriſte, qui ex uoluntate patris. Item illud, Corpus et ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti. Quod dicimus, cum alijs Euchariſtiam diſtribuimus.

Oratio communicaturi

Sunt & aliæ multæ orationes, quas quidam ad pacem & communionem priuatim frequentant. Sed diligentiores antiquarum traditionum obſeruatores, nos in huiuſmodi priuatis orationibus, breuitati ſtudere docuerunt, potiuſq; publicis precibus in officio Miſſæ occupari uoluerunt. Nam Beatus Innocentius Papa, ſcribens ſancto Auguſtino & Aurelio Epiſcopis, aſſerit, quod nos plus communibus & publicis, quam ſingularibus & priuatis orationibus proficere poterimus.

Aliæ orationes

De uitanda intinctione. Cap. XIX.

NOn eſt autem Authenticum, quod quidam intingunt corpus domini, & intinctum pro complemento communionis populo diſtribuunt. Nam ordo Romanus contradicit, qui & in Paraſceue uinum non conſecratum, cum Dominica oratione & dominici corporis immiſsione iubet conſecrare, ut populus plene communicaret. Quod utiq; ſuperfluo præciperet, ſi intinctum dominicũ corpus a priore die ſeruaretur, & ita intinctũ populo ad communicandum ſufficere uideretur. Iulius quoque Papa, in ordine trigeſimus ſextus, Epiſcopis Ægypti ſcribens, huiuſmodi intinctionẽ penitus prohibet, & ſeorſum panẽ, & ſeorſum calicem, iuxta Dominicam inſtitutionem, ſumenda docet. Vnde & Beatus Gelaſius Papa, in ordine quinquageſimus primus, ſcribens quibuſdam Epiſcopis, excommunicari illos pręcepit, quicunq;, ſumpto corpore dominico, a calicis participatione ſe abſtinerent. Nam (ut ipſe in eodem Decreto aſſerit) huiuſmodi Sacramentorum diuiſio, ſine grandi ſacrilegio prouenire non poterit.

Communio in paraſceue

De conſ. diſt. 2. c. Comperimus

Poſtquam omnes communicauerint, dicit ſacerdos ſub ſilentio hanc orationem. Quod ore ſumpſimus, etc. Qua finita, ſequitur oratio ſiue orationes poſt communionem dicendæ, quæ eodẽ numero & ordine orationibus ante lectionem, ſiue Secretis ante præfationem dictis debẽt reſpondere. Quæ utique orationes, non pxo his, qui communicaturi ſunt, ſed qui iam communicauerint, iuxta proprietatem ſui nominis agunt. Ergo & ante ipſas communicare nõ negligant, quicunq; earundem orationum benedictione foueri deſiderant. His ita finitis, ſubſequitur, Benedicamus domino, uel, Ite Miſſa eſt: ſi tamen aliquod feſtum fuerit, quod Gloria in excelſis habere debuerit, Reſpondent omnes, Deo gratias, iuxta Apoſtolum, pro collatis officijs agentes.

Orationes poſt Cõmunionẽ.

Repetitio de ſuperioribus. Cap. XX.

VT autem de ſuperioribus aliquantulum repetamus, poſtquam reſurrectionem domini ſacerdos denotauerit, per communionem corporis & ſanguinis Chriſti, ſubſequenter etiam populo pacem offerre debebit: ſicut & Chriſtus poſt reſurrectionem diſcipulis ſuis pacem dedit, dicens, Pax uobis. Fractio oblationis, illam fractionem panis nobis inſinuat, quam dominus poſt reſurrectionem ſuam cum diſcipulis ſuis iniſſe legitur.

Luce 24

Ite Miſſa eſt. Hos etiam, poſt ultimum conuiuium, ab eis diſceſſurus in cœlum, benedixit. Vnde & ſacerdos populo, iam cito diſceſſurus ab eo in ſacrarium, uoce Diaconi, per Ite miſſa eſt, denunciat ut diſcedat: *Act. 1* In figura Angelorum, qui diſcipulis diſcedente domino ab eis, dixerunt. Viri Galilæi quid ſtatis: aſpicientes in cœlum & cæt. Quo audito, diſcipuli adorantes dominum, reuerſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno: Sic & populus, relata Deo gratiarum actione, ad propria cum gaudio reuertitur.

De Benedictione poſt Miſſam. Cap. XXI

PRius tamen ab Epiſcopo benedicitur ſi adeſt. Sin autem, a Presbytero qui Miſſam celebrauit; Quamuis Beatus Damaſius Papa hoc presbyteris non licere dicat, ubi de uana Chorepiſcoporum ſuperſtitione tractat, ſi tamen nos mendoſitas exemplaris non fefellit. Sed magnus Leo Papa, & Beatus Gelaſius Papa, eius ſucceſſores, in Eccleſiaſticis officijs eruditi apprime, in Decretis, ubi diligentiſsime quid presbyteris liceat, uel non liceat, deſcribunt: nullatenus illis benedictionem ſuper populum, niſi Epiſcopo præſente, interdicunt. Beatus quoque Hieronymus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis presbyter, qui ſub Beato Damaſo Papa, & poſt ipſum uſque ad Sextum ſucceſſorem ſuum, Eccleſiaſticis inſtitutis ſtudioſiſsime inuigilauit, Ipſe, inquam, Ruſtico Narbonenſi Epiſcopo de Eccleſiaſticis ordinibus ſcribens, Presbyteros, a benedictione ſuper populum non prohibendos eſſe aſſerit. Si (inquit) Presbyter Chriſtum conſecrat, cum in altario Dei Sacramenta benedicit, benedicere populum non debet, qui Chriſtum meruit conſecrare? Et poſt pauca. Hoc in Eccleſijs Presbyteri tui faciant, quod Romæ ſui, quod in Oriente, quod in Affrica, quod in Hiſpania, quod in Britannia, quod in Gallia, quod in omnibus locis ubi humilitas perſeuerat. Ex his conijcere poſſumus,

Presbyteri abſẽte Epiſcopo benedicũt populo

Hieronymus ad Ruſticum.

ſumus, Beatum Damaſum Papam huiuſmodi benedictionem preſbyteris illicitam aut penitus non dixiſſe: Aut ſi dixit, Eccleſiaſticam tamen conſuetudinem in hoc præualuiſſe, præcipue, cum ipſius uerba ita poſſint intelligi, ut presbyteros doceret, quid eis ab Epiſcopali authoritate concedi poſſet, non ignorarent. Sic enim confirmatio Neophitorũ, penitus ſeparata eſt ab officio presbyterorum, quam tamẽ ſanctus Gregorius Papa, primus huius nominis, quibuſdam Presbyteris conceſsiſſe legitur, ſcribens Ianuario Caranitano Epiſcopo. Item & ſuſceptionem pœnitentium, non ex ſua conſecratione, ſed ex Epiſcoporum conceſsione, presbyteri meruerunt habere. Quod illum non latebit, quicunque ordinem conſecrationis eorum, ſiue ſtatuta ſanctorum patrum, diligenter inſpexerit. Agathenſe quoque Concilium, capitulo XLIIII. benedictionem ſuper populum Presbyteris prohibere uidetur, ſed hanc prohibitionem de Epiſcopali tantum benedictione factam interpretantur, quæ utique benedictio iuxta XVIII. Toletani Concilij capitulum, & iuxta atteſtationem Sancti Auguſtini ad Paulinum Epiſcopum, ante communionem populo a ſolis Epiſcopis debet impendi. Si quis uero de ipſa benedictione, de qua agimus, dictum putauerit, ſententia tamen Prouincialis Concilij tam generali Eccleſiaſticæ conſuetudini præiudicare non poterit. Ideo autem huiuſmodi benedictio fortaſſe antiquitus presbyteris interdicta eſt, quia ad Epiſcopale officium pertinere uidebatur, & Eccleſiaſtico conuentui nondum adeo neceſſaria reputabatur. Nam ſoli communicantes confectioni Sacramentorum antiquitus intererant, quibus & oratio poſt communionẽ, quæ pro ſolis communicantibus inſtituta eſt, pro benedictione potuit ſatisfacere. Apud modernos autem, cum iam populus communicare ceſſaret, nec tamen diuinis myſterijs ſe ſubtraheret, neceſſario permiſſum eſt, ut a presbytero benediceretur, ne tam benedictione, quam communione priuatus diſcedere uideretur. Siue aũt ea occaſione, ſiue alia preſbyteris permitteretur ab Epiſcopis, Adeo tamen in uſum iam uſquequaque deuenit, ut nequaquam abſque graui ſcandalo a presbyteris in populo prætermitti poſsit, niſi forte Apoſtolica ſedes Synodaliter & generaliter prohibere uoluerit.

Quid Preſbyteris Epiſcopi concedere poſſunt.

Grego. I

De benedictione ſuper populum dicenda

S iiij Quid

Quid Sacerdos agat poſt Miſſam. Cap XXII.

Receſſus altaris.

Finitis omnibus, oſculatus Presbyter altare, dicens, Placeat tibi ſancta Trinitas hoc obſequium ſerui N. Deinde ſanctis ueſtibus ſe exuens, cantat hymnum trium puerorum, iuxta quod ſancti patres in quarto Toletano Concilio decreuerunt, capitulo xiiij. uidelicet, ut excommunicationi ſubiaceret, quicunque ſacerdos eundem hymnū poſt Miſſam dicere negligeret. Pſalmum quoque: Laudate dominum in ſanctis eius, in gratiarum actione ſubiungens; Cum Pater noſter, & uerſibus ad hoc competentibus concludit eam cum oratione illa, Deus qui tribus pueris.

Humiliare debent ſe preſbyteri præſenti Epiſcopo

Sciendum iuxta Decreta Pontificum, quod presbytero non licet coram Epiſcopo, niſi eo iubente uel ſacrificare, uel populum benedicere, uel ſalutare, uel exhortari. Vnde cum legit Euangelium coram Epiſcopo, benedictionem petit ab eo. Item, cum uult ſacrificare, inclinat ſe Epiſcopo pro conceſsione, cui etiam cum populo inclinat, pro ultima benedictione.

FINIS.

NVCLEVS

NVCLEVS DE SACRIFICIO MISSÆ, EX ELVCVBRATIONE SOLIDA R.P. PETRI ABBATIS QVONDAM *Cluniacenſis.*

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. IOANNI, ABBATI PRÆCLARI ET ANTIQVI MONASTERII S. PE*tri in monte Erfordiæ, Prælato Dig. Ioannes Cochlæus S. P. D.*

NOn ignorat Reuerenda Paternitas tua, qualis et quantus fuerit multis (proh dolor) iam annis, per nouarum ſectarum Concionatores, apud nos paſsim in tota fere Germania, & ulteriori ad Aquilonem Regnorum & prouinciarũ tractu, clamor & audax calumniandi licentia, contra ſacratiſsimum Miſſæ officium & ſacrificium, Neque adhuc hodie ceſſat ſuperbire, reclamare, contradicere ac blaſphemare indurata rebellandi temeritas eorum, qui generali et pacificæ ſacræ Cæſ. Maieſtatis Ordinationi, quam uulgo INTERIM *uocant, famoſis, calumnioſiſq; et manifeſte ſeditioſis libellis obſtrepere & oggannire non uerentur. Ego igitur, qui Germanus ſum & in medio Germaniæ natus, uehementer ac ſolicite timẽs dilectiſsimæ patriæ noſtræ, ne quid extremi mali ſuperinducatur, per falſos clamores et impias cõtra Miſſam illorũ calumnias, in uniuerſam gentem noſtram, quæ hactenus per Octingentos annos & ultra, in religione & fide Catholica fœliciſsime profecit floruitque, & in omnibus bonis Dei benignitate, per diuini cultus pia ſtudia & incrementa, maiores indies per tot ſæcula, e cœlo ac terra benedictiones accepit, in omni rerum prouentu & ubertate: Quapropter, collegi non paruo ſtudio atq; labore, ex uetuſtis quibuſdam Eccleſiarũ ac Monaſteriorum Bibliothecis, codices aliquot antiquos, manu ſcriptos, & eos plærunque difficulter legibiles ac mẽdoſos (ſicut probe ſciunt ij, qui conſimili ſtudio in huiuſmodi antiquitatibus labores & tædia ſunt experti)*

Deum ſacrificijs ab initio mundi ſemper cultum fuiſſe. *Caput I.*

DIcite quæſo, cur ſacrificia Chriſtiana uobis Chriſtianis (ſi tamen hoc eſtis) non placent, cum ſigno ſacrificiorum ſemper ſuos Deus ab alienis ſecreuerit: cum diuinam ſeruitutem, ab humanis obſequijs, hoc ſigno diſcreuerit: Cum honorem Creatori ſingulariter debitum, ab eo honore, quo ſe inuicem rationalis creatura præuenire iuxta Apoſtolum debet, hoc maxime ſigno diſtinxerit. Recolite antiqua ſæcula, generationem ſanctorum, ab Adam uſque ad Chriſtum diſcutite: inuenietis aut nullos aut raros abſque ritu ſacrificiorum Deum coluiſſe: quia quicunque iuſtitia Deo placebant, ſtatim eum ſacrificiorum ueneratione colebant. Videbitis certe primum illum et iuſtum Abel Deo munera offerētem, Deum ſuper eius munera inflammantem. Noe poſt diluuium, noui ſæculi primordia, ſacrificijs dedicantem. Abraham poſt uaccam triennam, capram trimam, & arietem trium annorum, turturem quoq; & columbam quæ Deo obtulit, etiam filium colligatum in altare ſuper ſtruem lignorum, ad immolandum collocaſſe, ſed ne uota compleret, ab ipſo qui hoc præceperat, prohibitum fuiſſe. Poſt Abraham offerentem & Iſaac oblatum, uidebitis & Iacob motum uiſione Dei & Angelorum, in diuinitatis, quam uiderat, honorem erexiſſe lapidem, & fudiſſe oleū deſuper: ac dixiſſe, Vere Dominus eſt in loco iſto: & hæc domus Dei eſt, & porta cœli. Cognoſcetis in terra Hus, hoc eſt, inter gentiles, cui non erat ſimilis ſuo tempore ſuper terram: ſimplicem & rectum Iob diluculo cōſurgentem, & pro ſingulis filijs holocauſta offerentem, dicentemq;, ne forte peccauerint filij mei.

[Margin: Deo debentur ſacrificia — Roma.1 — Semper fuere ſacrificia. — Gene.4 — Geneſ.8 — Geneſ.15.et 22 — Geneſ.28 — Iob.1]

Deum in lege uarijs cultum eſſe ſacrificijs. *Caput II.*

PRocedetis inde uſque ad magni Moyſi tempora, & totam Hebræorum ſtirpem (de qua ſaluator, cui repugnatis, ſecundum carnem naſciturus erat) inuenietis a Deo per Moyſen ſacrificiorum diuerſis ritibus & innumeris ſubſtratam, & pro peccato, & pro delicto, pro purgatione, pro emundatione, boum, ui-

tulo-

tulorum,agnorum,ouium,arietum,hircorum,turturum, columbarum,diuerſorum quadrupedum,& uolucrum, hoſtias pene aſsidue offerentem,in tantum,ut(iuxta quod Apoſtolus ait) ſine ſacrificijs, et ſanguinis effuſione,nõ fieret remiſsio peccatorũ. Legite Leuiticũ, ſi tamen uel eius nomen uobis notũ eſt, immo legite totum Pentateuchum,qui lex proprie dicitur, totamque Veteris Teſtamenti ſeriem recenſere,quæ docebit quod ignoratis,ſanctis Regibus, Ducibus,Prophetis,ſacerdotibus,Deum per ſacrificia frequenter reſponſa dediſſe,eiq; hoſtias eorum gratas,acceptaſq; fuiſſe, aut fumo quo adumbrabat, aut nebula qua tegebat,aut igne quo abſumebat,alijſque indicijs declaraſſe.

2. Para. 7 Hinc in Salomonis dedicatione & ſacrificio, Salomon. quando ouium Centum millia,boum xx.millia oblata ſunt,per nebulam gloria domini impleuit domum domini.

3. Reg. 18 Helias. Hinc ſuper Heliæ holocauſtum cœleſtis flamma deſcendens, non ſolum bouem oblatum,ſed & ligna altaris & lapides uſq; ad cinerem conſumpſit,taliq; ſigno acceptum Deo Heliæ ſacrificium monſtrauit.

Tabernaculũ Moſaicum. Hinc in conſecratione Eremitici tabernaculi legitur.

Exod. 40 Poſtquam omnia perfecta ſunt, operuit nubes tabernaculum teſtimonij, & gloria domini impleuit illud, nec poterat Moyſes ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia,& maieſtate domini coruſcante, quia cuncta nubes operuerat.Quod profecto tabernaculum, non niſi ad adorandum Deum et ſacrificandum ei,ab ipſo deo,per Moyſen conſtructum,erectum, & ſanctificatum fuerat.

Eſaiæ 6 Hinc Eſaias in uiſione quamuis ſpirituali,ſolij excelſi & eleuati,poſt alas Seraphin & clamantia,Sanctus, Sanctus,Sanctus:Commota ſunt(inquit) ſuperliminaria cardinũ a uoce clamantis, & domus impleta eſt fumo.

Deo placere ſacrificia, tanquam ſeruitutem ſibi debitam. Caput III.

Deo placuiſſe antiquorũ ſacrificia. HAbetis ſi aduertitis, antiquorum ſacrificia in tantum Deo placuiſſe, ut non ſolum ipſa, ſed & loca in quibus fiebant,conſtrueret,benediceret, cõſecraret: et cõſtructa, benedicta,conſecrata,fumo,nebula, igne, alijſq;(ut dixi)indicijs glorificaret.Necq; enim ſacrificia propter templum uel altare celebrantur, ſed templum & altare propter ſacrificia conſtruuntur,conſecrantur,ornantur,glorificantur.Ipſa uero ſacrificia ad illum tantummodo referuntur,cui ſoli abſque alio comparticipe exhibentur.

Aug. ad Deo gratias epiſto. 49. Queſt. 3 Hæc enim ſacrificiorum ſeruitus,hic ſoli deitati deferendus honor,hic diuino tantum nomine exhibendus cultus, omnem pro creatore reſpuit creaturam: quia ſicut incõmunicabilis eſt maieſtas cui offertur, ſic omnem reſpuit communionem etiam quod offertur.

Signa-

Signatur hæc ſeruitutis proprietate ſoli Deo ſubditus homo, ut nihil ſupra ſe iuxta originis ſuæ conditionem, niſi Deum intueatur, a quo ſolo ſe initium, & in quo indeficientem finem ſe habere cognoſcens, ut authori, rectori, remuneratori ſubdatur, ſeruiat, obediat. Signat hoc exteriori obſequio interior animi affectus: qui nullatenus agnoſceretur niſi ſignis extrinſecis indicaretur: Signatur hoc officio utraque hominis ſubſtantia ſubiecta Deo, ut cum illa deuotione Deum amplectitur, iſta operatione Deo famulatur, totus homo ei ſubiectus eſſe monſtretur, & ut ueraciter dicere poſsit. Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? & cor meũ & caro mea exultauerunt in Deum uiuũ.

Quid deſignāt ſacrificia. — *Pſalm.61* — *Pſalm.83*

Nulli creaturæ ſacrificandum eſſe: ſed Deo ſoli. Capit IIII.

IDcirco nulli creaturæ non dico inanimatæ, non dico inſenſibili, non dico irrationali, ſed nec ipſi rationali, & beatę, ſacrificiis honorari cõceſſum eſt. Non angelo, non homini, nec ipſi altiſsimo ordini Seraphin hoc datum eſt, quia ſignum, quod inter mortales, conditorem a conditis ſecernit, merito ſemper incommunicatum permanſit. Nouerant hoc beati Apoſtoli Barnabas et Paulus, qui uolentes ſibi ſacrificare Lycaonios, cum deteſtatione prohibuerunt, & quia hoſtias iam parauerant, ueſtimenta ſciderunt. Sciebant hoc nulli conceſſum: ſciebant etiam minaciter ab ipſo Deo prohibitum, qui tam de his, qui non Deo ſacrificāt, quam de his, quibus ſacrificant, per ſcripturam ſuam ait. Sacrificans diis eradicabitur: Niſi domino ſoli. Et in diis Ægypti faciam ultionem. Et de utriſque. Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis. Nam ſuperbi & a Deo refugæ ſpiritus, diuinitatem Deo inuidentes, ſibi uſurpantes, ut cæcos homines, & longe exilii ſui tempore Dei factos immemores, plene a Deo auerterent, quod ſolius creatoris (ut dictum eſt) erat, creaturæ exhiberi perſuaſerunt: & tam ſibi quam mortuis hominibus, ſacrificia publica inſtituerunt. Et ut maioribus contumeliis, imaginem Dei ad eius dedecus deludendo, ſubiicerent: etiam creaturis irrationabilibus, miſeros homines ſeruire coegerunt: itaque in rationali animante, rationem ſopierunt, ut canibus, uolucribus, beſtiis repentibus ſeruientes, & quibus prælati fuerant, ſe ſponte ſubdentes, nec homines ſe eſſe recordarentur. Vnde Apoſtolus. Mutauerunt (inquit) gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & ſerpentum. Nec his contenti, ad ignobiliora eos traxerunt, & ſeruos eos etiam inſenſibilium effecerunt. Inde liber ſapientiæ. Etenim (ait) in erroris uia diutius errauerunt: Deos æſtimantes hæc quæ in ani-

Nulli creaturę ſacrificandum eſt. — *Act.14* — *Pſalm.134* — *Dæmones quare ſacrificia ambiunt.* — *Miſera hominum illuſio per dæmones* — *Rom.1* — *Sapien.13*

malibus ſunt ſuperuacua, infantium inſenſatorum morte uiuen-
tes. Propter hoc tanquam pueris inſenſatis, iudiciũ in deriſum dedi-
Sap. 12 ſti. Et item. De his quæ uidentur bona non potuerunt intelligere eũ
qui eſt, neque operibus attendentes, agnouerunt quis eſſet artifex,
ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aerem, aut gyrum ſtellarum,
aut nimiam aquam, aut ſolem, aut lunam, rectores orbis terrarum,
Deos putauerunt. His omnibus decepti homines, Dei gloriam tri-
Eſaiæ 42 buebãt, eaq́ꝫ cultu diuino ac ſacrificijs honorabant, contra eũ qui di-
cit. Gloriam meam alteri nõ dabo, neq́ꝫ laudem meam ſculptilibus.

Hæreticos impie prohibere Chriſtianis, ſacrificare Deo. Caput V.

Reprehenſio hæreticorũ ſacrificare prohibentium.

QVorſum iſta? ut uidentes patres antiquos, & omnes
priorum temporum iuſtos, Deo per iuſtitiam & ſa-
crificia placuiſſe: ut attendentes, Deum ſibi ſoli ea fi-
eri præcepiſſe, ut audiẽtes eum dijs alienis ſacrifican-
tes eradicaſſe: Agnoſcẽtes, inquam, per ſacrificia ma-
xime, Deo deitatis honorem, a ſanctis omnibus, ſæ-
culis omnibus exhibitum, concedatis, quod hactenus prohibuiſtis,
& debitum Deo ſacrificiorum munus offerre, noſtri ſæculi homines
permittatis. Vt quid enim prohibentur filij ſequi patres ſuos? Cur
quos fide imitantur, præcipuo fidei ſigno imitari non ſinuntur? An
forte Iudæorum ſacrificia Deus approbat, & Chriſtianorum repro-
Eſaiæ 1 bat? Nonne magis circa eorum Sacra nauſeat, dicens per Eſaiam. Ple
Pſalm. 49 nus ſum, holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem ui
tulorum, & agnorum, & hircorum nolui? Nonne & per alium Pro
phetam ait. Non accipiam de domo tua uitulos, neq́ꝫ de gregibus
Malach. 1 tuis hircos? Nonne et per Malachiam loquitur. Non eſt mihi uolun
tas in uobis, & munus non ſuſcipiam de manu ueſtra. Quod dicens,
non ſacrificia illi tempori data reſpuit: ſed prauam uitam ea offeren-
Eſaiæ 11 tium arguit. Vnde & per Eſaiam ſubdit, Manus enim ueſtræ ſangui
ne plenæ ſunt. Mirum ualde ſi præcipuus (ut iam dictum eſt) dei
Mirandum de hác contra ſacrificia temeritate hæreticorum. tatis cultus, Deo, noſtro tempore non defertur, qui omni, ante no-
ſtra tempora, tempore ſummo ſtudio, ſolicita deuotione frequenta-
batur. Mirum ſi Chriſtiani a ſacrificijs uni, & Deo offerendis arcen-
tur, cum Patriarchæ, Prophetæ, Iudęi, Gẽtiles, Fideles: ab ipſo Deo,
ipſi Deo ſacrificare cogantur. Mirum nunc primum de mundo diui
na auferri ſacrificia, cum nunquam mundus in retroactis generatio-
nibus ſuis, abſque ſacrificiorum ſacris fuerit. Nam nec in profundis
ignorantię & nequitiæ ſuæ tenebris, ita a Deo perijt, ut non haberet
aliquos, & ſi paucos, qui & per iuſtitiam Deum colerent, & per ſacri
ficia eum ſe colere demonſtrarent.

Solos

Solos Chriſtianos rite ſacrificare Deo. Cap. VI.

AT nunc, ſi nouam ueſtram doctrinam mundus exaudiat, faciet, quod nunquam fecerat, & more captiuati illius populi ſedebit abſque lege, abſque rege, abſque ſacerdotio, abſque Ephoth, & Teraphin. Cumq; Deo ſacrificare ceſſauerit: & ipſe Dei eſſe ceſſabit. Erit his temporibus gratiæ quod nunquam fuit nec tempore iræ, ut Chriſtianis Deo ſacrificare ceſſantibus, cultus qui ſemper in mundo fuerat, omnino de mundo pereat: & qui Deum ritu ſuo colens, Deo eſſe ſubditus probatur, cultum eius abijciens, abſque aliquo Deo prorſus eſſe uideatur. Nam cum ſint his noſtris diebus, quatuor in mundo pręcipuæ diuerſitates ſectarum, hoc eſt, Chriſtianorum, Iudæorum, Saracęnorum, & Paganorum. Si Chriſtiani non ſacrificant, iam nullus in mundo ſacrificat. Iudæi enim, more ſuo, bouinis oculis omnia intuentes, et more aſinino legis Dei onera ferentes, nō fructum capientes: nuſquam ſacrificant. Quia Hieroſolymis tantum dicunt eſſe locum, ubi per ſacrificia Deum honorare & adorare oportet. Quam quia Deo eius contrario, per mille & centum annos, inhabitare prohibiti ſunt, ſacrificare deſierunt. Saracæni ab omnium ſeductorum ſublimiſsimo ſeductore ſeducti, & inter Iudaicam & Chriſtianam legem ſubmergendi fluctuantes, circumciſionem ſuſcipiunt, lauacris frequentibus utuntur, certis horis die, certis nocte, orationi maxime poſt cibum & potum, ut fertur, incumbūt: luxui omnino frena relaxāt. Cumq; his & innumeris ſuperſtitionibus tota pene Orientalis & Aphricana regio, ab illo nequam Mahumet decepta, per quingentos & fere quinquaginta annos inſeruiat, & Chriſtum flatu (ut aiunt) diuino, natum de uirgine ſancte uixiſſe, uera docuiſſe, mira feciſſe fateantur: de ſacrificijs apud eos, nec præcepta aliqua habentur, nec aliqua, licet parua, ab eis pro ſacrificio offeruntur. Omnipotentem tamen Deum rerum omnium conditorem ſe adorare dicunt: cui tamen (ut dixi) nullos ſacrificiorū ritus exhibent. Pagani licet pauci & orbi terrarum incogniti, cū in Aquilonis extremis finibus, atq; ſub gelido axe lateant & loca (ut fertur) Mæotidis paludibus uicina inhabitent, quoniam ignorant ipſos Idolorum errores, et nomina ritus, ſacrificia incognita habent, equos, aſinos, porcos, gallos, uel quodcunq; mane de lectulo ſurgenti occurrerit, toto illo die pro deo adorant: ſicq; non perpetuos, nec ſaltem annuos, ſed (ut ita dicam) deos diarios uel horarios colunt. Et cum flendi homines ignominioſius alijs a diabolo his & multis modis nobis ignotis deludantur, ſacrificia tamen nec creatori nec creaturæ exhibent: ſed quod innatus error docuit, abſq; omnium ſacrificiorum notitia cuſtodiunt.

Margin notes: Quanta mala ex hac hæreſi. — Nota quod ſoli Chriſtiani ſacrificant Iudæi. — Saracænorum religio — Pagani. — Dij horarij & diarij.

Summa in Deum ingratitudo hæreticorum ſacrificare uolentiũ.

Cum ergo nec apud Iudæos, nec apud Saracænos, nec apud Paganos ſacrificia obſeruentur: Si nec Chriſtianis cõceduntur, ſignũ illud ſingulare deitatis, quo ab initio (ut iam dixi) diuina ſeruitus ab humana ſecernitur, perijt: Cũ in nulla gente, in nulla parte orbis terrarum inueniri iam poſsit. Sed forſitan minus Deo obnoxia ſunt moderna tempora quam priora: ut honorem, quem antiqua ſecula Deo exhibuerunt, ſoluere iſti contemnant. Et iuſte, iuſte inquam, iuſte, qui maiora acceperunt, minora reddere debent: qui numeroſiore ſumma debiti conſtringuntur, minimam quantitatẽ ſoluere compelluntur, & contra Ieſu Chriſti uocem, quæ dicit, Cui minus dimittitur, minus diligit: & contra opinionem Simonis Phariſæi dicentis: quia is donatorem debiti plus diligit, cui plus donauit, unde dictũ eſt, recte iudicaſti. Contra has domini & Phariſæi ſententias, minus Deo debet Chriſtianus quam Iudęus: minus tempus Apoſtolicum, quam Propheticum: minus totus orbis ſubſtratus uoci Euangelicę, quã unus populus ſubiectus legi Moſaicę. Et ubi eſt ſaluator gentiũ, illis promiſſus, nobis exhibitus: illis oblatus, nobis natus: illis oblatus, nobis datus? Vbi eſt ſanguis teſtamenti ęterni, qui ab illis ad nos defluxit, qui per illorum fiſtulam ad nos decurrit, qui limoſam per quam currebat derelinquens canalem, nos de limo factos & canali ſuppoſitos, ab omni limo & ſorde purgauit? Vbi eſt ſecundum Apoſtolum: Miniſterium quod abſconditum fuit a ſæculis et generationibus, nunc autem manifeſtũ eſt ſanctis eius, quibus uoluit Deus notas facere diuitias gloriæ Sacramenti huius in gentibus, quod eſt Chriſtus, ſpes gloriæ? Vbi eſt iuxta eundem, uirtus ſacramenti Dei temporibus æternis taciti, ubi uelum templi ſciſſum eſt, & quæ diu uelata fuerant reuelata? ubi regnum cœlorum, de quo Rex cœlorum. Pœnitentiam, inquit, agite: appropinquabit regnum cœlorum.

Ironia. — Lucæ 7 — Colloſſ. 1 — Ephes 3 — Matth. 4

Deo maxime deberi a Chriſtianis ſacrificium. Cap. VII.

Aureum ſæculum nobis a Chriſto datũ.

NVnquid hæc tam fœlicia tempora, & (ut uerbo poetico utar) aurea ſæcula, quibus pater mundi miſertus, quibus filius pro mundo oblatus, quibus ſpiritus Altiſsimi mundo infuſus: quibus mors extincta, quibus uita reddita, quibus iuſtitia reparata, quibus reſurrectio præparata, minus aliquid prioribus ſæculis Deo debent? Non, plane, non toto mundo conclamante, non minus ei debent, cui non ſolum ex cõditione, ſed (quod charius eſt) ex redemptione, & ſe & quę iure poſſunt, omnia debent. Quod ſi omnia: tunc & ſacrificia. Ratione igitur neceſſaria cogente, quæ auferre Catholicis uolebatis, neceſſario hæretici ſacrificia

crificia reddetis. Reddetis ea ratione, reddetis ea(quod apud noſtros robuſtius eſt)authoritate non ficta,ſed ueraci:non terrena,ſed cœleſti:non humana,ſed diuina.Iritatus Deus diuturnis malis Iudaici populi,quibus & in Deum impij,& in homines erant iniqui: nec ferens ultra,promiſsiones ſpirituales ac cœleſtes a terrenis & carnalibus conculcari, elegit eis ſucceſſores, qui quod illi reſpuebant,ſuſciperent:qui quod illi nolebant, uellent: qui uineæ fructũ redderent temporibus ſuis.Elegit pro uno populo omnes gentes, pro particula Syriæ uniuerſum orbem terrarum,atq; per filium ſuum,huius magni conſilij angelum, Legem ſuam, cultum ſuum, ſacrificia ei tradidit,& eo mediante,mundum a morte eripiens,immortali uitæ reſtituit. Hæc ut abſq; ſcrupulo aliquo, uera eſſe crederentur, & ſuo tempore ſuſciperentur, per nuncios ſuos multipharie multiſq; modis prædixit. Et quis uniuerſa enumeret? Sed quod ad cultum, de quo agitur pertinet,audite Dauid in ſpiritu Dei loquẽtem. Omnes (ait)gentes quaſcunq; feciſti,uenient,& adorabunt coram te domine.Et adorabunt eum omnes reges,omnes gẽtes ſeruient ei.Et,Omnes gentes plaudite manibus,&,Regnabit Deus ſuper gentes,Et,dicite in nationibus, quia dominus regnauit:& centũ ſimilia. Sed hoc de adorando Deo. Item de ſacrificando.Afferte domino patriæ gentium,afferte domino gloriam & honorem,afferte domino gloriam nomini eius:tollite hoſtias,& introite atria eius. Et Eſaias. Veniet omnis caro,ut adoret coram facie mea,dicit dominus. Et Malachias. Ab ortu ſolis uſque ad occaſum,magnum eſt nomen meum in gẽtibus: & in omni loco offertur nomini meo oblatio munda,quia magnum nomen meum in gentibus,dicit Dominus exercituum. Et quid ultra uobis,o bruti homines,reſtat quærendum? Nonne uidetis ſicut legem,ſic ſacra,ſic ſacrificia,ſic cultum omnem diuinum, a Iudæis ablatum,& ad gentes translatũ? Et ſi non eodem ritu celebrantur apud nos ſacra, ſunt tamẽ ſacra:Si nõ in eodẽ ordine conſtant ſacerdotia,ſunt tamen ſacerdotia:Si non de eiſdẽ rebus fiunt ſacrificia, ſunt tñ ſacrificia. Quia alio quidẽ modo, ſed nõ alij deo ſacra celebrãtur,ſacerdotia ordinantur,ſacrificia exhibentur. Ceſſate ergo,ceſſate iam inſanire,quia nulla authoritas,nulla ratio patitur, ut minus deo honoris deferant Chriſtiana tempora, quam Iudaica: qñ quæ plus munerum acceperunt,non minus ſed magis obſequi debent eorundem munerum largitori. Vnde uere dignum & iuſtum eſt,ut qui ei,gratiæ hoc tempore,alijs ſed non inferioribus ritibus famulantur,cum hoc ſupremo & diuino ſacrificiorum cultu deuotius uenerentur.

Reiectis Iudęis Chriſtiani aſſumpti ſunt in toto mũdo

Pſalm. 85
Pſalm 71
Pſalm. 46
Pſalm. eodem
Pſalm. 95
Pſalm. 28
Eſaie 66
Malach. 1

Cultus Dei a Iudęis ad Chriſtianos ex gẽtibus translatus.

Sacrificium Chriſtianorum eſſe unicum & ſimplex. *Caput* VIII.

Qualia Chriſtianorum Sacrificia eſſe debeant.

IAm quia per Dei gratiam conſtat Chriſtiana ſacrificia non tollenda: utrum talia eſſe debeant qualia offeruntur, nihilominus eſt uidendum. Sacrificium Chriſtiani orbis non multiplex eſt, ſed ſimplex: non plura, ſed unum: quia ſicut in toto mundo, unus eſt populus Chriſtianus qui illud offert, & unus Deus cui offert & una fides per quam offert: ita & ipſum unum eſt quod offertur. Ceſsit pluralitas Iudaicarũ hoſtiarum unitati uictimæ Chriſtianæ, quę quia non poterat perfectum facere ſeruientẽ multiplicitate ſua, prouiſa eſt a Deo hoſtia, quæ offerentes mundaret, ſanctificaret, perfectos faceret ſimplicitate ſua. Bos, uitulus, aries, agnus, capra, hircus, carnibus & cruore implent altaria Iudæorum: Solus Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, altari ſuperponitur Chriſtianorum.

Sacrificium Chriſtianorũ unicum quod eſt Chriſtus.

Audite non me, ſed Apoſtolum Dei. Paſcha (inquit) noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Hoc eſt. Paſcha Iudæorum immolatus eſt agnus: Paſcha uero noſtrum, hoc eſt, Chriſtianorum, eſt immolatus
1. Cor.5 Chriſtus. Hoc ergo unicum Chriſtianorũ ſacrificium, Chriſtus eſt. Hoc ſacrificium, Chriſtiano tempori ſeruabatur. Hoc, inquam, ſeruabatur tempori gratiæ, quod congruum non fuerat dari in tempore iracundiæ. Habuit bouem Iudæus, Habet Chriſtum Chriſtianus. Cuius ſacrificiũ, tanto Iudaicis uictimis excellentius eſt: quanto Chriſtus boue maior eſt. Congrua tunc fuit ſeruilis hoſtia ſeruis: ſeruata eſt noſtris diebus liberatrix uictima iam filijs & amicis, quibus in E-
Ioann.15 uangelio dicitur. Filioli, adhuc modicum uobiſcum ſum. Et iam nõ
Ioann.13 dicam uos ſeruos, ſed amicos.

Sacrificiũ noſtrum unicum ſacrificijs antiquis ſignabatur.

Reſperſus eſt Textus diuinæ legis innumeris teſtimonijs, quod multiplicitas antiquarum hoſtiarum, hanc unam Euangelij hoſtiam deſignabat. Et quia impoſsibile erat, ſanguine agnorum & hircorum auferri peccata: ipſa lex, quæ multa
Heb.10 illa mandauerat, omnes ad hanc unam uictimam tranſmittebat. De
Pſalm.140 hac Dauid. Eleuatio manuum mearum, ſacrificium ueſpertinum. Et
Eſaiæ 53
1.Pet.1 Eſaias. Oblatus eſt, quia ipſe uoluit. Et Petrus. Non auro uel argen-
Heb.9 to empti eſtis, ſed precioſo ſanguine, quaſi agni incontaminati, & immaculati Ieſu Chriſti. Et Paulus. Hoc fecit ſemel, ſe offerendo dominus Ieſus Chriſtus. Sed ſcio nomine oblationis, ſacrificij, uictimæ, holocauſti, & ſimilium, paſsionem ac mortem domini deſignari: nec uos hoc unquam negaſſe audiui. Et ideo his nominibus mors eius ſignatur: quia ſicut morte animalium oblatorum, peccata purgari dicebantur: ſic morte ipſius, peccata totius mundi tolluntur.

Sacri-

Sacrificio Chriſti, iuſtitiæ Dei ſatisfactum eſſe pro peccatis. Cap. IX.

ET quia dicit Apoſtolus, Semetipſum obtulit immaculatum Deo: dicitur ipſe offerre ſeipſum: Quoniam non coactus, ſed ſponte tradidit in mortem animam ſuam Deo uero ſeipſum hoc modo obtulit, quia mors æterna hominis, non niſi temporali morte Dei, & hominis, diſſolui poterat. Benignus enim Deus, cuius uniuerſæ uiæ miſericordia & ueritas: ſic exiſtens iuſtus, ut non deſinat eſſe miſericors: ſic miſericors, ut iuſtus ſemper permaneat, in rebus quas creauit.

Heb. 9 Chriſtus ſeipſum obtulit

Pſalm. 25

Nec etiam mala quæ non creauit, inordinata eſſe permiſit. Vnde peccatum hominis, quod uelut aliunde, in regnum eius ſe non iuſte immiſerat, iuſte ordinans: peccatorem damnauit, ac ſempiternæ fœlicitatis profugū, miſeriæ ac morti æternæ contradidit. In tantum quippe reus factus fuerat, ut omnino culpa eius in regno eius ordinatiſsimo, inordinata remaneret, ſi minore quam æterno ſupplicio, Dei iuſtitia peccatorem puniret. Nec iam iuſtitia dici poſſet, quæ meritis condigna non redderet.

Mala Deus ordinat per pœnam

Ea de cauſa propago humani generis in radice corrupta, ſicut uitium, ſic & eius damnationem ab origine traxit, & tota ſimul per longa ſæcula lege iuſtitiæ morti æternæ ſubiacuit. Miſertus eandem Deus eſſentiali bonitate ſua, perdito homini, & eum ſaluare uolens, ſed niſi iuſte nec uolens, nec ualens, dum in æterno conſilio ſuo quæreret, qualiter miſero ſalua iuſtitia miſereri ualeret, hoc potiſsimum occurrit, quo & iuſtitia ſeruaretur, & homo liberaretur, & gratia augeretur, & Deus glorificaretur.

Originale peccatum.

Miſit itaque Deum filium, ad filios hominum, ut humanam naturam induens, & humanis uitijs medens, in carne aſſumpta, non peccatum, ſed pœnam peccati, mortem ſcilicet corporalem ſuſciperet, & ita ſimplici ſua, illius duplam, horaria ſua, illius ſempiternam excluderet. In qua diſpenſatione, miſericordia miſereretur, iuſtitiæ nihil detraheretur, dum pro æterno ſupplicio hominis, temporale ſupplicium Dei & hominis: pro æterna morte hominis, temporalis mors Dei & hominis, ei offerretur.

Quomodo ſeruata eſt iuſtitia in redemptione hominum.

Quæ tanti ponderis, in ipſa ipſius iuſtitiæ lance, eſſe cognoſcitur, ut ad iuſte ordinanda mundi peccata, longe magis præponderet mors tranſitoria filij Dei, quam ęterna filiorū hominum. Plus plane redditum eſt iuſtitiæ, quando Chriſtus mortuus eſt: quā ſit recompenſatum, quando homo damnatus eſt. Habet ergo iuſtitia quicquid ſuum eſt, quia Dei filius, pro peccatis hominū mortuus eſt.

Mors Chriſti quantum fuerit ſatisfactoria.

Ita iuſtitia quæ diu humanæ ſaluti obſtiterat, tandem miſericor-
Iuſtitia ceſsit miſericordiæ. diæ ceſsit: & quæ per aliquot millia annorum, diuerſo itinere inceſſe-
Pſalm. 84 rant, miſericordia & ueritas in uia (quæ Chriſtus eſt) obuiauerunt
ſibi: & quæ uelut ſibi aduerſæ fuerant, homine condemnato, eo
iam ſaluato, iuſtitia & pax ſe oſculatæ ſunt. Sic iuxta Ioannem Ba-
ptiſtam, Agnus Dei tulit peccata mundi: Sic iuxta Petrum Apoſto-
Ioann. 1 lum, Peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo, ſuper lignum: ut pec
1. Pet. 2 catis mortui, iuſtitiæ uiuamus: cuius, iuxta Prophetam Eſaiam, liuo-
Eſaiæ 53 re ſanati ſumus. Hoc eſt noſtrum ſacrificium, hoc legis Euangeli-
Sacrificium Chriſti & Ecclesiæ, unicum eſt ſacrificium cæ, hoc noui Teſtamenti, hoc noui populi holocauſtum: quod tunc
ſemel in cruce a Dei & hominis filio Deo oblatum eſt, & quod ſem
per in altari ab ipſius populo offerendum, ab eodem præceptum &
inſtitutum eſt. Non enim aliud tunc oblatum, aliud nunc offertur,
ſed quod, ut dictum eſt, ſemel Chriſtus obtulit, hoc ſemper Eccleſiæ
ſuæ offerendum reliquit.

Impiiſsimum eſſe hæreticorum errorem contra Miſſæ ſacrificium. Cap. X.

ET quia iam expeditior uia ſe præbuit, per quã liberi
Error ſtultiſsimus hoſtium Miſſæ. or ſermo ad oſtendendum & confutandum ſtultiſsi
mum errorem decurrat. Audite non me, ſed Domi-
num: non Chriſtianum, ſed Chriſtũ: non hominem
Deut. 18 tantum, ſed Deum. Audite eum, quem qui non au-
dierit, exterminabitur de populo ſuo. Dic domine
Ieſu, Deus noſter, ſaluator noſter, ſacerdos noſter, hoſtia noſtra.
Dic, reſponde aduerſariis teſtamenti tui, qui uolunt reſcindere quod
ſtatuiſti: eradicare quod plantaſti: deſtruere quod conſtituiſti. Dic,
forſitan acquieſcẽt tibi, qui Eccleſiæ tuæ reſiſtunt: uerebũtur faciem
tuam, qui tuis irreuerenter obuiant: & ſi oues tuæ ſunt, uocem tuam
audient. Ignoſce, & mihi præſumptuoſe interroganti, ſed tamen pro
Eccleſia tua, columba tua, ſponſa tua, quam iſti uiolare conantur, ze
Ioann. 10 lanti. Plane iſti redemptorem te negant, qui precium redemptionis
humanæ, quod nobis, & pro nobis dediſti (corpus dico tuum) re-
demptis auferre contendunt. Volunt rurſum uincire, a te olim ſolu
tum nodum captiuitatis, dum largitorem reſpuunt libertatis.
Dic ergo Domine, teſtator noui & æterni teſtamenti, utrum teſta-
Teſtamentũ Chriſti nõ unius diei, ſed æternum & iuge habet ſacrificium. mentum hoc unius diei, ſicut iſti dicunt, eſſe uolueris, an potius æter
num eſſe decreueris. Audiant iſti, non me ſed te: ut conuertantur, nõ
ad me, ſed ad te. Quid ergo? In cœna ultima, quam cum diſcipulis
tuis, uetus paſcha nouo commutans, celebraſti, accepiſti panem, gra
tias egiſti, fregiſti, dediſti diſcipulis tuis: Sed quid dixiſti? Accipite:
Hoc eſt corpus meum, quod pro uobis tradetur. Et quid addidiſti?
Hoc

Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, poſt-
quam cœnaſti, dicens. Hic eſt ſanguis meus Noui Teſtamenti, qui
pro uobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum.
Audiſtis? Nolite fieri ſimulacra, quæ oculos habent & non uident: Pſal. 113. et 154 Matth. 17
aures habent & non audiunt. Auditis hoc non a quolibet doctore,
ſed ab illo, de quo Pater clamans præcipit: ipſum audite.

Corpus & ſanguinem Chriſti uere offerri in Miſſa. Caput XI.

Auditis eum dantē corpus. Sed quod corpus? Sunt Hoc eſt corpus meum.
enim corpora cœleſtia & terreſtria: & quicquid ui-
ſui, auditui, olfactui, guſtui, tactui, hic ſubiacet, cor-
pus eſt. Vnde ne quis putaret, animalis cuiuslibet,
aut hominis cuiuslibet hoc eſſe corpus: ad excluden-
dum omne aliud ſenſibile uel inſenſibile corpus:
poſtquā dixit: accipite, hoc eſt corpus, adiunxit, meum. Suum ergo,
non alterius, corpus diſcipulis dedit. Rurſus ne forte alicui cogitatio
occulta ſubreperet: potuiſſe creare in manibus ſuis corpus, quod ſuū
quidem eſſet, ſed tamen quod ipſe erat non eſſet: addidit, quod pro
uobis tradetur. Ac ſi diceret. Nolite dubitare, nolite hoc uel illud uo
bis fingere, nolite aliud & aliud cogitare: quia hoc eſt corpus, non al
terum, aut alterius, ſed meum, nō permutatum, uel nouiter creatum:
ſed quod pro uobis tradetur, pro uobis crucifigetur, pro uobis mo-
rietur. Sic & de calice. Hic eſt (ait) ſanguis. Non bouis aut arietis,
non agni aut cuiuslibet hominis: ſed meus, non alius uel noua crea-
tione productus, ſed qui pro uobis fundetur, flagellis prouocatus,
clauis extortus, lancea excuſſus. Quid ad demonſtrandam ueritatem At ſacramentarij hactenus nihil tale uident.
corporis & ſanguinis domini, dici potuit clarius, lucidius, manife-
ſtius? Nonne & longe ante paſsionem commendans magnifi-
cum & ſalutare ſacramentum, diſcipulis & Iudæis ſæpe dicebat. Niſi Ioann. 6
manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, nō
habebitis uitam in uobis, & Panis quem ego dabo caro mea eſt, &
caro mea uere eſt cibus, & ſanguis meus uere eſt potus? Hoc quare?
ut dum nomine corporis, circa diuerſa corpora cogitando uagaris:
audito carnis nomine, ab innumera corporum multiplicitate reuoce
ris. Rurſus audito nomine filij hominis, non alterius alicuius carnem
exiſtimes: niſi illius, qui cum eſſet dei filius, ſingulari gratia, ſolicita
operatione, factus eſt hominis filius. Vnde quia tenaciſsime recolen
dū, quia unice amplectendum eſt, tantum tantæ miſericordiæ opus,
tacito ſæpe nomine filij Dei, quod pro ſe eſt: nomen filij hominis fre
quētat, quod pro nobis eſt. Idcirco uocat carnem, ne quodlibet cor-
pus putetur, idcirco filij hominis, ne alterius quam ſua æſtimetur.

Panem

Panem & uinum uere tranſſubſtantiari in corpus & ſanguinem Chriſti. Cap. XII.

Tranſubſtantiatio.

SEd forte impoſsibile putatur, ut uel panis in carnē, uel uinum commutetur in ſanguinem. Fortaſsis & hoc cogitatur, illius unius corporis Chriſti finitam ſatiſq; modicam quantitatem, morſibus totius mundi, per tanta ſęcula non poſſe ſufficere. Hoc enim eſt, quod quondam Berengarium dixiſſe audiui. Nam forte Andegauis conſtitutus, & de hoc corporis Chriſti ſacramento cum quibuſdam agens; ſi (inquit) corpus Chriſti tantæ fuiſſet magnitudinis, quantæ Turris hæc, quæ in conſpectu noſtro immenſa mole attollitur, a tot totius orbis populis comeſtum, ante multa iam annorum ſpacia defeciſſet: Quantum peruerſus, tantum peruerſa locutus. Sed quid reſpondēdum eſt eis qui nihil uolunt Deum poſſe, niſi quod poſſunt, nihil ſcire, niſi quod ſciunt, nihil agere, niſi quod agunt? Quid reſpondebitur eis, qui æternæ ſapientiæ altitudinem, qui diuinæ uirtutis omnipotentiam ſic coartare nituntur, ut ſi eis aſſenſus præbeatur, ſapientia Dei et omnipotentia pereunte, Deus iam Deus eſſe non poſsit? Quid dicetur ſurdis, & audire nolentibus per Prophetam clamantem: Quis cognouit ſenſum domini, aut quis cōſiliarius eius fuit? & in alio loco. Quę eſt uia ſapientiæ, aut quis locus intelligentiæ? abſcondita eſt ab oculis omnium uiuentium: Et alius. Quis transfretauit mare, & adduxit eam, & attulit ſuper aurum electum? Nonne a mari uſq; ad mare, ab ortu ſolis, uſq; ad occaſum, totus mundus inſonat. Omnia quæcunq; uoluit dominus, fecit in cœlo, & in terra, in mari & in omnibus abyſsis? Et quis uniuerſa enumeret? Sed aſpice teipſum quicunq; ſupernis miraculis non credis, o homo, attende prius ſapientiam & uirtutem tuam, & demum incipe penſare diuinam. Certe gradus faciens in creaturis ſuis Deus, & alias alijs præferens, alias alijs ſubdens, omnem tibi corpoream creaturā ſubdidit, & ratione, quod nulli corporeæ ſubſtantiæ pręſtiterat, inſigniuit. Vnde uirtute plurimas, ſapientia uniuerſas exuperas. Quantis enim repentibus, uolucribus, quadrupedibus, potentia ſuperior ſis agnoſcis. Quod terrenis omnibus ſcientia antecellas, non dubitas. Prælatus es ergo mundo, ſed prelatus eſt tibi conditor mundi. Prælatus eſt tibi ſapientia, Prælatus eſt tibi potentia. Sapientia: quia tua maximis anguſtijs coartatur: illius uero, attingit a fine uſq; ad finem fortiter, et diſponit omnia ſuauiter. Potentia, quia tua quotidie, & multiformiter ſuccumbit; illius (ut dictum eſt) quæcunque uoluit fecit.

Marginal notes: Berengarij obiectio & blaſphemia. — Demus Deum aliquid poſſe, & nos inueſtigare nō poſſe, ait D. Auguſt. — *Eſaie.* 40. — *Iob* 28 — *Baruch* 3 — *Pſalm.* 134 — Homo cæteris præſtat, homini Deus — *Sapien.* 9

Hæreticos impie ſcrutari, quomodo hæc fiant. Cap. XIIII.

ESTo ergo Deo tuo, quod eſt iumentum tuum tibi. Non nititur illud perſcrutari ſecreta tua: non conceris temerare arcana Dei tui. Neſcit illud quomodo diſponas iter, qualiter ordines bellũ, quos primos, quos medios, quos ultimos in certamine cõſtituas, quo conſilio poſt multum ſanguinem paci adquieſcas, quomodo rei familiari, domui, coniugi, natis, familiæ, ne egeant prouideas. Et ut maiora (q̃a ſic res poſtulat) aggrediar, ignorat quo tẽpore ſemina ſeri, quo ſata et aucta meti debeãt: quo uites plantari, quo putari, & purgari debeant; q̃d uer, æſtas, autumnus, & hyems, inuicem commune, quid proprium habeant. Non aduertit, qualiter mentis uiuacitate, non tantũ terrena, ſed et cœleſtia compræhendas. Lunæ, Solis, Mercurij, Veneris, Martis, Iouis, Saturni, quæ ſunt antiquæ ſuperſtitionis uocabula, aliorumq; ſyderum curſus, loca, tempora diſtinguas: annorum menſium, dierum, horarum, particularũ, punctorum quantitates, & ſpacia dijudices: qualiter calore, frigore, humore, ſiccitate, uel dilatent, uel contrahant, uel humectent, uel deſiccent: res humanas, rationis ſubtilitate diſcernas. Non diſputat de cogitationibus tuis, non de uerbis tuis, non de operibus tuis. Iudicat non intellectu ſed natura, aliquid tibi conceſſum eſſe, quod ipſi penetrare non liceat. Et idcirco quamuis nihil horum intelligat, non murmurat, non recalcitrat, non ſibi uniuerſa pandi ratione expoſtulat: ſed tibi domino obediens imperanti, abſq; quæſtione his quæ iubentur obtemperat. Docet (ut de uilioribus loquar animalibus) Aſinus tuus quid te uelit facere dominus Deus tuus: cuius ſi ſecreta penetrare uolueris, eius iumentum eſſe non poteris, de quo Pſalmus. Vt iumentum factus ſum apud te. Serua ergo Deo tuo, quod tibi uis ſeruari ab Aſino tuo: neq; altiora te quæſieris, uel fortiora te perſcrutatus fueris: ſed ea cogita ſemper, quæ Deus præcipit, & in multis operibus eius ne fueris curioſus. Et ſicut idem Salomon ait. Comede mel quod ſufficit: ne forte ſatiatus euomas illud: quia ſecundum eundem. Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur a gloria. Itemq;. Auerte oculos tuos a me, quia ipſi me auolare fecerunt. Et iuxta Dauid. Accedet homo ad cor altum & exaltabitur Deus. Hæc omnia maieſtati Dei ſuperbiam tuam, ſapientiæ Dei ſtultitiam tuam, uirtuti Dei infirmitatem tuam (ut dignum eſt) ſubijciunt: neque aliquid contra ipſum ſtultum loqui, uel non audendum audere permittunt.

Nota contra curioſos ſcrutatores.

Fac deo quod tibi facere uis aſinum tuũ.

Pſalm. 72

Eccle. 3

Proue. 25

Cant. 5

Pſalm. 63

Tran-

Tranſſubſtantiationem uarijs probari exemplis ſcripturæ & naturæ. Cap. XIIII.

SEd licet autoritatibus, & ratione obſtructum iam debeat eſſe os loquentium iniqua, ne inſipientiam uel imbecillitatem creaturæ, creatoris ſapientiæ uel uirtuti audeant comparare: ſubijciantur tamē exempla, quibus (ſi omnino beſtiæ aut impij non ſunt) eorum non ſolum auribus, ſed & oculis ſatisfiat. Vide

Ratio inuicta pro tranſſubſtantiatione.

igitur quiſquis in Sacramento Eccleſiæ panem in Chriſti carnem, uinum in eius mutari ſanguinem, aut non credis, aut dubitas: quia uel de uoluntate eius, uel de potentia, uel de utroque diffidis. Nulla enim res alia te, uel ad non credendum uel dubitandum impellit. Aut enim uoluit & non potuit, aut potuit & non uoluit, aut neq; uoluit, neque potuit. Sed quod uoluerit, ſi Euangelio credis, dubitare non potes. Nam in ſui memoriam hoc fieri non præciperet, ſi hoc fieri noluiſſet. Quod uero potuerit, ſi Prophetę credis, certum tenebis. Nam ſi omnia quæcunque uoluit fecit: utique & hoc quia uoluit, fecit. Voluit ergo, & potuit, ut panis in carnem ſuam: & uinum conuertatur in ſanguinem ſuum. Et quia uoluit, & potuit: idcirco & fecit. Si enim Deus omnipotens eſt, & Chriſtus Deus eſt, ſequitur, quia ad conuertendum panem in corpus ſuum, & uinum in ſanguinem ſuum, omnimode, ſicut & ad uniuerſa, potens eſt. Et, quamuis omnipotentia Dei cuncta hoſtilia munimenta diſſoluat: ſequantur tamen (ut dictum eſt) exempla, quibus etiam brutę pecudes adquieſcere cogantur. Quid inquam dicis, qui ueritati tam lucidæ contradicis? Non credo, ait ille: dubito, dicit iſte: quod panis altaris in carnem, uinum conuertatur in Chriſti ſanguinem, quia alterius generis ſubſtātiam, in alterius ſubſtantiæ genus conuerti, mihi nouum atque inſolitum eſt. Nouum, quia nunquam factum eſt: Inſolitum, quia nunquam uiſum eſt. Si recolere, inquam, uolueris præcedentia tempora, quod dixiſti nouum, uetus eſſe, reperies, & quod dixiſti inſolitum, uſitatum eſſe cognoſces. Relege (ut ait Ambroſius) uirgam Moyſi mutatam in ſerpentem: Recole aquas Ægyptiacas mutatas in ſanguinem, & ſi cognoueris diuerſas ſubſtantias ſerpentis & uirgæ, aquarum & ſanguinis, ab opinione male concepta reſipiſce. Nec poteris dicere magica illa fuiſſe figmenta, quia nec Deus erat, ut magiſter magicarum artium Satanas: nec Moyſes, ut Iamnes & Mambres: Licet enim illi Dracones fecerint, aquas mutauerint, muſcas maiores produxerint, ad minores tamen muſcas, hoc eſt Ciniphes, deficientes dixerunt, Digitus Dei eſt hic. Non enim quæ faciebant, uera erant, ſed phantaſtica, quia non res ueras, ſed earum imagines humanis oculis potentia magica ingerentes,

Exemplis ſcripturæ ueteris probatur poſsibilitas tranſſubſtantionis panis in corpus Chriſti.

Ambr. de ſacramentis li. 4. c. 4. Et de myſterijs initiandis c. 9

2. Tim. 3

Exod. 8

Magi phantaſtica, Moyſes uera ſigna fecit.

rentes, hominibus imperitis, et infidelibus illudebãt. Quæ uero per Moyſen a Deo fiebant, non falſa erant, ſed uera: non imaginaria, ſed realia: quoniam, & ab autore ueritatis ueracia, & a patre mendacij mendacia ſigna fieri oportebat. Idcirco, & falſus anguis, & falſus ſanguis magorum fuit: & uerus ſerpens, & uerus cruor a Moyſe de uirga, & flumine mutatus extitit. Recole & ſaluatoris illud primum, & ſingulare, totiq; mundo notiſsimum miraculum, quo aquas in uinũ non phantaſticum, ſed uerum & bonum mutauit, teſte Architriclino, qui dixit ſponſo. Seruaſti uinum bonum uſq; adhuc. Huius generis miraculis, ueteris ac noui teſtamenti initia, omnipotentis prouidentia ideo inſigniuit, ut contra utriuſq; legis maieſtatem ſe agere cognoſceret, quiſquis res in res, hoc eſt, ſubſtantias in ſubſtantias, uirtute diuina poſſe mutari, negaret. Poſt Moyſi et Chriſti tã ſolennia, & nota miracula, perhibeat mundus ipſe teſtimonium ueritati, et ad hoc oſtendendum, niues & grandines, nubes et elementa producat. Arguat incredulos, & iam eos non auribus credere, ſed oculis cernere dubitata compellat. Oſtendat alia atq; alia ex alijs multimode, & multiformiter aſſidue creari: immo ex creatis in alias, & alias creaturas mutari. Doceat aeriam puritatẽ quotidie in nubium craſsitudinem denſari, nubes ipſas pene aſsidue defluere in imbres, molleſcere in niues, durari in grandines, flammari in ignes, & in his omnibus, diuerſas, ex ſubſtantijs ſubſtantias, uarias ex ſpeciebus ſpecies, non tantum uidentibus ad cernendum, ſed etiam cæcis ad palpandum creari. Deſcẽdat hinc de cœlis ad terram curioſus oculus, & miracula quotidiana quę non miratur, obſtupeſcat. Videat quam ſit ſtulta incredulitas, quam cæca dubitatio: uel nõ credere, uel dubitare panem in Chriſti carnem, uinum mutari in eius ſanguinem uirtute diuina: cum per eandem multa ſæpe commutentur in aliud, in rerum natura. Nonne Coralius lapis de ligno fit lapis: cum diuerſa ſit ſubſtantia ligni & lapidis? Nonne Reguli puluere æs in aurum mutatur, quæ duo licet in metalli nomine conueniant, in natura tamen ualde diſparia ſunt? Nonne phœnix quingentorum annorum (ut dicitur) auis, inter aromata ſuccenſa moriens, de ſolo puluere reuiuiſcit, cum alia pulueris, alia iam ſit ſubſtantia auis? Et ne forte iſta inuſitata uel incognita ſibi eſſe cauſetur, attendat uſitatiſsima & quotidiana, & ſic etiam ſi negligenter attenderit, dubitare ceſſabit. Et ut melius ſuis manibus, quã alienis operibus adquieſcat de fœno uel filice arte notiſsima diuerſiſsimæ naturę uitrum conficiat: ſicq; (ut ſic dicam) non diuina ſed ſua miracula admiretur: Cernat liquidiſsimum et fluidum aquæ elementum, brumali apud nos: omni autẽ tempore apud Noricos & Scythas, in glacialem teſtam tenaciſsime congelari: in Alpibus etiam, et multis terrarũ partibus uſq; adeo obdurari, ut de aqua lapis fiat, & Cryſtallus dicatur: quæ eſt glacies multos durata per

Secundo exẽplo & miraculo Chriſti.

Ioann. 2

Tertio exemplo mutationẽ medij interſtitij aeris.

Quarto exemplo terreſtriũ multiplici.

Ambr. Hexam. lib. 5, cap. 23

Quinto per exemplum uitri & cryſtalli.

Aug. in Pſalm. 174.

annos. Conſyderet de eodem Cryſtallo uel uaſe uitreo, & perſpicuo, aqua repleto, cum ſolis radio apponitur, contra complexiones elementorum, ignem exire. Cum Cryſtallus frigidus & ſiccus, aqua (quod plus eſt) frigida & humida: ignis calidus & ſiccus eſſe probetur. Intueatur ipſum ſimul orbem terrarum: qualiter de hoc informi & infimo terræ elemento tam diuerſa in ſubſtantijs, uaria in qualitatibus, in coloribus multiformia, in uirtutibus multiplicia, iuſſu conditoris aſsidue procreentur, quæ ſi per ſingula conſyderentur, uictus rerum infinitate, ante conſyderator quam conſyderanda deficient.

Sexto per exēplum quotidianū in homine In quo panis in carnem mutatur.

Sed quid ad comprobandam ueritatem de pane mutatæ carnis, & de uino mutati ſanguinis Chriſti, exemplis immoror: cum quotidie ipſum de quo agitur, panē in humanam carnē cōuerti, uinum in humanū ſanguinē mutari uideā: itaq; hoc manifeſtum ſit, ut ad hoc aſſerendū non fidē conſulere, ſed oculos aperire neceſſe ſit? Teſtis eſt mūdus, teſtis eſt omnis homo: maxime, cum ſine hac mutatione panis in carnē, & uini in ſanguinē, nec unus poſsit ſubſiſtere homo. Sunt quidē multi, qui abſq; pane, ſunt item plures qui abſq; uino, uitam mortalem tranſigūt: ſed longe pauciores illis, qui ſemper pane, interdum uero & uino utuntur. Idcirco propter maiorem partem, totum ſignificare uolui, cum dixi abſque mutatione panis in carnem, & uini in ſanguinem, nec unum poſſe ſubſtare hominem.

EPIS-

FINIS.

EPISTOLA NVN CVPATORIA SEQVENTIS LIBELLI.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. IOANNI BERNARDO DE LVCO, EPISCOPO CALAGVRRITANO *in Hiſpania, Io. Cochlæus S. P. D.*

REuerendiſſimæ Dominationis tuæ literas, Tridẽti nuper Septimo Idus Decembris ad paruitatem meã ſcriptas, procuratione Doctiſſ. uiri, D. Eraſmi Strenbergij, Canonici Tridentini, ſatis tempeſtiue hic recepi die XXVIII. eiuſdem menſis. In quibus ſane petit a me R.D. tua, ut de quibus ualeam Epiſcoporum Germaniæ Sedibus relationem habere: qui uidelicet ſint in earum ſingulis celebrati Pontifices: eorumq; nomina, titulos, ac natalitios dies, ad R.D. tuam tranſmittam. Addis etiam, ut non omittam, ſi quid in eorum uita memoria dignum circumferri cognouero: Quia R.D. tua, iſtic apud Tridentinos ſaltus a grege ſuo procul conſtituta, cupiat omnium ſanctorum Epiſcoporum nomina colligere, & eorum geſta præclara euoluere, ac ſumme deſideret Germanorum omnium ſanctorum Præſulum habere notitiã &c. R. D. Piiſſime ac Doctiſſime Præſul, ſi noſſet R. D. tua, uel Germaniæ latitudinem, uel anguſtam qualiſcunq; eruditionis & experientiæ meæ facultatem, uel occupationum mearum (quibus me nunc urget hic Typographi officina quotidie) multitudinem, et librorum paucitatem, Cum hoſpes hic ſim, et a Bibliotheca mihi nota longe ſeiunctus: facile daret mihi ueniam, quod iniunctum a R. D. tua officium atq; laborem præſtare non poſſum, etiamſi arbitretur ipſa (quæ modicitatem meam ſua forſitan metitur amplitudine) id mihi difficile nõ fore. Quod ſi forte obijciat mihi R.D. tua commenſurationem illam, qua magni illi prophetæ, Helias et Heliſæus, mortuos reſuſcitaturi pueros, incubuerunt ſuper eos, & paruulis eorum corpuſculis, multo maiora corpora ſua adæquarunt, ut os ori, manus manibus, pedes pedibus æqua menſura

[Margin: Petitio Epiſcopi Calagurritani] [Margin: Excuſatio Cochlæi] [Margin: 3.Reg.17 · 4.Reg.4.]

correſponderent: Meminerit R.D.tua, id non natura, ſed miraculo contigiſſe. Quare ſuppliciter oro, ne me tuo pede aut ulna (ut ſic dicam) metiaris. Arbitror enim hanc petitionem tuã, non ſolum præſtatu diffi cilem, ſed prorſus impoſsibilem fore mihi, hoc præſertim tempore: Non ſo lum propter cauſas ſupra iam dictas, ſed etiam propter lamentabilem, ac nunquam ſatis deplorandam Germaniæ cladem, quam paſſa eſt mul tis iam annis, nouarum furore ſectarum, quæ ad obolendum omnẽ ſancto rum cultum & laudem, male ſedula impietate, ex antiquis Eccleſijs & Monaſterijs magnos & precioſos libros, in quibus laudes & res geſtæ ſanctorum in membranis diligentiſsime conſcriptæ continebantur, abri puerunt, ac ſceleratiſsima nundinatione uiliſsime uendiderunt artificibus quibuſdã, qui ſcriptas membranas mechanicis ſuis operibus, etiam Trio bolaribus adaptarunt, e libris uiliter exciſas. Ne quis uero parua putet hæc damna, compertum habemus, ſacrilegis huiuſmodi mercibus magna frequenter onuſta ac repleta fuiſſe plauſtra, quæ ex deſolatis Monaſte rijs, etiam in longinquum, ad magnas impiorum ciuitates tranſuectæ fue runt, ac uiliſsime diſtractæ. Et ego ipſe, dum Miſnæ Canonicus eſſem, ex uetuſto Monaſterio S. Petri in mõte Sereno, prope Hallis urbẽ Sax oniæ, duo grandia uolumina mẽbranacea, in quibus antiquæ deſcriptæ erant ſanctorum hiſtoriæ, religioſe commodato accepi, ut illis contra ſe ctarũ errores & blaſphemias uterer, cum iacerent illic contẽptim abſque omni uſu: Quæ certe ita ponderoſa erant, ut neutrum abſq; multo conatu leuare aut portare poſſem. Vbi uero morte pij & Orthodoxi Principis, GEORGII, Saxoniæ Ducis &c. omnes illæ terræ in poteſtatem uene runt Lutheranorum (qui me perſequebantur) ſubitanea fuga eos libros re linquere domi coactus fui, nec deinceps reſcire potui, quid illis acciderit. Quod dolenter hic refero, ut ſi forte adhuc ſuperſint uſpiam, illi Mona ſterio aliquando (reddita Eccleſijs & Monaſterijs pace) reſtitui poſ ſint ac debeant. Cæterum, ut intelligat R.D.tua, mihi pium ac laborio ſum hoc ſtudium tuum non diſplicere, ſed uehementer probari, ne uidear ex negligentia aut contemptu (quod abſit) hanc piã petitionem Amplitu dinis tuæ poſthabere ac recuſare: uiſum eſt mihi, paruo ſaltem libello tuæ morẽ gerere uoluntati: Quem uetuſtis aliquot Epiſcoporũ ſcriptis (quæ hactenus per Typographos in publicum euulgata non uidi) in honorem et reuerentiam Nominis ac Dignitatis tuæ, adiungam, Excerptũ e duobus libris de uita S. BONIFACII, Primi Moguntinæ Sedis Archie piſcopi, quos ante xxx. annos, ex Italia reuerſus, Nurenbergæ excribi mi hi curaui, ex uetuſto quodã codice cuiuſdam ibi Monaſterij. Eos autẽ li bros ex integro euulgare modo non poſſum, propter breuitatem temporis,

Clades Germaniæ per ſectas nouas, in perdẽdis libris de ſanctis.

Duo magna uolumina mẽbranacea de legendis ſanctorum.

Libellus de uita S. Bonifacij Archiepiſcopi & Martyris.

quod

quod Typographo ſupereſt ad proximũ Quadrageſimæ mercatũ Francfordienſem. Adijciã tamen breuẽ omniũ Epiſcoporũ et Archiepiſcoporũ Moguntinæ ciuitatis Catalogũ, quo petitioni tuæ propius accedã & inſeruiam. Adijcerẽ & alterum lubens Catalogũ Epiſcoporũ omnium, qui Eyſtetenſi præfuerunt Eccleſiæ, quos ex Authentico illius Eccleſiæ libro breui ſerie deſcripſi, numero LIIII. ſed ſchedam illam hic inter chartas meas diligenter quæſitam, nuſquam inuenio. Ne uero exiſtimet R. D. T. paruum aut facilem mihi fore laborem, ad præſtanda ea, quæ a me fieri petis, rogo conſyderare dignetur R. D. tua, in una Germania Sex amplos contineri Archiepiſcopatus, Mogũtinũ, Colonienſem, Treuerenſem, Salisburgenſem, Magdaburgenſem, & Bremenſem: E quibus Tres primi, Electoriæ quoq; ſunt in ſacro Ro. Imperio Dignitatis & eminentiæ. Moguntinus præterea tantæ amplitudinis eſt, ut totius Germaniæ maximam partem ſub Eccleſiaſtica iuriſdictione ſua contineat: habens ſub ſe Epiſcopatus xij, eoſq; amplos, antiquos & populoſos. Monaſterijs & Conuentibus innumeris adauctos, ad cultum Dei deſtinatos tot iam ſæculis a pijs Maioribus noſtris. Vita autem antiquorum Germaniæ Epiſcoporum, tam copioſis plærunq; extenſa eſt uirtutũ præconijs, & ueræ pietatis exemplis atq; hiſtorijs, ut unaquæq; ex ijs pro iuſto computari queat libro. Qualem certe uidi iam olim de S. Gothardo, Hildeſheimenſi Epiſcopo prouinciæ huius Moguntinæ in Saxonia, qui ſub Diœceſi ſua multas habet amplas & præpotentes urbes. Conſecrauit autem Gothardum iſtum Aribo Archiepiſcopus Moguntinus, qui ordine in Catalogo Viceſimus conſpicitur. Non miretur igitur, nec ægre ferat, precor R. D. tua, quod eius petitioni ſatisfacere non poſſum. Quandoquidem & alia, præter Epiſcoporum antiqua ſcripta(quibus libellus iſte adiungitur) ad æditionem multo nunc præparantur labore. Vtpote VI. libri de Hæreticis bene prolixi, quos doctiſsime ſcripſit Clariſs. Iureconſultus, D. Conradus Brunus, quibus & alios ſex adiungere cupio OPTATI Mileuitani Epiſcopi. Præterea XII. libros Hiſtoriæ Huſsitarum. Quæ ſane omnia hac hyeme non paruo, & laborum & Impenſarum onere, a me ad proximas Frãcfordiæ nundinas præparãtur. Bene ualeat R. D. tua, Clariſs. Præſul, cuius pietatem & eruditionem ex una iſta Epiſtola tua mihi ſatis perſpectam habere uideor.

Deus Opt. Max. hæc ſua in te dona multo cum incremento iuſtitiæ, in bonum Eccleſiæ ſuæ adaugeat, & in largam æternæ retributionis mercedem tibi reponat, Antiſtes Ampliſsime.

Catalogus Epiſcoporum Mogunt.

Amplitudo Archiepiſcopatus Mog.

S. Gothardus Epiſcopus Hildeſheimenſis in Saxonia.

neos ad Monaſteriũ,quod priſco nũcupatur uocabulo ad Eſcanra ſtre, dirigeret, Commẽdans eum Vuolfhardo, uenerabili eiuſdem Monaſterij Abbati. A quo protinus, ſicut monaſticæ ordo poſcebat, benigne receptus, fratribus commendatus, uniuerſa religionis munia, quæ huiuſmodi ætas permiſit,bene cœpit: meliuſque de die in diem compleuit. Poſtquam uero pueritiæ annos tranſcendit,in tantum ſe uenerabilium inſtitutis, primum & ſacræ lectionis ſubdidit exercitio,ut quibuslibet monaſticis augerẽtur in eo multarum inſignia uirtutũ,Impleretur que in illo,quod Pſalmiſta de quorundam profectu teſtatur,dicens.Ibunt de uirtute in uirtutem. Deniq́, cum inceſſabili ſanctarum ſcripturarum meditationi deditus, omnem regularis uitæ diſciplinam, ſub præfati Abbatis gubernatione,per annos plures cuſtodiret,ibiq́ tam pro deſiderij ſui quantitate, quam doctorum penuria in lectione diuina ſaciari nequiret: Cum conſenſu Abbatis fratrumq́; ſuorum ad Monaſterium, quod uſq́ hodie dicitur Nuthcelle,peruenit, & Beatæ memoriæ Vuimberti Abbatis,qui uenerabiliter eidem Monaſterio præfuit,magiſterium elegit,Vbi tandem tam grammaticæ artis metricæq́; ſubtilitatis,quam ſpiritualis intelligentiæ deſiderata eruditione potitus,adeo in hac pollere cœpit, ut eius ſcientiæ undiq́; fama diuulgata, ad ipſum etiam alij cauſa diſcendi confluerent. Veruntamen ex tantæ ſcientiæ dono ſeſe nullatenus extollebat: nullum minoris ingenij ſpernebat, Sed quanto maiori uel literatoriæ intelligentiæ, uel aliarum uirtutum excellentia a deo quam cæteris promouebatur,tanto humilior,ac tanto deuotior,ad totius compaſsionis & ſubiectionis ſtudium ſentiebatur:recolens iugiter illud Sapientis. Quanto magnus es,humilia te in omnibus. Cum igitur eo quo diximus iuſſu, & ipſe alios humilitate ac ſubiectione preueniret:& illum alij,ſapientiæ eius rumore incitati,uel ipſius ſaluberrima doctrina inſtructi,mutuo honore præuenirent ut patrem: Vniuerſis in eius laudem conclamantibus, atq́; ad ſingulos Eccleſiaſtici ordinis gradus eum promouentibus:Tandem ad ſacerdotalis officij dignitatem, triginta aut eo amplius annos habens,eligitur.Suſcepta uero ſacerdotij dignitate,qualem ſe exhibuerit in hominis contritione, ut ſacramenti cæleſtis dignus fieret participatione,melius colligitur ex operum ſuorum teſtimonio, quam ullo uerborum indicio. Eodem uero tempore, Regnante in Vueſt Saxonum Rege, noua quędam ſeditio in partibus illis exorta eſt,pro qua compeſcenda,ſtatim prædicti Regis prę cepto,primatumq́; ſuorum conſilio,ſynodale ſeruorum Dei ſtatuitur Concilium.Quo dum omnes conuenirent,et diſſenſionis exortę cauſam definirent,Sapientibus quibuſdam placuit, ut uniuerſa ibi definita ad Archiepiſcopi uenerabilis Cantuarię ciuitatis,qui dictus eſt Berthunaldus, notitiam deferrent. Cui rei Rex una cum omni

Monaſtica eius uita.

Pſalm. 83

Profectus eius in literis.

Eccle. 3

uitate quieſceret. Poſt hæc uero peragratis illius terræ partibus, ſolicite explorauit, ſi alicubi in ea prouincia prędicationis pateret locus. Cumq; diuturna inquiſitione intelligeret, ſe fruſtra ibidem prædicando laboraturum, arida ſpirituali fertilitate arua reliquit, & ad natale ſolum tranſmigrauit. Interea accidit, ut Monaſterij ſui pater, dspoſito carnis ergaſtulo, uitam præſentem finiret. Cuius obitu fratres nimiũ contriſtati, ſed a beato uiro ſpiritualibus colloquijs lętificati, & ut Regularis uitæ normam conſeruantes, patrem quemlibet ſpiritualem eligerent, omnimodo inſtructi: Omnes ipſum ſanctum, qui eo tempore Vuinfrid dicebatur, unice precabantur, ut paſtoralem ſuper eos ſuſcipere curam dignaretur. At ille altiora quæq; in animo gerens, nec eorum preces ullo ſuperbiæ faſtu deſpexit: Sed quę intentio ſua eſſet, humiliter pandens, quod ſcilicet deſpectis cunctis patris facultatibus atq; honoribus, pro Chriſti amore, proque aliorum ſalute peregrinari uellet, cum omnium charitate & licentia fratrũ, uota ſua obtinuit. Et ut eiuſmodi uotis maior autoritas eueniret, adijt etiam ipſius loci Epiſcopũ uenerandum, nomine Danielẽ, petẽs, quatenus eius benedictione & literis cõmendaticijs munitus, Romam proficiſci mereretur: Quam petitionem Epiſcopus idem nutu diuino inſtinctus, benigne ſuſcepit: efficaciter compleuit. Nam paſtoris prouidi mentionem gerẽs, & bonæ indolis uirum, nomine Stephanum, orbatæ congregationi præeſſe fecit. Et hunc Dei famulum per longas peregrinationis uias ire cupientem, ad loca deſiderata cum literis dimiſit. Tali ergo benedictione ſuſcepta, protinus ualedicens fratribus, proficiſcitur per longa terrę ſpacia, perq; ignotas maris uias, donec collecta undique non modica multitudo ſeruorum Dei, eodem ſpiritu feruentium, ad eum conueniret. Hij ergo omnes unanimiter ſingulis diebus multas ſanctorũ Eccleſias adierunt: Obſecrantes, ut opitulãte Deo, tutius Alpium iuga tranſcenderent, Longobardorumq; ferocitatẽ erga ſe leniorem ſentire mererentur. Cumq; uniuerſa ferociſsimæ gentis diſcrimina illæſi pertranſirent, atq; limina beati Petri Apoſtoli proſpere adirent, ſtatim debitas Chriſto grates perſoluunt: ibique abolitionem peccaminum, atque itineris ſui fœlicem exitum deprecantes, ſuffragia ſperata inuenerunt. Nam poſtquam ſanctus uir, uenerabilem ſedis Apoſtolicæ præſulem, nomine Gregorium, qui eiuſdem nominis ſecundus cum habebatur, allocutus, Ei aduentus ſui cauſam manifeſtauit, & quali deſiderio diutius deſudaſſet, aperuit: mox idem præſul hilari uultu intuitus in eum, inquiſiuit: an literas ab Epiſcopo ſuo commendaticias detuliſset. At ille concitus chartam ex more inuolutam proferens, dedit Apoſtolico. Apoſtolicus uero acceptis lectiſq; literis, & comperto ſancti uiri deſiderio, ſedulum deinceps cum eo colloquium habuit, reuerenterq; eum ibi commorantem retinens, pro

quibuſ

Electio eius in Abbatem

Profectio eius in Italiam

Acceſſus eius ad Gregoriũ Papã II.

Cūq; per aliquot dies in Turingia cōmoraretur, interim omnes illi-us prouinciæ principes uerbis ſpiritualibus alloquens, ad ſacræ fidei agnitionem, totiuſq; religionis tramitē incitauit. Sed & ſacerdotes, quos ſceleribus uarijs deditos comperit, ſermonibus Angelicis admonens, ad inſtitutionis Canonicæ normam correxit. Interea uero, Rathbordi audita Freſonum regis morte, qui perſecutionē magnam per illud tempus in Chriſtianos exercuit, magno repletus gaudio, in Freſiam nauigando deuenit: Ibique uerbi diuini ſemina ſpargens, plurimos ab errore Idolatriæ retraxit. Sub eodem quoq; tempore per uenerabilem Vuillibrordum ✝Ciſtertienſis Eccleſiæ præſulem, Buccina cœleſtis doctrinæ in Freſia inſonuit. Cuius ſtudio ſanctus Dei famulus Bonifacius, omnino congaudens & adhærens, per tres continuos annos laborauit cum illo, tam in deſtruendis Fanis, quam in conſtruendis Eccleſiæ omnibus negocijs diuinis. Vnde factum eſt, ut quia prædictus Pontifex, ætate iam decrepita grauatus, ſuggerentibus diſcipulis, ſolatium ſuæ ſenectuti prouidere cupiebat: Hunc Dei famulum, ad Epiſcopalis regiminis ſuſcipiendum gradum, regendumq; ſibi commiſſum populum unice obſecraret, ſed ille talia humilitate reſpuens, minime ſe dignum eſſe Epiſcopali gradu referebat: & ne ſibi in annis adoleſcentiæ adhuc conſtituto, tantæ dignitatis faſtigium imponerent, precibus omnimodis inſtabat. Atteſtans etiam, quod iuxta Canonicæ inſtitutionis præcepta, necdum quinquageſimi anni ætatem: quæ huius gradus culmini cōueniret: pleniter receperit. Prędicto uero Pontifice blandis illum uerbis increpante, & ad ſuſcipiēdum Epiſcopatus ordinē inſtigante, diuerſiſq; pro hac ſpirituali contentione uerbis inuicē probatis; hic ſanctus uir in tanto agone poſitus, placitū tandem ſermonē protulit excuſationis dicens. Oīs regiminis, quod mihi indigno imponere cupis ſancte præſul, ſuſcipere non audeo, quia a B. Greg. Papa in Germaniā ob Euāgelizandi cauſam directus ſum, ipſius legationis gratia in has barbaras nationes aduenIens, ſponte me tuæ gubernationis Imperio ſubieci, Tantum ergo mandatū præterire, & aliud quodlibet negocium ſubire, nullatenus præſumo. Vnde pater uenerande obſecro, ut in illas regiones, ad quas a præſule Apoſtolico miſſus ſum, cum tua gratia ſimul & licentia tranſire merear, Hæc audiens ſanctus Vuillibrordus, data benedictione, permiſit eum abire. Ille uero exinde proficiſcens, peruenit ad locum, cui nomen eſt Amanaburg, domini ubiq; habens amorem: cuius etiam uirtute atq; protectione ſuffultus, quocunque perrexit, ubiq; ſacræ doctrinę notitiam dilatauit. Cunq; ingentem domino populum in Freſia prædicando acquireret, multiq; ab eius ſpirituali doctrina educati, ad agnitionem ueritatis peruenirent: adeo, ut ſupradictum locum, cui gemini præerant Germani, Dietiht & fidelis dierolf, dño Deo auxiliante obtinens, colle-

Vuilibrordus in Freſia.

✝Traiectenſis

Excuſatio Bonifacij ne fieret Epiſcopus.

Prędicatio eius in Freſia.

collecta nō pauca fratrum congregatione, monaſteriū conſtrueret, & etiam alias Germaniæ partes prædicandi cauſa adijt, Heſſones ui-
In Haſſ a. delicet in Saxonum confinio poſitos. Quos cum ſimiliter a Paganicæ ſuperſtitionis cultu, magna ex parte conuertiſſet, multaq; millia hominum Baptiſmatis Sacramento abluiſſet, miſit quēdam ex ſuis fidelem, nomine Binnam, ad Romam cum literis: denuncians uene-
Binna eius Legatus. rando præſuli Apoſtolico uniuerſa, quæ circa illum diuina pietas egerit, quantaq; multitudo hominum, ſancti ſpiritus gratia illuſtrata, regenerationis lauacrum ab eo ſuſceperit. Sed et de rebus uarijs, quę ad quotidianā regulæ Eccleſiaſticæ neceſsitatem, populiq; nouiter conuerſi curam pertinebant, prudenti interrogatione conſcripſit. Prædictus uero Legatus, cuncta ſibi commiſſa fideliter complens, Apoſtolico præſuli miſſas detulit literas, aliaſq; ab illo, ſuper uniuerſis quæſtionibus propoſitis continentes reſponſa, magiſtro ſuo deferens quantocyus redijt. Cum autē ſanctus uir delatas legiſſet literas, ſeque inter cætera inuitatum ad Romam intellexiſſet, Mox ad ſummum obedientiæ gradum contendens, clientum fratrumq; circum-
Reditus eius in urbem. ſeptus agmine, Italiæ fines adijt. Ac Romanæ urbis mœnibus inſpectis, omnipotenti Deo condignas gratiarum laudes retulit: ſeſeq; beatorum Apoſtolorum patrocinio commēdauit. Deinde comperto ſancti uiri aduentu, ſtatim uenerabilis Papa Gregorius, illum ad ſe
.i. hoſpitio inuitauit, & uerbis familiaribus ſalutatum, honorifico Xenodochio deputauit. Adueniente uero opportuno collocutionis eorū die, ad Eccleſiam Beati Petri Apoſtoli hic Dei famulus inuitabatur. Vbi cum ſe mutuis ac pacificis ſatiaſſent colloquijs, præſul Apoſtolicus, illum de ſymbolo, fideiq; Catholicæ traditione, inquiſiuit. Ad hæc uir Dei reſpondit dicens. Quia domine Apoſtolice, inquiſitioni tantæ in communi ſermone idoneus nō ſum reſpondere, quęſo ut fide, quam a me exigis, conſcribendæ tempus mihi concedas: ſicq; miſsis tandem literis denudatam agnoſcere ualeas. Quam petitionē cum Papa benigne ſuſciperet atq; concederet, paruo dehinc tempore
Literę eius fidei ad Papam tranſacto: uir Dei, Sancte atq; Catholice, ſententiā omni conuenientia & eloquentia prolatam, literis præfato principi obtulit: Vt ille lectis eiuſdem literis, eum iuxta ſe ſedere fecit: & ut huiuſmodi fidem conſtanter retineret: diligēter edoceret, admonuit. Multa quoq; de religione ſpiritualis uitæ cum illo conferens, ita, ut interdū integrum pene diem colloquēdo ducerent. Ad extremū, quod populi per deuia Idolatriæ uel facinorum prius aberrantes, fidei documenta ſua prædicatione perciperent, ſciſcitatus eſt. Cunq; Apoſtolico de his omnibus ſatisfeciſſet reſpondēdo: Et ille intimauit ſancto uiro, quia Epiſcopatus gradū imponere ſibi uellet, ut eo conſtantius errantes quoslibet corrigere: & ad uiā ueritatis conuertere poſset: quo maiori autoritate Apoſtolicæ dignitatis fulciret: eſſetq; cunctis tanto acceptior

ceptior in prædicandi officio, quanto plus clareſceret, quia ad hoc a præſule ordinata eſſet Apoſtolico. Quæ omnia uir Dei ſagaciter perpendens: Simulcꝫ cauens quod ſcriptum eſt. Qui noluit benedictionem, elongabitur ab eo: Benedictionis tantæ gratiam non recuſauit. Adueniente ergo ordinationis eius die (quæ erat pridie Calendarum Decembrium; hoc eſt, in natali ſancti Andreę Apoſtoli) impoſuit ei uenerabilis Papa & Epiſcopatus ordinem, Et alterius nominis, quod eſt Bonifacius, dignitatē. Nam antea Vuinfrid dicebatur. Deinde, ut eum ad obedientiam ſibi & ſucceſſoribus ſuis exhibendam, necnon ad omnium ſacræ diſciplinæ traditionem obſeruandam arctius conſtringeret, exegit & accepit ab eo iuramentum, Quod ſcilicet antiquis exemplaribus inuenitur ita ſcriptum. *Pſalm. 108* Ordinatio eius in Epiſcopum

In nomine Domini Dei, ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Imperante domino Leone, Magno Imperatore: Anno ſeptimo poſt Conſulatum eius, ſed & Conſtantini magni Imperatoris eius filij, anno quarto, indictione ſexta: Promitto ego Bonifacius, dei gratia Epiſcopus, tibi Patri, Beato Petro Apoſtolorum principi, Vicarioque tuo Beato Gregorio Papæ & ſucceſſoribus eius, per patrem & filium & ſpiritum ſanctū, Trinitatem inſeparabilem, & per hoc ſacratiſsimū corpus tuum: me omnem fidem & puritatem ſanctæ fidei Catholicæ exhibere, & in unitate eiuſdem fidei, Deo operante, perſiſtere: In quo omnis Chriſtianorum ſalus eſſe ſine dubio comprobatur: Nullo modo me contra unitatem communis & uniuerſalis Eccleſię ſuadente quopiam conſentire, ſed, ut dixi, fidem & puritatem meam, atque concurſum tibi & utilitatibus tuæ Eccleſiæ: cui a domino Deo poteſtas ligandi ſoluendicꝫ data eſt: & prædicto Vicario tuo atcꝫ ſucceſſoribus eius, per omnia exhibere. Sed & ſi cognouero, Antiſtites contra inſtituta antiqua ſanctorum patrum conuerſari: cum eis nullam habere communionem aut coniunctionē, ſed magis ſi ualuero prohibere, prohibeā: Sin minus, hoc fideliter ſtatim domino meo Apoſtolico renunciabo. Quod ſi (quod abſit) contra huius promiſſionis meæ ſeriem aliquid facere quolibet modo, ſeu ingenio, uel occaſione temptauero, reus inueniar in extremo iudicio, ultionem Ananiæ & Sapphirę incurrā: quæ uobis etiam de proprijs rebus fraudem facere præſumpſerunt. Hoc autem indiculum Sacramenti, Ego Bonifacius exiguus Epiſcopus, manu propria ſcripſi, atcꝫ ponens ſupra ſacratiſsimum corpus ſancti Petri, ita ut ſcriptum eſt, domino teſte & iudice, feci ſacramentum: Quod etiam ſeruare promitto. Iuramentum eius corā Papa *Act. 5*

Poſtquam ergo huiuſmodi promiſsionem iurando coram Gregorio Papa peregit: Et ipſe eum in omnibus præferre, adiurare, & uenerari ſtuduit. Nam libellum, in quo ſacratiſsima Eccleſiaſticæ inſtitutionis iura, Pontificalibus digeſta conuentibus habebantur, ei donauit: pręcipiens, ut tam Clerus quam cęteri populi, ſuo regimini Fauor Papæ erga eum.

ſubijciendi, inſtitutis talibus erudirentur: ſed & familiariter ſedis Apoſtolicæ ſibi, ac omnibus ſibi ſubiectis perenniter obſeruandam, priuilegio cõfirmauit. Sicq; eum literis transmiſsis, non ſolum Carolo duci glorioſo, qui per illud tempus Francorum regnum gubernabat, ſed etiam uniuerſis Eccleſiaſticis uiris, Principibusq; in Germania conſtitutis, muniendũ commẽdauit: Literarum autem miſſarum Exemplaria: quia locus præſens exigit ut inſerantur, hic iam inſerere cupimus. Primo quidem, quæ ad Carolum ducem, Deinde uero, quæ ad cæteros principes directæ ſunt, ponentes.

Dux Carolus Martellus.

Gregorij II. Epiſtola II.

Literæ Papæ ad Carolum Martellum.

Domino glorioſo filio, Carolo Duci: Gregorius Papa. Comperientes te, in Chriſto dilectiſsime, religioſæ mentis affectum gerere, in multis opportunitatibus debito ſalutis præmiſso: Notũ facimus, Deo dilecte, dignitati tuæ, præſentem fratrem Bonifaciũ, fide & moribus approbatum, a nobis Epiſcopum conſecratum: atq; inſtitutionibus ſanctæ ſedis Apoſtolicæ, cui Deo autore præſidemus, Eccleſiæ generali ſollicitudine informatum, ad prædicandum plebibus Germaniæ gentis, Ac diuerſis in Orientali Rheni fluminis parte conſiſtentib. gentilitatis errore detentis, uel ad huc ignorantiæ obſcuritatibus præpeditis, neceſſario deſtinare. Pro quibus eũ glorioſæ beneuolentiæ tuæ omnino commendamus, ut in omnibus neceſſitatibus adiuuetis & contra quoslibet aduerſarios, quibus in domino prçualetis, inſtantiſsime defendatis, certiſsime retinẽtes, deo uos exhibere, quæcunq; huic prõptiſsimo impenderitis fauore: qui ſanctis Apoſtolis ſuis, ad lucem gentium deſtinatis, ſuſcipientibus eos ſe ſuſcipiendum prædixit: quorum inſtitutionibus, per nos informatus, præmiſsus Antiſtes, in ſorte prædicationis procedit.

Lucæ 10

Gregorius Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei. Vniuerſis Reuerendiſsimis et ſanctiſsimis fratribus Coepiſcopis, Religioſis presbyteris, ſeu Diaconibus: glorioſis Ducibus: magnificis Caſtaldis: Comitibus & cæteris cunctis Chriſtianis Deum timentibus.

Gregorij II. Epiſtola III.

Solicitudinem nimiam gerentes pro ſpeculatione credita. Quia in umbra mortis aliquas gẽtes in Germaniç partibus, uel plaga Orientali Rheni fluminis, antiquo hoſte ſuadẽte, errore quaſi ſub religione Chriſtiana, Idolorum culturæ eos ſeruire cognouimus: aliquos uero, qui necdum cognitionem Dei habentes, nec baptiſmatis ſacri unda ſunt loti, ſed comparatione brutorum animalium Pagani, factorem non recognoſcunt: neceſſario pro utrorũq; illuminatione, ad prædicandum rectç fidei uerbum, harum literarum portatorem Bonifa-

Bonifacium, Reuerendiſsimum fratrem noſtrum, in Epiſcopum in eaſdem partes dirigere ſtuduimus: ut illis prædicando uerbum ſalutis uitam prouideat ſempiternam. Si quos forte uel ubicunq; a rectæ fidei tramite, deuiaſſe cognouerit, aut aſtutia diabolica ſuaſos erroneos repperit, corrigat, atque ſua educatione ad portum reſtituat ſalutis, Eoſq; ex Apoſtolicæ ſedis huius doctrina informet, & in eadem Catholica fide permanere inſtituat. Cui hortamur, ob amorem domini noſtri Ieſu Chriſti, & Apoſtolorum eius reuerentiam, ut in omnib. ſolatia exhibetis, eumq; in nomine Ieſu Chriſti recipiatis: ut ſcriptum eſt de ſuis diſcipulis. Qui uos recipit, me recipit. Lucæ 10
Prouidentes inſuper neceſſaria itineris eius: comiteſq; tribuentes, cibum atq; potum, uel ſiquibus eguerit largientes, ut uno labore & ſocia uoluntate opus ſibi creditum pietatis, & negocium ſalutis, annuente Deo, perficiatur, atque præmium laboris percipere mereamur, deq; conuerſione errantium merces uobis aſcribatur in cœlis. Si quis itaque huic Dei famulo, ad illuminationem gentium ab hac Apoſtolica & Catholica Dei Eccleſia deſtinato, aſſenſum uel concurſum præbuerit: exorantibus Apoſtolorum principibus, conſortium mereatur ſanctorum martyrũ Ieſu Chriſti. Si quis uero (quod nõ optamus) aduerſari eius labori conatus fuerit, aut contrarius extiterit miniſterio ſibi credito, ſucceſſorumque eius in laborem intrantiũ, ex ſententia diuina Anathematis uinculo ligatus, perpetuæ damnationi ſubiaceat. Data Calendas Decembris, Imperante Domino pijſsimo Auguſto Leone, Imperij eius anno ſeptimo, ſed & Conſtantini Imperatoris eius filij, Anno quarto Indictione ſexta.

Gregorius Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei. Clero & plebi conſiſtenti Turingi, dilectiſsimis filijs in domino Salutem.

Probabilibus deſiderijs nihil tarditatis præſtantes, fratrem iam et Coepiſcopum noſtrum Bonifacium, uobis ordinamus ſacerdotem. Cui dedimus in mandatis, ne unquam ordinationes præſumat illicitas: ne Bigamum, aut qui uirginem non eſt ſortitus uxorem, neq; in literatum; uel in qualibet corporis parte uitiatum, aut ex pœnitente, uel curiæ aut cuilibet officio Reipub. obnoxium, uocatumque ad ſacros ordines permittat accedere. Sed ſi quos huiuſmodi repperit, non audeat promouere: quia aliqui eorum Manichæi, aliqui rebaptizati, ſæpius ſunt probati. Miniſteria atq; ornatum Eccleſiæ, uel quicquid illud eſt in patrimonio eiuſdem, non minuere audeat, ſed augere. De redditibus uero Eccleſię uel oblatione fidelium, quatuor faciat portiones: Quarum unam ſibijpſi retineat, Alteram Clericis, pro officiorum ſedulitate diſtribuat, Tertiam pauperibus & peregrinis, Quartã Eccleſiaſticis fabricis nouerit reſeruandam. De

Gregor. II. Epiſtola IIII
Regulæ Eccleſiaſticæ.

q̄bus diuino erit redditurus iudicio rationē. Ordinatiões uero preſbyterorum ſeu Diaconorum, in quarti & ſeptimi ac decimi menſis ieiunijs: ſed & in ingreſſu Quadrageſimali, atq; medio & ueſpere ſacro, nouerit celebrandas. Sancti autem Baptiſmi Sacramentum, nō niſi in Paſchali feſtiuitate & Pentecoſte, nouerit eſſe præbendū: Exceptis his, quibus mortis urgente periculo, ne inæternum pereant, talibus oportet remedijs ſubuenire. Huic ergo ſedis noſtræ præcepta ſeruanti, deuotis animis obſequi uos oportet: ut irrepræhenſibile placidumq; fiat corpus Eccleſiæ, per Chriſtum dominū noſtrum. Dominus incolumes uos cuſtodiat, dilectiſsimi filij. Has quidem duas ſupraſcriptas epiſtolas, communiter omnibus principibus in Germania conſtitutis: Duas uero ſequētes, ſpecialiter Turingis Principibus, miſit prædictus Papa.

Viris magnificis Aſolpho, Godalao, Vuilario, Cunthau Alberto, & omnibus Deo dilectis Turingis fidelibus Chriſti.

Gregorij II. Epiſtola V. Inſinuatā nobis magnificæ fidei conſtantiam agnoſcentes, quod Paganis compellētibus uos ad Idola colenda, fide plena reſponderitis: magis uelle fœliciter mori, quam fidem ſemel in Chriſto acceptam, aliquatenus uiolare. Repleti nimia exultatione, grates debitas perſoluimus Deo noſtro & Redemptori, bonorum omnium largitori: cuius gratia comitante, uos ad meliora & potiora optamus proficere: et ad confirmandum fidei ueſtræ propoſitum, Sanctæ ſedi Apoſtolicæ religioſis mentibus adhęrere: & pro ut opus popoſcerit, ſacræ religionis a memorata ſancta ſede Apoſtolica, ſpirituali omnium fidelium matre, ſolatium quærere: ſicut decet filios cohæredes regni. Miniſterio quoq; præſentis fratris Chariſsimi Bonifacij, quem ad uos Epiſcopum conſecratum, in ſorte prædicationis deſtinauimus, Apoſtolicis inſtitutionibus informatum, ad inſtruendam fidem ueſtram, in omnibus uolumus et hortamur uos obedientes ei conſentire, ad complementum in domino ueſtræ ſaluationis.

Gregorius ſeruus ſeruorum Dei, uniuerſo populo Turingorum.

Gregorij II. Epiſtola VI. Dominus Ieſus Chriſtus filius Dei, Deus uerus, qui de cœlo deſcendit: homo factus eſt, pro nobis pati & crucifigi dignatus eſt, & ſepultus tertia die reſurrexit a mortuis, & aſcendit in cœlum: diſcipulis etiam ſanctis ſuis ait. Euntes docete omnes gentes: Baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Ipſe in ſe credētibus uitam æternā promiſit. Cupiētes ergo uos imperpetuū gaudere nobiſcū, ubi finis nullus eſt, nec tribulatio, nec aliqua amaritudo, ſed gloria ſempiterna. Ideo fratrē noſtrū ſanctiſsimum Bonifaciū Epiſcopū ad uos direximus, ut debeat baptizare & fidem Chriſti docere, & ab er-

[Margin: Matth. 8; Ioann. 3; Apoc. 21]

ab errore ad uiam ſalutis deducere: ut ſalutem habeatis et uitam ſempiternam. Sed uos ei in omnibus obedite, & ſicut patrem ueſtrum illum honorate, & ad eius doctrinam corda ueſtra inclinate; quia illum pro lucro aliquo temporali acquirendo non direximus, ſed pro lucro animarum ueſtrarum ad uos eum miſimus. Diligite ergo eum, & in nomine eius baptiſmũ ſuſcipite. Quia dominus Deus noſter, quod oculus hominis nunquã uidit, nec in cor hominis aſcendit, præparauit diligentibus ſe. Iam recedite a malis operibus, & agite bonum, non adoretis Idola, nec immoletis carnes, quia dominus nõ recipit iſta, ſed in omnibus ſecundum quod uos frater noſter Bonifacius docuerit, obſeruate, & agite: & ſalui eritis uos & filij ueſtri in ſempiternum. Facite ergo domum, ubi pater ueſter habitare, & Eccleſias ubi debetis orare: ut Deus uobis indulgeat peccata ueſtra, & donet uobis uitã perpetuã. Et infra. At S. Præſul Bonifacius, inter cætera correctionis colloquia, hæc pariter in conuentu Synodali protulit: atteſtans nullum homicidij reatu pollutum, debere Apoſtolico ſacerdotio fungi. Ad hæc etiam ei obiecit, proprijs ſe oculis perſpexiſſe, illum tum auibus canibuſq; iocantem, quod Epiſcopo nullatenus liceret. Audiens autem hæc Geuuilieb, ſentienſq; ſe nullo modo contra ſtimulum, uel ſæcularis potentiæ ſeu autoritatis Canonicæ (quæ mediãte ſancto Bonifacio, in omnes coram poſitos deferebatur) calcitrare poſſe, iudicio conſenſit cõmuni, depoſituſq; eſt ab ordine Epiſcopali. Quo depoſito, ſtatim Sanctus Bonifacius a ſupradictis Principibus Karlmãno fideli, & Pipino fratre eius Eccleſiæ Moguncíacenſi præficitur. Et ut eius dignitas eminentior foret, decreuerunt ijdem Principes, Eccleſiam Mogonciacenſem, quæ prius alteri ſubiecta erat, Metropolim omnium in Germania poſitarum Eccleſiarum efficere: moxq; legatione facta, illud a præſule Apoſtolico impetrauere. Tali igitur autoritate ſuffultus Sanctus Bonifacius, cœpit undiq; quaſi nouus Archimandrita, quæ diuina ſunt plantare: diabolica uero extirpare, cœnobia Eccleſiaſq; ædificare: paſtores cautiſsimos Eccleſijs eiſdem præponere. Nam præter multos; quos cõſtituit antea Epiſcopos: In quibus erãt uenerabiles uiri, Vuillibaldus & Burckardus. Quorum priorẽ in loco Eichſtat nuncupato, Epiſcopum: Alium uero in urbe, quę Vuirtzpurck + dicitur, Epiſcopum conſtituit. Tandem uero Gregorium ad Trieht Epiſcopali ordine conſecratum direxit + Lullum etiam in Moguntia ipſe adhuc uiuens ſibi ſubrogauit Epiſcopum. Multa quidem & alia tum ab eo geſta ſunt in Germania, quæ in epiſtolis tantummodo inueniuntur ſcripta. Vnde libet inſerere epiſtolas, uel ab eo ad Zachariam Papam, qui per id tempus ſedem Apoſtolicam gubernabat: uel ab eodem Zacharia ad illum, ſeu pro illo ad quoslibet Germaniæ Principes tranſmiſſas: quas undecunq; colligere poſſumus.

In nomine eius. i. in uerbo uel exhortatione eius.

Eſaie 64
1. Cor. 2

Acta in Cõcilio S. Bonifacij.

Bonifacius fit Archiepiſcopus Moguncíacenſis

Epiſcopi ab eo ordinati.

alias + Herbipolis.

alias + *Traiectum.*

mus. Nam illas, quas ad gentis ſuæ populos, id eſt, Anglos tranſmiſi, prætermittere uolumus: ne legentibus aliquod tædium confer re uideamur, maxime, cum nobis ſufficiant noſtra. Noſtra autem di co, quæ pro patribus noſtris, Germanis ſcilicet, ſaluandis ſcripſit: uel ab ullo ſcripta recepit. In quibus nimirum epiſtolis maxime poteſt agnoſci, quantam curam & diſciplinam, quantam paternitatem & pietatem habuerit circa omnes Eccleſiæ ſanctæ filios, quos ipſe per Euangelium genuit: Quodque, iuxta Apoſtolum, omnibus omnia factus ſit, ut omnes lucrifaceret. Vnde & confidenter di co, quia quicunq; filiorum eius Germanorū fidelis, agnito tanti patris labore, uel ex ſcriptis uel uulgaribus dictis, eum quantumcunq; præualet ueneratione non amplectitur, in honore, quem parētibus exhibere iubemur, negligens inuenitur. Quod ſi negligentia peccatum eſt: & peccatum omne punitur, negligentia ergo ſimul puniendа creditur. Adhæc etiam, ſi iuxta Apoſtolū patres carnis noſtræ habuimus eruditores et reuerebamur: nonne multo magis obtemperabimus patri ſpirituum? Pater nanq; ſpiritalis non ſolum Deus omnipotens dicitur: ſed etiam quorum doctrina et exemplis ad agnitionem ueritatis inſtruimur: & ſtabilitatē religionis incitamur: ſicut & Abraham ob fidei obedientiæq; ſuæ meritum: cunctis imitandus pater omnium dictus eſt Chriſto credentium. Haud aliter ſanctus præſul Bonifacius, omnium Germaniæ incolarum pater dici poteſt: pro eo quod illos uerbo ſanctæ prædicationis primitus Chriſto genuit, exemplis confirmauit, Poſtremo animam quoque ſuam pro ipſis poſuit: qua charitate nemo maiorem ualet exhibere. Quæ cum ſit bonorum omnium origo & finis: nos quoq; in hac terminum ponamus libelli præſentis: quatenus ad tempus ceſſante labore legendi, lector & auditor uires poſsint reparare.

Quam uenera[ndus] [de]bet eſſe [Ger]manis.

Heb. 12

1. Cor. 4

Ioann. 15

CATA-

Ad Lectorem.

Memineris Pie Lector ſcriptum eſſe: Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus eſt uir. Nos autem nequaquā perfecti ſumus. Si ergo offenſus fueris uſpiam in tot ac tā diuerſis Antiquorum opuſculis, quæ antea in lucem ædita non uidimus, humanæ imbecillitati noſtræ pie ac benigne condonare digneris. Nos certe fideli ſtudio & intentione omnes hos labores noſtros non ad ullius offenſionem aut deſtructionē, ſed ad ædificationem Catholicorum, & in confutationem errorum et balſphemiarum, atque in gratiam & memoriam horum Authorum ſuſcepimus, & charitatis officio tibi communicandos eſſe duximus. Vale ac boni conſule.

CATALOGVS EPISCOPORVM CIVITATIS MOGVNTINÆ.

I	✝Creſcens, Quem ferunt Pauli Apoſtoli fuiſſe diſcipulum	IX	✝Sigmundus
II	✝Martinus	X	✝Lentgaſius
III	✝Godeardus	XI	✝Rotelinus
IIII	Suffronius	XII	Lantuualdus
V	Rudharius	XIII	Lobaldus
VI	Auræus, frater Iuſtinæ Virg.	XIIII	✝Sigebertus
VII	Maximus	XV	Geroldus
VIII	Sidonius	XVI	Geuuiliebus

✝ Creſentinus
✝ Mar[illegible]nus
✝ B[illegible]thardus
✝ Sigiſmundꝰ
✝ Benegaſ[illegible]s
✝ Petz linus
✝ Rigebertus

Hi Sedecim Epiſcopi præceſſerũt S. Bonifacium Martyrem, qui primus fuit Moguntiæ Archiepiſcopus. Quot autem annis unusquiſque eorum ſederit, & qui eorum actus fuerint, nõ inuenitur deſcriptum, Niſi quantum de Auræo legitur, quod ſub perſecutione Attilæ Hunorum Regis, paſsus ſit martyrium. Anno domini 454. De qua ſic haber S. Hierony. (ut ex antiquo recitatur codice) in Epiſtola quadam ad Agerutiam uiduam ſcripta. Moguncíacus, nobilis quondam ciuitas, capta atq; ſubuerſa eſt, & in Eccleſia multa Millia millium trucidata ſunt. Recitantur & Carmina quædam, de hac re uelut Epitaphium Auræi & Iuſtinæ ſororis eius, In Monaſterio S. Albani extra muros Moguntiæ.

Epitaphium Auræi et Iuſtinæ

Curam ſeruorum Deus ipſe gerendo ſuorum
Deputat, ecce locum pie ſanctis hic uenerandum.
Sunt ubi quam plura pie condita corpora ſancta,
Vt ſint propicij dantur uelut eſſe propinqui.
Iſtis proſtratus Auræus erat ſociatus,
Moguntinenſis præſul, quem perculit enſis
Hunorum, propria celebrans dum ſtaret in ara,
Virgine Iuſtina poſt ſtante ſorore beata:
Quæ mox occiditur, ac fratri conſepelitur.

Et de Rigeberto legitur, quod fuerit Auunculus S. Vuilhildis uirginis, quę fundauit Monaſteriũ ueteris Cellę in Mogũtia ſacrarũ uirginũ, quod hodie Albarũ nomẽ habet Dominarũ. De ultimis uero duobus legiť, quod Geroldus in bello, quod in defenſionẽ Turingię contra Saxones geſſerũt Karolomãnus et Pipinus, occubuerit: filius uero eius Geuuilieb. in altera cõtra eoſdẽ Saxones expeditiõe, occiderit patris ſui interfectorẽ, & de hoc accuſatus in concilio Epiſcoporũ, ſub iã dicto Karolomãno depoſitus fuerit: Bonifacius uero, q Legatus erat ſedis Apoſtolicæ, factus inde eſt primus Moguntinę ſedis Archiepiſcopus, uſu Pallij a Papa Greg. III. iã antea donatus.

CATALOGVS ARCHIEPISCOPORVM S. SEDIS MOGVNTINÆ.

			Sedit annis.	Obijt Anno dñi
	I	Bonifacius Martyr	36	755
	II	Lullus	22	777
	III	Richolfus	26	803
	IIII	Hayſtolphus	12	815
	V	Otgarius	22	837
	VI	Rabanus	9	846
	VII	Carolus	8	854
	VIII	†Lutbertus	26	880
Lintbertus	IX	Gunderolfus	2	882
Suderoldus	X	Hatto primus	22	905
	XI	†Beringerus	15	920
Herigerus	XII	Rupertus Primus	4	925
	XIII	Hildebertus	10	934
	XIIII	Fridericus	18	951
	XV	Vuilhelmus	14	966
	XVI	Hatto ſecundus	2	968
	XVII	Rupertus ſecundus	27	975
	XVIII	VVILLIGISVS	35	1011
	XIX	Erkenboldus Primus	10	1020
	XX	Aribo	11	1031
	XXI	Bardo	20	1050
	XXII	Linboldus	8	1058
	XXIII	Sifridus primus	25	1084
	XXIIII	Erkēboldus ſecundus	1	1085
Vuetzelo	XXV	†Vuenzelinus	3	1088
Ruthardus	XXVI	†Richardus	22	1110
	XXVII	Adelbertus primus	26	1137
	XXVIII	Adelbertus ſecundus	4	1141
	XXIX	Marcholfus	1	1142
	XXX	Henricus Primus	11	1153
	XXXI	Arnoldus	15	1168
	XXXII	Chriſtianus primus	15	1183
	XXXIII	Conradus Primus	17	1200
	XXXIIII	Sifridus ſecundus	52	1225
	XXXV	Sifridus Tertius	23	1248
	XXXVI	Chriſtianus ſecundus	3	1251
	XXXVII	Gerhardus primus	9	160

XXXVIII

XXXVIII	Vuernherus	24	1284
XXXIX	Henricus ſecundus	3	1288
XL	Gerhardus ſecundus	17	1305
XLI	Petrus de Treueri.	14	1320
XLII	Mathias de Buſeck	7	1328
XLIII	Henricus de Virnberg	15	1343
XLIIII	Gerlacus de Naſſau	17	1371
XLV	Ioannes Gallicus	2	1373
XLVI	Adolphus de Naſſau	15	1389
XLVII	Conradus de Vinsberg	7	1397
XLVIII	Ioannes de Naſſau	22	1419
XLIX	Conradus Tertius. Comes	15	1434
L	Theodericus de Erbach	25	1459
LI	Adolfus de Naſſau ſecundus	15	1475
LII	Dietherus de Iſenberg	7	1482
LIII	Albertus Primus Dux Saxoniæ	2	1484
LIIII	Bertholdus Comes de Henneberg	20	1504
LV	Iacobus de Lebenſtein	4	1508
LVI	Vriel de Gemmingen	6	1514
LVII	Albertus Marchio Brandeburgenſis	31	1545
LVIII	Sebaſtianus de Heuſſeſtein		

In hoc Archiepiſcoporum Catalogo multi ſunt Monaſte riorum fundatores & bonis operibus inſignes.

Bonifacius Martyr non ſolum extruxit clariſsimum Monaſterium Fuldenſe,& multas in Turingia & in Haſsia Eccleſias, ſed etiã nouas in Germania ſedes Epiſcopales erexit. Quare merito dici poteſt Germanorum Apoſtolus, qui Catholicam & Apoſtolicam fidem tam ſtrenue lateꝗ diſseminauit, ac uerum atꝗ incorruptum Chriſti Euãgelium docuit,pro quo & Martyrium glorioſe ſubiuit.

Lullus fideliſsimus Bonifacij miniſter & ſucceſſor, Pipino Regi Francorum acceptiſsimus, Duo fundauit Monaſteria: Vnum in Bleidenſtat,alterum in Hersfeld,In quo & ſepultus eſt.

RICHOLFVS inſigne Monaſterium S.Albani renouauit, ſub Carolo Magno, ampliſꝗ ſtructuris & precioſis donis exornauit: Sicut iſte muro inſculptus teſtatur uerſiculus.

Martyris Albani renouauit culmina Richolf.

HAISTVLFVS, e Roma ad Monaſterium Seligenſtat tranſtulit corpora ſanctorum Marcellini & Petri.

Otgarius e Rauenna tranſtulit corpora ſanctorum,Seueri Epiſcopi,eiuſꝗ uxoris & filię:Vincentiæ uidelicet ac Innocentiæ,ad Eccleſiam Sancti Albani, Poſtea corpus Seueri tranſtulit Erfordiam,

ubi

Stephani Monaſterium in monte intra muros. Extra uero muros Monaſterium S. Victoris, egregie dotatum, Item ad gradus templi & duas ualuas, præclarum opus. In memoriam itaqꝫ tantorum eius meritorū, ſucceſſores Archiepiſcopi in armorum inſignijs, utuntur ſigno duarum rotarum. Inter donaria eius cōmemoratur Crux aurea, de tributo Longobardorum Ottoni III. facta. De qua iſta recitatur uerſiculus. Auri ſexcentas habet hæc Crux aurea libras. Fuit & hoc memorabile opus eius, quod S. Henricus, Eccleſiæ Babenbergenſis fundator, primus inter Imperatores ab Electoribus Principibus electus, a Vuiligiſo in Regem Ro. unctus fuit.

Ne uero tædium afferat lectori prolixitas, aliorum Moguntiæ Archiepiſcoporum fundationes pias (de quot & quantis mihi conſtat) breuiſsime perſtringam. Etenim Erckenboldus primus fundauit Monaſterium B. Virginis in Campis extra muros. Aribo, Monaſterium in Haſungen, Bardo Monaſterium S. Martini, a Vuiligiſo ædificatum, conſummauit, & in honore S. Martini conſecrauit, cum antea fuerit ibi Patronus S. Stephanus. Linboldus conſtruxit Monaſteriū S. Iacobi in monte, qui dicebatur ſpecioſus. Sifridus, I. conſtruxit clauſtrum S. Mariæ ad Gradus. Adalbertus, I. Cancellarius Henrici V. Imp. conſtruxit clauſtrum Erbach Ciſtercienſis Ordinis in Ringauia. Adalbertus II. prioris nepos, conſtruxit clauſtrū montis S. Ioannis ibidem Ordinis S. Benedicti. Petrus de Treueri, fundauit atqꝫ dotauit clauſtrum Carthuſiæ extra muros Moguntiæ, & Collegium Canonicorum. S. Katherinæ in Oppenheim: Fuit antea Præpoſitus Baſiliēſis. Theodoricus uero Archiepiſcopus Treuerēſis, qui antea fuit Præpoſitus Moguntinēſis, conſtruxit & dotauit Moguntiæ Eccleſiam S. Gingolphi pro xij. fratribus Canonicis, in qua & ſepultus eſt. Duo deniqꝫ ex Archiepiſcopis iſtis, a prædicandi excellentia ſpeciali laude prę cæteris decorantur. Quippe Bardo, qui fuerat Abbas Fuldēſis & Herſfeldēſis: uir ſimplex & iuſtus, propter dulciſonā prędicandi melodiā cognominatus eſt Bardo Chryſoſtomus. Vuezelinus uero ſeu Vuetzelo, breuiſsime dictus eſt Egregius Prædicator. Hæc breuiter dicta ſint de inſignibus ſanctæ Sedis Moguntinæ Archiepiſcopis.

Speculum Antiquæ deuotionis, circa Miſſam & omnem alium Dei cultum, ex antiquis codicibus collectum per Io. Cochlæū, & antea non excuſum: Excudebat Franciſcus Behem Typographus. Anno Domini M. D. XLIX. *Menſe Februario.*

Exemplum ueri Pelicanum cernis amoris
Qui reficit pullos ipſe cruore ſuos.
Sic amor eſt Chriſti, qui nobis ſanguine fuſo
Reſtituit uitam, ac in cruce regna dedit.

VA1
1528906

162
G
20